

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKU

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Mutlu ALTUN

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Nur CENTEL**

T 111049
111049

İstanbul, 2001

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL ANLAMDA SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKU

I-KAVRAM VE TANIM	2
II-İŞLEVİ	4
III-SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ İLE DİĞER BAZI KURUMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER	5
A-Hükümlü Nakli-Geriverme	6
B-Geriçevirme-Geriverme	6
C-Sınırdışı Etme-Geriverme	7
D-Yargıbağışıklığı-Geriverme	8
E-Sığınma-Geriverme	9
IV-SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKUNUN GENEL HUKUK SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ	10
A-Genel Olarak	10
B-Geriverme Hukukunun Ceza Hukukuna Bağlı Bir Hukuk Dalı Olduğuna İlişkin Görüşler	10
C-Geriverme Hukukunun Uluslararası Hukuka Bağlı Bir Hukuk Dalı Olduğuna İlişkin Görüşler	11
D-Geriverme Hukukunun Uluslararası Ceza Hukukuna Bağlı Bir Hukuk Dalı Olduğuna İlişkin Görüşler	11
V-SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ	12
A-İlk Çağlardan 1789 Fransız İhtilaline Kadar Olan Dönemde Suçluların Geriverilmesi Hukuku	13
B-1789 Fransız İhtilalinden Günümüze Kadar Olan Dönemde Suçluların Geriverilmesi Hukuku	15
VI-SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKUNUN KAYNAKLARI	17
A-Genel Olarak	17
B-İç Hukuk Kaynakları	17
1-Anayasalar	17
2-Ceza Yasaları	18
3-Özel Geriverme Yasaları	18
4-Diğer Kaynaklar	20
C-Uluslararası Hukuk Kaynakları	20
1-Genel Olarak	20
a-Geriverme İçin Bir Antlaşmanın Varlığını Zorunlu Sayan Görüş	21
b-Geriverme İçin Bir Antlaşmanın Varlığını Zorunlu Saymayan Görüş	21
2-Uluslararası Antlaşmalar	22
a-İkili Geriverme Antlaşmaları	22
b-Çok Taraflı Geriverme Antlaşmaları	23
c-Uluslararası Ceza Hukuku İle İlgili Diğer Antlaşmalarda Gerivermeye İlişkin Kurallar	25
3-Uluslararası Hukukun Yerleşmiş Gelenekleri ve Özellikle Karşılıklılık İlkesi	25
4-Hukukun Genel İlkeleri	26
5-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları	26

D-Kaynakların Birbirleriyle İlişkileri	27
<i>1-Kaynakların Birbirlerini Tamamladığı Görüşü</i>	27
<i>2-Kaynakların Eşitliği Görüşü</i>	28
<i>3-İç Hukuk Kurallarının Üstünlüğü Görüşü</i>	28
<i>4-Uluslararası Kaynakların Üstünlüğü Görüşü</i>	28

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKUNUN İŞLEYİŞİ

I-GENEL OLARAK	30
II-GERİVERMEYE KONU EYLEME İLİŞKİN KOŞULLAR	30
A-Eylemin Taraf Devletlerin Her İkisi Tarafından Da Suç Sayılması	31
B-Gerivermeye Konu Suçun Belirli Bir Ağırlığa Sahip Olması	31
<i>1-Sayma Sistemi</i>	32
<i>2-En Az Ceza Süresi Sistemi</i>	32
<i>a-Sanıklar Yönünden En Az Ceza Süresi</i>	33
<i>b-Hükümlüler Yönünden En Az Ceza Süresi</i>	33
C-Gerivermeye Konu Suçun Kovuşturulabilir Olması	34
<i>1-Af</i>	34
<i>a-Genel Af</i>	35
<i>b-Özel Af</i>	35
<i>2-Şikayet</i>	36
<i>3-Zamanaşımı</i>	37
D-Suçun Geriverecek Ülkede İşlenmiş Olması ya da Bu Eylemle İlgili Geriverecek Devlet Tarafından Daha Önce Kovuşturma Yapılması	38
<i>1-Suçun Geriverecek Ülkede İşlenmiş Olması</i>	39
<i>2-Gerivermeye Konu Eylemle İlgili Geriverecek Devlet Tarafından Daha Önce Kovuşturma Başlatılması</i>	39
<i>a-Geriverilecek Kişi Hakkında Aynı Eylem Yönünden Geriverecek Ülkede Bir Kovuşturma ya da Yargılamanın Sürüyor Olması</i>	40
<i>b-Geriverilecek Kişi Hakkında Kesinleşmiş Bir Yargısal Karar Bulunması</i>	40
E-Eylemin Niteliği Yönünden Gerivermeye Olanak Tanınması	42
<i>1-Eylemin Siyasal Suç Olmaması</i>	43
<i>a-Kavram ve Tanım Olarak Siyasal Suç</i>	43
<i>aa-Objektif Görüş</i>	43
<i>bb-Sübjektif Görüş</i>	44
<i>cc-Karma Görüş</i>	44
<i>dd-Seçenek Görüşü</i>	44
<i>ee-Diğer Görüşler</i>	45
<i>b-Siyasal Suç Türleri</i>	45
<i>aa-Tam Siyasal Suçlar</i>	46
<i>bb-Nisbi Siyasal Suçlar</i>	46
<i>aaa-Karma Nisbi Siyasal Suç</i>	46
<i>bbb-Bağlı Nisbi Siyasal Suç</i>	47
<i>c-Siyasal Suçların Geriverme Hukuku İçerisindeki Tarihsel Gelişimi</i>	48
<i>d-Siyasal Suçlarda Gerivermeme İlkesinin Hukuksal Temeli</i>	50
<i>aa-İlkeyi Savunan Görüşler</i>	51
<i>bb-İlkenin Karşıtı Görüşler</i>	51

<i>e-Uygulamada Siyasal Suçluların Geriverilmesi</i>	53
<i>aa-Devlet Başkanları ve Aile Bireylerine Karşı Girişilen Suikast Eylemleri</i>	54
<i>bb-Anarşi Suçları</i>	56
<i>cc-Terör Suçları</i>	57
<i>dd-İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar</i>	60
<i>ee-Sendikalizm ve Nihilizm Suçları</i>	62
2-Eylemin Askeri Suç Olmaması	63
<i>a-Kavram ve Tanım Olarak Askeri Suç</i>	63
<i>aa-Tam Askeri Suçlar</i>	63
<i>bb-Askeri Suç Benzerleri</i>	63
<i>b-Uygulama</i>	64
3-Eylemin Mali Suç Olmaması	65
<i>a-Kavram ve Tanım Olarak Mali Suçlar</i>	65
<i>b-Uygulama</i>	66
4-Eylemin Basın Suçu Olmaması	67
5-Eylemin Din Aleyhinde İşlenen Suçlardan Olmaması	68
F-İşlenen Suçun Ölüm Cezasını Gerektirmemesi	68
<i>1-Ölüm Cezası Kavramı</i>	68
<i>2-Uygulama</i>	69
III-GERİVERMEYE KONU KİŞİYE İLİŞKİN KOŞULLAR	72
A-Geriverilecek Kişinin Vatandaş Olmaması	72
<i>1-Genel Olarak Vatandaş Geriverilmez İlkesi</i>	72
<i>2-İlkenin Tarihsel Gelişimi</i>	73
<i>3-İlke İle İlgili Görüşler</i>	74
<i>a-İlkenin Varlığını Savunan Görüşler</i>	74
<i>b-İlkenin Karşıtı Görüşler</i>	75
<i>4-Uygulama</i>	78
<i>a-Vatandaşlığın Belirlenmesi Zamanı</i>	79
<i>b-Çifte Vatandaşlık ve Vatansızlık Durumlarında Geriverme</i>	80
B-Geriverilecek Kişinin Sığınmacı Olmaması	81
C-Geriverilecek Kişinin Köle Olmaması	84
IV-GERİVERME USULÜ	84
A-Genel Olarak Geriverme Usulü	84
B-Geriisteyen Devletçe Yapılacak İşlemler	85
<i>1-Geriverme Talepnamesi Hazırlanması</i>	86
<i>2-Talepnamenin İlgili Devlete İletilmesi</i>	87
<i>3-Geriverme Talebinden Vazgeçme</i>	88
<i>4-Geriverme Önerisi</i>	89
C-Geriverecek Devlet Tarafından Yapılacak İşlemler	91
<i>1-Geriverme Talebi Konusunda Karar Vermeye Yetkili Organın Belirlenmesi</i>	91
<i>a-Yönetsel Sistem</i>	91
<i>b-Yargısal Sistem</i>	93
<i>c-Karma Sistem</i>	94
2-Emniyet Tedbirleri	96
<i>a-Yakalama</i>	97
<i>b-Tutuklama</i>	97
<i>aa-Geçici Tutuklama</i>	98
<i>bb-Geriverme Tutuklaması</i>	99
<i>c-Eşyalara El Koyma</i>	101
<i>d- Kefalet Karşılığı Salıverme</i>	102

<i>e-Diğer Emniyet Tedbirleri</i>	102
D-Karar ve Teslim	103
<i>1-Geriverme Kararı</i>	103
<i>2- Geriverme İle İlgili Kararlara Karşı Yasayollarına Başvurma Sorunu</i>	103
<i>3-Geriverilecek Kişinin Geriisteyen Devlete Teslimi</i>	104
<i>a-Aynı Suçtan Dolayı Birden Çok Devletin Geriistemesi</i>	105
<i>b-Değişik Suçlardan Dolayı Birden Çok Devletin Geriistemesi</i>	106
V-GERİVERMENİN SONUÇLARI	107
A-Gerivermede Özellik İlkesi	107
<i>1-Başka Suçlardan Kovuşturma, Yargılama ve İnfaz Yasağı</i>	108
<i>2-Kovuşturma ya da Yargılamada Suçun Niteliğinin Değişmesi</i>	109
<i>3-Ayrık Durumlar</i>	110
<i>a-Geriverecek Devletin Onayı</i>	110
<i>b-Geriverilen Kişinin Ülkeyi Terketmemesi</i>	110
<i>c-Geriverilen Kişinin Geriisteyen Ülkeye Dönmesi</i>	111
<i>d-Kişinin Onayı</i>	112
B-Geriverilen Kişinin Geriisteyen Devlet Tarafından	
Başka Bir Devlete Geriverilememesi İlkesi	113
C-Geriisteyen Devletin Verdiği Güvenceye Bağlı Kalması İlkesi	114
VI-GERİVERME GİDERLERİ	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HUKUK SİSTEMİ İÇERİSİNDE SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKU

I-GENEL OLARAK	115
II-GERİVERME HUKUKUNUN TÜRK HUKUK TARİHİ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ	115
A-İslam Hukuku' nda Geriverme	116
<i>1-Geriisteyen Devletin İslam Hukukunu Uyguluyor Olması</i>	
<i>Durumunda Geriverme</i>	116
<i>2-Geriisteyen Devletin İslam Hukukunu Uygulamıyor Olması</i>	
<i>Durumunda Geriverme</i>	117
B- Osmanlılarda Geriverme	118
C- Cumhuriyet Dönemi	119
III- TÜRK GERİVERME HUKUKU KAYNAKLARI	120
A- Genel Olarak	120
B- İç Hukuk Kaynakları	120
<i>1-Türk Anayasası</i>	120
<i>2-Türk Ceza Yasası</i>	122
<i>3-1997 Tarihli Türk Ceza Yasası Öntasarısı</i>	123
<i>4-Diğer Yasalar</i>	125
<i>5-Öğreti</i>	126
<i>6-Mahkeme İctihakları</i>	126
C-Uluslararası Hukuk Kaynakları	126
<i>1-Uluslararası Antlaşmalar</i>	127
<i>a-İkili Geriverme Antlaşmaları</i>	127
<i>b-Konsey Sözleşmesi</i>	128

2-Türk Geriverme Hukuku Bakımından Uluslararası Hukukun Yerleşmiş Gelenekleri ve Karşılıklılık İlkesi	128
3-Hukukun Genel İlkeleri	129
4-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları	130
D-Kaynakların Birbirleriyle İlişkileri	131
IV-TÜRK GERİVERME HUKUKUNUN İŞLEYİŞİ	133
A-Eyleme İlişkin Koşullar	133
1-Geriistenen Kişinin Bir Suç İşlenmiş Olması	133
2-Gerivermeye Konu Suçun Belirli Bir Ağırılıkta Olması	134
3-Gerivermeye Konu Suçun Kovuşturulabilir Olması	135
4-Eylemin Niteliği Yönünden Gerivermeye Olanak Tanınması	135
a-Siyasal ve Bağlantılı Suçlar	136
aa-Siyasal Suçların Kapsamı Sorunu	138
bb-Siyasal Suçlardan Dolayı Türkiye’ de Yargılama Yapılması Sorunu	140
b-Askeri ve Bağlantılı Suçlar	142
c-Mali Suçlar	143
d-Basın Suçları	143
e-Din Aleyhinde İşlenen Suçlar	144
5-Türk Geriverme Hukuku Bakımından Ölüm Cezası	144
B-Kişiyeye İlişkin Koşullar	148
1-Türk Geriverme Hukukunda “Vatandaşın Geriverilmezliği” İlkesi	148
2-Sığınmacıların Geriverilmesi	150
C-Biçimsel Koşullar	151
1-Türkiye’ nin Geriisteyen Devlet Olması	151
2-Türkiye’ nin Geriverecek Devlet Olması	153
a-Türkiye’ den Geriverme Talebinde Bulunulduğunda İzlenecek Usul Kuralları	153
b-İnceleme	154
aa-Yargısal Aşama	154
aaa-Vatandaşlığın Belirlenmesi	155
bbb-Suçun Niteliğinin Belirlenmesi	156
bb-Yönetmelik Aşama	157
c-Emniyet Tedbirleri	158
aa-Yakalama	158
bb-Tutuklama	159
aaa-Geçici Tutuklama	159
bbb-Geriverme Tutuklaması	161
cc-Diğer Emniyet Tedbirleri	161
3-Türk Hukukunda Geriverme Kararlarına Karşı Yasa Yollarına Başvuru	162
4-Türk Geriverme Hukukunda Özellik İlkesi	164

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKU İLE İLGİLİ
GENEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

I-GENEL OLARAK	166
II-GERİVERME HUKUKUNUN YALINLAŞMASI	166
A-Dış Etkenlerden Arındırma	167
B-Kaynakların Birleştirilmesi	168
III-GERİVERİLMEYEN KİŞİLERİN YARGILANMASI	169
A-Geriverme Talebini Reddeden Ülkede Yargılama Yapılması	170
B-Uluslararası Ceza Mahkemesi	172
SONUÇ	174
EKLER	177
KAYNAKÇA	196

KISALTMALAR

ABAD	: Ankara Barosu Dergisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ad.C	: Adliye Ceridesi
Ad.D	: Adalet Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
B.	: Baskı
bkz.	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
çev.	: çeviren
DDGK	: Dava Daireleri Genel Kurulu
der.	: derleyen
dn.	: dipnot
IRA	: İrlanda Kurtuluş Örgütü
İBD	: İzmir Barosu Dergisi
İBK	: İctihatları Birleştirme Kurulu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KÜHFD	: Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
md	: madde
MÖ	: Milattan Önce
s.	: sayfa
SDÜİİBFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
SİM	: Siyasi İlimler Mecmuası
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCY	: Türk Ceza Yasası
TVY	: Türk Vatandaşlığı Yasası
vd.	: ve devamı
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YD	: Yargıtay Dergisi

Giriş

Suçluların geriverilmesi, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de dünya kamuoyunun ilgisini üzerine çekmeyi sürdüren bir kurumdur. Bu kurum, artık kendine özgü ilke ve kuralları ile, yeni bir hukuk dalının doğmasını sağlamıştır: Suçluların Geriverilmesi Hukuku...

XX.yüzyılda iletişim ve ulaşım araçlarının hızla gelişmesi , dünya nüfusunun altı milyarı aşması, siyasal alanda yaşanan çalkantılar ve bunların sonucu olarak doğan küreselleşme akımı, bugün tüm insanlığın en çok konuştuğu konulardan biri olan suçluların geriverilmesi kavramı ile ilgili ilke ve kuralların incelenip tartışıldığı bu hukuk dalının ortaya çıkmasında başlıca etkenler olmuştur. Gerçekten de binlerce yıllık geçmişi bulunan geriverme kavramı, artık günümüzde Uluslararası Ceza Hukuku'na bağlı bir hukuk dalının ana konusunu oluşturabilecek derecede zengin ilke ve kaynakları bünyesinde toplamıştır.

Biz çalışmamızda bu genç hukuk dalının genel özelliklerini ve işleyişini incelemeye çalışacağız. Bu incelemeyi de toplam dört ayrı bölüme yaymayı uygun bulduk.

İlk bölümde, öncelikle kavram olarak konuyu açıklayacak, benzer kurumlarla ilişkilerini ele alarak, kavramın hukuk sistemi içerisindeki yerini belirledikten sonra, tarihsel yönü ile birlikte Geriverme Hukuku'nun kaynaklarının nelerden oluştuğunu aktarmaya çalışacağız.

Geriverme Hukuku'nun uygulamaya yansıyan yönünü ele alacağımız ikinci bölümde, uluslararası alanda benimsenen genel ilkeler çerçevesinde sistemin işleyişini irdedeceğiz.

Üçüncü bölümde, Türk Hukuk Sistemi içerisinde Suçluların Geriverilmesi Hukuku başlığı altında, daha önce incelediğimiz uluslararası ilke ve uygulamaların ülkemiz bakımından işleyiş biçimlerini ele alacağız. Bu kapsamda, ülkemiz açısından Geriverme Hukuku'nun tarihsel gelişimi ve Türk Hukuk Sistemi içerisinde varolan kaynaklarını açıkladıktan sonra, bu biçimi ile uygulamaya yansıyan yönünü tartışacağız.

Geriverme Hukuku, karmaşık bir yapıdadır. Değişik devletler yönünden farklı ilke ve uygulamalar, bu genç hukuk dalının bazı sorunlarla karşı karşıya gelmesine yol açmıştır. Bu sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini son bölümde aktarmaya çalışacağız.

Çalışmamızın sonuna konu ile ilgili olarak eklediğimiz birtakım belgeler konunun daha kolay bir biçimde anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA

SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKU

I-KAVRAM VE TANIM

Dünyadaki hızlı gelişmeyle birlikte uluslararası ilişkiler de gelişerek, karmaşık bir duruma bürünmekte, buna bağlı olarak, bir ülkede suç işleyen ya da bir suç nedeniyle ceza alan kişiler bir başka ülkeye kaçabilmektedir¹. Bu kişilerin yargılanabilmesi ya da cezasının çektirilmesi için ise “Suçluların Geriverilmesi” kurumu ortaya çıkmıştır.

Bu durumda suçluların geriverilmesi, işlenen bir suçun sanığı ya da hükümlüsü olan bir kişinin, ülkesinde suç işlenen devletin başvurusu üzerine bulunduğu ülke makamları tarafından talep eden ülkeye verilmesidir².

Suçtan zarar gören devletin suçu işlediği sanılan kişiyi yargılaması, hakkında ceza hükmü verilen bir kişiyi ise cezalandırabilmesi için tüm uluslar tarafından kabul edilen bir kurum olan suçluların geriverilmesi, adli ve siyasal bir egemenlik tasarrufu olarak kabul edilmektedir³.

Suçluların Geriverilmesi Hukuku ise; suçluların geriverilmesi kurumunun hukuksal yönden temelleri ve işleyişi ile ilgili kuralların incelendiği hukuk dalıdır.

Buna göre Suçluların Geriverilmesi Hukuku, bir ülkede suç işledikten sonra bir diğer ülkeye giden kişinin, suçun işlendiği devlet ya da bu kişinin bulunduğu ülkenin başvurusu üzerine, hakkında kovuşturma, yargılama ya da infazın yerine getirilmesi için geçerli ilke ve kurallar bütünüdür toplandığı hukuk dalıdır⁴.

Bu bağlamda gerek devletlerin iç hukuklarında, gerek birbirleriyle yaptıkları antlaşmalarda, gerekse çok taraflı geriverme antlaşmalarında öngörülen kurallar ve uygulamalar bütünü bu hukukun temelini oluşturmaktadır⁵.

¹ Doğan SOYASLAN, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 1998, s.133.

² Yılmaz ALTUĞ, Yabancıların Hukuki Durumu, Gözden geçirilmiş 3.B., İstanbul, 1968, s.168.

³ Macit GÜNAY, “Tab’anın İadesi Meselesi”, İBD, İzmir, Sayı:56/2 (Haziran 1956), s.13.

⁴ Ayhan ÖNDER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C.I, İstanbul, 1991, s.248.

⁵ Sulhi DÖNMEZER-Sahir ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, C.III, 8.B., İstanbul, 1980, s. 494.

Batı'da geçen yüzyılın başlarından itibaren bir Suçluların Geriverilmesi Hukuku oluşturulmuş bulunmaktadır⁶.

Tanımlardan da görüldüğü üzere, geriverilecek kişi hükümlü ya da sanık olabileceği halde, kavram yalnızca hükümlüleri kapsadığı biçiminde bir anlam karmaşasına yolaçabilecek biçimde kullanılmaktadır⁷. Oysa geriverilecek kişi sanık ise, hakkında henüz bir yargılama yürütülmektedir ve bu kişi çoğunlukla kendini aklamak üzere yeterli savunmasını yapmamış durumdadır. Yargı önüne çıkarılan kişinin doğrudan “suçlu” olarak kabul edilmesi, ilkel hukuk anlayışının bir yansımasıdır. Bilindiği gibi insan ya da sanık haklarından söz etmenin olanak dışı bulunduğu ilkel çağlarda, yargı önüne çıkarılan kişi doğrudan “suçlu” olarak kabul edilmekteydi⁸.

Ayrıca kavrama konu işlemin, suç işleyenlerin başka bir devlete teslim edilmesinden ibaret bulunması gerekçesi öne sürülerek geriverme yerine “suçluların verilmesi” adının kullanılması gerektiği savunulmuştur⁹.

Bunun yanında; öğreti ve hukuk metinlerinde geriverme kurumunu karşılamak üzere “iadei mücrimin”, “suçluların iadesi” gibi adlar da kullanılmaktadır. Kavramın, yalnızca suçluları karşılamadığını belirtmek üzere “Devletlerarasında Geri Verme” adının kullanılması da önerilmiştir¹⁰.

Batı dillerinde geriverme kavramı “extradition” sözcüğü ile karşılanmaktadır. Extradition, “ex : dışarı” ve “traditio : teslim etme” sözcüklerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır¹¹.

Geriverme, Batı hukuk sözlüklerinde ülkemizde kullanıldığı biçimde, suç işlediği bilinen ya da sanılan ve başka bir ülkede bulunan kişilerin, suçun işlendiği ülkeye verilmesi olarak tanımlanmaktadır¹².

Bunun gibi, “kaçakların geriverilmesi” olarak Türkçe’ye çevirebileceğimiz, “iki devlet arasında, yasalardan kaçan kişilerin birbirlerine teslimi işlemi” biçiminde tanımlar da yapılmaktadır¹³.

⁶ Faruk EREM, “Suçluların Geri Verilmesinde Türk Sistemi”, Ad.C., Ankara, Yıl: 34, Sayı: 4, 1943, s.218.

⁷ Süheyl DONAY, “Suçluların İadesinde Yeni Gelişmeler”, İÜHF, İstanbul, C.L, sayı:1-4,1984, s.239.

⁸ Feridun YENİSEY, Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku – Hazırlık Soruşturması ve Polis, 3.B, İstanbul, 1993, s.31.

⁹ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza Kanunu Şerhi, genişletilmiş 5.B, İstanbul, 1988, s.117.

¹⁰ Kayıhan İÇEL-Süheyl DONAY, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, İstanbul, 1994, s.204.

¹¹ GÖZÜBÜYÜK, 117.

¹² Earl JOWILT-Clifford WALSH, “Extradition”, Jowilt’s Dictionary of Law, der.John Burke Burrister, 2.B., Londra, s.761.

¹³ Microsoft Corporation, Encarta Encyclopedia 99, 1999, s.1.

Bizce de suçluların geriverilmesi kavram olarak yanlış kullanılmaktadır. Suçlu, suç işlediği, belirli kurallara göre yürütülecek ceza yargılaması sonucu kesin hükme bağlanmış kişidir. Dolayısıyla henüz hakkında yargılama, hatta kovuşturma yürütülen kişilerin, çok değişik nedenlerle yurtdışında bulunmalarıyla sözkonusu işlemin stüjesi olmaları, bu kişilerin baştan suçlu olarak kabul edilmelerine gerekçe olamaz. Bu durumda önümüzde iki seçenek kalmaktadır. Birinci seçenek “Sanıkların ve Hükümlülerin Geriverilmesi”, ikincisi kısaca “geriverme” kavramlarını kullanmak. Biz ikinci seçeneği, “geriverme” kavramını kullanma özeni içerisinde olacağız.

II-İŞLEVİ

Suç, kısaca, belli bir yerde ve belli bir çağda varolan toplumun koşullarının yarattığı bir toplumsal olaydır¹⁴.

Ceza adaletinin belki de en önemli amacı toplumu suça ve suçlulara karşı korumak, hatta toplumu bu yolda himaye etmektir¹⁵.

İşlenen suça karşı toplumsal tepki, ceza vermek biçiminde karşılığını bulmalıdır. Suç işlendiğinde bozulan düzenin devlet eliyle onarılması gerekmektedir¹⁶.

Cezanın suçlu üzerinde de olumlu etkileri vardır. Topluma kazandırıcı, ıslah edici ceza infazı, kişiyi bir kez daha suç işlemekten alıkoyar¹⁷.

Cezanın verileceği yer ise suçun işlendiği yerdir. Çünkü kişi suç işlediği yerin toplumsal sözleşmesine aykırı davranmıştır. Suçluyu, sözleşmesi ihlal edilen toplum cezalandırabilmelidir¹⁸. Suç işleyen kimse, içerisinde suç işlediği toplumun dirlik ve düzenini bozduğuna göre, yine bu toplumca cezalandırılması hukuk mantığına en uygun olanıdır. İşte bu amacı gerçekleştirecek sistem, Geriverme Hukuku’nun doğmasına neden olmuştur¹⁹.

Bazı yazarlara göre geriverme, sığınma hakkının ayrı bir durumunu oluşturmaktadır ve bir yabancıya gösterilen geleneksel konukseverliğe de aykırı bir davranıştır²⁰.

¹⁴ Uğur ALACAKAPTAN, Suçun Unsurları, Ankara, 1975, s.2.

¹⁵ Baha KANTAR, Ceza Hukukunda Yeni Temayüller, Ankara, 1938, s.4.

¹⁶ Necdet YALKUT, “Son Gelişmeler Işığında Terör ve Anarşi”, Ad.D., Ankara, Yıl:75, sayı:4 (Temmuz-Ağustos 1984), s.1008.

¹⁷ KANTAR, 3.

¹⁸ BECCARIA, Suçlar ve Cezalar yahut Beşeriyetin Mecellesi, çev.Muhittin Göklü. İstanbul, 1950, s.275.

¹⁹ Fahir Hadi ARMAOĞLU, “Belçika Kaidesi ve Siyasi Suçluların İadesi Meselesi”, Ad.D., Ankara, Sayı:10-11, s.1591.

²⁰ Şükrü ALPASLAN, Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik, İstanbul, 1983, s.246.

Ayrıca; yasalar insan hak ve özgürlüklerine uygun biçimde düzenlenerek, cezalar uygar ölçülere göre yapıp uygulanmadan, gerivermenin kabul edilemeyeceği ileri sürülmüştür²¹.

Ancak buna karşılık, bir devlet ülkesinde suç işledikten sonra, bir başka devlet ülkesine kaçan kişilerin cezasız kalmamaları, ülke topraklarının yabancı suçlulara sığınmak oluşturmaması için geriverme çoğunlukla kabul edilmektedir²².

Ceza Hukuku'nda kabul edilen ülkesellik ilkesinin bir sonucu olarak, suç işleyen kişiler, suçun işlendiği ülkenin yasalarına göre ve suçun işlendiği ülkede yargılanır. İşte geriverme kavramının varlığı, ülkesellik ilkesinin doğurabileceği sakıncaları giderici niteliktedir. Sözgelimi Türkiye'de suç işleyen bir kişi, Almanya'ya kaçsaydı ve Geriverme Hukuku varolmasaydı, bu kişi ülkeye dönmedikten sonra etkili bir biçimde yargılanamayacak, bu biçimde suç, cezasız kalacaktı. Aynı zamanda suç işleyen kimsenin cezasının infazı ile ıslahı, yani suçlunun topluma kazandırılması olanağı bulunmayacaktı. İşte gerivermede amaç, suç işlenerek bozulan toplum düzeninin onarılması adına, suç işleyen kimselerin tüm dünya üzerinde takibini sağlamaktır denebilir²³.

Geriverme Hukuku'nda ana ilke, suçluların cezalandırılması konusunda devletlerin birbirleriyle yardımlaşmasında ulusal ve uluslararası güvenlik bakımından yarar bulunduğu düşüncesidir²⁴.

III-SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ İLE DİĞER BAZI KURUMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Geriverme kurumu ile Uluslararası Hukuk ve Ceza Hukuku'nun bazı kavramları arasında bir takım ilişkiler bulunmaktadır. Bu kavramların bir bölümü geriverme kavramı ile karıştırılabilmekte, bir bölümü ise geriverme kavramını tamamlayıcı roller üstlenmektedir. Burada bu kavramlardan sırasıyla hükümlü nakli, geriçevirme, sınırışı etme, yargıbağıışıklığı ve sığınma kavramları ile geriverme kurumu arasındaki ilişkileri inceleyeceğiz.

²¹ BECCARIA, 275-276.

²² Zuhul BEREKET, "Türk Hukuku Açısından Vatandaşın İade Edilmezliği Kuralı", YD, Ankara, Sayı:1-2, 1998, s.23.

²³ Eralp ÖZGEN, Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, 1962, s.1.

²⁴ Esat Adil MÜSTECAPLIOĞLU, "Milli ve Beynelmilel Ceza Hukuku Bakımından Siyasi Suçlar-II- (Suçluların İadesi Meselesi)", SİM, İstanbul, Yıl:VII, No:82 (İkincikanun 1938), s.613.

A-Hükümlü Nakli-Geriverme

Hükümlü nakli, diğer bir deyişle transfer kavramı, özgürlüğü bağlayıcı cezasını çekmekte olan kişilerin devletler arasında karşılıklı değişimini anlatır²⁵.

Bu yönüyle hükümlü nakli kavramı, gerivermeden farklı bir durumu ifade etmektedir. Gerçekten de, gerivermede henüz infaza hiç başlanmamış, hatta birçok kez yargılama dahi bitirilememiş iken; nakilde, cezası infaz edilmekte olan bir kişinin çoğunlukla kendi isteği ile, ülkesinde bulunan cezaevine transferi işlemleri anlatılmak istenir. Hükümlü nakli ile ilgili en kapsamlı antlaşma Türkiye’de de yürürlükte bulunan “Hükümlülerin Nakline Dair Avrupa Sözleşmesi”dir²⁶.

Bundan başka, değişik devletler arasında da hükümlü nakline ilişkin ikili antlaşmalar yapılmaktadır²⁷.

B-Geriçevirme-Geriverme

Günümüzde pek çok devlet, kamu güvenliği, genel ahlak, genel sağlık gibi nedenlerle bu konuda tehlikeli olabilecek kişilerin ülkeye girişlerini engelleyici önlemler almaktadır²⁸. Bu önlemler ve ardından yapılan işlemler geriçevirme adı verilen kurumu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin pasaport ya da pasaport yerine geçen belgelere sahip bulunmayan kişiler Türkiye’ye giremez, sınırdan geriçevrilirler²⁹.

Geriçevirme ile geriverme arasındaki ilişkiyi gösteren en önemli kurallardan biri de, gerivermeye yolaçacak eylemleri nedeniyle sanık ya da hükümlü bulunan kişilerin sınırdan geriçevrilmesine ilişkin olanlarıdır. Yine örneğin ülkemizde yürürlükte bulunan Pasaport Yasası’nın 8. maddesine göre, Türkiye’nin taraf bulunduğu suçluların geriverilmesine ilişkin anlaşmalarda gerivermeye esas olarak kabul edilen suçların birinden sanık ya da hükümlü bulunanların yurda girişi yasaktır³⁰.

Bu biçimiyle geriçevirmenin tümüyle idari bir işlem olduğu anlaşılmaktadır. Geriçevrilecek kişi hakkında henüz bir talep bulunmaksızın yönetim kişiyi ülkeye almamak yolunu seçmektedir. Öte yandan, genel ahlak, genel sağlık gibi Ceza Hukuku’nun konusunu oluşturmayan durumlarda da geriçevirme yoluna

²⁵ Feridun YENİSEY, Milletlerarası Ceza Hukuku, Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve Mevzuatı, İstanbul, 1988, s.70.

²⁶ Antlaşmanın tam metni için bkz. YENİSEY, 797 vd.

²⁷ Örneğin Türkiye-Mısır, Türkiye-ABD, ABD-Fransa arasında yapılan antlaşmaların metinleri için bkz. YENİSEY, 807 vd.

²⁸ ALTUĞ, 119.

²⁹ ALTUĞ, 130.

³⁰ ALTUĞ, 122-123.

başvurulabilmektedir. Oysa geriverme genel olarak yargısal-yönetmel bir işlemdir ve konusunu belirli koşulların varlığı durumunda işlenen bir suçun sanık ya da hükümlüleri oluşturmaktadır.

C-Sınırdışı Etme-Geriverme

Devlet, ülkeye giriş koşullarından tümüyle bağımsız olarak her zaman kendi güvenlik ve kamu düzenini korumak için, durumu tehlikeli görülen bir yabancıyı ülkeden çıkarabilir. Günümüzde bu kurum hemen her devlet tarafından kabul edilmektedir³¹.

Yabancılar genel olarak bulundukları ülkenin güvenlik ve sağlığını ihlal eden bir durum içerisindeyseler sınırdışı edilirler. Ancak geriverme bundan farklıdır. Gerivermede amaç, suçluların cezasız kalmasını önlemektir ve bunun için de bir suçtan sanık ya da hükümlü olmak gerekir³².

Bazı devletler, sınırdışı etme kurumunu, geriverme kurumunun eksiklerini tamamlamak üzere kabul etmişlerdir. Gerçekten de, herhangi bir nedenle, örneğin iki ülke arasında bir antlaşmanın olmadığı ya da karşılıklılık ilkesinin uygulanma olanağının bulunmadığı, dolayısıyla geriverme işleminin yürütülemeyeceği durumlarda, suç işledikten sonra başka bir ülkeye giden yabancının, sığınma hakkı isteyerek cezadan kurtulması olasılığı vardır. Bu biçimde suçluların cezasız kalmaması gerekçesine dayanılarak, bu tür kişiler hakkında sınırdışı etme yolu benimsenmiştir³³.

Ancak sınırdışı etme kurumunun kötüye kullanılması olasılığı gözardı edilmemelidir. Tümüyle siyasal nedenlerle bir kişinin ülkeden zorla çıkarılması çağdaş hukuk devleti ilkesini yaralayan bir durumdur. Bu nedenle, örneğin geriverme işlemi sırasında mahkemece değişik nedenlerle geriverme koşullarının oluşmadığı belirlenen bir kişinin sınırdışı edilme olasılığı gündeme gelmektedir. Buna örnek olarak Doherty-İngiltere davasını gösterebiliriz. IRA adlı örgüt üyesi olmak ve bir polis şefini öldürmek eylemleri dolayısıyla İngiltere tarafından aranan Joseph Doherty, bulunduğu ABD makamlarından istenmiş, ancak ABD, İngiltere'nin geriverme talebini, Doherty'nin siyasal suçlu olduğu gerekçesine dayanarak reddetmiştir. Ancak bununla

³¹ ALTUÇ, 139.

³² Kayıhan İÇEL, "Suçluların Geri Verilmesi Üzerinde Bir İnceleme", İÜHFM, İstanbul, C.XXX, Sayı:3-4, 1965, s.695.

³³ ÖZGEN, 33.

birlikte Doherty hakkında “sınırdışı etme” kararı alınmış, kişi sınırdışı edilerek İngiltere’ye gönderilmiştir³⁴.

Biz, sınırdışı etme kurumunun gerekliliğine inanıyoruz. Ancak kurumun siyasal işlem olarak kalmasının sakıncalı durumlar yaratabileceği olasılığının her zaman varolması nedeniyle, kurumun etkin yargısal denetiminin varlığını zorunlu görüyoruz.

Görüldüğü üzere, geriverme ile sınırdışı etme arasındaki tek ortak yan, her ikisinin de yalnızca yabancılar hakkında uygulanabilmesidir³⁵.

D-Yargıbağışıklığı-Geriverme

Uluslararası Hukuk’ta yargıbağışıklığı, bir devletin, Uluslararası Hukuk’un öngördüğü ölçüde, başka bir devlet üzerinde yargı yetkisini kullanamayacağını anlatır³⁶.

Yine bu bağlamda incelenebilecek ve günümüzde uygulaması görülmeyen ülkedışılık ise, ülkede fiziksel olarak bulunan ve bir takım ayrıcalıklara sahip olan kişilerin, hukuksal olarak ülkenin dışında sayılmaları ve bu suretle bulunduğu ülkenin özel hukuka ilişkin yasalarına bağlı olmamalarını anlatır³⁷.

Öncelikle bu iki kurumun özel hukuk kavramları olarak ortaya çıktıklarını belirtmekte yarar görüyoruz. Geriverme kavramının incelediği eylemler ise, Ceza Hukuku’nun suç saydığı eylemlerdir. Ancak yargıbağışıklığı kurumunun reddettiği, bir devletin, başka bir devlet tarafından yargılanabilmesi kavramının gerivermeye olan yansımaları gözardı edilmemelidir. Geriverme işlemleri ile ilgili olarak karara varan bir devlet üzerinde diğer bir devletin yargılama yapması olanağı yoktur. Ancak insan haklarının uluslararası alanda etkin korunmasının gelişmesiyle birlikte, özellikle İnsan Hakları Uluslararası Mahkemesi’nin geriverme ile ilgili kararlar verebilmesi, geriverme ile ilgili kararların alınmasında daha titiz davranılmasını zorunlu kılmaktadır.

³⁴ Mehmet KÖMÜRCÜ-Yusuf ÇALIŞKAN, “Suçluların İadesinin Uluslararası Hukukta Düzenleniş ve Siyasi Suç İstisnasının Terörizmle Mücadeledeki Rolü”, ABAD, Ankara, Sayı:1999/1, 1999, s.80.

³⁵ İÇEL, 695.

³⁶ Aslan GÜNDÜZ, Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul, 1984, s.93.

³⁷ GÜNDÜZ, 24.

E-Sığınma-Geriverme

Sığınma, diğer adıyla iltica kurumu ile geriverme kavramı çok yakın ilişki içerisinde. Sığınma, değişik nedenlerle ülkesinden kaçan bir kişinin başka bir ülkenin uyruğu olabilmesini sağlayan bir Uluslararası Hukuk kurumudur. Sığınmacı, eski adıyla mülteci ise, ülkemizin de taraf olduğu “Mültecilerin Hukuksal Durumuna İlişkin 1951 tarihli Sözleşme”nin 1.maddesi ile tanımlanmış, tanımın kapsamı 1967 tarihli protokolle genişletilmiştir³⁸.

Buna göre sığınmacı, ırkı, dini, uyruğu, bir toplumsal örgüte üyeliği ya da siyasal görüşleri yüzünden kovuşturmaya uğramaktan haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve bu biçimde kendi ülkesinin himayesinden yararlanamayan ya da sözkonusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen veya uyrukluğa yoksa ve sözkonusu olaylar sonucunda önceden sürekli oturduğu ülke dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen ya da varolan korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir³⁹.

Ancak bu tanıma karşın, sığınmacıların çok büyük bir bölümü gerçekte, tanım kapsamında bulunmayan ekonomik nedenlerle sığınma başvurusunda bulunmaktadır.

Sığınma kavramı ile geriverme kavramı çok eski tarihlerden beri yakın bir ilişki içerisinde. Geçmişte uluslararası ilişkilerde sıkça gözlenen kurumlardan biri olan ve gerçek suçlu-masum ayrımı yapılmaksızın ülkeye kaçan kişilere cömertçe tanınan sığınma hakkı, uygarlığın gelişmesiyle birlikte büyük bir değişim göstermiş, bu kurumun boşalttığı alan da geriverme ile doldurulmuştur⁴⁰.

Özellikle Beccaria sığınmayı şiddetle eleştirmiştir. Buna göre sığınma, suç işleyen bir kimsenin kesin biçimde ceza alacağı, bu sonuçtan kaçmanın yararı bulunmadığı ilkesini derinden yaralayan bir kurumdur⁴¹.

Yine bir görüşe göre, bir suçlunun bir devlet tarafından diğer bir devlet aleyhine himayesi çağdaş hukuk anlayışıyla bağdaşmayacağı gibi, suçluyu barındıracak topluma karşı da saygısızlıktır⁴².

Ancak Geriverme Hukuku’na en büyük etkinin de sığınma kurumundan geldiğini kabul etmek gerekir. Geriverme hukukunun en önemli ilkelerinden biri olan

³⁸ Durmuş TEZCAN, “Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu”, AÜSBFD, C.XXXVII, Sayı:1-4, Ocak-Aralık 1983’den ayırtasım, Ankara,1984, s.173.

³⁹ Sözleşmenin tam metni için bkz. Bülent ÖZDEN, Türkiye’nin Taraf Olduğu Milletlerarası Özel Hukuk Sözleşmeleri, İstanbul, 1991, s.208 vd.

⁴⁰ GÜNAY, 14.

⁴¹ BECCARIA, 273.

⁴² MÜSTECAPLIOĞLU, 613.

ve ileride ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğimiz siyasal suçluların geriverilmezliği ilkesinin dayandığı temel kavramın da sığınma hakkı olduğu savunulmuştur⁴³.

Sığınma ile geriverme arasındaki ilişkileri ileride yeri geldikçe incelemeyi sürdüreceğiz.

IV-GERİVERME HUKUKUNUN GENEL HUKUK SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

A-Genel Olarak

Günümüzde Geriverme Hukuku'nun varlığı öğretide çoğunlukla kabul edilmektedir. Gerivermenin hukuksal niteliği yönünden bir görüş birliğinin olduğunu söylemek ise zordur. Ülkelerin iç hukuklarında gerivermeye ilişkin kuralların tarih boyunca ceza yasalarında düzenlenmesi eğilimi ile günümüzde kendine çok önemli bir yer edinen Uluslararası Hukuk kaynaklarının geriverme için önemli ilkeler getirmesinin bunda etkisi büyüktür. Burada genel olarak Geriverme Hukuku'nun hangi hukuk dalı içerisinde yer aldığını belirlemeye çalışacağız.

B-Geriverme Hukukunun Ceza Hukukuna Bağlı Bir Hukuk Dalı Olduğuna İlişkin Görüşler

Konuya başlarken şunu belirtmeliyiz ki, ülkemizde de olduğu gibi birçok devlet, geriverme ile ilgili kuralları öncelikle ceza yasalarında düzenlemiş, ardından bunlardan bir bölümü sonradan ayrı bir geriverme yasası çıkarma yolunu seçmiştir. Bu konuyu az ilerde daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Geriverme hukuku suç ve suçlu konuları ile ilgisi nedeniyle ceza hukuku ile yakından ilişki içerisinde⁴⁴.

Bazı yazarlara göre; Geriverme Hukuku'nun temelini oluşturan geriverme işlemi de, Ceza Hukuku uygulamalarındandır⁴⁵.

Bu kapsam çerçevesinde geriverme, Ceza Hukuku alanında varolan uluslararası yardımlaşma kurumlarından biridir⁴⁶.

⁴³ DÖNMEZER-ERMAN, s.511.

⁴⁴ İÇEL, 692.

⁴⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 486.

⁴⁶ Bahri ÖZTÜRK-Mustafa Ruhan ERDEM-Veli Özer ÖZBEK, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, 4.B, İzmir, 1998, s.63.

Bu nedenlerle Geriverme Hukuku temel olarak Ceza Hukuku içerisinde incelenmesi gereken bir hukuk dalıdır⁴⁷.

C-Geriverme Hukukunun Uluslararası Hukuka Bağlı Bir Hukuk Dalı Olduğuna İlişkin Görüşler

Buna göre, uluslararası toplum eşit ve egemen devletlerden oluşur. Uluslararası Hukuk ya da diğer adıyla Devletler Hukuku da asıl olarak, eşitlerarası ilişkileri düzenler. İki ya da daha çok devlet arasında çıkacak hukuksal çekişmeler de Uluslararası Hukuk'un öngördüğü usuller çerçevesinde çözülür⁴⁸. Gerivermenin genel anlamda Uluslararası Hukuk tarafından incelenmesi gerekir⁴⁹.

Bu bağlamda geriverme, devletler arasındaki ilişkileri gerektirdiğinden bir Uluslararası Hukuk kurumudur⁵⁰. Ayrıca Geriverme Hukuku'nun en temel ilkelerinden biri olan siyasi suçluların geriverilmemesi, aynı zamanda bir Uluslararası Hukuk ilkesidir⁵¹.

Önder'e göre günümüzde geriverme, Uluslararası Hukuk içerisinde bir adli yardım niteliğindedir⁵². Dönmezer-Erman'a göre ise geriverme, günümüzde olmasa bile gelecekte, tümüyle yargısal yollardan işleyen bir Uluslararası Hukuk kavramı olacaktır⁵³.

Ancak genel olarak şunu söyleyebiliriz ki, uluslararası antlaşmalarla düzenlenmesi ve vatandaş kavramının bu hukuk dalı içerisinde önemli bir yer tutması dolayısıyla, Geriverme Hukuku, Uluslararası Hukuk ile yakından ilgilidir⁵⁴.

D-Geriverme Hukukunun Uluslararası Ceza Hukukuna Bağlı Bir Hukuk Dalı Olduğuna İlişkin Görüşler

Geriverme kurumu Ceza Hukuku'nun çerçevesini aşmış, yeni bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmıştır⁵⁵.

⁴⁷ Lütfi DURAN, "Türkiye Hükümetinin Suçluların İadesine İlişkin Kararları Üzerinde Kazai Murakabe", (Tahir Taner'e Armağan), İÜHF, İstanbul, 1956, s.593.

⁴⁸ GÜNDÜZ, 15.

⁴⁹ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 75.

⁵⁰ DONAY, 240.

⁵¹ ARMAOĞLU, 1597.

⁵² ÖNDER, 248.

⁵³ DÖNMEZER-ERMAN, 491.

⁵⁴ İÇEL, 692.

⁵⁵ EREM, 218.

Geriverme Hukuku, en az Ceza Hukuku ile ilgili olduğu kadar, Uluslararası Hukuk'la da yakından ilgilidir⁵⁶.

Başta bu hukuk dalına ilişkin kurallar olmak üzere, uluslararası ilişkilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan Ceza Hukuku sorunlarının çözülmesi amacıyla Uluslararası Ceza Hukuku adıyla yeni bir hukuk dalının varlığı savunulmaya başlanmış⁵⁷, günümüzde ise kural ve belgeleriyle birlikte geniş bir hukuk dalı olarak Uluslararası Ceza Hukuku, varlığını kabul ettirmiştir.

Uluslararası Ceza Hukuku, devletlerin Ceza Hukuku uygulamaları bakımından karşılıklı olarak yardımlaşmalarını sağlayan uluslararası usulleri, bir devletin yargı organlarınca verilmiş ceza kararlarının diğer devletlerin ülkelerindeki uygulanması konularına ilişkin bulunan kuralların bütünüdür⁵⁸.

Buna göre Uluslararası Ceza Hukuku ceza yasalarının uygulanacağı yer, devletin yargılama yetkisi ve geriverme gibi konularda ortaya çıkan sorunları ele alan bir hukuk dalıdır⁵⁹.

Bu bağlamda gerivermenin Uluslararası Ceza Hukuku'nun, temeli, karşılıklı yargısal yardımlaşmaya dayanan bir kurumu olduğu sonucu ortaya çıkacaktır⁶⁰.

Kanımızca da Geriverme Hukuku'nun bütünüyle bir Ceza Hukuku ya da Uluslararası Hukuk dalı olduğunu söylemek zordur.

Gerivermenin suç ve suçlu ile ilgili olduğu kadar, değişik ülkeler, hatta örneğin Avrupa Konseyi gibi ülke toplulukları arasında yargısal işbirliğini gerektirmesi, bu bağlamda Uluslararası Ceza Hukuku'nun öğreti ve uygulamada kabul edilmesi, bizleri Geriverme Hukuku'nun Uluslararası Ceza Hukuku içerisinde incelenmesi gerektiği görüşünün kabul edilmesi sonucuna götürmektedir.

V-SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Geriverme Hukuku çok genç bir hukuk dalı olmasına karşın, bu hukuk dalının temelini oluşturan geriverme kurumu çok köklü bir geçmişe sahiptir. Gerivermenin çağdaş anlamda hukuksal temelleri ise, kanımızca 1789 Fransız İhtilali ile tüm dünyada etkisini gösteren düşünce akımlarıyla birlikte atılmıştır. Bu bağlamda biz de

⁵⁶ Tahir TANER, Ceza Hukuku, Umumi Kısım, 3.B, İstanbul, 1953, s.233.

⁵⁷ TANER, 13-14.

⁵⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 413.

⁵⁹ YENİSEY, 20.

⁶⁰ EREM, 218.

konuyu 1789 Fransız İhtilaline kadar olan dönem ve bu ihtilalin ardından günümüze dek geçen tarihsel süreç açısından incelemeyi uygun bulduk.

A-İlk Çağlardan 1789 Fransız İhtilaline Kadar Olan Dönemde Suçluların Geriverilmesi Hukuku

Tarihte gerivermeye ilişkin bilinen ilk antlaşma Hitit Kralı III.Hattusili ile Mısır Firavunu II.Ramses arasında yapılmıştır⁶¹. Aynı zamanda tarihte bilinen en eski yazılı antlaşma olan ve Kadeş Antlaşması adı verilen bu antlaşma MÖ 1294 yılında aktedilmiştir. Antlaşmanın “Devlete kaşı suç işleyip Mısır ülkesinden Hatti ülkesine ve Hatti ülkesinden Mısır ülkesine kaçan suçlular olursa devletler bunları birbirlerine geriverecekler. Bunlar şiddetli cezalandırılmayacaklar ve çocuklarının gözlerinden yaş akıtılmayacak” maddesi, bir yandan siyasal suçluların geriverilmesi konusunda o dönemin anlayışına ışık tutarken, diğer yandan ise bu tür suçlara karşı uygulanması istenen davranış biçimlerini göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır⁶².

Bundan sonra da Mısırlılar ile Hititliler arasında geriverme antlaşmaları yapılmıştır. Bu iki ülke arasında yapılan antlaşmaların en dikkat çekici özelliklerinden birisi de, antlaşmalarda soylular ve aşağı tabakadan kişiler için ayrı geriverme kuralları konulmasıdır⁶³.

Eski Mısır, Yunan ve Ortadoğu halkları arasında yabancılar sevilmez, bunlar için herhangi bir güvence tanınmazdı. MÖ VII.yüzyıldan itibaren Yunanlılar yabancı devletlerle ticari yönü ağır basan antlaşmalar yaptılar⁶⁴.

Bilindiği üzere, uluslararası alanda ticari ilişkilerin gelişmesi hukuksal ilişkilerin de artmasının önemli bir yoludur. Bu dönemde Ispartalılar Epir’den Temistokol’un geriverilmesini istemişler ancak talepleri reddedilmiş⁶⁵, yine bir suçlunun geriverilmemesi nedeniyle Ispartalılar Mesinalılara savaş açmıştır⁶⁶.

Atinalılar bazı suçluların belirli koşullara uyulması kaydıyla yabancı devlete geriverilmesini kabul etmekteydiler⁶⁷.

⁶¹ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 76.

⁶² TEZCAN, 159.

⁶³ GÜNAY, 13-14.

⁶⁴ ALTUĞ, 26-31.

⁶⁵ MÜSTECAPLIOĞLU, 618.

⁶⁶ GÜNAY, 13.

⁶⁷ MÜSTECAPLIOĞLU, 615.

Ortadoğu halkları arasında ise geriverme kurumu genel olarak sorunsuz biçimde işlemekteydi. Örneğin Filistinliler Samsun'u Yahudiler'den almış, İsrail kabilesi Benjamin kabilesinden birçok suçlunun geriverilmesini istemiştir⁶⁸.

Romalılar, ülkede oturan yabancı uyruklu kişilere "jus gentium" adı altında toplanan hukuk kurallarını uygulamaktaydılar⁶⁹. Roma tarihinde Golvarilerin konsül Falius'tan suçluların geriverilmesini istedikleri, Romalılarla Anibal ve Cermenler arasında gerivermeye ilişkin görüşmeler yapıldığı biliniyor⁷⁰. Roma'da geriverme talebi, devletin en büyük otoritesi tarafından yapılıyor, talebin reddi örtülü bir savaş tehdidini gündeme getiriyordu⁷¹.

Batı Avrupa'da ulaşabildiğimiz ilk antlaşma İngiliz Kralı III.Edward ile Fransız Kralı Philippe le Bel arasında 1174'te imzalanmış olup, bu antlaşma her iki kralın kişisel düşmanlarının geriverilmesi konusunda işbirliğini içermektedir⁷².

1242 yılında Braban dükası ve Hollanda kontu arasında gerivermeye ilişkin bir antlaşma yapılmıştı. 1307'de Belçika Loven kenti ile Flandra arasında ve 1394'te Heno kontu ile düşes Jan arasında imzalanan antlaşmalarda da gerivermeye ilişkin maddeler bulunmaktaydı⁷³.

Bu dönemde de özellikle Fransızlar gerivermenin uluslararası ilişkilerde önem kazanması yolunda önemli çalışmalar yürütmüşlerdir. 1376'da Fransız kralı V.Charles ile Savva kontu arasında kendilerine sığınan suçluların geriverilmesi kararlaştırılmıştı⁷⁴. Fransız kralı VI.Charles İngiliz kralından İngiltere'ye sığınan iç savaş suçlularının geriverilmesini istemiştir. İngiliz kraliçesi Elizabeth'in de, hükümdara saldırmaktan sanık Morgan'ı Fransa'dan istediğini kaynaklar bildirmektedir⁷⁵.

Yine Roma kültürünün etkisini sürdürdüğü ortaçağ İtalyan devletleri arasında da geriverme kurumuna ilişkin antlaşmalar bulunduğu bilinmektedir⁷⁶.

Özellikle XVIII. yüzyıla kadar geriverme siyasal suçlular için işletilmiştir. Kral ya da sultanların, Tanrı'nın yeryüzündeki vekili, hatta gölgesi olarak kabul gördüğü bu

⁶⁸ GÜNAY, 13.

⁶⁹ Ahmet REŞİT, Hukuku Umumiyei Düvel, İstanbul, 1932, s.10.

⁷⁰ MÜSTECAPLIOĞLU, 615.

⁷¹ ÖZGEN, 18.

⁷² ARMAOĞLU, 1597.

⁷³ MÜSTECAPLIOĞLU, 615.

⁷⁴ GÜNAY, 14.

⁷⁵ MÜSTECAPLIOĞLU, 615.

⁷⁶ Örnek olarak 836'da Benevento prensi Sicardo ile Napoli magistraları arasında, 840'da Venedik ile imparator Lotario arasında, 1220'de Venedik ile II.Frederik arasında imzalanan antlaşmalar (Vincenzo MANZINI, Trattato di Diritto Penale Italiano, V.I, Torino, 1908'den aktaran Özgen, 18).

dönemde, devlete karşı işlenen suçlar krala ve dolayısıyla Tanrı'ya karşı işlenmiş sayılıyor, bu biçimde o dönemin siyasal suçluları da her türlü güvenceden yoksun bir biçimde, talep eden devlete geriveriliyordu. Bunda o dönemin hükümdarları arasındaki sıkı akrabalık bağlarının etkili olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekmektedir⁷⁷.

Bu dönemde gerivermenin hukuksal olmaktan çok, hatta tümüyle, siyasal bir kurum olduğunu söyleyebiliriz.

B-1789 Fransız İhtilalinden Günümüze Kadar Olan Dönemde Suçluların Geriverilmesi Hukuku

İlk çağlardan başlayarak XVIII. yüzyıl sonlarına dek siyasal, dinsel ve askeri suçlar gerivermede en önemli suç takımını oluştururken, Fransız İhtilali ve ardından gelişen çağdaş hukuk anlayışı çerçevesinde gerivermenin hukuksal niteliğinin ağır bastığını görüyoruz⁷⁸.

Bu dönemde ortaya konan ilk belge yeni kıtadan, Amerika'dan gelmiştir. Kuruluşuyla birlikte ABD'yi oluşturan devletler arasında imzalanan 12.02.1793 tarihli federal yasada, devletlerin birbirleriyle geriverme konusunda yardımlaşmaları öngörülmüş, ancak bu konuda devletlere herhangi bir zorlama ve yaptırım uygulanmayacağı da belgeye eklenmiştir⁷⁹.

Avrupa'da extradition sözcüğü ilk kez 1828'de Fransa'nın yaptığı bir antlaşmada kullanılmıştır⁸⁰.

Geriverme Hukuku'nda Belçika'nın geliştirdiği ilkeler önemli yer tutar. Belçika 1833 yılında siyasal suçluların geriverilemeyeceğini yasalaştırmıştır⁸¹.

1801'de İngiliz hükümeti Hamburg'tan üç İrlandalı ayaklanmacıyı istemiş ve almış, aynı İngiltere 1825'te Petersburg ayaklanmasına katılan bir Rus'un geriverilmesi isteğini reddetmiştir⁸². İngiltere'de 1870 yılında, siyasal suçlarda gerivermenin olanaksız olduğunu da bildiren bir geriverme yasası çıkartılmıştır⁸³.

Bu süreçte pek çok Avrupa devleti gerivermeye ilişkin temel ilkeleri belirleyen özel yasaları yürürlüğe koymuşlardır⁸⁴. Ayrıca birçok devlet arasında ikili

⁷⁷ ÖZGEN, 19.

⁷⁸ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 76.

⁷⁹ Encarta Encyclopedia, 1.

⁸⁰ MÜSTECAPLIOĞLU, 614 ; Karşı görüş ilk kez 1791'de kullanıldığı yönündedir: bkz.ÖZGEN, 20.

⁸¹ ALTUĞ, 131.

⁸² MÜSTECAPLIOĞLU, 618.

⁸³ ALTUĞ, 131; JOWILT-WALSH, 761.

⁸⁴ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, "Suçluların Geriverilmesi Hukukunun Birleştirilmesi", Ad.D, Ankara, Sayı:9, 1949, s.1258.

antlaşmalar yapıldığı XIX.yüzyıl sonlarına doğru artık ikili antlaşmaların da geriverme ile ilgili sorunları çözümlemekte yetersiz kaldığı anlaşılmış ve genel bir geriverme antlaşması yapma zorunluluğu savunulmaya başlanmıştır⁸⁵.

1880 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün Oxford toplantısında bu tür bir genel geriverme antlaşmasının projesi ele alınarak kabul edilmiş; 1889'da Güney Amerika devletleri aralarında sanık ve suçluların değişimini ele alan bir antlaşma imzalanmıştır⁸⁶. Bu antlaşma 1928 yılında Havana'da yapılan konferansta daha kapsamlı bir biçimde ve Bustamante Yasası (Code Bustamante) adı altında yenilenmiş ve bu antlaşmayı iki yıl içerisinde 11 Amerikan devleti imzalamıştır.

Bu antlaşmanın ardından Uluslararası Adli Polis Komisyonu, 1930 yılında kendi üyeleri içerisinde seçilen 7 kişilik bir kurula genel bir antlaşma yapılması konusunda görev verdi. Bu kurul geriverme ile ilgili tüm ilke ve kuralların birleştiği ortak noktalardan hareket ederek bir antlaşma taslağı hazırlamıştır⁸⁷. Sorunun devletlerin bütünü tarafından kabul edilebilecek derecede bir olgunluğa erişememesi, sürecin bu denli yavaş işleminde en önemli neden olmuştur⁸⁸.

Adli Polis Komisyonu'nun 1948 yılı Eylül ayında Prag'da yaptığı toplantıda hazırlanan rapor uyarınca genel bir geriverme antlaşma tasarısı karara bağlanmıştır⁸⁹.

1950 yılı Haziran ayında Lahey Uluslararası Adalet Divanı'nda düzenlenen konferansla genel bir geriverme antlaşması için son bilgiler değerlendirilmiştir⁹⁰.

Sonuçta hazırlanan tasarı "Suçluların Geriverilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi" adı altında 13 Aralık 1957'de imzalanarak, 18 Nisan 1960'da yürürlüğe girmiştir⁹¹.

Bu antlaşmadan sonra geriverme hukukunun en azından Avrupa devletleri arasında birliğinin, istenen düzeyde olmasa da, sağlandığını görüyoruz.

Amerikan devletleri de bu türlü geniş kapsamlı bir antlaşmanın hazırlanması konusunda, Amerikan Hukukçular Konseyi'nce saptanan temel ilkeler çerçevesinde Amerikan Yargı Komitesi'nin hazırlayıp sunduğu bir antlaşma tasarısını Karakas'ta

⁸⁵ ÖZGEN, 23.

⁸⁶ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1266.

⁸⁷ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1267.

⁸⁸ TANER, 235.

⁸⁹ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların..., 1256.

⁹⁰ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, "Milletlerarası Ceza Adaletinin Bazı Meselelerine Dair La Hey Milletlerarası Konferansları", Ad.D, Ankara, Yıl:42, Sayı:4 (Nisan 1951), s.496-497.

⁹¹ Edward LAWSON, Encyclopedia of Human Rights, 2.b, ABD, 1996, S.488.

yapılan uluslar toplantısında ele almış, sonuçta taslak tartışılarak “Amerikan Ulusları Geriverme Sözleşmesi” adı altında 25 Şubat 1981 tarihinde kabul edilmiştir⁹².

Bir Uluslararası Ceza Hukuku dalı olan Geriverme Hukuku, özellikle Suçluların Geriverilmesi Avrupa Sözleşmesi’nin yürürlüğe girmesi sürecinde hızla gelişmiş, XX.yüzyılın dünya coğrafyasında varolan bütün siyasal olumsuzluklara karşın günümüz genel hukuk sistemi içerisinde kendine çok önemli bir yer edinmiştir.

VI-SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKUNUN KAYNAKLARI

A-Genel Olarak

Geriverme Hukuku’nun en büyük özelliklerinden biri son derece geniş kaynaklara sahip olmasıdır. Uluslararası Ceza Hukuku’nun bir dalı olarak kabul ettiğimiz bu hukuk dalının ülkelerin iç hukuklarında olduğu kadar, hatta çok daha fazlasıyla uluslararası metinlerde de düzenlenmiş olması, bu kaynak zenginliğinin ana nedenidir. Biz Geriverme Hukuku’na ilişkin kaynakları iç hukuk kaynakları ve uluslararası kaynaklar olmak üzere iki ana başlık altında incelemeye çalışacağız.

B-İç Hukuk Kaynakları

Günümüzde her ülkenin iç hukukunda geriverme ile ilgili kurallar bulunmaktadır. Devletler iç hukuklarında gerivermeyi değişik biçimlerde düzenleme altına almışlardır. Bazıları ayrı bir yasa ile düzenleme yoluna gitmiş, bazıları ceza yasalarına bu konuya ilişkin madde ya da maddeler eklemiş, bir takım devletler ise gerivermeyi Anayasal çerçevede değerlendirerek, anayasalarında bu konuya ilişkin hükümler koymuşlardır⁹³. Bunun yanında geriverme ile ilgili olarak karma düzenlemeler de çoğalmaktadır⁹⁴. Burada iç hukuk kaynaklarını birer birer irdedeleyeceğiz.

1-Anayasalar

Bilindiği gibi anayasalar, bir ülkede yaşayan vatandaş ve yabancıların, o ülkede sahip olduğu haklar ve bağlı bulunacakları kuralları, bu kuralları işletecek ve

⁹² LAWSON, 494.

⁹³ ÖZGEN, 11.

⁹⁴ Örneğin Almanya’nın 1949 tarihli Anayasası’nda gerivermeye ilişkin kurallar bulunmakta iken, ayrıca 1982 tarihli bir geriverme yasası da yürürlüktedir. Yine ülkemizde gerivermenin Anayasa-Ceza Yasası kuralları ile karma biçimde düzenlendiğini görüyoruz.

uygulayacak kurumları gösteren temel metinlerdir. Bu durumda doğrudan doğruya kişilerin yaşama, oturma, seyahat etme gibi özgürlüklerinin güvence altına alındığını gösteren kurallar yanında bu kuralların sınırlarının belirlendiği hükümlerin bulunması da doğaldır.

Bu biçimde bazı ülkelerin, geriverme ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı bulunan ve bu konularda devletin temel görüşünü yansıtan bazı ilkeleri anayasalarında kural altına aldıkları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda örneğin, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya Anayasaları'nda sığınma hakkı ile ilgili; Ekvator, Brezilya, Panama, İtalya Anayasaları'nda vatandaş ve siyasal suçlunun geriverilemeyeceği ile ilgili; Küba, Haiti, Guatemala Anayasaları'nda hem sığınma hakkı ve hem de geriverme ile ilgili kurallar bulunmaktadır⁹⁵.

Türkiye'nin 1982 Anayasası'nda da geriverme ile ilgili kurallar bulunmaktadır. Bunları ileride ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğiz.

2-Ceza Yasaları

Birçok devlet gerivermeyi ceza yasalarında gösterilen kurallarla düzenlemişlerdir⁹⁶. Siyasal sistemler ve buna bağlı olarak ceza yasalarında geriverme ile ilgili kurallar değişik uluslar yönünden oldukça farklılıklar gösterir⁹⁷. Türk Ceza Yasası ve kaynak İtalyan Ceza Hukuku sistemi içerisinde geriverme ayrı bir özel yasa çıkarılmaksızın, ceza yasasına kural konmak biçiminde düzenlenmiştir⁹⁸. Bu biçimde bir düzenlemede ilk akla gelen amaç, konunun antlaşmalarla daha ayrıntılı bir biçimde düzenlenmesine olanak tanıma düşüncesidir.

3-Özel Geriverme Yasaları

Bazı devletler, kendi ülkelerinde bulunan sanık ya da hükümlülerin geriverilmesi ve başka ülkelerde bulunan bu gibi kişilerin istenmesi konusundaki ilke ve işlemleri ayrı bir Geriverme Yasası ile düzenleme yolunu seçmişlerdir⁹⁹.

Bu türden ilk yasa 1833 tarihli Belçika Geriverme Yasası'dır¹⁰⁰. Bunu ABD (1848), İngiltere (1870), Hollanda (1875), Arjantin (1885), Japonya (1887), İsviçre

⁹⁵ ÖZGEN, 13.

⁹⁶ ÖZGEN, 11.

⁹⁷ Encarta Encyclopedia, 1.

⁹⁸ DONAY, 240.

⁹⁹ TANER, 234.

¹⁰⁰ ÖZGEN, 12.

(1892), Peru (1906), Norveç (1907), Brezilya (1911), İsveç (1913), Finlandiya (1922), Fransa (1927) ve Almanya (1929) geriverme yasaları izlemiştir¹⁰¹.

Geriverme ile ilgili özel bir yasanın bulunmasının, hem devletler arasında, hukuk boşluğundan dolayı doğabilecek çekişmelerin önlenmesi, hem de geriverilecek kişinin hukuksal güvencesinin sağlanabilmesi açısından zorunlu olduğu öne sürülmüştür¹⁰².

Buna göre böyle bir özel yasa, uluslararası ilişkilerde, özellikle antlaşmaların yapılmasında düzen ve birlikteliği sağlarken, diğer yandan uygulamada usul birliğinin oluşturulmasına yardımcı olur¹⁰³.

Bundan başka, özel bir geriverme yasası ile yönetim bazı uygun olmayan geriverme taleplerini geri çevirme olanağına kavuşabilir. Ayrıca, antlaşmaların uygulanmasından doğan bir takım karışıklıklar da bu tür bir yasayla önenebilir¹⁰⁴.

Sayılan bütün bu gerekçelere karşın bazı hukukçular, özel bir geriverme yasasının gereksiz olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Donay'a göre, uluslararası antlaşmaların varlığı, gerivermenin özel bir yasayla düzenlenmesini gereksiz kılmıştır¹⁰⁵.

Donay'ın görüşlerine katılamıyoruz. Az ilerde inceleyeceğimiz uluslararası antlaşmalar, geriverme ile ilgili Uluslararası Hukuk kaynaklarından biri ve belki de en önemlisidir. Ancak özel yasalar bundan farklı olarak bir iç hukuk kaynağıdır. Günümüzde patent, marka, sığınma hakkı, adli yardımlaşma ve buna benzer birçok hukuksal sorun uluslararası antlaşmalarla düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu durum, aynı konuda yönetime yol gösterici, uygulamada birlikteliği sağlayıcı, sorunun konusu olacak kişinin bağlı bulunduğu temel kuralları belirleyici, antlaşma bulunmayan durumlarda doğrudan uygulamaya girecek bir yasanın varlığını engellemez.

Ancak, günümüz uluslararası ilişkilerinde en çok endişe edilen durumlardan birisi, bir ülkenin kendisini diğer devletlerden soyutlayıcı, uluslararası kural birliği amacını zedeleyen bir hukuk sistemini uygulamaya sokma girişimidir. Bir kere, her devlet kendi çıkarlarına uygun bir geriverme yasası çıkarttığında uluslararası denge bozulacak ve yasa işlerliğini yitirecektir. Bu biçimde, doğacağı söylenen düzen ve birliktelik yerine çokseslilik ve işlevsizlik egemen olacaktır. Bu nedenle yapılacak

¹⁰¹ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1258.

¹⁰² DÖNMEZER/ERMAN, 489 ; İÇEL, 704.

¹⁰³ TANER, 234.

¹⁰⁴ ÖZGEN, 12.

¹⁰⁵ DONAY, 240:dn.3.

yasanın, asıl amacı gerçekleştirmeye yardımcı olacak bir biçimde hazırlanması, hukukun ve gerivermenin genel ilkelerine uyan bir yasa olması ön koşuldur.

Bu biçimde yapılacak bir özel geriverme yasası, az önce sözü edilen yararlarıyla, Geriverme Hukuku'nun gelişimine ve geriverme kurumunun işleyişine büyük destek sağlayacaktır.

4-Diğer Kaynaklar

Geriverme Hukuku ile ilgili olarak, öğreti ve yargı kararları da önemli kaynaklar arasında sayılabilir.

Geriverme konusunda birçok hukukçu önemli görüşleriyle bu hukuk dalının gelişmesine katkı sağlamışlardır. Öğreti bu niteliğiyle diğer kaynakların oluşması için de bir temel taşı görevini yürütmüştür.

Öte yandan gerivermenin yargı ile doğrudan bağlantılı olması, geriverme işlemlerinde yargı sürecinin varlığının pek çok ülke tarafından kabul edilmesi, bu hukuk dalı ile ilgili konulara ışık tutacak zenginlikte yargı kararlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu nedenle, bu her iki kaynağın da en az diğer kaynaklar kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz.

C-Uluslararası Hukuk Kaynakları

1-Genel Olarak

Uluslararası kaynaklar ve bu kaynaklarda belirlenen kurallar, iç hukuktakilere oranla dağınık bir görüntü çizerler¹⁰⁶. Uluslararası kaynaklar üç başlık altında toplanır:

-Antlaşmalar

-Uluslararası Hukukun Yerleşmiş Gelenekleri ve Özellikle Karşılıklılık İlkesi

-Hukukun Genel İlkeleri¹⁰⁷.

Biz bu kaynaklara ek olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının da Uluslararası Hukuk kaynakları arasında sayılabileceğini düşünüyoruz.

Bazı yazarlar, antlaşmalar dışındaki uluslararası kaynakları kabul etmezler. Buna göre gerivermenin gerçekleşmesi için bir antlaşmanın varlığı zorunludur. Bazı yazarlar ise, gerivermede bir ikili ya da çok taraflı antlaşmanın varlığının önemli

¹⁰⁶ A.Suat BİLGE, Tebaanın Yabancı Memleketlerde Diplomatik Himayesi, Ankara, 1953, s.12.

¹⁰⁷ ALTUĞ, 22-24.

olmadığını savunurlar. Bu konu öğretide oldukça tartışılmıştır. Şimdi bu tartışmalarda öne sürülen görüş ve gerekçeleri inceleyelim.

a-Geriverme İçin Bir Antlaşmanın Varlığını Zorunlu Sayan Görüş

Bu görüşe göre, gerivermenin Uluslararası Hukuk'ta önemli bir yere sahip olması, uluslararası ilişkilerin de genellikle antlaşmalarla düzenlenmesi dikkate alınarak, gerivermenin bir antlaşma olmaksızın gerçekleşemeyeceği kabul edilmelidir¹⁰⁸.

Geriverme için bir antlaşmanın varlığı koşulu arandığında, geriverme devletler arası iyiniyet ve dostluğun değil, hukukun aradığı, antlaşmanın yüklediği yükümlülüğün bir sonucu olacaktır¹⁰⁹.

Eğer antlaşma varolmadan geriverme işlemlerinin gerçekleştirilebileceği kabul edilirse, yargı organlarınca karar vermek için gerekli kuralların bir bölümü eksik kalacaktır. Bunun sonucu olarak geriverilecek kişi, kendisine tanınan bazı güvencelerden yararlanamayacaktır¹¹⁰.

Bu nedenlerle, geriverme işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi için devletler arasında bir antlaşmanın varlığı zorunludur¹¹¹.

b-Geriverme İçin Bir Antlaşmanın Varlığını Zorunlu Saymayan Görüş

Buna göre, ülkeler arasında herhangi bir ikili ya da çok taraflı antlaşma olmaksızın da, Uluslararası Hukuk'un yerleşmiş gelenekleri, karşılıklılık ilkesi ve hukukun genel ilkeleri çerçevesinde geriverme işlemlerinin gerçekleşebileceği kabul edilir¹¹².

Bu görüşü savunanlara göre, antlaşma olmaksızın da gerivermenin gerçekleşebilmesi doğal hukukun getirdiği bir zorunluluk olarak görülmelidir¹¹³.

Bu konuda değişik bir bakış açısı da Taner'den gelmiştir. Taner'e göre, bir kişinin yazılı bir antlaşma olmaksızın bir devlet tarafından diğerine geriverilmesi durumunda, iki devlet arasında bir antlaşma var demektir¹¹⁴.

¹⁰⁸ MÜSTECAPLIOĞLU, 613 ; DONAY, 240.

¹⁰⁹ İÇEL, 703.

¹¹⁰ ÖZGEN, 9.

¹¹¹ MANZINI, 304'ten aktaran ÖZGEN, 8.

¹¹² ÖZTÜRK-ERDEM-ÖZBEK, 64.

¹¹³ ÖNDER, 253.

¹¹⁴ TANER, 235.

Geçmişte, gerivermenin gerçekleşmesinde antlaşmanın varlığı çoğunlukla zorunlu sayılmaktaydı¹¹⁵, ancak günümüzde baskın görüş, özellikle karşılıklılık durumunda gerivermenin gerçekleşebileceği yönündedir¹¹⁶.

Bizce de, gerivermede bir antlaşmanın varlığı ön koşul olmamalıdır. Ülkeler arasında her konuda, her zaman bir antlaşma yapılması olanaksızdır. Uluslararası ilişkiler zamanla gelişir, bu süreçte bir geriverme antlaşmasının yapılması da zaman ister. Üstelik günümüzde Geriverme Hukuku hızla gelişmekte, buna ilişkin, antlaşmalara yeni kurallar konmasına gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda, yürürlükte olan bir geriverme antlaşması dahi zamanla gereksinmelere karşılık vermekte zorlanmaktadır. Bugün yalnızca BM'ye üye ikiyüzün üzerinde devlet vardır. Bunların herbirinin birbirleriyle geriverme antlaşmaları imzalamasını zorunlu saymak siyasal mantığa ters düşer. Öte yandan, bir kimsenin bir ülkede suç işledikten sonra, o ülkeyle aralarında geriverme antlaşması bulunmayan bir devletin topraklarına kaçması durumunda, sırf antlaşma yokluğu öne sürülerek geriverilemeyeceğini savunmak da Ceza Hukuku mantığıyla örtüşmez. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ceza Hukuku'nun temel ilkelerinden birisi ve belki de en önemlisi işlenen suçun cezasız kalmamasıdır.

Bu açıklamaları yaptıktan sonra, burada sırasıyla Geriverme Hukuku'nun uluslararası kaynaklarını inceleyeceğiz.

2- Uluslararası Antlaşmalar

Geriverme Hukuku'nun en temel kaynakları diye adlandırabileceğimiz uluslararası antlaşmaları üç başlık altında irdedeleyeceğiz.

a-İkili Geriverme Antlaşmaları

İki ülke arasında geriverme konusunda yapılan antlaşmalar bu grubu oluşturur. Geriverme, devletlerarası bir işlem olduğu için, bu karmaşık sistemin ne gibi kurallara bağlı olarak yürütüleceği iki devlet arasında yapılacak antlaşmalarla belirlenir¹¹⁷.

İkili geriverme antlaşmaları tarihin en eski dönemlerinden beri uygulanmaktadır. Ancak bu tür antlaşmalar XVIII. yüzyıla dek geçici dönemlerde ve

¹¹⁵ ÖZGEN, 10.

¹¹⁶ ÖNDER, 252.

¹¹⁷ TANER, 234.

özellikle siyasal suçlularla ilgili olarak yapılmış ve bu amaca uygun biçimde sınırlı olarak uygulamada kalmıştır¹¹⁸.

Günümüzde hemen her ülkenin bir diğeriyle imzaladığı geriverme antlaşmaları bulunmaktadır¹¹⁹. Bu antlaşmalar birbirlerinin tıpatıp aynısı olmasa da, bunların birçoğunda gerivermeye egemen olan genel ilkeler belirtilmiştir¹²⁰. Bu antlaşmalarda geriverme koşulları objektif normlarla belirlenmiştir¹²¹.

Bu bağlamda geriverme ile ilgili ikili antlaşmaların, başka konularda yapılan antlaşmalarla benzer kalıplar içerisinde bulunduğunu söyleyebiliriz.

b-Çok Taraflı Geriverme Antlaşmaları

Uygulamada bu türden antlaşmaların daha çok “sözleşme” adı ile anıldığı gözlemlenir.

Çok taraflı uluslararası antlaşmalar bugün için Geriverme Hukuku’nun en üst düzeyde eriştiği kaynaklardır¹²². Devletler, bir ülkede suç işledikten sonra başka bir ülkeye giden kişilerin değişik nedenlerle yasadan kaçışlarını engellemek ve bu kişilerin hakettikleri cezaları almaları konusunda işbirliği yapmak amacıyla çok uluslu geriverme antlaşmaları imzalamışlardır¹²³.

Bu bağlamda örneğin Avrupa Konseyi, Ceza Hukuku anlamında ilk sözleşmelerini “suçluların geriverilmesi” ve “bilgi ve delil konusunda yardımlaşma” ile ilgili olarak yapmıştır¹²⁴. Bu antlaşma yapılırken konsey üyesi ülkeler, geriverme konusunda ortak hareket sistemi geliştirerek aralarında daha sıkı bir bağ kurmayı amaçlamışlardır¹²⁵.

Avrupa Suçluların Geriverilmesi Sözleşmesi¹²⁶ ülkemizin de aralarında bulunduğu toplam 38 ülkede yürürlüktedir¹²⁷. Sözleşme toplam 32 maddeden

¹¹⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 488.

¹¹⁹ ÖNDER, 250.

¹²⁰ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, “Milletlerarası ve Milli Hukuk Bakımından Siyasi Suçlar”, Ad.D., Ankara, Yıl:45, Sayı:1 (Ocak 1954), s.397.

¹²¹ SOYASLAN, 134.

¹²² DÖNMEZER-ERMAN, 490.

¹²³ ÖNDER, 250.

¹²⁴ Nurullah KUNTER, “Ana Çizgileriyle Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi”, İÜHFM, İstanbul, C.XXXVI, Sayı:1-4, 1971, s.80.

¹²⁵ Faruk EREM, Türk Ceza Hukuku, C.I, 5.B., Ankara, 1960, s.136.

¹²⁶ Bu sözleşmeyi sonraki bölümlerde kısaca “Konsey Sözleşmesi” adıyla anacağız.

¹²⁷ Bu ülkeler 31 Temmuz 2000 tarihi itibarıyla Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Makedonya, Ukrayna, İngiltere, İsrail ve Türkiye’dir. bkz. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Cezai Konularda Adli Yardımlaşma İle İlgili

oluşmaktadır¹²⁸. Bu sözleşmeye 1975 yılında birinci ve 1978 yılında ikinci ek protokoller de eklenmiştir¹²⁹. Bu protokollerle mali ve bağlı suçlar bakımından sözleşmenin uygulama alanı genişletilmiştir¹³⁰. Birinci ek protokol üç bölümde 9 maddeden oluşmakta iken, ikinci ek protokol altı bölümde toplam 12 maddeden ibarettir¹³¹. İkinci ek protokole Türkiye de taraf olmuştur. Türkiye dışında toplam 29 ülke daha ikinci ek protokole imza atmıştır¹³².

Sözleşme, geriverme ile ilgili temel ilkeleri tümüyle belirledikten sonra, geriverme işlemlerinin nasıl bir yolla gerçekleştirileceğini kural altına almaktadır. Sözleşmenin 28. maddesi, taraf devletlerin birbirleri ile yaptıkları bütün iki ya da çok taraflı geriverme antlaşmalarının yürürlükten kalktığını belirtmiştir. Ayrıca 31.madde de, sözleşmeye katılan her devletin, konseye başvurarak sözleşmeyi tek taraflı bozabileceğini, bu bozmanın 6 aylık süre sonunda değer kazanacağını kural koymuştur.

Geriverme ile ilgili diğer bir çok taraflı antlaşma da Amerikan Ulusları Geriverme Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme de toplam 34 maddeden oluşmaktadır ve tıpkı Konsey Sözleşmesi gibi, gerivermenin temel ilkelerini açıkladıktan sonra, geriverme işlemlerinin ne biçimde yürütüleceği, bu işlemler sırasında ulusal hukuklar arasında doğan çelişkilerin nasıl çözüme bağlanacağı konularını kural altına almaktadır¹³³.

Bu iki sözleşme dışında, Arap Ligi, Benelüks Devletleri ve İngiliz Uluslar Topluluğu çatısı altındaki devletler arasında da çok taraflı geriverme antlaşmaları imzalanmıştır¹³⁴.

Özellikle Konsey Sözleşmesi, yalnızca Avrupa Konseyi üyesi devletlere özgü değildir. Bu sözleşme tüm devletlerin katılımına açıktır¹³⁵.

Uluslararası Sözleşmeler ve Uygulaması, (Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 03.03.109.2000. Sayılı Genelgesi), Ankara, 2000, s.24.

¹²⁸ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz.LAWSON, 488-492 ; Türkçe metin için bkz. YENİSEY, 585-596.

¹²⁹ LAWSON, 488.

¹³⁰ Cezai Konularda ..., 24.

¹³¹ Ek protokollerin İngilizce metni için bkz. LAWSON, 492-494.

¹³² Bu ülkeler 31 Temmuz 2000 tarihi itibarıyla Arnavutluk,Avusturya,Belçika,Bulgaristan,Hırvatistan,Çek Cumhuriyeti,Danimarka,Estonya,Finlandiya,Almanya,Macaristan,İzlanda,İtalya,Letonya,Litvanya, Hollanda, Norveç,Polonya,Portekiz,Romanya,Rusya,Slovakya,Slovenya,İspanya,İsveç,İsviçre,Makedonya,Ukrayna, İngiltere'dir: Cezai Konularda ..., 24.

¹³³ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. LAWSON, 495-497.

¹³⁴ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 78.

¹³⁵ Faruk EREM-Ahmet DANIŞMAN-Emin ARTUK, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler, tümüyle gözden geçirilmiş 14.b, Ankara, 1997, s.210-211.

c-Uluslararası Ceza Hukuku İle İlgili Diğer Antlaşmalarda Gerivermeye

İlişkin Kurallar

Uluslararası Ceza Hukuku ile ilgili başka bir konuda yapılan antlaşmalarda gerivermeye ilişkin kurallar konabilir. Örneğin “BM Bombalı Terör Eylemleri İle Mücadele Sözleşmesi”, Uluslararası Havacılık Örgütü’nce uçak kaçırma eylemlerine karşı hazırlanan 1963 Tokyo, 1970 Lahey (Hague), 1971 Montreal Sözleşmeleri, 1988’de imzalanan “Deniz Yolculuğuna Karşı Saldırıların Önlenmesi Antlaşması” gibi çok taraflı antlaşmalar gerivermeye ilişkin ayrıntılı kurallar içermektedir. Bundan başka Türkiye’nin de içlerinde bulunduğu 22 Avrupa devletince imzalanan ve 4 Ağustos 1978’de yürürlüğe giren “Terörizmin Önlenmesi Konusunda Avrupa Sözleşmesi” içerisinde de özellikle terör suçlarının geriverilmesi konusu düzenlenmiştir¹³⁶.

3- Uluslararası Hukukun Yerleşmiş Gelenekleri ve Özellikle Karşılıklılık

İlkesi

Öğretide “teamül” adı da verilen Uluslararası Hukuk’un yerleşmiş gelenekleri, bir Uluslararası Ceza Hukuku dalı olan Geriverme Hukuku’nda da önemli bir kaynak işlevini üstlenmiştir. Hiç kuşkusuz bu geleneklerin en önemlisi karşılıklılık ilkesidir.

Daha önce ayrıntılı bir biçimde değindiğimiz üzere, aralarında herhangi bir antlaşmanın bulunmadığı iki devlet arasında geriverme işlemlerinin bu yerleşmiş geleneklere göre yürütülmesi doğaldır. Karşılıklılık ilkesi yanında uluslararası nezaket kurallarını da, gerivermenin işleyişi konusunda yerine getirdiği görevler bakımından Geriverme Hukuku kaynakları arasında saymalıyız.

Günümüz uluslararası çıkarlar dengesinde, suç işleyen kişilerin takibi ve bundan sonra yapılacak işlemler açısından özellikle bu iki ilkenin, hukuksal zeminde kalmak koşuluyla, geriverme işlemlerinin gerçekleştirilmesi ve hızlandırılması konusunda en az antlaşmalar kadar değerli olduğu kanısındayız. Çünkü, bütün ülkeler arasında ortak bir geriverme antlaşması yapılması amacı günümüz devletleri siyasal yapısı açısından oldukça uzak bir erek olmakla birlikte, bu iki ilke tüm uluslar açısından geçerliliğini sürekli biçimde korumaktadır¹³⁷.

¹³⁶ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 78.

¹³⁷ Konsey Sözleşmesi’nin 2/7. maddesinde sözleşmenin uygulama alanı dışında bırakılan durumlar için karşılıklılık ilkesinin uygulanabileceği belirtilmiştir.

4-Hukukun Genel İlkeleri

Uluslararası alanda geçerli olan ve Geriverme Hukuku'nda yardımcı kaynak olarak nitelendirebileceğimiz hukukun genel ilkelerinden başlıcaları arasında iyiniyet, söze bağlılık, hakkın kötüye kullanımının himaye olunamayacağı, kazanılmış hakların dokunulmazlığı ve zamanaşımı sayılabilir¹³⁸.

Bu durum Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde çok açık bir biçimde vurgulanmıştır. Buna göre "uygar uluslarca tanınmış hukukun genel ilkeleri", Uluslararası Hukuk kaynakları arasında sayılmaktadır¹³⁹.

Bu bağlamda konu ile ilgisi nedeniyle tartışılması gereken bir konuyu irdelemek isteriz. Geriverme ile ilgili antlaşmaların geçmişe yürürlü olmayacağı öne sürülmüştür¹⁴⁰. Ancak Geriverme Hukuku'nun kaynakları arasında saydığımız hukukun genel ilkeleriyle örtüşmeyen bu görüşü kabul etmiyoruz. Çünkü geriverilecek kişi ile ilgili olarak kazanılmış hak baki kalmak kaydıyla, lehte uygulanacak kural değişikliklerinin her koşulda geriverilecek kişiden yana kullanılması gereklidir. Ceza Hukuku uygulamaları bir yandan suçluyu cezalandırırken, diğer yandan da cezanın amacı ile bağdaşan bir yol izlemek zorundadır.

Ceza Hukuku'nu özel hukuktan ayıran en önemli ilkelerden biri, suç ve cezanın ancak yasa ile belirlenebileceği anlamına gelen tipiklik kuralıdır¹⁴¹. Bu kuralın yansımaları, Ceza Yargılaması Usul Hukuku'nun doğmasında önemli biçimde rol almıştır. Bu iki hukuk dalının ortak noktalarından birisi ise, hukukun genel ilkelerinden olan lehte kural uygulanması ilkesidir. Bu ilkenin ortaya koyduğu amaca uygun bir biçimde, geriverilecek kişi hakkında lehte olan antlaşma kuralı uygulanabilmelidir.

5- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Günümüzde insan hakları giderek ülkelerin iç sorunları olmaktan çıkıp, insan haklarıyla ilgili uluslararası kuruluşların denetimine geçmektedir¹⁴². Bu kuruluşların kuşkusuz en önemlisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir. Mahkeme özellikle 1980'li yılların sonundan başlayarak Geriverme Hukuku alanında önemli işlevler

¹³⁸ ALTUĞ, 25.

¹³⁹ Ergun ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, gözden geçirilmiş 4.b, Ankara, 1995, s.96.

¹⁴⁰ MÜSTECAPLIOĞLU, 613.

¹⁴¹ KANTAR, 8.

¹⁴² Abdulkadir KAYA, "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesiyle İlgili Çalışmalarda Karşılaşılan Güçlükler", İnsan Hakları ve Yargı-Sorunlar ve Çözümler, (14-15 Mayıs 1998 tarihli Seminer Bildirisi), Ankara, 1998, s.88.

yürütmektedir. Bu mahkeme komisyon, divan ve bakanlar komitesi adları verilen üçlü bir yapıdan oluşmuştur. Bu mahkemenin vermiş olduğu kararlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 53. maddesi uyarınca, sözleşmeye katılan devletler için bağlayıcı niteliktedir¹⁴³.

Güvence altına alınan hakların büyük bir bölümü sözleşmede, bir bölümü de sonradan çıkarılan protokollerde yer almış ve mahkemenin incelediği alanlar giderek genişlemiştir. İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunma kapsamının genişlemesinde komisyon ve divan kararlarının büyük bir etkisi olmuştur¹⁴⁴.

Divan, geriverme ile ilgili başvuruları da inceler¹⁴⁵. Divan, geriverme konusunda, geriisteyen ülke siyasal rejimi, ülkede varolan ve insan hakları kavramıyla bağdaştırılamayacak bir takım koşulları değerlendirerek, geriverme işlemini engelleme yönünde kararlar alabilmektedir. Bu kararlardan önce komisyon tarafından da geriverme işleminin yürütülmesinin durdurulmasına yönelik, ihtiyati tedbir kararı verilebilir. Bu gibi durumlarda karar, öncelikle komisyon, komisyonun tatilde olduğu durumlarda komisyon sekreteri ilgili hükümeti uyararak karar verilinceye dek gerivermenin ertelenmesini rica eder. Bugüne kadar tüm katılan devletler, böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında komisyonun isteğini kabul etmiş, verilecek karara dek gerivermeyi ertelemiştir¹⁴⁶.

D-Kaynakların Birbirleriyle İlişkileri

İç hukuk kaynakları ile uluslararası kaynaklar biraraya geldiğinde yaşanan uygulamada öncelik sorunu, Geriverme Hukuku içerisinde de kendini göstermektedir. Bu sorunla ilgili olarak dört değişik bakış açısı öne sürülmüştür.

1-Kaynakların Birbirlerini Tamamladığı Görüşü

Buna göre Uluslararası Hukuk kuralları ile iç hukuk birbirini tamamlar, birinin diğerine üstünlüğü yoktur. Bu iki tür kaynak arasında çatışma ya da çelişki bulunması sözkonusu olamaz¹⁴⁷.

¹⁴³ Şeref ÜNAL, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu, Ankara, 1995, s.361.

¹⁴⁴ Feyyaz GÖLCÜKLÜ-A.Şeref GÖZÜBÜYÜK, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara, 1994, s.7.

¹⁴⁵ Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Albümü, çev.Mehveş OMA, İstanbul, 1995, s.29.

¹⁴⁶ ÜNAL, 114.

¹⁴⁷ REŞİT, 51.

2- Kaynakların Eşitliği Görüşü

Bu düşünceye göre, antlaşma ile yasa arasında çatışma olması doğaldır. Ancak bu tür bir çatışmada, antlaşmalar yasa değerinde olduğundan, özel-genel, eski-yeni kural ilkeleri çerçevesinde sorun çözümlenmelidir¹⁴⁸.

3- İç Hukuk Kurallarının Üstünlüğü Görüşü

Buna göre iç hukuk kuralları ile antlaşmalar arasında çatışma olması durumunda, iç hukuk kuralının uygulanması gerekir. Çünkü yasa kuralları yasama iradesiyle değiştirilebilir. Eğer bu tür bir değişikliğe gerek görülüyorsa, iç hukuk kuralının uygulanması iradesi açıklanmış olmaktadır¹⁴⁹.

Bu görüşü savunanlar, Konsey Sözleşmesi'nin 2.maddesinin 3.,4. ve 5. fıkralarını, iç hukuk kurallarının, antlaşma kurallarından üstün olduğu biçiminde yorumlamaktadırlar¹⁵⁰.

4- Uluslararası Kaynakların Üstünlüğü Görüşü

Öğretide baskın olan görüş, uluslararası kaynakların, öz bir deyişle antlaşmaların iç hukuk kurallarından üstün olduğu yönündedir. Buna göre geriverme kuralı koyan yasalarla, geriverme antlaşmaları arasında çatışma olduğu durumlarda antlaşma kuralları öncelikle uygulanmalıdır¹⁵¹.

Antlaşma yürürlükte kaldığı sürece, yasa kurallarının antlaşmanın tarafları arasında uygulanmaması gerekir¹⁵².

Bazı yazarlar, yasa yanında Anayasa kuralları ile antlaşma kuralları ve karşılıklılık ilkesi uygulamaları arasındaki çatışmalarda dahi antlaşmaya öncelik tanınacağını savunmaktadırlar¹⁵³.

Çağdaş anayasaların birçoğunda Uluslararası Hukuk'la iç hukuk kurallarının ilişkisini belirten düzenlemelere yer verilmiştir¹⁵⁴.

Kanımızca sorunun çözümü için öncelikle uluslararası kaynaklar arasında bir ayırım yapmak gereklidir. Antlaşma dışındaki kaynaklar belirli somut uygulamalarda ortaya çıktığından bunlarla iç hukuk kuralları arasında doğabilecek çatışmalarda iç

¹⁴⁸ DONAY, 240-241.

¹⁴⁹ ÖZGEN, 16-17.

¹⁵⁰ ÖZGEN, 17.

¹⁵¹ İÇEL-DONAY, 207.

¹⁵² DÖNMEZER-ERMAN, 514.

¹⁵³ ÖNDER, 251-252.

¹⁵⁴ ÖZBUDUN, 354.

hukuk kurallarına öncelik tanınmalıdır. Ancak antlaşmalar birçok ülkede yasa ya da yasaüstü kurallar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle antlaşma kuralları ile yasa kuralları arasında olası çatışma durumlarında antlaşma kurallarının üstün olduğu kabul edilmelidir. Anayasa kuralları ile antlaşma kuralları arasında çıkabilecek çatışmalarda ise bizce yine antlaşma kuralları uygulanmalıdır. Anayasalar bir ülkede yaşayan kişilerin temel amaç-kural sözleşmesidir. Antlaşmalar ise, geniş bir yüzölçümü üzerinde varlığını sürdüren toplumların bir konuda ortak amaç-kural sözleşmeleridir. Belki de her ülkenin tek başına uygulayamayacağı bazı kuralların güçbirliği içerisinde kaleme alındığı temel metinlerdir. Kurallar ülkesellikten çıkarak evrensel bir boyuta ulaşmaktadırlar. Geriverme Hukuku içerisinde de hukukun evrenselliği ilkesi çerçevesinde, uluslararası antlaşmaların bütün iç hukuk kaynaklarından üstün olduğu düşüncesindeyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKUNUN İŞLEYİŞİ

I-GENEL OLARAK

Bu bölüme kadar Geriverme Hukuku'nu ana hatlarıyla tanımaya çalıştık. Bu bölümde ise Geriverme Hukuku'nun uygulamaya yansıyan yönünü, yani işleyişini ele almaya çalışacağız. Burada öncelikle gerivermeye konu eylem ve ardından kişiye ilişkin koşulları inceleyerek, daha sonra bu koşulların varlığının ne tür işlemlerle belirleneceğini, bu belirlemenin ardından alınacak emniyet tedbirleri ve verilecek kararları irdelleyeceğiz. Son olarak olumlu sonuçlanan bir geriverme işleminin getirdiği ek yükümlülükler inceleme konumuz olacak. Bir ipucu olarak şunu belirtebiliriz ki, Geriverme Hukuku'nun temel ilkelerini bu işleyişte sürekli inceleme fırsatına sahip bulunacağız. Araştırmamızda, Türkiye'nin de tarafı olduğu Konsey Sözleşmesi'ni temel almayı uygun bulduk.

II-GERİVERMEYE KONU EYLEME İLİŞKİN KOŞULLAR

Geriverme işlemlerinin gerçekleştirilmesi için, gerivermeye konu eylemin bir takım koşulları taşıması gereklidir. Genel olarak kabul edilen bu koşulları şu biçimde sıralayabiliriz:

- A-Eylemin taraf devletlerin her ikisi bakımından da suç sayılması
- B-Gerivermeye konu suçun belirli bir ağırlığa sahip olması,
- C-Gerivermeye konu eylemin kovuşturulabilir olması,
- D-Eylemle ilgili olarak geriverecek devlet tarafından kovuşturma başlatılmaması
- E-Eylemin siyasal, askeri, mali, din aleyhinde suçlardan ve basın suçlarından sayılmaması,
- F-Eylem ile ilgili geriisteyen devlet yasalarında ölüm cezası uygulanmaması...

Yukarıda sayılan koşullara uygun eylemler gerivermeye konu olabilir. Şimdi bu koşulları ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğiz.

A-Eylemin Taraf Devletlerin Her İkisi Tarafından Da Suç Sayılması

Gerivermenin gerçekleşebilmesi için aranan koşulların ilki, gerivermeye konu eylemin geriveren ve geriisteyen ülkelerin yasaları gereğince suç oluşturması kuraldır¹⁵⁵. Bu kural günümüzde yapılan bütün ikili ve çok taraflı antlaşmalarda kabul edilmiş durumdadır¹⁵⁶.

Bu kuralda sözü edilen suç, iki ülkenin ceza yasalarında öngörülmüş bulunan ve ceza yaptırımına bağlı tutulan eylemlerdir¹⁵⁷. Bu nedenle öğretide bu türden eylemlere genel anlamda suç adı verilmektedir. Örneğin kamu görevlileri, öğrenciler gibi belirli bir sıfatı taşıyan kişilerin, sorumlu oldukları kurum tarafından belirlenen bir takım kurallara uymaması disiplin suçunu oluştururken, ülke içerisinde yaşayan herkesin uyması zorunlu bulunan ve aksi ceza yaptırımına bağlanmış kurallara uymaması genel anlamda suçu oluşturmaktadır¹⁵⁸. Genel ceza yaptırımları her zaman disiplin cezası yaptırımlarından güçlüdür¹⁵⁹.

Uygarlığın ilerlemesiyle birlikte yeni tür suçlar ortaya çıkmaktadır¹⁶⁰. Bu suçlar değişik ülkelerde ayrı ad altında, farklı ceza yaptırımlarıyla karşılanabilmektedir. Bu nedenle her iki ülkede aynı eylemin farklı suçları oluşturduğu gözlenebilmektedir. Örneğin A ülkesinde gasp olarak adlandırılan bir eylem, B ülkesinde hırsızlık biçiminde adlandırılabilir. Bu durumda kişi geriverilemeyecek midir? Burada önemli olan, eylemin her iki ülkeye ceza yaptırımına bağlanmak suretiyle suç sayılmış olmasıdır. Bu nedenle, aynı tür eylemin değişik adlarla nitelendirilmesinin gerivermeye bir etkisi bulunmamaktadır¹⁶¹.

Bu koşul Konsey Antlaşması'nın 2/1 maddesinde kural altına alınmış ve son derece açık bir biçimde, eylemin her iki ülke tarafından da suç sayılması gerekliliği vurgulanmıştır.

B-Gerivermeye Konu Suçun Belirli Bir Ağırlığa Sahip Olması

Gerivermeye konu olabilecek suçun belirli bir ağırlıkta olması zorunludur¹⁶². Gerivermenin büyük emeklerle işlemesi, birçok karmaşık işlemi gerektirmesi, bu işlemlerin yüksek harcamalara neden olması, geriverilecek kişinin uygulanması olası

¹⁵⁵ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 81.

¹⁵⁶ Malcolm N. SHAW, International Law, (yer ve tarih belirsiz), s.482.

¹⁵⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 503.

¹⁵⁸ ALACAKAPTAN, 15.

¹⁵⁹ ALACAKAPTAN, 16.

¹⁶⁰ LOMBROSO, Suç İşlemenin Sebepleri ve Önlemleri, Çev. Sadi Anadolu, İstanbul, 1935, s.19.

¹⁶¹ ÖNDER, 257.

¹⁶² GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1259 ; TANER, 239.

emniyet tedbirleri ile karşı karşıya olması dolayısıyla bu kural birçok antlaşmada yer bulmuştur¹⁶³.

Bunun yanında örneğin para cezaları nedeniyle geriverme gerçekleşmez. Bu Geriverme Hukuku'nun en temel ilkelerinden biridir. Geriisteyen ülkede özgürlüğü bağlayıcı bir suç nedeniyle kovuşturulmayan ya da cezası özgürlüğü bağlayıcı bir ceza olmayan bir kişinin, gerivercek ülkede özgürlüğünün kısıtlanması Ceza Hukuku'nun genel ilkeleri ve insan hakları ile bağdaşmayacaktır¹⁶⁴.

Peki bu ağırlığın belirlenmesinde ölçütümüz ne olacaktır. Bu konuda iki değişik sistem ortaya konmuştur.

1- Sayma Sistemi

Bu sisteme göre gerivermeye konu olabilecek suçlar yasada ya da antlaşmada bir liste içerisinde birer birer sayılır¹⁶⁵. Burada suçlar ya adlarıyla ya da az miktarda tamamlayıcı nitelikleriyle gösterilir¹⁶⁶.

Bu sistemin yararı, gerivermeye konu olacak suçların açıkça gösterilmesidir¹⁶⁷.

Bunun yanında sistemin pek çok sakıncaları da vardır. Suçların sayılmasında değişik ülkelerin ceza yasaları arasındaki terim farklılıkları¹⁶⁸, bu terim farklılıkları nedeniyle suçların tam bir listesinin yapılmasındaki zorluklar¹⁶⁹, listeleme yapılırken her zaman bir suçun unutulma olasılığının varlığı¹⁷⁰ bu sakıncaların başlıcalarındandır. Bunun yanında sayma sistemine göre yapılan yasa ve antlaşmalar, zamanla gelişen toplumsal sistemin ve dolayısıyla da hukuk sisteminin gerisinde kalırlar¹⁷¹.

2- En Az Ceza Süresi Sistemi

Bu sistemde gerivermeye konu suçlar, cezasının yasadaki alt sınırına göre belirlenir. Burada genel olarak uygulanacak bir süre belirtilir ve bu süreden yüksek ceza içeren suçlar için geriverme işlemine olanak tanınır¹⁷². Bu süre belirlendikten

¹⁶³ EREM, Suçluların ..., 227-228.

¹⁶⁴ Cenk Alp DURAK, "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi", KÜHFD, Kocaeli, Yıl:2, Sayı:2 (1998-1999), 2000, s.387.

¹⁶⁵ ÖNDER, 254.

¹⁶⁶ ÖZGEN, 43.

¹⁶⁷ İÇEL, 706.

¹⁶⁸ ÖNDER, 254.

¹⁶⁹ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1269 ; İÇEL, 707.

¹⁷⁰ İÇEL-DONAY, 215.

¹⁷¹ ÖNDER, 254.

¹⁷² İÇEL-DONAY, 216.

sonra bu kapsamda sayılıp da gerivermeyi gerektirmeyen suçlar gösterilir¹⁷³. Örneğin taksirle işlenen suçların en az süreden yüksek ceza gerektirse dahi gerivermeye konu olamayacağı genel bir kural olarak belirlenebilir¹⁷⁴.

Bu sistem uygulanırken ayrıca geriverilecek suçun cezasının, taraf devletlerin her ikisinin yasalarında da belirlenen sınırın üzerinde bulunması hemen bütün antlaşmalarda koşul olarak kural altına alınmıştır¹⁷⁵.

En az ceza süresi sisteminin uygulandığı durumlarda sanık ve hükümlüler yönünden ayırım yapılabilir¹⁷⁶.

a-Sanıklar yönünden En Az Ceza Süresi

Burada geriverilecek kişi hakkında yürütülmekte olan kovuşturma ya da yargılama sonucunda kendisi hakkında uygulanması olası ceza maddesinin yasada belirtilen alt sınırına göre belirli bir süre öngörülür¹⁷⁷.

Örneğin Konsey Sözleşmesi'nin 2/1. maddesine göre gerivermeye konu suçtan sanık olan kişinin geriverilmesi için, geriverilecek kişiye uygulanacak ceza maddesinin iki devlet yasalarında belirlenen sınırının en az bir yıllık özgürlüğü bağlayıcı cezayı gerektirmesi koşul olarak belirlenmiştir¹⁷⁸.

b-Hükümlüler Yönünden En Az Ceza Süresi

Burada hakkında bir kesinleşmiş ceza kararı bulunan kişiler için belirlenen bir ceza süresi sözkonusudur. Buna göre geriverilecek kişi en az belirlenen süre miktarınca özgürlüğü bağlayıcı cezayla mahkum olmuş bulunmalıdır. Konsey Sözleşmesi'nin 2/1 maddesine göre geriverilecek kişi hakkında geriisteyen devlet yargı organlarınca en az dört aylık bir yaptırım uygulanmış olmalıdır¹⁷⁹.

Öğreti çoğunlukla, en az ceza süresi sistemini benimsemektedir. Az önce sayma sistemini incelerken belirttiğimiz birtakım sakıncaların, en az ceza süresi sistemi ile giderildiği görüşü egemendir. En az ceza süresi sistemi sayma sistemine göre objektif ve kavram kargaşasına kapalı olması nedeniyle uygulamada kolaylık ve

¹⁷³ ÖZGEN, 44.

¹⁷⁴ ÖNDER, 254.

¹⁷⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 503 ; ÖZGEN, 44.

¹⁷⁶ İÇEL, 708.

¹⁷⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 502.

¹⁷⁸ Erem bu sürenin cezanın alt sınırı değil üst sınırına göre belirleneceğini savunmaktadır. bkz EREM, Türk Ceza ..., 138-139. Sorun metnin Türkçe çevirisindeki hatadan kaynaklanmaktadır.

¹⁷⁹ EREM-DANIŞMAN-ARTUK, 212.

pratiklik sağlar¹⁸⁰. En az ceza süresi sistemi, gerivermenin çağdaş anlayışına daha uygundur¹⁸¹. Çünkü sayma sisteminde asıl olan “geriverilmezlik”tir. Yalnızca gerivermeye konu olacak suçlar sayılmıştır. Buna karşılık en az ceza süresi sisteminde asıl olan “geriverme”dir. Bu bağlamda en az ceza süresi sisteminin, sayma sisteminde yeralan birçok sakıncayı ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır¹⁸².

Biz de, en az ceza süresi sisteminin Geriverme Hukuku’nun işleyişine daha uygun olduğu kanısındayız. Bu bağlamda, Konsey Sözleşmesi’nin geriverilecek kişinin sanık ve hükümlü olmasına göre yapılan ayrımını da isabetli buluyoruz. Çünkü birçok ülke ceza yasalarında, suç işleyen kimseler için uygulanacak ceza miktarı yanında, bu cezanın hafifletici nedenleri de öngörülmüştür.

Konsey Sözleşmesi’nde bu indirimler dengeli bir ölçüde değerlendirilerek, 1 yıl ve 4 aylık iki değişik süre belirlenmiştir. Biz bu durumun, hukuk mantığı ve gerivermenin amacına uygun olduğu düşüncesindeyiz.

C-Gerivermeye Konu Suçun Kovuşturulabilir Olması

Bir kişinin geriverilebilmesi için gerivermeye konu eylemin her iki ülke yasalarına göre suç olması yeterli değildir. Bu eylemin aynı zamanda her iki ülke yasalarına göre kovuşturma koşullarını taşıması da gereklidir¹⁸³.

Suçun kovuşturulmasına engel olan durumlar gerivermeye de engel oluşturacağına göre, gerivermeye engel durumların af, zamanaşımı ve şikayet koşulu olduğu ortaya çıkar¹⁸⁴.

1-Af

Af suçun kovuşturulmasını engelleyen nedenlerden biridir. Af kurumu çok tartışılmıştır. Beccaria’ya göre af, suçun cezasız kalmayacağı ilkesini yaralayan bir kurumdur¹⁸⁵. Lombroso ise, suç işleyenleri cezaevinde tutmanın toplumsal açıdan hiçbir yarar getirmeyeceğini savunur¹⁸⁶.

Ancak bütün bu tartışmalara karşın af kurumu tarih boyunca suçlular lehine sıklıkla başvuru bir kurum olmuştur ve günümüzde de bu özelliğini sürdürmektedir.

¹⁸⁰ ÖNDER, 255 ; İÇEL-DONAY, 216.

¹⁸¹ EREM, Suçluların ..., 228.

¹⁸² ÖZGEN, 44-45.

¹⁸³ ÖZGEN, 40.

¹⁸⁴ ÖNDER, 257.

¹⁸⁵ BECCARIA, 271.

¹⁸⁶ LOMBROSO, 39.

Ceza Hukuku'nda af geniş anlamda iki ayrı biçimde ortaya çıkar. Bunlardan genel af, mahkumiyet ve kamu davasını bütünüyle ortadan kaldırırken, özel af yalnızca cezayı etkileyici niteliktedir¹⁸⁷.

Konunun Geriverme Hukuku ile ilgisini, genel af ve özel af olmak üzere iki ayrı başlık altında inceleyeceğiz.

a-Genel Af

Genel af doğrudan suçluluğa etki eden, suçluluğu ortadan kaldıran bir durumdur¹⁸⁸. Bir başka deyişle genel af, affa giren suçlar ya da suçlular yönünden ceza yasasının geçici olarak ilgasıdır¹⁸⁹. Gerivermeye konu suç, gerivercek ya da geriisteyen devletlerin herhangi birinde genel af kapsamına girmişse, geriverme gerçekleşmez¹⁹⁰.

b-Özel Af

Özel af cezayı kaldıran, azaltan ya da başka bir cezaya çeviren af türüdür. Özel afı ilgili eylemlerde kamu davası açılır, sürdürülür ve kesin hükme bağlanır¹⁹¹. Çünkü özel af eylemin suç olma niteliğini, daha önceden verilmiş mahkumiyet kararını ve bunun yerine getirme bakımından sonuçlarını etkilemez¹⁹². Genel af ceza ilişkisini ortadan kaldırdığı ve bu nedenle usul ilişkisini de düşürdüğü halde; özel af, usul ilişkisinin kesin hükümle sonuçlandırılmış olmasını gerektirir¹⁹³. Bu durumuyla özel affın suçluluğa bir etkisi yoktur. Özel af yalnızca verilen ya da verilecek cezaya etkilidir. Bu nedenle özel af gerivermeye engel oluşturmaz¹⁹⁴.

Ancak özel afı birlikte ceza tümüyle ortadan kalkıyorsa, kişi geriverilmeyecektir¹⁹⁵. Bunun gibi, verilecek ceza miktarı, geriverme için kararlaştırılan en az ceza süresinin altında kalıyorsa yine geriverme gerçekleşmeyecektir¹⁹⁶.

¹⁸⁷ Selahattin KEYMAN, Türk Hukukunda Af, Ankara, 1965, s.42.

¹⁸⁸ ÖNDER, 259.

¹⁸⁹ EREM, Türk Ceza ..., 628.

¹⁹⁰ SOYASLAN, 133.

¹⁹¹ EREM, Türk Ceza ..., 632.

¹⁹² KEYMAN, 67.

¹⁹³ DÖNMEZER-ERMAN, 292.

¹⁹⁴ ÖNDER, 259.

¹⁹⁵ ÖZGEN, 42.

¹⁹⁶ İÇEL-DONAY, 213 ; ÖNDER, 259.

Konsey Sözleşmesi'nde başlangıçta afla ilgili olarak herhangi bir kural konmamışken, ikinci ek protokolün 4.maddesinde af durumunda geriverme işleminin gerçekleştirilmeyeceği kural altına alınmıştır. Ancak burada da genel af ve özel af yönünden bir ayrım gösterilmemiştir.

Afla ilgili olarak Amerikan Ulusları Geriverme Sözleşmesi'nin 4/1. maddesinde kural konmuştur. Buna göre geriverilecek suçun affa uğraması ya da geriverilecek kişinin bağışlanması durumlarında geriverme gerçekleşmeyecektir. Buradan sözleşmede, hem genel ve hem de özel affın geriverme kapsamı dışında bırakıldığı anlaşılmaktadır.

2-Şikayet

Bilindiği üzere şikayet, bir kovuşturma ve dolayısıyla yargılama koşulu olup, belirli suçlarda, bu suçtan zarar gören kişinin, suça konu eylemler dolayısıyla kamu davası açılmasını, bir diğer yönüyle de kamu davası açılmasında bir sakınca olmadığını bildirmesi demektir¹⁹⁷.

Bu kovuşturma koşulu, belirtildiği gibi bütün suçlar için değil, kovuşturulması şikayete bağlı belirli suçlar açısından geçerlidir. Devlet işlenen her suçtan, doğrudan ya da dolaylı biçimde bir zarar görür¹⁹⁸. Ancak birtakım suçlarda yasakoyucu, kovuşturma yapılması için, suçtan zarar gören kişinin bunu istemesini aramaktadır. Bu tür suçlara "kovuşturulması şikayete bağlı suçlar" adı verilir¹⁹⁹.

Geriisteyen ülkede, işlenen suçun kovuşturulması şikayete bağlı olmasına karşın şikayet yoksa ya da varolan şikayet geri alınmışsa, geriverme işlemleri gerçekleşmez²⁰⁰. Bu tür durumlarda gerivermenin gerçekleşmeyeceği konusunda herhangi bir kuşku ve tartışma yoktur²⁰¹.

Buna karşılık, geriisteyen devlet yasalarına göre şikayet koşuluna bağlı tutulmazken, geriverecek devlet yasalarına göre şikayetin bir kovuşturma koşulu olarak görüldüğü suçlar olabilir. Bu durumda gerivermenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda tereddüt oluşabilir. Bu konuda öğretide baskın olan görüş gerivermenin gerçekleşeceği yönündedir²⁰².

¹⁹⁷ Nurullah KUNTER, Ceza Muhakemesi Hukuku, yenileştirilmiş ve geliştirilmiş 5.b, İstanbul, 1974, s.55.

¹⁹⁸ Erol CİHAN-Feridun YENİSEY, Ceza Muhakemesi Hukuku-Genel Hükümler, 1.b, İstanbul, 1996, s.94.

¹⁹⁹ YENİSEY, Hazırlık Soruşturması ..., 108.

²⁰⁰ ÖNDER, 258.

²⁰¹ ÖZGEN, 41.

²⁰² ÖNDER, 258 ; İÇEL-DONAY, 213 ; ÖZGEN, 41.

Bizce de, böyle bir durumda suçun işlendiği devletin toplumsal yapısını yansıtan şikayet varlık ya da yokluğu dikkate alınmalı, geriisteyen devlette şikayet koşulu aranmaksızın, kovuşturma yapılan bütün durumlarda istenen kişi geriverilebilmelidir.

Konsey Sözleşmesi'nde kovuşturulması şikayete bağlı tutulan suçlarda geriverme ile ilgili bir kurala yer verilmemiştir.

3-Zamanaşımı

Gerivermeye konu dava ya da cezanın geriisteyen ve geriverecek devletlerin her ikisinin yasalarına göre zamanaşımına uğramamış olması gereklidir²⁰³.

Bu konuda zamanaşımının suçun işlendiği yer yasalarına göre değil, geriverilecek kişinin bulunduğu devlet yasalarına göre belirlenmesi gerektiği öne sürülmüştür²⁰⁴.

Ancak suçun işlendiği devlet bakımından zamanaşımı dolduğunda geriverilecek kişi ile ilgili kovuşturma ve infaz gerçekleştirilemeyeceği gibi, geriverecek devlet bakımından da bu kişinin aranması ya da bulunduğu tutuklanması olanağı yoktur²⁰⁵.

Bu nedenlerle öğretide ve birçok geriverme antlaşmasında, her iki ülke bakımından zamanaşımının dolduğu durumlar gerivermenin işleyişine engel olarak belirlenmiştir²⁰⁶.

Zamanaşımının hangi tarihe göre belirleneceği sorunu ile ilgili olarak iki değişik çözüm yolu vardır. Birinci çözüm yolunda zamanaşımı kişinin teslim anına göre belirlenecektir. İkinci çözüm yolu ise zamanaşımının, geriisteyen devletin geriverme talebinin geriverecek devlete resmen ulaştığı ana göre belirlenmesidir²⁰⁷.

Öğretide, bu çözüm yollarından birincisi eleştirilmiş, ikincisi çoğunlukla kabul görmüştür.

Buna göre zamanaşımının talebin ulaştığı ana göre belirlenmesi kesin, nesnel ve değişmez bir durumdur. Bu nedenle kötüye kullanılması olanağı yoktur²⁰⁸.

Oysa zamanaşımının teslim anına göre belirlenmesinin pek çok sakıncaları vardır. Bu sakıncalardan başlıcaları, bu yolun belirsizliği, kesinlik göstermemesi,

²⁰³ DÖNMEZER-ERMAN, 504 ; SOYASLAN, 134.

²⁰⁴ MÜSTECAPLIOĞLU, 614.

²⁰⁵ ÖNDER, 258.

²⁰⁶ ERFEM, Suçluların ..., 223.

²⁰⁷ ÖNDER, 258.

²⁰⁸ İÇEL-DONAY, 212.

geriverecek devletin kişinin teslim tarihini geciktirerek zamanaşımının dolmasını sağlaması olasılığı ve bunlara bağlı nedenlerle gerivermede siyasal kötünîyetin ortaya çıkması olanağına açık bulunmasıdır²⁰⁹. Bu nedenlerle talep tarihinin gözönünde tutulması uygulamada daha yararlıdır²¹⁰.

Konsey Sözleşmesi'nde bu konuda açık bir kural konmamıştır. Ancak araştırmalarımızda zamanaşımı süresinin belirlenmesinde, geriverme talebinin geriverecek ülkeye ulaşma tarihinin uygulamada yerleşmiş olduğunu gözlemledik.

Bizce de doğru olan çözüm yolu, geriverme talebinin geriverecek devlet makamlarına ulaşma anının esas alınmasıdır.

Bu konuda tartışmalara yolaçan bir diğer sorun ise, geriverme işlemlerinin zamanaşımını durduran ve kesen nedenler içerisinde olup olmadığıdır. Bazı ülke yasalarında geriverme talebinin zamanaşımını keseceğine ilişkin kurallar bulunmasına karşın, genel anlamda bu tür işlemlerin zamanaşımını kesmemesi gereklidir²¹¹. Bu tür işlemlerin ne dava, ne de ceza zamanaşımına bir etkisi yoktur²¹².

Kanımızca bu konu antlaşmalar ve iç hukuk düzenlemeleri ile çözümlenebilir. Ancak geriverme işlemlerini, yargısal yardımlaşmanın bir miktar karmaşıklaşmış ve gelişmiş bir kurumu olarak kabul ettiğimizde, diğer yargısal yardımlaşma işlemleri nasıl zamanaşımını kesmiyorsa, geriverme işlemlerinin de bu biçimde yorumlanması gerektiği düşüncesindeyiz.

Konsey Sözleşmesi'nin 10. maddesinde zamanaşımının dolduğu durumlarda gerivermenin gerçekleşmeyeceği kural olarak belirlenmiştir.

D-Suçun Geriverecek Ülkede İşlenmiş Olması ya da Bu Eylemle İlgili Geriverecek Devlet Tarafından Daha Önce Kovuşturma Yapılması

Devletlerin iç hukuk kuralları arasında varolan ayrılıklar nedeniyle, özellikle mesafe suçlarında ve hava ya da denizde işlenen suçlarda, eylemin hangi ülkede işlendiği yönünde çekişme çıkabilir²¹³. Hatta suç tümüyle geriverecek devlet ülkesinde işlenmiş de olabilir. Suç, geriüsteyen ülkede işlenmiş olsa da, bazı durumlarda, suç

²⁰⁹ ÖNDER, 258 ; ÖZGEN, 41.

²¹⁰ EREM, Türk Ceza ..., 150.

²¹¹ DÖNMEZER-ERMAN, 504.

²¹² MÜSTECAPLIOĞLU, 614.

²¹³ ÖZGEN, 116.

işleyen kimsenin kaçtığı ülkede de aynı eylem nedeniyle kovuşturmaya başlanmış olabilir²¹⁴.

Bu tür durumlarda geriverme gerçekleşmez. Şimdi bu durumları sırasıyla inceleyelim.

1-Suçun Geriverecek Ülkede İşlenmiş Olması

Ceza yasalarının mülkiliği ilkesi gereğince ülkesinde suç işlenen devletin yargılama yapma yetkisi vardır. Bu nedenle ülkesinde suç işlenen devlet suç işlediği sanılan ya da kesinleşen kişiyi, başka bir devlete vermez²¹⁵.

Her devlet kendi yargılama yetkisine öncelik tanır²¹⁶. Geriverme talebinin yasallığı, suçun geriisteyen devletin yargılama yetki alanı içerisinde işlenmiş olmasıyla sınırlıdır²¹⁷.

Her devletin iç hukuk kaynaklarında suçun ne zaman o ülkede işlendiği konusunda kural konmamıştır²¹⁸. Bu sorunun çözümü konusunda Uluslararası Adalet Divanı kararları²¹⁹ ile yine uluslararası antlaşma ve konferanslar²²⁰ yol gösterici olmaktadır.

Bu konuda Konsey Sözleşmesi'nin 7.maddesinde açık kural konmuştur. Buna göre kendisinden geriverme istenen devlet, iç hukukuna göre suçun kendi ülkesinde işlendiğini öne sürerek gerivermeden kaçınabilecektir.

2-Gerivermeye Konu Eylemle İlgili Geriverecek Devlet Tarafından Daha

Önce Kovuşturma Başlatılması

Bugün uluslararası niteliği bulunan suçlar, geniş kitlelerin çalışmak için başka ülkelere gitmesi, turizmin gelişmesi, uluslararası terör eylemlerinin çoğalması gibi nedenlerle giderek artmaktadır²²¹.

²¹⁴ ÖNDER, 273.

²¹⁵ ÖZGEN, 116.

²¹⁶ EREM, Türk Ceza ..., 149.

²¹⁷ MÜSTECAPLIOĞLU, 614.

²¹⁸ ÖZGEN, 116.

²¹⁹ Örneğin divanın Bozkurt-Lotüs davası ile ilgili olarak verdiği açık denizde iki gemi arasındaki çatışma durumunda yargılama yetkisinin nasıl uygulanacağına ilişkin karar uzun süre uygulamada örnek oluşturmuştur. Karara göre açık denizde çatışma durumunda suçun sonuçlarının doğduğu gemi devleti yargılama yetkisine sahiptir: YENİSEY, 38.

²²⁰ Dn.203'de verilen kararı kaldıran 1952 Brüksel Konferansı, açık denizde çatışma durumunda gemilerin bayrağını taşıdığı devletin yargılama yetkisini kabul etmiştir: DÖNMEZER-ERMAN, 435.

²²¹ Feridun YENİSEY, "Milletlerarası Adli Yardımlaşma Konusunda Yeni Gelişmeler ve İade ve Adli Yardımlaşma Konusunda Avusturya Kanunu", İÜHF, (Doğumunun 100.yılında Atatürk'e Armağan), İstanbul, C.XLV-XLVII, Sayı:1-4, 1982, s.325.

Suç geriverilecek ülkede işlenmemiş olsa da bu eylemle ilgili olarak geriverilecek ülkenin kovuşturma ve yargılama yapabildiği durumlar vardır. Bu kovuşturma geriverme süreci başlatıldığı sırada sürüyor ya da kesin karara bağlanmış olabilir. Bu durumlarda uygulanacak kurallar değişiktir. Bu seçenekleri ayrı ayrı inceleyelim.

a-Geriverilecek Kişi Hakkında Aynı Eylem Yönünden Geriverilecek Ülkede Bir Kovuşturma ya da Yargılamanın Sürüyor Olması

Bir kişi hakkında suç işledikten sonra ülkesine kaçtığı devlet tarafından yargılama yetkisi varsayılarak kovuşturma başlatılmış olabilir. Bu tür durumlarda kişinin geriverilmesi istense dahi, kaçtığı devlet kişiyi gerivermeyebilir²²².

Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, geriverilecek devletin yalnızca kovuşturma yapabilme yetkisinin varlığı değildir. Somut olarak bir kovuşturma başlatılmış olmalı ve bu kovuşturma ya halen sürüyor ya da yargılama aşamasına geçilmiş olmalıdır. Bunun tersi benimsendiğinde, kişi hakkında kovuşturma yapılacağı öne sürülerek geriverme talebi reddedilip, ardından kişi hakkında kovuşturmaya başlanmama olasılığı vardır.

Bu ilke Konsey Sözleşmesi'nin 8.maddesinde kural altına alınmıştır. Maddeye göre, kendisinden geriverme istenen devlet, geriverme talebine neden olan bir ya da birkaç eylemden dolayı hakkında kovuşturma yürüttüğü kişinin geriverilmesi talebini reddedebilecektir.

Bizce kişi hakkında yürütülen kovuşturma yönünden bir ayrıma gidilmelidir. Eğer bu kovuşturma doğrudan devletin yargılama yetkisi varsayılarak suç kanıtlarını ortaya çıkarmaya yönelikse kişi geriverilmeyecektir. Ancak eğer bu soruşturma ikincil konulara, örneğin eylem sonucu ülkeye yasak bir biçimde girmeye yönelikse kişinin geriverilmesi gerekir. Çünkü bu tür incelemeler doğrudan kişinin eylemine yönelik olmayıp, bu eylemin neden ya da sonuçlarını araştırmak üzerine yürütülmektedir.

b-Geriverilecek Kişi Hakkında Kesinleşmiş Bir Yargısal Karar Bulunması

Bir kişi hakkında kaçtığı ülke tarafından kovuşturma yürütülmüş ve bunun sonucunda kişi hakkında eylemi ile ilgili olarak kesin bir yargısal karar verilmiş olabilir. Bu durumda kişi geriverilemez²²³.

²²² ÖNDER, 273.

²²³ TANER, 240.

Bu sorunu çözüme bağlayan ilke; Ceza Hukuku'ndan²²⁴, Geriverme Hukuku'na aktarılan²²⁵ ana ilkelerden biri olan “non bis in idem”²²⁶ kuralıdır. Hukuk devleti ilkelerini benimsemiş olan bütün devletler, bu ilkeyi iç hukuklarında temel ilkelerden biri olarak kabul etmişlerdir²²⁷. Bir eylem dolayısıyla ancak bir kere kovuşturma yapılabilmesi ve karar verilebilmesi kişinin güvencesini sağlaması yönünden önemli bir ilkedir²²⁸. Yabancı bir mahkemede yargılanıp bir cezaya çarptırıldıktan sonra cezası ertelenen bir kişi, başka bir devlet tarafından da yargılanır ve cezalandırılırsa, bu kişinin topluma yeniden kazandırılması yönündeki ilk devletin gösterdiği çaba da boşa gidecektir²²⁹.

Ancak burada çözüme bağlanması gereken bir sorun bulunmaktadır. Kişi hakkında verilecek yargısal kararın niteliği konusu tartışılmıştır. Bu karar hazırlık soruşturması sonucu verilmiş örneğin bir takipsizlik kararı olabileceği gibi, yargılama sonucunda kişinin kesinlikle cezalandırılıp cezalandırılmayacağı biçiminde iki tür karar çıkabilecektir²³⁰. Bu konuda yetkili mercilerce verilen örneğin takipsizlik kararı gibi kararların da kesin yargısal karar niteliğinde olduğu savunulmuştur²³¹.

Konsey Sözleşmesi'nin 9.maddesinde bu kural; geriverilmesi istenen kişi hakkında bulunduğu ülkenin yetkili makamlarınca geriverme talebine neden olan eylem ya da eylemler dolayısıyla kesin bir yargısal karar verilmişse gerivermenin olamayacağı biçiminde belirlenmiştir. Maddenin ikinci cümlesine göre, bu yetkili makamlarca kişi hakkında kovuşturma yapılmamasına ya da yapılan kovuşturmayla son verilmesine ilişkin kararlar sözkonusu olduğunda da geriverme talebi reddedilebilir.

²²⁴ ÖZGEN, 117.

²²⁵ ÖNDER, 273.

²²⁶ Kurala bazı kaynaklarda “ne bis in idem” de dendiği görülebilir.

²²⁷ YENİSEY, Milletlerarası ..., 211.

²²⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 504.

²²⁹ YENİSEY, Milletlerarası ..., 219.

²³⁰ ÖNDER, 274.

²³¹ ÖZGEN, 118.

Bu maddeye, 1975 yılında 1.ek protokol ile bir fıkra eklenmiş ve bu fıkra da şu durumlarda geriverme talebinin kabul edilemeyeceği açıklanmıştır:

a-Geriverilecek kişinin beraatine karar verilmişse,

b-Bu kişi hakkında özgürlüğü bağlayıcı cezaya karar verilip de;

aa-bu ceza tümüyle çekilmişse

bb-cezanın tamamı ya da bir bölümü affa uğramışsa

c-Herhangi bir yaptırım uygulanmamakla birlikte yargıç kişinin kusurlu olduğunu belirlemiş ise, geriverme talebi kabul olunmayacaktır²³².

Amerikan Ulusları Geriverme Sözleşmesi'nin 18. maddesi de, geriverilecek kişi hakkında aynı suçtan iki kez yargılama yapılamayacağı biçiminde bir düzenleme getirmek suretiyle bu kuralı benimsemiştir.

Kanımızca, kişi hakkında verilen takipsizlik kararı geriverme yönünden bu ilkenin dışında tutulmalı, mahkeme kararları ise, sonuçta verilen karar ne olursa olsun kesin yargısal karar niteliği gözönünde tutularak gerivermenin reddine dayanak tutulmalıdır. Hazırlık soruşturması sonucunda savcı, devletin yargılama yetkisi bulunmadığı yönünde bile takipsizlik kararı verebilir. Bu durumda geriverilecek ülke, kişi hakkında kovuşturma yapıp kesin yargısal bir karara varıldığını öne sürmek hakkına sahip midir? Öte yandan non bis in idem, devletten çok kişinin hukuksal güvenliğine yönelik bir ilkedir. Kişinin aynı yargılanma süreci sıkıntısını bir kez daha yaşamaması, hakkında mahkumiyet kararı verilmişse, aynı eylem nedeniyle iki ayrı cezayla cezalandırılmaması kişilerin hukuksal güvencelerini oluşturur. Bu bağlamda kişiye hitap eden bu kural gereğince, geriverilecek devletin, bu kişi hakkında yapılmış bir yargılama ve verilmiş bir kesin karar olmasına karşın kişiyi geriverip vermeme konusunda bir seçim hakkı yoktur, kişiyi geriveremez. İlkenin Geriverme Hukuku'na aktarılmasındaki amaç, kanımızca, geriverilecek devlete bu konuda bir üstünlük tanımak değil, kişinin hukuksal güvenliğini korumaktır.

E-Eylemin Niteliği Yönünden Gerivermeye Olanak Tanınması

Yukarıda ana hatlarıyla incelemeye çalıştığımız kurallar, gerivermeye konu eylemin biçimsel yönüyle ilgilidir. Burada yapacağımız araştırmada ise, geriverme bakımından eylemin özünü inceleyerek; gerivermeye konu suçun, niteliği yönünden

²³² DÖNMEZER-ERMAN, 505.

gerivermeye elverişli bulunup bulunmadığı konularında öne sürülmüş ilkeleri ve bu anlamda iç hukuk ya da antlaşma metinlerinde kararlaştırılmış kuralları irdelleyeceğiz.

Bu bağlamda Geriverme Hukuku'nda yerleşmiş bulunan “siyasal, askeri, mali, din aleyhinde suçlarda ve basın suçlarında gerivermenin gerçekleşmeyeceği” biçimindeki ilkelerin geriverme işlemlerine etkileri inceleme konumuz olacak. Bu konu içerisinde incelenen ilkeler Geriverme Hukuku'nun temel taşı olarak görülmektedir. Şimdi sırasıyla bunların gelişme süreçleri ile bu tür eylemler nedeniyle gerivermenin nasıl bir işleme bağlı tutulduğunu irdelleyelim.

1-Eylemin Siyasal Suç Otmaması

Geriverme Hukuku'nun en yerleşik kurallarından birisi de siyasal suçluların geriverilemeyeceği ilkesidir. Son iki yüzyıldır uluslararası ilişkilerin en geniş kapsamlı ve çetin görüşmelerinin siyasal suçluların geriverilmesi üzerinde yürütüldüğünü söyleyebiliriz. Bu bölümde öncelikle siyasal suç kavramını, tarihsel gelişimini ve türlerini açıkladıktan sonra uygulamaya yansıyan yönünü incelemeye çalışacağız.

a-Kavram ve Tanım Olarak Siyasal Suç

Öğretide siyasal suçun doğrudan bir tanımına ulaşmak çok zordur²³³. Totaliter ülkeler dışında hiçbir sistem siyasal suçun tanımını yapmamıştır²³⁴. Ne tür eylemlerin siyasal suç olduğu konusunda uluslararası alanda da bir görüş birliğine varılamamıştır²³⁵.

Siyasal suç kavramını açıklayan dört temel bakış açısı bulunmaktadır. Bu bakış açılarını sırasıyla inceleyerek siyasal suçun somut olarak ne anlama geldiği konusunda bir fikir edinmeye çalışacağız.

aa-Objektif Görüş :

Bu görüş açısına göre suçun ihlal ettiği hak ve çıkarın niteliğine göre siyasal olup olmadığına karar verilecektir²³⁶. Bu görüşü öne sürenlerin büyük bir bölümüne göre ise ihlal edilen hak ve çıkar yönünden ana kavram “devlet”tir. Devlete, devletin

²³³ ÖZGEN, 69.

²³⁴ ARMAOĞLU, 1593.

²³⁵ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 84.

²³⁶ Faruk EREM, “Uçak Kaçırma Olaylarının Siyasal Suç Kavramına Etkisi”, AÜSBFD, Ankara, C.27., Sayı:3, 1972, s.416.

varlığına, siyasal düzenine karşı işlenen suçlar siyasal suç sayılmalıdır²³⁷. Bunun yanında anayasaya²³⁸, birtakım kamusal özgürlüklerin kullanılmasına²³⁹, bireylerin seçme ve seçilme özgürlüklerine²⁴⁰ yönelen eylemlerin de siyasal suç sayılması gerektiği de öne sürülmüştür. Bunların hepsi birarada değerlendirildiğinde siyasal suçlar, devletin siyasal düzenini, yönetim biçimini, siyasal erkler örgüt ve işleyişini, yurttaşların siyasal haklarını ihlal etmeye yönelmiş eylemler olarak tanımlanır²⁴¹.

bb- Sübjektif Görüş :

Bu görüş açısında kişiyi suç işlemeye götüren amaç ve saik gözönünde bulundurulacaktır. Siyasal amaçlarla işlenen her tür suç siyasal suç kavramı içerisine girer²⁴².

Buna göre eylemin ihlal ettiği hak ve çıkara bakmaya gerek yoktur. Araştırılması gereken, suç işleyen kişinin saik ve amacıdır. Eğer bu saik ya da amaç siyasal nitelikteyse suç da siyasaldır²⁴³.

cc- Karma görüş :

Buna göre bir eylemin siyasal olarak kabul edilebilmesi için, hem objektif ve hem de sübjektif açıdan siyasal olması gerekmektedir²⁴⁴.

Başka bir deyişle eylemin siyasal niteliği, suçun işlendiği zamanda varolan iradeye göre belirlenmelidir. Hem gerçekleşen eylem ve hem de suç işlemedeki amaç devletin kuruluşuna ve siyasal düzenine yönelik ise suç siyasaldır²⁴⁵.

dd- Seçenek Görüşü :

Bu görüşte; gerek objektif ve gerekse sübjektif bakımdan ele alınan bir suçta haklı bir sonuca varabilmek için olayın her iki yanı arasında bir seçim yapılmalıdır. Amacın, toplumsal açıdan yarar öne süren bir isteği yansıtması ve ayrıca ihlal edilen hakkın aynı değerinde sayılmaması durumunda eylem siyasal suç kapsamında sayılacaktır. Buna karşı yaşam hakkı gibi öyle haklar vardır ki, hiçbir siyasal saik onun

²³⁷ ÖZGEN, 71.

²³⁸ Köksal BAYRAKTAR, Siyasal Suç, İstanbul, 1982, s.81.

²³⁹ BAYRAKTAR, 87.

²⁴⁰ BAYRAKTAR, 89.

²⁴¹ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 394.

²⁴² EREM, Uçak Kaçırma ..., 416.

²⁴³ ÖZGEN, 72.

²⁴⁴ EREM, Uçak Kaçırma ..., 416.

²⁴⁵ BAYRAKTAR, 96-97.

ağırlığını kaldıramaz. Bu haklara karşı girilen eylemlerin siyasal suç kapsamında değerlendirilmemesi gerekir. Burada seçimi somut olayda yargıç yapacaktır²⁴⁶.

ee- Diğer Görüşler :

Yukarıda belirtilen görüşlerden başka; cezaya, yargılama makamına göre belirlemeyi öneren düşünceler öne sürülmüştür. Buna göre kişiye verilen ceza siyasal suça ilişkinse suç siyasal ya da kişi siyasal suçluların yargılandığı mahkemelerde yargılanıyorsa suçu siyasaldır denmiştir. Bu görüşlerin günümüzde savunucusu bulunmamaktadır²⁴⁷.

Bizce bu görüşlerin herhangi birini seçip alarak diğerlerine göre üstünlük tanımak olanaksızdır. Eylemin ihlal ettiği çıkar ve kişinin amacı yönlerinden yapılan ayrımlarda soyutluk ön plandadır. Örneğin kişinin amacı hırsızlık olduğu durumlarda, devlet dairelerinden birinden önemli belge ve değerli eşyaları çalmasını siyasal suç olarak değerlendirebilmek olanaksızdır. Bu değerlendirmelere göre, devlet düzenini bozmayı amaç edinerek masum kişileri öldürmek eylemleri de siyasal suç kapsamına girmemelidir. Seçenek görüşü hukuk mantığına uygun gibi görünmekle birlikte bu görüşte soyutluk en üst düzeydedir. Günümüzde bir yargıcin herhangi bir suça doğrudan el koyarak nitelendirmesine olanak tanır bir uygulama yoktur. Yargıç önündeki davayla bağlıdır. Suç işlendikten sonra iddianamede suçun niteliği ve uygulanması istenen maddeler gösterilerek, o nitelendirmeye uygun mahkemeye dava açılmaktadır. Bundan sonraki aşamalarda seçim yapma, bir başka deyişle takdir yetkisi son derece sınırlıdır. Siyasal suçla ilgili olarak ortaya atılan görüşler ve uygulamalar adı gibi siyasal bir niteliktedir. Tüm dünyada aynı düzeyde siyasal olgunluğa erişene kadar da bu kavramla ilgili kesin bir yargıya varmak olanaksızdır. Ancak Geriverme Hukuku bakımından yukarıda sayılan tüm bu görüşleri birleştirerek konuyu inceleyeceğiz.

b- Siyasal Suç Türleri

Siyasal suçlar öğretide kendi aralarında “tam siyasal suç-nisbi siyasal suç”, “karma nisbi siyasal suç-bağlı siyasal suç”, “sırf siyasal suç-nisbi siyasal suç” gibi

²⁴⁶ EREM, Uçak Kaçırma ..., 416.

²⁴⁷ BAYRAKTAR, 97-101.

ayrıntılarla incelenmiştir²⁴⁸. Biz bu ayrımlardan ilkinini seçerek konuyu incelemeye çalışacağız.

aa- Tam Siyasal Suçlar:

Bu tür suçlar tümüyle siyasal amaçlarla ve siyasal düzene karşı işlenen, bu yönde herhangi bir kuşku bulunmayan siyasal suçlardır²⁴⁹. Her suç için ayrı ayrı, yerine göre objektif ya da sübjektif ölçütleri, hatta yeri geldiğinde her ikisini birden uygulamak suretiyle tam siyasal suçları belirlemek olanağı vardır²⁵⁰.

Bu durumda adi suçlar, devletin, devlet sıfatıyla egemeni olmadığı haklara yönelmiş iken; tam siyasal suçlar, siyasal örgütlenmesi içerisinde düşünülen devletin, bu sıfatla egemen olduğu birincil haklarını ihlale yönelmiş eylemler olarak adi suçlardan ayrılır²⁵¹.

bb- Nisbi Siyasal Suçlar:

Temelde adi suç olmalarına karşılık, siyasal bir suçla ilgileri dolayısıyla siyasal suçlardan sayılan eylemler nisbi siyasal suç adı altında toplanırlar²⁵². Bu tür suçlar niteliklerine göre siyasal suçlarla birleştikleri ya da siyasal suçlara bağlı olarak işlendikleri için siyasal suçlardan sayılırlar²⁵³.

Nisbi siyasal suç olarak belirlenen durumlarda, aynı eylem hem adi ve hem de siyasal suç niteliği taşımakla birlikte, bu eylemlerin siyasal suçla ne biçimde bağlantılı olduğunu bulmaya yönelik olmak üzere, karma siyasal suç ve bağlı siyasal suç ayrımlarına gidilmiştir²⁵⁴. Biz de bu ayrımlara göre konuyu açıklamaya çalışacağız.

aaa. Karma Nisbi Siyasal Suç:

Eğer işlenen eylem siyasal konularla ilgili olmakla birlikte, adi suç niteliğini taşıyorsa, karma nisbi siyasal suç kavramı ortaya çıkar²⁵⁵. Burada somut bir tek eylem ile siyasal düzen ve bireysel çıkarlar aynı anda ihlal edilmektedir²⁵⁶. Başka bir deyişle

²⁴⁸ BAYRAKTAR, 69.

²⁴⁹ ÖZGEN, 74.

²⁵⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 590.

²⁵¹ Naci ŞENSOY, "Siyasi Suçlar", İÜHF, İstanbul, C.XVII, Sayı:1-2, 1951, s.58.

²⁵² ÖZGEN, 74.

²⁵³ DÖNMEZER-ERMAN, 590.

²⁵⁴ BAYRAKTAR, 110.

²⁵⁵ Esat Adil MÜSTECAPLIOĞLU, "Milli ve Beynelmilel Ceza Hukuku Bakımından Siyasi Suçlar-I-(Siyasi Suçlar)", SİM, İstanbul, Yıl:VII, No:81 (Birincikanun 1937), s.555.

²⁵⁶ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 396.

kişi bir eylem, bir adi suç işlemekte, ancak bununla siyasal bir amacını gerçekleştirmek istemektedir²⁵⁷.

Adi suçun siyasal etkiler yaratmasında kişinin saiki siyasal olabileceği gibi bu özellikte olmayabilir de²⁵⁸. Burada önemli olan gerçekleştirilen eylemin siyasal suça zorunlu olarak bağlanması ve siyasal suçla birlikte ortaya çıkmasıdır²⁵⁹. Karma suç, devlet başkanına suikast suçları örnek verilmiřtir²⁶⁰. Yine siyasal amaçla bir milletvekiline hakaret etme eylemi de karma siyasal suçlara örnek olabilir²⁶¹. Bunun gibi, örneğin siyasal amaçlarla bir parti üyesinin öldürölmesinde de kişi, temelde bir adi suç işlemekte ancak bu suçu, siyasal bir amacını gerçekleştirmek için işlemektedir²⁶².

bbb- *Bağlı Nisbi Siyasal Suç:*

Burada bir bölümü siyasal, bir bölümü adi suç niteliğinde olan birden çok eylem vardır²⁶³. Bu eylemler, nitelikleri bakımından, siyasal amaçla, bireysel hakları ihlale yönelmiş, birbirine bağlı ve süreklilik gösteren eylemlerdir²⁶⁴. Kişi aşında adi bir suç işlemekte, ancak bu adi suç bir başka suçla, siyasal bir suçla sıkı biçimde baęlanmaktadır²⁶⁵.

Görölldüğü gibi karma suçta, adi suç ve siyasal suç arasında karışma-birleşme bulunması koşul iken, bağlı suçta iki suç türü arasında herhangi bir biçimde oluşacak bir bağlantı yeterli görölümüştür. Bağlı siyasal suçların bu biçimde geniş anlamda kabul edilmesi uygulamada kuşku yaratıcı niteliktedir²⁶⁶.

Bağlı suçlara örnek olarak, siyasal rejimi devirmek, ihtilal çıkarmak gibi nedenlerle bir silah deposunu, bir fabrikayı yağmalamak, kamuya ya da kişilere ait mallara zarar vermek sayılabilir²⁶⁷.

Bu açıklamaların ışığında tam siyasal suç ile nisbi siyasal suç ve türleri konusunda bir miktar aydınlandıktan sonra, bu suçlarda gerivermenin gerçekleşmesi

²⁵⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 514.

²⁵⁸ BAYRAKTAR, 112.

²⁵⁹ ÖNDER, 266.

²⁶⁰ ÖZGEN, 75.

²⁶¹ MÜSTECAPLIOğLU, Siyasi Suçlar ..., 555.

²⁶² DÖNMEZER-ERMAN, 514.

²⁶³ ÖZGEN, 75.

²⁶⁴ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 396.

²⁶⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 514.

²⁶⁶ BAYRAKTAR, 113.

²⁶⁷ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 396 ; ÖZGEN, 75.

uygulamalarına geçmeden, siyasal suçun Geriverme Hukuku içerisindeki gelişme sürecini irdedeceğiz.

c- Siyasal Suçların Geriverme Hukuku İçerisindeki Tarihsel Gelişimi

Geriverme Hukuku'nun tarihsel gelişimini incelerken, siyasal suçlularda gerivermeye ilişkin tarihsel bakış açısına ve olaylara bir ölçüde değinmiştik.

Siyasal suçlar, düzenli bir toplumsal yaşama geçişle birlikte ortaya çıkmışlardır²⁶⁸. Eski çağların hukuk düzenlerinde Mısır'da, Hindistan'da, İran'da ve Çin'de siyasal suç olarak nitelendirilen eylemler ağır cezalarla cezalandırılmıştır²⁶⁹.

Bu durum Ortaçağ'da da aynı biçimde geçerliliğini sürdürmüştür²⁷⁰. Bu dönemde birçok hükümdar, kendilerini ve kurumlarını koruma kaygısıyla, ülkelerine kaçan siyasal suçluları, bunları cezalandıracak devlete gerivermişlerdir²⁷¹. Bu kaygıyla siyasal suçluların geriverilmesine sürekli izin verilirken, adi suçluların geriverilmesi çoğu kez kabul edilmezdi²⁷². Ancak tek neden bu değildi²⁷³.

Tarih boyunca siyasal suçlarda gerivermenin kolayca işlemesi, bu tür suçların adi suçlara oranla daha ağır bir biçimde cezalandırılmasının altında yatan neden, bu türden eylemlerin çok daha tehlikeli, onarımı olanaksız sonuçlar doğurabilmesi endişesidir²⁷⁴. Bu dönemde devlet başkanlarının yetkilerinin Tanrı'dan kaynaklandığı kabul edildiğinden ve bu kural tartışılmaz bir biçimde benimsendiğinden, kuralları uygulamak yönünden devlet başkanlarının tek yetkili olduğu, verdiği kararlar nedeniyle yalnızca Tanrı'ya hesap vereceği bütün toplumlarda yerleşmiş bir inançtı²⁷⁵. Bu toplumlarının pek çoğunu yöneten devlet başkanları arasında yakın akrabalık bağları bulunmaktaydı. Bu bağlar çerçevesinde karşılıklı siyasal çıkarlar da birleşmekteydi. Devlet başkanlarının yetkilerini Tanrı'dan aldıklarına ilişkin inanç, devlete karşı işlenen suçların, devlet başkanına ve dolayısıyla Tanrı'ya karşı işlendiği yönündeki inancı da yanında getiriyordu. Bu inanç ve karşılıklı dayanışma çerçevesinde siyasal suçlular kolaylıkla geriverilmekteydi²⁷⁶.

²⁶⁸ Baha KANTAR, Siyasal Suçlar, Ankara, 1936, s.3.

²⁶⁹ BAYRAKTAR, 1.

²⁷⁰ BAYRAKTAR, 9.

²⁷¹ KANTAR, Siyasal ..., 4.

²⁷² GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 392.

²⁷³ ÖZGEN, 77.

²⁷⁴ ŞENSOY, 53.

²⁷⁵ REŞİT, 26.

²⁷⁶ ÖZGEN, 77.

Fransız İhtilali ulusla, onun siyasal düzeninin ayrı ayrı unsurlardan oluştuğunu ortaya koymuştur²⁷⁷. XIX. yüzyılın ilk yarısında da birçok Avrupa devleti ihtilal ve isyanlarla kaynamış, pek çoğunda yönetim biçimi değişmişti. Birkaç yıl önce asi, hain olarak bilinen düşüncüler, değişen yönetim biçimi ve gelişen toplumsal anlayışla birlikte ülkelerinin en saygıdeğer kişileri olmaya başladılar. Bu durumda siyasal sisteme eleştiri yönelterek asi damgası yiyen kimselerin, adi suçlulardan; eylemlerinin de adi suçtan çok değişik olduğu anlaşıldı²⁷⁸.

Bu anlayışla siyasal suçtan dolayı gerivermenin gerçekleşmeyeceği ilkesini ilk benimseyen devlet İngiltere'dir²⁷⁹. Bundan sonra bu ilkeyi ilk kez yasalaştıran devlet ise, 1833 tarihli özel geriverme yasasına bu konuda kural ekleyen Belçika'dır²⁸⁰. Ancak bu yüzyıl içerisinde mutlak monarşilerle siyasal akımlar arasındaki rekabet hiç durmadı. Özgürlükçü siyasal akımlar, siyasal suçlardan dolayı gerivermenin gerçekleşmemesi, bu tür suçlara hafif cezalar uygulanması, hoşgörülü bir infaz rejimi kurulması konularında yönetimleri büyük ölçüde etkilediler²⁸¹.

Ancak buna karşın bazı devlet başkanları gücü ve yetkisini Tanrı'dan aldığı sloganlarıyla toplumlarına egemenlik kurma uğraşından vazgeçmiyordu. Örneğin Alman İmparatoru II.Wilhelm 1910 yılına gelindiğinde dahi bu tür konuşmalar yapmaktaydı²⁸².

İşte bu rekabet, bir süre sonra kötüye kullanmayı da yanında getirerek, siyasal suçlarda hak elde etme yolundaki hızlı gelişmeyi durdurdu. Anarşist, terörist eylemler ve devlet başkanlarına yönelik suikastler arttı. Bunun sonucunda siyasal suçlarda gerivermeme konusunda birçok sınırlamalar getirildi²⁸³.

Özellikle her iki dünya savaşlarından sonra, totaliter rejimlerin artması sonucu siyasal suçlular için geriverme konusunda bir eskiye dönüş yaşanmış; Sovyet Rusya ceza yasası, Bulgaristan'ın 1951 tarihli ceza yasası, 1930 tarihli İtalyan ceza yasası gibi örneklerde görüleceği üzere siyasal suçluların geriverilebileceği kuralı getirilmiştir²⁸⁴. Ancak özgürlükçü sistemlerin egemen olmasıyla birlikte bu kurallar yeniden eski durumuna getirilmiştir²⁸⁵.

²⁷⁷ ŞENSOY, 54.

²⁷⁸ KANTAR, Siyasal ..., 4.

²⁷⁹ İÇEL, 711.

²⁸⁰ ARMAOĞLU, 1598.

²⁸¹ BAYRAKTAR, 43.

²⁸² REŞİT, 26.

²⁸³ BAYRAKTAR, 43-44.

²⁸⁴ ÖZGEN, 81.

²⁸⁵ ÖZGEN, 82.

Günümüzde hemen bütün çağdaş toplumlarda siyasal suçluların geriverilemeyeceği ilkesi kural altına alınmıştır. Ancak bu kural konurken, siyasal suçun sınırlarının daraltılması çabası da, geniş bir akım olarak varlığını sürdürmektedir²⁸⁶.

Gerçekten de siyasal suçların alanı yapılan uluslararası antlaşmalarla giderek daralmakta, buna bağlı olarak da adi suç-siyasal suç ayrımı gittikçe kalkmaktadır²⁸⁷. Ancak bu sözleşmelerde, katılımcı devletlere genellikle çekince koymak hakkının tanınmış olması, sözleşmelerin uygulanabilme gücünü en aza indirmektedir²⁸⁸.

d- Siyasal Suçlarda Gerivermeme İlkesinin Hukuksal Temeli

Siyasal suçlarda gerivermeme ilkesinin hukuksal temeli konusunda öne sürülen düşünceler çeşitlidir.

Bu konuda dayatılan ilk temel sığınma hakkıdır. Siyasal suçlu, devletine daha yeni, daha ileri bir yön verme çabasıyla hareket ettiğinden geriverilmemesi gerekir. Adi suçlarda böyle bir durum sözkonusu değildir. Bu biçimde siyasal suçlu bakımından bu kişinin sığındığı ülke bir zarar görmüş değildir. Bu nedenle bu kişiyi gerivermemelidir²⁸⁹.

Konuya ilişkin öne sürülen düşüncelerden birisi de, siyasal suçtan dolayı gerivermemenin temelinde hümanist istek ve anlayışın yattığı görüşüdür. Buna göre her devlet insanlık kuralları ile ilgilidir. Bu kurallar tarafından gerekli uygulamanın yapılamayacağı endişesi ile o devlet, siyasal suçlunun geriverilmemesini seçmek zorunda kalır²⁹⁰.

Bir başka düşünce ise, “diğer devletlerin iç işlerine karışmama” ilkesine dayanır. Siyasal bir suç nedeniyle geriverilmesi istenen bir kişi hakkında karar verecek olan devlet, dolayısıyla geriisteyen devletin iç işlerine de karışmış olacaktır. Bu durum da uluslararası barışın bozulmasına kadar gidebilecek sonuçlar yaratabilecektir. Bu itibarla siyasal suç nedeniyle geriistenen bir kişiyi gerivermemek, geriisteyen devletin egemenliğine karşı gösterilen saygının bir göstergesidir²⁹¹.

Bizce yukarıda sayılan görüşlerin tümünde bir miktar haklılık payı bulunmaktadır. Ancak kanımızca siyasal suçlarda gerivermeme ilkesinin temelinde

²⁸⁶ DÖNMEZER-ERMAN, 510.

²⁸⁷ ŞENSOY, 74.

²⁸⁸ Hamide ZAFER, “Siyasi Suç”, Prof.Dr.Kenan Tunçomağ’a Armağan”, İstanbul, 1997, s.536.

²⁸⁹ DÖNMEZER-ERMAN, 511.

²⁹⁰ EREM-DANIŞMAN-ARTUK, 214.

²⁹¹ DÖNMEZER-ERMAN, 512-513.

siyasal etkenler hukuksal gerekçeleri bastırarak kadar fazladır. Özellikle XIX. yüzyılın baskıcı yönetimlere başkaldırı sürecinde ortaya konan ilke, sonradan sınırları belirlenerek, siyasallıktan bir ölçüde sıyrılarak hukuksal zemine oturtulabilmiştir. Elbette ki temelde bazı hukuksal gerekçeler varolmuştur. Ancak bu gerekçeleri şu ya da bu neden diyerek sınırlamak, dönemin hukuk devrimlerine de saygısızlık olacaktır. Dolayısıyla biz, bu ilkenin belirli bir siyasallık sürecinden geçtikten sonra, hukukun evrenselliği ve diğer genel ilkeleri ile yoğrularak olgunlaştığı görüşündeyiz.

Ancak ortaya atıldığından bugüne kadar ilkeyi savunanlar gibi eleştirenler de olmuştur. Bu konuda öne sürülen düşünceleri inceleyelim.

aa- İlkeyi Savunan Görüşler:

Doğaldır ki öğretilerde büyük bir çoğunluk bu ilkenin gerekliliğini savunmaktadır²⁹². Siyasal suçluların geriverilmemesi ilkesi, Geriverme Hukuku'nda geleneksel bir kural durumuna gelmiştir²⁹³. Bu ilkeyi totaliter sistemler dışında, hukukçuların büyük bir çoğunluğu bu biçimde kabul etmektedirler²⁹⁴.

Siyasal suçluların geriverilebileceğini kabul etmek, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışabileceğini de kabul etmek anlamındadır. Oysa böyle bir olay, uluslararası alanda kesinlikle olanaksızdır²⁹⁵.

Hem tam siyasal suçlarda ve hem de nisbi siyasal suçlarda, gerivermemenin temelde kabülü gerekir. Ancak bunların sınırlarının da somut olaya göre açıkça belirlenmesi zorunludur²⁹⁶.

bb- İlkenin Karştı Görüşler:

Geriverme Hukuku içerisinde gelişim sürecine giren siyasal suçlarda gerivermeme ilkesi, ayrıntılı bir biçimde incelediğimiz üzere geçmişte hemen hiç savunucusu olmayan bir olguydu. Yine tarihteki bu bakış açısına benzer bir uygulama da XX.yüzyılın totaliter sistemlerinde yaşanmıştır.

Beccaria, siyasal suçlulara karşıdır. Buna göre devletin varlığına karşı işlenen suçlar toplum için uğursuz suçlardır. Bütün suçlar topluma zararlıdır. Ancak bütün

²⁹² BAYRAKTAR, 194.

²⁹³ EREM, Türk Ceza ..., 141.

²⁹⁴ ÖZGEN, 82.

²⁹⁵ TANER, 241.

²⁹⁶ DÖNMEZER-ERMAN, 515 ; ARMAOĞLU, 1723.

suçların toplumu yıkacağını söylemek doğru olmaz. Devlete karşı işlenen suçlar toplumu yıkar²⁹⁷.

Bu incelemelerden siyasal suç olgusunun insanların topluca yaşamaya başlayıp bir düzen çatısı altında birleştikleri dönemlere gidecek kadar eski bir olgu olduğunu anlamış bulunuyoruz. İnsanlar, toplumsal sözleşmeleri yaşama geçirdikleri ve içlerinden bir bölümünü bu topluluğu yönetmek için seçtikleri bir üst kanı olarak kabul edildiğinde, bu sistemi ilk kuruluşa ya da sonradan beğenmeyen, bu nedenle sistemi eleştiren, değişik sistemler öneren ya da düşüncesini eyleme dökmek suretiyle yönetimi değiştirmeye çalışan kişiler olmuştur.

Bu kişilerden benzer düşünceleri taşıyanların, kurulan üst örgüte alternatif örgütlenmelere gittikleri, bu örgütlenmeler aracılığıyla yönetimi ele geçirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu çalışmalar tarihin hiçbir döneminde üst örgüt tarafından tam bir hoşgörüyle karşılanmamıştır. Hatta çoğu kez bu çalışmalar geniş biçimde yasaklanmış, bu yasağa karşı aynı eylemleri yapmakta ısrar edenler en ağır cezalarla cezalandırılmıştır. Çünkü eleştirilen, değiştirilmeye çalışılan anlayış, aynı zamanda cezaları da belirleyen anlayıştır.

Peki bu örgütlenmelerden mücadeleyi kazanarak yönetimi ele geçirenler kendilerini eleştiren alt örgütlenmelere karşı yeterince hoşgörülü davranabilmiş midirler? Ne yazık ki bu soru tarih boyunca hep olumsuz yanıtlanmıştır. Birçok örgüt yönetimi ele geçirdikten sonra muhaliflere karşı öncekilerden daha acımasız yasak ve yaptırımlar uygulamaktan geri kalmamışlardır. Bu süreç Fransız İhtilali döneminde de öncekilerden çok farklı biçimlerde açığa çıkmamıştır. Fransız İhtilali'nin eylemsel bazda üst kademesi, önceki yönetimin birçok taraftarını giyotinden geçirerek işe başlamıştır. Ancak değişen bir durum olmuştur. Öncekilerden farklı olarak ihtilalin altında bu kez halkın imzası vardır. Halk kendisini ihtilaller sürecinde düşünsel yönden aydınlatan kişilere –ki bu kişiler yazdıklarıyla ve söyledikleriyle o dönemde en hain siyasal suçlular olarak, en ağır cezalara çarptırılan aydınlardır- sahip çıkmayı gerekli görmüştür. Bu anlayışın ilk çıkış noktası sosyolojik nedenler olmakla birlikte, amaç siyasaldır. Bu olgu bir süre siyasal niteliğiyle varlığını duyurduktan sonra, bu sahip çıkmanın tüm aydın düşünceler için genişletilmesi gerektiği anlaşılmıştır. İşte bu noktada siyasal suç olgusu hukuksal bir boyut kazanmış, ilke ve kuralların tüm insanlara ayrıcalıksız bir biçimde uygulanması aşamasına geçilmiştir.

²⁹⁷ BECCARIA, 297-298.

Siyasal suçun geçirdiği bu evrim sırasında toplumda hoşgörüyle karşılanmaya başladığını gören yeni sistem, halk başkaldırısına uğramamak kaygısıyla siyasal suçlara uygulanan cezaları hafifletmiş, bu aşamada siyasal suçluların geriverilmezliği ilkesini de benimsemek zorunda kalmıştır. Ancak bu kabülü yaparken önceden planlamada bulunmadığı için siyasal suçun ne olduğu, ne tür durumların siyasal suç sayılacağını sınırlarıyla belirleyememiştir. Bu süreçte yargının önüne her gelen siyasal suçlu sayılmış, gerçekte adi suça eğilimli kişiler siyasallık çatısı altında topluma dehşet saçmaya başlamışlardır. Ne yazık ki, siyasal suçun sınırları, hak ve özgürlüklerin sınırlarını en iyi belirleyen özgürlükçü sistemler tarafından değil, hep totaliter rejimlerce çizilmiştir. Bu sistemlerin çizdiği sınırlar ise sürekli üst otoriteyi toplumu sömürecek tarzda güçlendirmeye yöneliktir.

Biz de siyasal suçlarda gerivermeme ilkesinin doğruluğuna inanıyoruz. Ancak bu ilkenin sınırlarının belirlenmesinin gerekliliğini savunuyoruz. Toplumu yüceltmek için en az hukuksal zeminde mücadele verenler ile, toplumu sömürme amacıyla yola çıkanların aynı terazide değerlendirilmemesi hukukun üstünlüğü ilkesinin bir gereğidir. Bu bağlamda ilkenin siyasallıktan tümüyle sıyrılarak sınırları belirli bir hukuk kuralları durumuna gelmesi gerektiği kanısındayız.

e- Uygulamada Siyasal Suçluların Geriverilmesi

Siyasal suçlar, tarihin en eski suç tiplerinden biri olmasına karşın, siyasal suçlarda gerivermeme kuralı Gerivermeme Hukuku içerisinde çok yeni bir ilkedir²⁹⁸.

Günümüzde hemen hemen tüm devletlerin iç hukuklarında ve diğer devletlerle yaptıkları geriverme antlaşmalarında, siyasal suçluların geriverilmeyeceğine ilişkin kuralların yer aldığı bilinmektedir. Ancak devletler arasında siyasal suçları ayıran görüşler ve bu görüşlere dayanarak hangi tür suçtan sanık ya da hükümlü olanların geriverilebilecekleri konusunda tam bir uzlaşma sağlanamamıştır²⁹⁹.

Konsey Sözleşmesi siyasal suçluların geriverilemeyeceği ilkesini 3. maddesinde düzenlemiştir. Buna göre gerivermeye konu eylem, bir siyasal ya da bağlı suç ise geriverme kabul edilmeyecektir.

Bu düzenlemede göze çarpan bir konu da maddenin 2. fıkrasında, bazı artıniyetli geriverme talepleri konusunda gerivererek ülkeye yapılan uyarıda belirmektedir. Bu uyarıda, geriverilecek kişi için geriisteyen ülke tarafından adi bir suç

²⁹⁸ ÖZGEN, 76.

²⁹⁹ KANTAR, Siyasal ..., 9.

nedeniyle imiş gibi yapılacak taleplerde, ayrıntılı bir araştırma yapılması, eğer asıl amacın geriverilmesi istenen kişinin ırkı, dini, ulusal kimliği ya da siyasal görüşleri için kovuşturulması ya da cezalandırılması olduğu anlaşılırsa bu kişinin geriverilmemesi istenmektedir. Buna ek olarak, eğer geriverecek ülke bu nedenler dolayısıyla kişinin geriisteyen ülke tarafından daha ağır bir biçimde cezalandırılacağına ilişkin ciddi nedenler görürse gerivermeyi kabul etmeyecektir.

Maddenin üçüncü fıkrası ise devlet başkanı ve ailesinden bir kimseye karşı yapılacak suikast eylemlerinin siyasal suç kapsamında sayılmayacağını belirlemektedir.

Bu biçimde siyasal suçun ilk ayrık durumu olan ve devlet başkanları ile aile bireylerine karşı girişilen suikast eylemlerinin, siyasal suçlardan sayılmayacağı kuralı, antlaşmanın bu maddesinde sayılmış olmaktadır.

Bunun dışında sözleşmeye ek 1. protokolün ilk maddesinde, terör ve anarşi suçlarıyla, genel anlamda insanlığa karşı işlenen suçlar da siyasal suç kavramı dışında tutulmuştur³⁰⁰. Bu türden eylemlere karışan kimseler, talep durumunda geriverilebilirler³⁰¹.

Anlaşıldığı üzere, bir bölüm suç tipleri temelde siyasal nedenlerle işlendiği halde Geriverme Hukuku bakımından siyasal suçlara tanınan bazı ayrıcalıklardan yararlanamazlar. Şimdi bu suç tiplerini inceleyeceğiz.

aa-Devlet Başkanları ve Aile Bireylerine Karşı Girişilen Suikast Eylemleri:

Bu kural siyasal suçlardan dolayı gerivermenin gerçekleşmeyeceği konusundaki en eski ayrık ilkedir ve “Belçika İlkesi” olarak da bilinir³⁰².

1854 yılında Fransa kralı III. Napolyon’un bir demiryolu gezisi sırasında, Celestin Jacquin adlı bir kişinin de aralarında bulunduğu bazı muhaliflerce düzenlenen suikast eylemi ertesinde Jacquin Belçika’ya kaçmış ve burada tutuklanmıştı. Bu tutuklamaya yapılan itirazdan sonra Brüksel Mahkemesi, devlet başkanlığının siyasal bir kurum olduğunu, bu nedenle eylemin de siyasal nitelikli olduğunu gerekçe göstererek Jacquin’i serbest bırakmıştı. Jacquin’in cezalandırılması istemiyle açılan davada Belçika Yargıtayı 12 Mart 1855 tarihli kararında “1833 tarihli Belçika Geriverme Yasası’nın 6. maddesinin siyasal suçun, belirli bir ulusun siyasal düzenine

³⁰⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 517.

³⁰¹ MÜSTECAPLIOĞLU, Suçluların İadesi Meselesi ..., 618.

³⁰² İlkenin öğretide “Belçika Şartı”, “Belçika Kaidesi”, “Suikast Hükmü” biçimlerinde de adlandırıldığı görülmektedir ; ÖZGEN, 90.

ve biçimine bağlı olduğunu, bu kuralın hiçbir biçimde ahlakın cezalandırmak istediği eylemler için uygulanamayacağını” bildirmişti. Bunun ertesinde yaşanan geriverme tartışmaları sonucunda sözkonusu ilke, Belçika’da 22 Mart 1856 tarihinde “devlet başkanları ya da aile bireylerinden birine karşı girişilecek suikast eylemlerinin siyasal suç kapsamında değerlendirilmeyeceği” biçiminde yasalaşarak yürürlüğe girdi³⁰³.

Bundan sonra Belçika İlkesi birçok uluslararası antlaşmada yer aldı. Ancak İngiltere ve İsviçre gibi devletler, anayasal sistemlerine aykırı buldukları bu ilkeyi baştan beri kabul etmediler³⁰⁴. ABD başlangıçta bu ilkeyi kabul etmezken, başkanlar Lincoln ve Garfield’in ardarda öldürülmelerinden sonra ilkeye sıkı bir biçimde bağlanmışlardır³⁰⁵.

Bu ilke bir bölüm geriverme antlaşmalarında yalnızca devlet başkanını kapsamakta iken, çoğunlukla devlet başkanının aile bireylerine karşı yapılan saldırılar da kural olarak siyasal suçlardan ayırık tutulmuş, bu tür eylemler nedeniyle gerivermeye olanak tanınmıştır³⁰⁶.

Kuralın uygulanmasında ön koşul devlet başkanının eylemin gerçekleştiği sırada görevinin başında bulunması, görevden ayrılmamış olmasıdır³⁰⁷.

Belçika İlkesi ile; yaşama hakkı açısından devlet başkanları ve yakınları ile diğer insanlar arasında siyasal suç yönünden oluşturulan ayrıcalık günümüzde reddedilmektedir. Yaşama hakkı yönünden öldürülene göre bir ayırım yapılması eleştirilmiştir³⁰⁸.

Ancak günümüzde bu ilkenin pek çok getirisi olduğunu kabul etmek gerekir. Bu ilke henüz XX. yüzyıl başlarında hukuksal bir nitelik kazanmıştır. Bunun ardından siyasal amaçlarla toplumun devlet başkanı dışındaki bireylerine karşı girişilen adam öldürme eylemleri de siyasal suç kavramının dışında düşünölmeye başlanmıştır³⁰⁹.

Bizce de XIX. yüzyılın ortam ve koşulları içerisinde ilkenin yalnızca devlet başkanı ve aile bireylerine yönelen eylemler bakımından kabul edilmesi doğaldır. Ancak gelişen toplumsal ve siyasal yapıya paralel olarak ilkenin terör ve anarşi suçlarında da gerivermenin gerçekleşebileceği yolundaki katkısı, bundan çok daha önemlidir.

³⁰³ BAYRAKTAR, 139-140.

³⁰⁴ KANTAR, Siyasal ..., 8.

³⁰⁵ ARMAOĞLU, 1723.

³⁰⁶ BAYRAKTAR, 141.

³⁰⁷ DONAY, 251.

³⁰⁸ EREM, Uçak Kaçırma ..., 416.

³⁰⁹ BAYRAKTAR, 149.

bb- Anarşi Suçları :

Fransız İhtilali'nin ardından yayılan liberalizm düşüncesine karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkan anarşizm, bireyin hiçbir toplumsal otorite tanımaksızın özgürce davranmasını savunur ve toplumdaki her türlü kötülüğün temelinde devlet yönetimini görür³¹⁰.

Anarşizm ile siyasal suç farklıdır. Siyasal suç belirli bir devlete ya da bu devletin yönetim biçimine yöneliktir. Diğer yanda anarşizmde toplum ve geniş anlamda tüm insanlık hedef alınır³¹¹.

Bu açıklamanın ardından anarşizmi, toplumsal ve ekonomik amaçlara erişmek üzere zor, şiddet ve tehditi araç olarak kullanıp, bu biçimde eylemlere katılmak olarak tanımlayabiliriz³¹².

Anarşizmin önemli savunucularından Stirner, Bakounine, Kropotkine, Most ve Nechayeu, yönetimlerin yıkılması için toplumun yokedilmesine kadar, gereken tüm şiddetin uygulanmasının zorunlu olduğu görüşündedirler³¹³.

Devletler Hukuku Enstitüsü'nün 1892 Cenevre toplantısında, anarşist eylemleri işleyenler hakkında siyasal suçlarda gerivermeye ilişkin kuralların uygulanmayacağı bildirilerek, bu tür eylemlerin siyasal nitelikte olamayacağı karar altına alınmıştır³¹⁴.

Bizce de, anarşist eylemlerin siyasal suç kapsamında sayılmaması doğru bir seçimdir. Anarşizmin temel felsefesi toplumu yıkmaktır. Her aşamada yıkıcı olan bu düşünceye tarih boyunca, her zaman toplumun dışladığı, suç işlemeye eğilimli kişiler sahip çıkmış, en ünlü anarşistler hep eğitimsiz, beyinlerini yapıcı düşünceye kapamış kişiler olarak belirmiştir. Anarşizmde siyasal bir amaç da yoktur. Getirilmesi düşünülen bir sistem olmadığı gibi, bütün sistemler de reddedilmiştir. Anarşistlerin salt kişisel benliklerini tatmin etmek için topluma dehşet saçmalarının himaye edilmesi, siyasal suçlarda gerivermeme ilkesinde varolan temel amaca aykırıdır. Geriverme Hukuku'nun da anarşi suçlarına, bu denli kutsal bir ayrıcalık tanınması beklenemez.

³¹⁰ YALKUT, 1010.

³¹¹ ARMAOĞLU, 1711.

³¹² SOYASLAN, 137.

³¹³ YALKUT, 1012-1014.

³¹⁴ ŞENSOY, 66.

cc- Terör Suçları :

Terörizm, saldırılan ya da korkutulan toplum içerisindeki kurbanlar aracılığı ile, bu hedef kitleden daha büyük bir topluluğu yıldırıp, korkutarak, yasadışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek üzere örgütlenen insan topluluğunun, bilinçli ve planlı bir biçimde şiddet kullanması ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunulmasıdır³¹⁵.

Bu bağlamda terör suçları da, toplumda korku, panik ve aşırı öfke yaratarak, siyasal amaçlar için insanlar arasında güvensizlik duygusunu genelleştirmeye yönelik ve bu durumla hedeflenen amaçlar uğruna masum insanların can ve mal güvenliğini tehlikeye soktuğundan, tüm insanlığa yönelen eylemlerdir³¹⁶.

Terör suçlarını anarşi suçları ve diğer adi suçlardan ayıran en önemli özellik, siyasal amaçlı oluşudur³¹⁷.

Terör eylemlerini gerçekleştiren kişiler, yalnızca kendi eylemlerini değil, bu eylemle, daha önceden gerçekleştirilen ya da ileride gerçekleştirilecek diğer eylemlerle birlikte toplum düzeninde ortaya çıkacak sonuçları bilmekte ve bu sonuçları istemektedirler³¹⁸.

Terörizmde şiddet, teröristlerin kişisel çıkarlarından ya da çekişmelerinden doğmaz, bu kişilerin kişisel güdülerini olsa bile bunlar, bazı ideolojik yorumlarla perdelenir³¹⁹.

Bu nedenle uzunca bir süre terör eylemleri siyasal suç kavramı içinde yorumlanarak gerivermeden kaçınılmakta ve bu suçları işleyen kimselerin kaçtıkları ülkede rahatça yaşamalarına izin verilmekteydi³²⁰.

Ancak 9 Ekim 1934'te Yugoslav kralı I.Aleksander'ın Marsilya'da uğradığı saldırıda, bir Fransız ve bir Yugoslav bakanın ölmesi üzerine terör eylemlerinin geniş çerçevede siyasal suçlara ilişkin ayrıcalıklardan yararlanamayacağı konusunda bir genel görüş oluştu³²¹. Konu 1935 tarihli Kopenhag Ceza Hukukunun Birleştirilmesi Konferansı'nda görüşüldü ve konferans sonucunda hazırlanan metinle terörist

³¹⁵ Doğu ERGİL, "Terörizmin Mantığı ve Hedefi", AÜSBFD, Ankara, C.46, 1991, s.171.

³¹⁶ Durmuş TEZCAN, "Terörizm ve Uluslararası Yardımlaşma", (Prof.Dr.Yaşar Karayalçın'a 65.Yaş Armağanı), Ankara, 1988, s.693 ; benzer görüş için bkz. Hamide ZAFER, Ceza Hukukunda Terörizm, I.B, İstanbul, 1999, s.117.

³¹⁷ ERGİL, 171.

³¹⁸ ALPASLAN, 105.

³¹⁹ Atilla YAYLA, "Terörizm:Kavramsal Bir Çerçeve", AÜSBFD, C.45, Sayı:1-4, 1990, s.340.

³²⁰ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 87.

³²¹ Durmuş TEZCAN, "Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma", SÜHFD, Konya, C.I, Sayı:1, (Ocak-Haziran 1988), s.22.

eylemlerin siyasal suç kapsamında sayılamayacağı bildirildi³²². Bunun sonucunda Milletler Cemiyeti bünyesinde “Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına” ilişkin bir antlaşma 1937’de kabul edildi. Bu antlaşmayla birlikte terör suçlularının cezalandırılması için bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmasını öngören ikinci bir antlaşma da imzalandı. Ancak bu ikinci antlaşma, II.Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle yürürlüğe giremedi³²³.

Terör suçlarının 1960’lardan sonra hızlı bir biçimde tırmanış gösterdiği bilinir. Bu süreci izleyen dönemde özellikle üniversite gençliği teröristlerin en çok ilgilendiği kitleydi. Terör örgütleri özellikle üniversiteli öğrencilerle örgütlerini genişletme ve üniversitelerde yürüttükleri eylemlerle adlarını duyurma yolunu denediler³²⁴. Bunun yanında terörizm yaygın bir biçimde uçak kaçırma eylemleriyle gündeme geldiğinden bu konuda birçok uluslararası antlaşma imzalandı. Bu antlaşmalarla terörizm kesin bir biçimde siyasal suç olmaktan dışlandı ve bu suçları işleyenlerin geriverilebileceği karara bağlandı³²⁵.

1970’li yıllara gelindiğinde ise bu kez terörist eylemler diplomatlar üzerinde yoğunlaştı³²⁶. Bunun sonucunda 1973 yılında, “Diplomasi Ajanları Da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme” imzalanarak yürürlüğe girdi³²⁷.

Bu antlaşmaların ardından Avrupa Konseyi bünyesinde 1977 yılında imzaya açılan “Terörizmin Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi” 1979 yılında üye devletler tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi³²⁸.

Antlaşmanın 1. maddesinde genel olarak terör suçu sayılabilecek eylemler sayılmış, 2. maddede ise bu sayılan eylem türleri dışında şiddet içeren herhangi bir eylemin gerivermenin amaçları yönünden aynı biçimde değerlendirilerek, siyasal suçlardan sayılabileceği konusunda geriverecek devletlere takdir yetkisi tanınmış, 3. maddede Konsey Sözleşmesi ve 4. maddede ikili geriverme antlaşmalarında terör suçlarının siyasal suç sayılmasına ilişkin tüm kuralların katılan devletler bakımından ortadan kaldırıldığı bildirilmiş, izleyen maddelerde de, eğer terör suçlusu

³²² GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 393.

³²³ TEZCAN, Uluslararası ..., s.22.

³²⁴ YAYLA, 354.

³²⁵ BAYRAKTAR, 170.

³²⁶ TEZCAN, Uluslararası ..., 24.

³²⁷ Antlaşmanın metni için bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 380-386.

³²⁸ TEZCAN, Terörizm ..., 702.

geriverilmediyse bu kişilerin yakalandıkları devlet tarafından yargılanmalarının gerekliliği vurgulanmıştır³²⁹.

Ancak antlaşmada katılan devletlere çekince koyma hakkı tanınması sonucu antlaşmanın gücü zayıflatılmıştır. Örneğin İtalya, İtalyan Anayasası ve Ceza Yasası'nı gerekçe göstererek antlaşmaya çekince koymuş, siyasal nedenler sözkonusu olduğunda suçun niteliğine bakılmaksızın geriverme talebinin reddedilebileceğini bildirmiştir³³⁰.

Terör suçlarının insan yaşamına ve vücut bütünlüğüne ağır biçimde zarar vermesi, siyasal suçlular hakkında gelişen iyiniyetli düşüncelerin sarsılmasına neden olmuştur³³¹.

Bu nedenle günümüzde artık terör suçlarını siyasal suç içerisinde değerlendirerek gerivermeyi kabul etmeyen ülke sayısı çok azalmıştır. Hatta diyebiliriz ki hemen tüm devletler terör suçlularının geriverilmesini kabul etmektedirler³³².

Bu konuda değişik ülkelerdeki uygulama biçimlerine gözetmek yararlı olacaktır. ABD, günümüzde terör eylemlerinde gerivermeyi kabul etmektedir. Geçmişte ABD, IRA örgütü üyeleri Mc Mullin, Mackin ve Doherty ile ilgili İngiltere'den gelen geriverme taleplerini, örgüt üyelerinin siyasal suçlu olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Daha sonra aynı örgüt üyelerinin sürekli ABD'ye kaçmaları üzerine 1986 yılında İngiltere ile ABD arasında yeni bir geriverme antlaşması imzalanmış, bu antlaşmayla siyasal suçların kapsamı daraltılmıştır. Bu aşamada Amerikan mahkemeleri Eain-Wilkes ve Ahmad-Wigen davalarında terör suçlarının siyasal suç sayılamayacağını gerekçe göstererek sanıkların geriverilmelerini karara bağlamıştır³³³.

İtalyan Geriverme Hukuku'nda terör suçlularının genellikle talep eden ülkeye geriverildikleri gözlenmektedir. Örneğin Re Gomez Ces davasında, İspanyol Bask örgütü üyesi olduğu dönemde bir polisi öldürüp, bir diğerini de yaralamaktan sanık Gomez, talep eden İspanya'ya geriverilmiştir. Yine Al-Jawary davasında, Siyah Eylül örgütü üyesi iken New York'ta iki İsrail bankası ile havaalanındaki İsrail kargo

³²⁹ Antlaşmanın tam metni için bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza..., 375-380.

³³⁰ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 88.

³³¹ BAYRAKTAR, 173.

³³² ERGİL, 173.

³³³ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 89.

terminaline saldırı düzenlemek suçlarından aranan Khaled Muhammed al Jassem İtalya tarafından ABD'ye geriverilmiştir³³⁴.

Almanya, Usume ben Laden'in liderliğini yürüttüğü yasadışı örgüt üyesi Memduh Mahmud Selim adlı sanığı, Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan elçiliklerine bombalı saldırıda bulunduğu gerekçesiyle talep eden ABD'ye, ölüm cezası uygulanmayacağına ilişkin güvence alarak gerivermiştir. İtalyan ve Alman uygulamalarında siyasal niteliğin ağır bastığı gözlenir³³⁵.

Bizce, terör suçları her ne kadar siyasal amaçlarla işlenseler de, Geriverme Hukuku bakımından siyasal suçlarda tanınan ayrıcalıklardan dışlanmalıdır.

Biz terör suçunun siyasal suç içerisinde değerlendirilebileceği kanısındayız. Bu tür eylemlerin siyasal suçlardan sayılmayacağı yolunda beliren genel düşünceye katılmıyoruz. Ancak terör suçlarının, siyasal suçlar içerisindeki yüz kızartıcı eylemler olduğuna inanıyoruz. Amaçlanan siyasal hedef ne olursa olsun, bu hedefe varırken kendi örgütsel çıkarları için masum insanları kurban eden terörist, yüz kızartıcı bir siyasal suç işlemektedir. Bu eyleminin karşılığında mutlaka yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır. Çünkü terör eylemleri, yalnızca bir devletin bireylerine karşı değil, tüm insanlığa karşı işlenmiştir. Bu nedenle Geriverme Hukuku açısından terör suçlarının diğer siyasal suçlardan ayrık tutulması, terör suçlarının da bu konuda yargılama yapacak, düşünülen Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulana dek örgütsel eylemlerini yoğunlaştırdıkları ülkelere geriverilmesi gerektiği kanısındayız.

dd- İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar :

Geriverme Hukuku bakımından siyasal suçlar arasındaki en önemli sorunlardan birisi de insanlığa karşı işlenen suçlardır. Siyasal suçların büyük bir bölümü organize örgütler tarafından belli bir görüşü temsil eden organa ve çoğunlukla da devlete karşı işlenir. İnsanlığa karşı işlenen suçlarda ise, devlet otoritesinin kullanılması yoluyla, kendi vatandaşı ya da başka bir ülkenin uyruğu olan insanlara karşı yapılan, insanlık dışı ve uluslararası alanda kınanan toplu eylemler sözkonusu olur³³⁶.

İnsanlığa karşı işlenen suçların en önemli bölümünü jenosid suçları oluşturmaktadır.

³³⁴ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 89-90.

³³⁵ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 90.

³³⁶ Öztekin TOSUN, "İnsanlık Aleyhine Suçlar", Ad.D., Ankara, Yıl:45, Sayı:4 (Ocak 1954), s.409.

Jenosid sözcük anlamı olarak “ırk öldürme” biçiminde adlandırılmakta olup, sistemli olarak insanlık dışı eylemlerle bir ırkın yok edilmesi, ortadan kaldırılması biçiminde tanımlanabilecektir³³⁷.

Ancak bu tanım genişletilebilir. Bir ırkın bireyleri üzerinde işkence, baskı, sürgün, mallarını yağma etmek gibi yıldırma eylemleri de jenosid suçlarının kapsamına girmektedir³³⁸.

Jenosidin yanında savaş suçları da insanlığa karşı işlenen suçlardandır. Savaş suçu, düşman devletin vatandaşı ya da asker kişisi tarafından, diğer devletin vatandaşları üzerinde uygulanan ve savaş yasalarıyla geleneklerine aykırı bulunan eylemlerdir³³⁹.

Savaş öncesi ya da savaş sırasında sivil halka karşı izlenen adam öldürme, toplu ya da bireysel kıyım, köleleştirme, asimilasyon eylemleri, bu tür suçlara örnek olarak verilebilir³⁴⁰.

İnsanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili en önemli yeri tutan jenosid ile ilgili olarak hazırlanan ve bu tür eylemlerin önlenmesini konu alan “Jenosid Sözleşmesi”, BM Genel Kurulu’nun 12 Eylül 1948 tarihli toplantısında oybirliği ile kabul edilmiştir³⁴¹. Bu antlaşmanın 7. maddesinde açıkça belirtildiği üzere jenosid eylemleri siyasal suç kapsamında değildir ve bu suçu işleyenler geriverme konusunda siyasal suçlulara tanınan ayrıcalıklardan yararlanamazlar³⁴².

Bir eylemin insanlığa karşı işlenen suç olarak nitelendirilebilmesi için, bu eylemin bir savaşla ilgili ya da barış aleyhine işlenmiş olmasının ön koşul olduğu öne sürülmüştür. Nitekim Amerikan 10.Askerî Mahkemesi bu görüşe uygun bir biçimde II.Dünya Savaşı öncesinde başlayıp, savaş süresince Nazilerin Yahudilere karşı işledikleri bu türden suçların, insanlığa karşı işlenmiş sayılamayacağına karar vermiştir³⁴³. Ancak bu görüşe doğan tepki sonucu Nüremberg Mahkemesi’nde görülen Streicher ve Von Schirach davalarında, mahkemece yapılan geniş yorumun da katkısıyla sanık iki Nazi subayı insanlık aleyhinde suç işlemek suçundan yargılanabilmişlerdir³⁴⁴.

³³⁷ O.Kadri KESKİN, “Jenosid Suçu ve Jenosid Sözleşmesi”, Ad.D., Ankara, Yıl:77, Sayı:5 (Eylül-Ekim 1986), s.120.

³³⁸ TOSUN, 426.

³³⁹ BAYRAKTAR, 153.

³⁴⁰ TOSUN, 409.

³⁴¹ KESKİN, 126.

³⁴² KESKİN, 128.

³⁴³ TOSUN, 411.

³⁴⁴ TOSUN, 412-413.

Kanımızca insanlığa karşı işlenen suç, herhangi bir zaman diliminde ve herhangi bir amaçla yürütülebilir. Burada önemli olan yürütülen eylem ve ortaya konmak istenen sonuçtur. Bu nedenle, herhangi bir savaş durumu dışında da insanlık aleyhinde suç işlenmesi olanaklıdır. Ancak işlenen suç bir adi suç eylemi niteliğinde değildir. İnsanlığa karşı işlenen suçlar da temelde siyasal suçlardandır. Ancak bu tür eylemler, tıpkı terör eylemlerinde olduğu gibi, siyasal suçların yüz kızartıcı bölümünü oluşturmaktadır. Geriverme Hukuku yönünden de terör suçlarında belirttiğimiz gerekçeleri aynı biçimde yineliyoruz. Devlet adı verilen kutsal örgütün arkasına sığınarak toplu soykırım eylemlerine girişen kişiler, her ne kadar temelde siyasal suçlu da olsalar, bu eylemlerinin hesabını yargıya vermelidirler. Bu nedenle insanlığa karşı suç işleyen kimselerin yargılanmak üzere geriverilmesini, Geriverme Hukuku'nun değişmez bir ilkesi olarak kabul ediyoruz.

ee- Sendikalizm ve Nihilizm Suçları :

Sorel'in savunduğu sendikalizm düşüncesine göre işçi sınıfının yükselmesi için şiddet kullanımı ön koşuldur³⁴⁵.

Comte'un pozitivizminden etkilenilerek ortaya konan nihilizm de anarşizme yakın bir akım olup, siyasal, dinsel, toplumsal kurumların yıkılması düşüncesi ağırlıktadır³⁴⁶. Nihilizmin Türkçe karşılığı "hiççilik"tir ve bu düşünceye göre insanlar için mutlu bir gelecek yoktur. Bu nedenle, toplumu kandıran ikiyüzlü ve yalancı düzen yıkılmalıdır³⁴⁷.

Her iki düşünce akımı, özellikle XIX. yüzyılda oldukça geniş başkaldırlara öncülük etmiş olsa da, günümüzde etkisini yitirmiş bulunduğundan bu görüşlerin tanımını vermekle yetiniyoruz. Ancak şunu belirtelim ki eğer bu türden özel anlamda eylemler bugün işleniyor olsalardı, yukarıda belirttiğimiz ilkeler çerçevesinde üyeleri geriverme kapsamı içerisinde olurlardı.

İncelediğimiz bu ayrık durumlarda geriverme işlemleri olağan olarak yürür ve bu tür suçlardan dolayı geriverilmesi istenenler, geriisteyen ülkeye verilir. Ancak kanımızca bunun da ayrık durumu zulüm tehlikesi olmalıdır. Eğer yukarıda sayılan suç türlerinden birini işledikten sonra kaçtığı ülkeden geriverilmesi istenen kişiye karşı, geriisteyen devletçe insan haklarıyla bağdaşmayacak bir tutum izlenmesi

³⁴⁵ YALKUT, 1014.

³⁴⁶ YALKUT, 1015.

³⁴⁷ ZAFER, Ceza ..., 68.

kesinlik derecesinde bir olasılık olarak ortadaysa, bu tür suç sanık ya da hükümlüleri de geriverilmemelidir.

2- Eylemin Askeri Suç Olmaması

Eylemin niteliği yönünden ikinci önemli istisna da askeri suçlarda gerivermeme ilkesidir. Burada öncelikle askeri suç kavramı ve bu kavram içerisinde askeri suç türlerini açıkladıktan sonra, askeri suçlar bakımından Geriverme Hukuku'nda varolan genel uygulamaları inceleyeceğiz.

a-Kavram ve Tanım Olarak Askeri Suç

Askeri suçun genel olarak tanımını yapmak zordur. Bu konuda öğretilerde bir görüş birliğine de varılamamıştır³⁴⁸. Ancak genel olarak askeri suçlar, asker kişilerce işlenen, askeri bir hizmet, görev ya da çıkarın ihlali olarak tanımlanabilir³⁴⁹.

Askeri suçlar genel olarak iki başlık altında incelenirler: Tam Askeri Suç-Askeri Suç Benzerleri. Geriverme Hukuku bakımından da bu ayrım çok önemlidir. Şimdi bu ayrımı irdeleyelim.

aa- Tam Askeri Suçlar³⁵⁰ :

Tam askeri suçlar, asker kişiler tarafından askeri bir hizmet ya da görevin ihlali suretiyle işlenip, genel ceza yasalarında öngörülmemiş suçlardır³⁵¹.

Bu türden askeri suçlar, mahsus suçlardandır. Yalnızca asker kişiler tarafından işlenebilir³⁵². Bu yönden tam askeri suçların tanımında kural olarak bir görüşbirliği olduğunu söyleyebiliriz. Askerden kaçma eylemleri bu tür suçlara örnek olarak verilebilir³⁵³.

bb- Askeri Suç Benzerleri :

Askeri suç benzerleri, askeri ceza yasasının uygulanmasını gerektiren ve bu itibarla genel suç kategorisine girmeyen suçlardır³⁵⁴. Daha açık bir deyişle bu tür suçlar, asker olmayan kişilerce de işlenebilecek, askeri bir yararı koruma amacı güden,

³⁴⁸ ÖZGEN, 108 ; ÖNDER, 269.

³⁴⁹ Sahir ERMAN, Askeri Ceza Hukuku, Umumi Kısım ve Usul, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 7.B., İstanbul, 1983, s.151.

³⁵⁰ Öğreti ve uygulamada bu tür suçlara sırf askeri suçlar da denilmektedir.

³⁵¹ SOYASLAN, 137.

³⁵² ÖNDER, 269.

³⁵³ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 119.

³⁵⁴ ERMAN, 157.

bütün ya da bazı unsurlarıyla genel ceza yasalarında yeralan, askeri ceza yasalarının da açıkça ya da yollama yapılmak suretiyle içine giren suçlardır³⁵⁵.

b- Uygulama

Askeri suçların geriverilmesi yönünden yukarıda yapılan ayrımın önemli olduğunu belirtmiştik. Geriverme Hukuku bakımından tam askeri suçlarda gerivermenin kabul edilemeyeceği konusunda görüşler ağırlıktadır³⁵⁶. Buna, askeri bir suç işleyen kişilerin başka bir devlete sığınmasının, sığındığı ülke lehine bir hareket olduğu, işlenen suçun sığınılan ülke yararına bir hizmet olarak kabul edilmesi gerekliliği gerekçe gösterilmiş, bu nedenle tam askeri suçlarda gerivermenin antlaşmalarda yazılmasına bile gerek görülmediği öne sürülmüştür³⁵⁷. Buna karşılık askeri suç benzerlerinde geriverme işlemektedir³⁵⁸.

Önder, askeri suçlarda herhangi bir ayrım yapmaksızın gerivermenin kural olarak işlemeyeceği görüşündedir³⁵⁹.

Askeri suçlarda geriverme eleştirilmiş ve asker kaçaklarının bulundukları ülke tarafından yargılamayı yapacak ülkeye geriverilmesi gerektiği öne sürülmüştür³⁶⁰. Bu eleştiriler ilk kez 1966 Mayıs'ında Madrid'te yapılan uluslararası kongrede genel bir biçimde duyurulmuştur³⁶¹.

Konsey Sözleşmesi'nin 4. maddesinde askeri suçlara değinilmiş ve Ceza Hukuku'na göre suç olmayan askeri suçlardan dolayı geriverme, sözleşmenin uygulama alanı dışındadır denilmiştir³⁶². Bu durum karşısında devletler ikili antlaşmalarla konuyu düzenleyebileceklerdir³⁶³.

İkili antlaşmalarda ise, askeri suçlarda geriverme ilkesinin düzenlenmesi konusunda tam bir birlik yoktur. Bazı antlaşmalar tam askeri suçlarda, bir bölümü bütün askeri suçlarda gerivermenin işlemeyeceği ilkesini kural altına almıştır. Bir takım antlaşmalar ise ilkeyi yalnızca asker kişiler bakımından kabul eder; siviller

³⁵⁵ ÖNDER, 269-270.

³⁵⁶ DÖNMEZER-ERMAN, 507 ; TANER, 243 ; ÖZGEN, 107-108 ; ERMAN, 151.

³⁵⁷ TANER, 243.

³⁵⁸ ERMAN, 152.

³⁵⁹ ÖNDER, 270.

³⁶⁰ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 399.

³⁶¹ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 120.

³⁶² ERMAN, 152.

³⁶³ ÖNDER, 270.

tarafından bir askeri suç işlendiği durumlarda gerivermenin gerçekleşebileceği yönünde kurallara rastlamak olanaklıdır³⁶⁴.

Günümüzde uluslararası alanda çoğalan görüşler, askeri suçlarda gerivermenin gerçekleşebileceği yönündedir³⁶⁵.

Biz de bu görüşe katılıyoruz. Askeri suçlarda gerivermenin gerçekleşmemesine gerekçe gösterilen temel bizce hukuksal değil, siyasaldır. Oysa ki genel suçtan ayrık bir askeri suç sistemi eleştirilse de, bütün toplumlarca zorunluluğu kabul edilen hukuksal bir olgudur. Ayrıca gerivermenin tam askeri suçlarda gerçekleşmemesinin, buna karşılık askeri suç benzerlerinde işleminin haklılığını gösterir tatmin edici bir gerekçeye de rastlamak olanaksızdır. Askeri suçlarda gerivermeme ilkesi, bütün açıklamalara karşın hukuksal bir temele oturtulamamıştır. Bu nedenle siyasal gerekçelerle bir kişinin yargılamadan kaçırılması doğru değildir. Sonuç olarak, bütün askeri suçlarda geriverme gerçekleşmelidir.

3-Eylemin Mali Suç Olmaması

Geriverme Hukuku içerisinde mali suçların da özel bir önemi vardır. Gerivermeye konu eylemin mali suç olması durumunda gerivermeye konu olmadığı yönünde öğretide görüşler ve uygulamada kurallar bulunmaktadır. Biz burada öncelikle mali suç kavramını genel suç teorisi içerisinde irdedeleyecek, ardından mali suçun geriverme uygulamalarındaki durumunu tartışacağız.

a-Kavram ve Tanım Olarak Mali Suçlar :

Hangi tür eylemlerin mali suç olduğu konusunda öğretide bir görüş birliği bulunmamaktadır³⁶⁶.

Ancak bir kanı oluşturabilmesi bakımından mali suç, devletin egemenlik hakkına dayanarak koyduğu kurallardan özellikle harçlar, gümrük, tekel, döviz düzenlemeleri ile ithalat ve ihracatla ilgili düzenlemelere aykırı davranmak biçiminde açıklayabiliriz³⁶⁷.

Konsey Sözleşmesi'nin "mali suçlar" başlığı altında düzenlenen 5. maddesinde Geriverme Hukuku bakımından mali suçların vergi, resim, kambiyo ve gümrükle ilgili düzenlemelere aykırılık olarak yorumlandığı göze çarpmaktadır.

³⁶⁴ ÖZGEN, 109-110.

³⁶⁵ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 120.

³⁶⁶ ÖZGEN, 111.

³⁶⁷ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 120.

b-Uygulama

Mali suçlarda gerivermeme kural olarak birçok iç hukuk ya da antlaşma kuralında belirtilmiştir³⁶⁸. Bunun nedeni devletlerin ekonomik alanda değişik anlayışlara sahip olabilmesi biçiminde açıklanmaktadır³⁶⁹. Ancak bugün, bu görüşü savunanların sayısı oldukça azalmıştır.

Günümüzde ekonomik ilişkilerde yaşanan ilerleme, mali suçlarda da bir artışı beraberinde getirmiştir. Özellikle vergi suçlarında uluslararası bir işbirliği zorunlu olmuştur. Bu nedenle devletin çıkarlarının ihlal edildiği durumlarda gerivermenin gerçekleşmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmaktadır³⁷⁰.

Ceza Hukuku Uluslararası Derneğinin 1984 yılı içerisinde yaptığı toplantıda, mali suçlardan dolayı gerivermenin işlemeyişi eleştirilmişti. Günümüzde varolan uygulama çoğu yerde, vergi, gümrük, kambiyo gibi tümüyle mali nitelik gösteren eylemlerde gerivermeme, buna karşılık bu tür mali suçlarla birleşen adi suçlarda geriverme yönündedir³⁷¹.

Konsey Sözleşmesi'ne göre, 5.maddede sayılı suçların işlenmesi durumunda geriverme, katılan devletlerin birbirleri ile anlaşmaları durumunda gerçekleşebilecek, anlaşma olmadığı durumlarda mali suçları işleyenler geriverilmeyeceklerdi³⁷². Ancak bu kural sözleşmeye ek 2.protokolün 2.maddesi ile değiştirildi. Yeni sistemde suçun iki devlet iç hukukuna göre aynı nitelikte olması durumunda geriverme kural olarak kabul edildi.

Kanımızca mali suçlarda gerivermeme kuralı yanlıştır. Bu tür suçların, örneğin siyasal suçlarda olduğu gibi yüksek bir amaca erişmede araç olma yönü yoktur. Mali suç işleyen kimselerin çoğu, varlıklarını güçlendirmek için sözkonusu eylemlere girişmekte, bu biçimde diğer insanların gelirlerinden pay çalmaktadırlar. Mali suçlar yalnızca devlete karşı değil, tüm insanlığa karşı işlenmiştir. Belçika İlkesi'ne dayanak olan Belçika Yargıtayı'nın 1855 tarihli kararında sözedilen "Geriverme Hukuku'nun ahlakdışı eylemleri koruyamayacağı" biçiminde yorumu kanımızca mali suç işleyenler için de geçerlidir. Bu nedenle her türlü mali suçta gerivermenin işletilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

³⁶⁸ GÜNAY, 19.

³⁶⁹ İÇEL-DONAY, 219.

³⁷⁰ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 122.

³⁷¹ ÖNDER, 271.

³⁷² ÖZGEN, 113.

4-Eylemin Basın Suçu Olmaması

Geriverme Hukuku'nda eylemin niteliğine göre gerivermeye engel görülen durumlardan birisi de basın suçlarıdır³⁷³. Basın suçundan ne anlaşılması gerektiği konusunda bir görüş birliği yoktur³⁷⁴.

Öğreti ve uygulamada basın yoluyla işlenen siyasal suçlar ve basın yoluyla işlenen adi suçlar birbirinden ayrılmıştır. Basın, siyasal suçların işlenmesinde sürekli bir araç görünümündedir. Bu nedenle bazı ikili geriverme antlaşmalarında basın yoluyla işlenen siyasal suçlar da gerivermenin işlemeyeceği durumlar arasında sayılmıştır³⁷⁵. Bu tür durumlarda gerivermenin işlemeyeceği zaten açıktır³⁷⁶. Ancak basın yoluyla işlenen örneğin hakaret gibi adi suçlarda geriverme olabilir³⁷⁷.

Bu sayılan nedenlerle Geriverme Hukuku'nu ilgilendiren asıl eylemler, yalnızca basın üyelerinin, yayınları aracılığı ile işledikleri suçlardır. Bu tür suçlar hemen her ülkenin Basın Yasaları'nda varolan suçlardır³⁷⁸. Bu tür eylemlerde geriverme konusunda ikili antlaşmalar arasında farklı kurallar vardır. Birtakım ikili geriverme antlaşmalarında, bu üçüncü durumda da gerivermenin gerçekleşmeyeceği kararlaştırılmıştır³⁷⁹.

Konsey Sözleşmesi'nde basın suçlarına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu nedenle, antlaşmanın, basın suçlarını istisnalardan saymadığına göre bu tür suçları işleyen kimselerin, sözleşmeye katılan devletler arasında geriverilebileceği anlaşılır³⁸⁰.

Kanımızca basın yoluyla işlenen siyasal suçlar gerivermeden ayrık tutulmalı, basın yolu ile işlenen diğer tür suçlarda geriverme gerçekleşebilmelidir. Bu biçimde basın üyelerinin de isteği olan doğru, tarafsız ve güven verici basın anlayışının yerleşmesine fırsat tanınır, kişisel amaçları için basını araç kullanan diğer kişilerin bu tür eylemleri işlemelerinin önü kapanır kanısındayız.

³⁷³ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 399.

³⁷⁴ ÖNDER, 271.

³⁷⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 533.

³⁷⁶ ÖNDER, 271.

³⁷⁷ SOYASLAN, 138.

³⁷⁸ ÖNDER, 271.

³⁷⁹ SOYASLAN, 138 ; ÖZGEN, 115.

³⁸⁰ ÖZGEN, 115.

5- Eylemin Din Aleyhinde İşlenen Suçlardan Olmaması

Bu konu öğreti tarafından ileri sürülmüş bir düşüncedir. Buna göre din aleyhinde işlenen suçlarda geriverme olmamalıdır³⁸¹. Başka bir deyişle dini sömürerek ya da dine veya dinsel uygulamalara karşı işlenen suçların siyasal nitelik göstermeleri durumlarında, gerivermeden ayırık tutulmaları gerektiği öne sürülmüştür³⁸².

Öğretide tartışmalı olan bu konu ile ilgili Geriverme Hukuku kaynaklarında bir kural bilinmemektedir³⁸³.

Kanımızca din aleyhinde işlenen suçlar konusunda bir kural konmamasının nedeni, birçok ülkede bu tür suçların siyasal suç gibi görülmelerindendir. Burada bir ayrıma gidilmelidir. Eğer işlenen suç birçok uygar devletin benimsediği laiklik ilkesine karşı yönelmiş ve bu ilkeyi ortadan kaldırmayı amaçlamaktaysa suç siyasaldır. Buna karşılık eylemde, dinsel birtakım söylemlerle özellikle ekonomik çıkar sağlama saiki ağırlık kazanmışsa ortada adi bir suç bulunmaktadır. Bu tür suçlar hakkında ülkelerin iç hukuk uygulamaları arasında birçok farklılıklar olduğu için, eylemin siyasal ya da adi suç olduğu konusunda, öncelikle ülkelerin iç hukuk kuralları, özellikle anayasal yapıları incelenerek bir kaniya ulaşılmalıdır. Bu işlemin ardından eğer din aleyhine işlenen eylemin siyasal boyutta olduğu anlaşılıyorsa kişi geriverilmemeli, ancak eylemde adi suça ilişkin unsurlar çoğunluktaysa kişi geriisteyen ülkeye verilmelidir düşüncesindeyiz.

F- İşlenen Suçun Ölüm Cezasını Gerektirmemesi

Bilindiği gibi ölüm cezası günümüzün en çok tartışılan hukuksal konulardan biridir. Geriverme Hukuku yönünden de ölüm cezası, özellikle son yıllarda büyük önem kazanmıştır. Biz burada öncelikle ölüm cezası kavramını fazla ayrıntıya girmeden inceleyecek, ardından uygulama yönünden bu cezanın gerivermeye etkilerini tartışacağız.

1-Ölüm Cezası Kavramı

Ölüm cezası insanlığın ilk çağlarından başlayarak her toplumda uygulanmış, hatta bu ceza eski çağlarda suda boğma, yakma, yırtıcı hayvanlara atma gibi biçimlerle

³⁸¹ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1269.

³⁸² DÖNMEZER-ERMAN, 533.

³⁸³ ÖNDER, 272.

infaz edilmiştir³⁸⁴. Özellikle Ortaçağ ve sonrası Avrupa'sında buna benzer infaz biçimlerinin yeniden uygulamaya konması, ölüm cezası karşıtı bir düşünce akımını doğurmuştur. Bu akımın öncülüğünü yürüten Beccaria'ya göre ölüm cezası, hukukun genel ilkelerinden hiçbirisiyle açıklanamayacak bir biçimde doğmuştur³⁸⁵. Bu görüşler temelde bir tek noktada ağırlık kazanmaktadır: Bireyin birey eliyle öldürülmesi ne kadar insanlık dışı bir eylem olsa da, buna neden olan kişinin toplum eliyle ortadan kaldırılması sonucunu doğurmamalıdır³⁸⁶.

2.Dünya Savaşı'ndan sonra birçok Avrupa ülkesi ölüm cezasını iç hukuklarından çıkartmış ise de, günümüzde BM üyesi devletlerin çoğunluğunda bu ceza yürürlüktedir³⁸⁷.

2-Uygulama

Çok eski bir geçmişi olan geriverme konusunda yakın zamanlara kadar ölüm cezasını gerektiren suçlar sorun oluşturmazken, özellikle 2.Dünya Savaşı sonrasında bazı Avrupa ülkelerinin iç hukuklarından ölüm cezasını çıkarmalarının etkisiyle, ölüm cezası uygulanan durumlarda gerivermenin işleyip işlemeyeceği sorusu, bugün üzerinde en çok tartışma yürütülen konulardan biri durumuna gelmiştir³⁸⁸.

Bunun ilk adımları aslında 2.Dünya Savaşı'ndan önce atılmıştı. Bu döneme kadar Romanya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsviçre, Belçika, Fransa, Kosta Rika, Venezuela gibi ülkeler ve ABD'nin bazı eyaletleri siyasal suçlarda ölüm cezasını kaldırmışlardı³⁸⁹. İnsan hakları konusunda uluslararası alanda ortaya çıkan değişiklikler ve bu değişikliklerin Geriverme Hukuku'nu etkilemesi sonucunda, ölüm cezası uygulamaları gerivermeye engel görülmeye başlandı³⁹⁰.

Bu süreçte Konsey Sözleşmesi de 11. maddesiyle Geriverme Hukuku'nu da bu tartışmanın içine sürükledi. Bu maddeye göre ölüm cezasının uygulanma olasılığı bulunan suçlardan geriverme işlemleri sırasında, iç hukuklarında ölüm cezası bulunan ülkeler, ancak bu cezayı yerine getirmeyeceklerine ilişkin güvence verdikleri takdirde

³⁸⁴ Behçet Tahsin KAMAY, "Ölüm Cezası ve Muhtelif Memleketlerdeki İnfaz Şekilleri", Ad.D., Ankara, Yıl:42, Sayı:3, (Mart,1951), s.324-325.

³⁸⁵ BECCARIA, 226.

³⁸⁶ KAMAY, 323.

³⁸⁷ Faruk TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Suçluların İadesinde Ölüm Cezası ve Avrupa İnsan Hakları Divanının Soering Kararı", YD., Ankara, Sayı:1-2, 1998, s.86.

³⁸⁸ TEZCAN, Ölüm Cezası..., 161.

³⁸⁹ MÜSTECAPLIOĞLU, 554.

³⁹⁰ Faruk TURHAN, "Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Gelişmeler ve Suçluların İadesi Hukukuna Etkisi", SDÜİİBFD, Isparta, Sayı:4, 1999, s.240.

geriverme gerçekleşebilecektir³⁹¹. Her ne kadar sözleşmeye çekince koyma olanağı tanınmış olsa da bu kural, geriverme işlemleri yönünden, iç hukuklarında ölüm cezası bulunan ülkelerle, bu cezanın kaldırıldığı ülkeler arasında geriverme işlemleri yönünden önemli ölçüde sorunlar yaratmaktadır³⁹².

Bazı ülkeler ABD ile İngiltere arasında yürürlüğe giren 1972 tarihli antlaşmada da olduğu gibi, aralarında yaptıkları ikili geriverme antlaşmalarında, Konsey Sözleşmesi'nde öngörüldüğü biçimde ölüm cezasının yerine getirilmeyeceğine ilişkin güvence karşılığı gerivermenin gerçekleşeceği konusunu kural altına almışlardır³⁹³. Ancak ülkeler çoğunlukla aralarında, ölüm cezasını gerektiren eylemlerden sanık ya da hükümlü kişilerin geriverilmemesi ya da bir koşula bağlı olarak geriverilmesi yönünde bir düzenlemeye gitmemişlerdir³⁹⁴.

Geriverme Hukuku'nun kaynakları arasında sayarken değindiğimiz gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin özellikle ölüm cezalarında gerivermenin işleyişi yönünde aldığı kararlar çok dikkat çekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi³⁹⁵, 2.maddesiyle ölüm cezasını insan haklarına aykırı bulmamıştır. Ancak bu sözleşmeye ek 6. protokolün 1.maddesi³⁹⁶, yaşam hakkının özüne en azından barış dönemlerinde dokunulamayacağı ilkesine dayanarak, ölüm cezasının kaldırıldığını, bu cezanın hiç kimse hakkında karar ya da infaza konu olamayacağını kural koymuştur³⁹⁷. 1985 yılında yürürlüğe giren ek protokol, ölüm cezasını kaldırmayı devletler açısından hukuksal bakımdan bir yükümlülük durumuna getiren ilk uluslararası sözleşme niteliğindedir.³⁹⁸ Bu gelişmenin ardından özellikle ölüm cezalarının ikincil etkileri yönünden sözleşmenin 3. maddesi gerekçe gösterilerek, bir takım gerivermeler komisyon kararlarına kadar ertelenmiş, bazı gerivermelerin ise gerçekleşmemesine karar verilmiştir³⁹⁹.

Bu bağlamda komisyonun Soering-İngiltere davasında verdiği karar özel bir önem taşımaktadır⁴⁰⁰. Kız arkadaşı ile birlikte ABD'de yaşayan Soering, ilişkilerine karşı çıkan kız arkadaşının anne ve babasını öldürdükten sonra İngiltere'ye kaçmış,

³⁹¹ ÖNDER, 256.

³⁹² TURHAN, Avrupa ..., 105.

³⁹³ TURHAN, Avrupa ..., 87.

³⁹⁴ TEZCAN, Ölüm Cezası..., 167.

³⁹⁵ Sözleşmenin tam metni için bkz. YENİSEY, 285-300.

³⁹⁶ Bu protokolün tam metni için bkz. İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller, Sayı:1, İzmir, 1996, s.47-49.

³⁹⁷ TEZCAN, Ölüm Cezası..., 164.

³⁹⁸ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 242-243.

³⁹⁹ ÜNAL, 114.

⁴⁰⁰ Karar no:1/1989/161/217 : TURHAN, Avrupa ..., 84.

bu kişi hakkında ABD’de iki kez adam öldürmek suçundan dava açılmış, bu çerçevede kişi iki ülke arasında yürürlükte bulunan 1870 tarihli geriverme antlaşması uyarınca İngiltere’den istenmiştir. İngilizler Soering’i tutukladıktan sonra geriverme işlemlerini olağan biçimde yürütmüşler, ancak bu arada sanık Soering komisyona başvuruda bulunarak geriverilmenin durdurulmasını talep etmiştir. Talep komisyon tarafından divana havale edilmiş, divan ölüm cezasının sözleşmeye aykırı bulunmadığını, ancak bu cezanın infazı için gerekli sürecin 3. maddede belirtilen insanlık dışı işlemlere maruz kalabilme olasılığının bulunduğunu gerekçe göstererek gerivermeyi durdurmuştur⁴⁰¹.

Bu karar verildiği sırada İngiltere henüz sözleşmeye ek 6. protokolü onaylamadığı için divan, ölüm cezasının sözleşmeye aykırı olmadığı yönünde düşünce belirtmiştir⁴⁰².

Soering-İngiltere davasında verilen karar, talep sahibinin bireysel başvurusunu İngiltere aleyhinde yapması ile ilginç bir durum yaratmıştır. Geriisteyen devlet olan ABD’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne taraf olması ve mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesi sözkonusu değildir. Ancak talep sahibi, başvurusunu İngiliz hükümeti aleyhinde yaptığı için divan kararı hem İngiliz hükümetini bağlamış ve hem de sözleşmeye taraf olmayan ABD açısından sonuç doğurarak bu devletin geriverme talebi engellenmiştir⁴⁰³.

Bu kararın bir diğer yönü ise divan hakimi De Meyer’in görüşlerinde belirlemektedir. De Meyer kararda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne katılan hiçbir ülkenin, hakkında ölüm cezası uygulanma olasılığı bulunan bir kişiyi, geriisteyen ülkeye veremeyeceği görüşünü ileri sürmüştür⁴⁰⁴. Ancak bir diğer yanda, insan hakları sözleşmeleri ve ek protokollerin hiçbirisinde, ölüm cezası bulunan ülkelere gerivermeyi yasaklayan bir kural bulunmamaktadır⁴⁰⁵.

Öğretide özellikle terör suçlarını işleyen kişiler üzerinde, özgürlüğü bağlayıcı cezaların olması gereken etkiyi yaratmadığı savunulmaktadır⁴⁰⁶.

Buna karşılık bazı yazarlarca da, terör suçlarının özgürlüğü bağlayıcı cezalarla, bir süre toplum yaşamından uzak tutulması ile, toplumun bu tür kişilerden gelecek zararlardan korunacağı düşüncesi ortaya atılmıştır⁴⁰⁷.

⁴⁰¹ TURHAN, Avrupa ..., 85.

⁴⁰² TURHAN, Avrupa ...,90.

⁴⁰³ ÜNAL, 117.

⁴⁰⁴ TURHAN, Avrupa ..., 91.

⁴⁰⁵ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 246.

⁴⁰⁶ ALPASLAN, 167.

Biz ölüm cezasının uygar hukuk düşüncesinin bir gereği olarak kaldırılması, yerine infazı ağırlaştırılmış ömürboyu özgürlüğü bağlayıcı cezanın getirilmesi düşüncesindeyiz. Ancak Geriverme Hukuku bakımından konuyu ele aldığımızda sorun bizi farklı boyutlara sürüklemektedir. Ölüm cezasının öngörüldüğü eylemler sayılıdır ve günümüzde birçok ülkenin ceza yasalarında bu ceza ancak çok ağır ihlallerin varlığı durumlarında uygulanmak üzere yürürlüktedir. Göreceği cezayı bile bile bu türden bir eyleme girişen kimse, yaptığı ihlalin yaptırımını da göze almış demektir. Bu kişilerin geriverilmese bile kesinlikle yargılanması gerektiği kanısındayız.

Böylece gerivermeye konu eyleme ilişkin koşulları incelemiş bulunuyoruz. Geriverilecek ülkede eylemin niteliği yönünden yapılan inceleme dışında geriverilecek kişi yönünden de bulunması gerekli koşullar vardır.

III-GERİVERMEYE KONU KİŞİYE İLİŞKİN KOŞULLAR

Geriverilecek kimsenin, kişisel bir takım özellikleri hakkında geriverilecek ülke tarafından bir takım araştırmalar yapılır. Eğer kişi hakkında yürütülen bu araştırma sonucunda gerivermeye engel bir takım durumlar saptanırsa, geriverme işlemleri gerçekleşmez. Bu engeller, geriverilecek kişinin vatandaş ya da sığınmacı olması gibi durumlardır. Şimdi bu durumları sırasıyla inceleyelim.

A- Geriverilecek Kişinin Vatandaş Olmaması

Bu koşul Geriverme Hukuku'nda yerleşmiş adıyla “vatandaş geri verilmez” ilkesinin bir yansımasıdır. Biz burada öncelikle sözkonusu ilkeyi genel olarak inceleyecek, ilkenin tarihsel gelişimini irdelleyecek, bu ilkeye yönelik olumlu ya da olumsuz tepkileri aktaracak ve sonuç olarak geriverme uygulamalarında vatandaşın hukuksal durumunu inceleyeceğiz.

1-Genel Olarak Vatandaş Geriverilmez İlkesi

Vatandaşın geriverilmeyeceğine ilişkin bu ilke Geriverme Hukuku içerisinde genel olarak uygulamada bulunan bir kural durumundadır⁴⁰⁸. Ancak buna karşılık bu ilke Geriverme Hukuku öğretisinde en çok tartışılan ilkelere de birisidir⁴⁰⁹.

⁴⁰⁷ ZAFER, Ceza ..., 235.

⁴⁰⁸ SHAW, 483.

⁴⁰⁹ ÖZGEN, 56.

Geniş bir anlatımla vatandaşlık, kavram olarak, bir ulusu oluşturan bireylerin devlete olan resmi bağlılıkları biçiminde tanımlanabilir⁴¹⁰.

Günümüzde vatandaş kavramı hemen tüm ülkelerde büyük ölçüde açıklığa kavuşmuş bulunmaktadır. Tüm devletler vatandaşı olan kişileri resmi nüfus kayıtları ile belirlemekte ve geriverme işlemlerinde de bu kayıtlar esas tutulmaktadır. Ancak buna karşılık öğretide, bir ülkede uzun süredir oturmakta olan kişilerin de vatandaş sayılarak geriverilmemesi yönünde görüşler vardır⁴¹¹.

Biz bu görüşe bir açıdan katılıyoruz. Özellikle geri kalmış bölgelerde nüfus kaydına geçirilememiş kimselerin de vatandaş kavramı içerisinde değerlendirilebileceği kanısındayız. Buna karşılık uzun süre oturmak kavramı, gerivermede sıkıntı yaratabilecek biçimde soyut bir kavramdır. Bu nedenle Geriverme Hukuku yönünden vatandaş kavramını, bir ülkenin resmi kayıtlarına göre vatandaş saydığı kişiler ile değişik nedenlerle bu kayıtlarda gözükmeyen, ancak vatandaş olduğundan asla kuşku duyulmayacak kişiler olarak kabul ediyoruz.

2- İlkenin Tarihsel Gelişimi

Vatandaşın geriverilmeyeceğine ilişkin ilkenin geçmişi çok eskilere kadar gitmez. Tarihin ilk çağlarından başlayarak yapılan geriverme antlaşmalarında vatandaşın geriverilmeyeceğine ilişkin bir kurala rastlanamamaktadır. Buna karşılık yapılan antlaşmalarda vatandaşların geriverilebileceği konusunda kurallar konmuştur. 1378 yılında V.Charles ile Savore arasında yapılan antlaşmada konan kural buna örnektir⁴¹². Yine aynı çağlarda 1499 yılında Kral Ferdinand ile Kraliçe Isabel arasında yapılan antlaşmada vatandaşların da geriverilmesi kararlaştırılmıştır⁴¹³.

Vatandaşın geriverilmeyeceğine ilişkin ilk karar 1555 yılında Paris meclisince alınmış ve bu karar ilke olarak yürürlüğe konmuştur⁴¹⁴. İlkenin bir uluslararası geriverme antlaşmasında ilk kez yer alması ise 1736 yılında Fransa ile Hollanda arasında yapılan antlaşmada görülmüştür⁴¹⁵. Ardından Fransa'da 1811 kararnamesi vatandaşın geriverilmesine olanak tanımış, ancak bu kararname 1814 fermanı ile yürürlükten kaldırılmıştır⁴¹⁶. Bu dönemden sonra yapılan birçok konferansta ilke

⁴¹⁰ Ergin NOMER, *Vatandaşlık Hukuku Dersleri*, 5.b, İstanbul, 1982, s.6.

⁴¹¹ SOYASLAN, 139.

⁴¹² DÖNMEZER-ERMAN, 535.

⁴¹³ ARMAOĞLU, 1597.

⁴¹⁴ DÖNMEZER-ERMAN, 535.

⁴¹⁵ ÖZGEN, 56.

⁴¹⁶ DÖNMEZER-ERMAN, 535.

eleştirilmiş ve vatandaş da olsa suç işleyenlerin kesinlikle geriisteyen ülkeye verilmesi görüşü savunulmuştur⁴¹⁷.

Bu süreçte bir takım devletlerin ise bu ilkeyi, vatandaşlarını gerivermeyecekleri biçiminde anayasal bir kural olarak düzenlediğini gözlemliyoruz⁴¹⁸.

3-İlke İle İlgili Görüşler

Vatandaşın geriverilip verilmeyeceği konusunda oldukça önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Az ilerde göreceğimiz gibi, genel olarak uygulamada vatandaşın geri verilemeyeceği konusunda kurallar konmuş ve bu kural çerçevesinde işlemler yürütülmüş olsa da, öğretide ilkenin karşısı görüşler hiç de azımsanmayacak bir düzeydedir. Biz de burada ilkeye karşı olumlu ve olumsuz bir takım bilimsel tepkileri aktarmayı uygun gördük.

a-İlkenin Varlığını Savunan Görüşler

Geriverme Hukuku çerçevesinde vatandaşın geriverilmemesi genel olarak birkaç değişik yönden savunulmuştur.

Birinci görüşe göre bu ilke devletin vatandaşını koruma ve kollama hakkından doğmuştur. Buna göre her devlet vatandaşını korumakla yükümlüdür⁴¹⁹. Devlet tıpkı bir anne gibi, yaramazlık yapan çocuğunu korumalıdır⁴²⁰. Toprağına sığınmış olan bir vatandaşını yabancı bir ülkeye geriveremez⁴²¹.

Bir devletin başka bir devlete karşı koruma ve kollama hakkını kullanması için, o kişinin koruma hakkını kullanacak devletin vatandaşı olması kesin kuraldır. Bu hak yalnızca vatandaş kavramı ile sınırlıdır ve bu nedenle vatandaşın devlet eliyle korunması kutsal bir ilkedir⁴²².

Kişi vatandaşı olduğu devletin korumasına sığındığında, devletin kendi vatandaşını koruması görüşü vatandaşın geriverilemeyeceği ilkesinin temelini oluşturur⁴²³. Bu nedenle vatandaşın geriverilemeyeceği ilkesinin dayandığı gerekçe, devletin gerivermeye konu kişi üzerindeki egemenlik ve koruma hakkı olmalıdır⁴²⁴.

⁴¹⁷ ÖZGEN, 60.

⁴¹⁸ EREM, Suçluların ..., 220.

⁴¹⁹ DÖNMEZER-ERMAN, 535.

⁴²⁰ ÖNDER, 260.

⁴²¹ TANER, 236.

⁴²² BİLGE, 77.

⁴²³ GÜNAY, 14.

⁴²⁴ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 398.

Bir başka öne sürülen düşünce oturma hakkıdır. Buna göre vatandaşın geriverilmesi durumunda oturma hakkı ihlal edeler. Vatandaşın kendi ülkesinde oturma hakkı elinden alınmamalıdır. Bu görüşü genelde Alman hukukçuları savunmuştur⁴²⁵.

Öne sürülen düşüncelerden birisi de yabancı yargıya güvensizlik tezidir. Buna göre yabancı ülke yargıç ya da jürileri bir yabancıyı yargılarken bir takım ulusal duygulardan sıyrılmaları beklenemez⁴²⁶. Yargı organları yanında ayrıca, yabancı ülke yasalarında da yabancılar karşısı bir takım kurallar olması beklenebilir⁴²⁷. Bu görüş çoğunlukla yargıcın ulusal duygularıyla karar vermesi endişesine dayanır⁴²⁸. Vatandaşın geriverilmesi durumunda yargıç bu ulusal duygularının etkisiyle haksız bir karar verebilecektir⁴²⁹.

Bir başka düşünceye göre, vatandaş yabancı ülkede yargılanırken, o ülkenin yaşam koşullarını, usul ve savunma olanaklarını bilmediği için, yargılandığı ülkenin uyruklarına göre elverişsiz bir durumda bulunur⁴³⁰. Vatandaş yabancı dil bilmeyebilir. Bu durumda kendini yeterli bir biçimde savunamaz⁴³¹.

Vatandaşın geriverilmemesi konusunda bu saydıklarımız dışında da ortaya atılmış başka görüşler vardır. Bu görüşler de genelde ülkenin onurunun korunmasının gerekliliği, en iyi yargılamayı ülke yargıcının yapabileceği gibi noktalarda toplanmıştır⁴³². İşte tüm bu nedenlerle vatandaş geriverilmemelidir⁴³³.

b-İlkenin Karşısı Görüşler

Yukarıda da değindiğimiz gibi bu görüşlere karşın özellikle öğretide vatandaşın geriverilmemesine karşı gittikçe taraftarlarını çoğaltan bir hukuksal akım bulunmaktadır⁴³⁴.

Özellikle suç delillerinin toplanmasındaki kolaylık nedeniyle vatandaşın geriverilmesi gerektiği savunulmaktadır⁴³⁵.

⁴²⁵ GÜNAY, 14-15.

⁴²⁶ ÖZGEN, 58.

⁴²⁷ TANER, 236.

⁴²⁸ ÖNDER, 260.

⁴²⁹ GÜNAY, 14.

⁴³⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 537.

⁴³¹ ÖNDER, 260.

⁴³² DÖNMEZER-ERMAN, 536.

⁴³³ EREM, Suçluların ..., 222.

⁴³⁴ EREM, Türk Ceza ..., 146.

⁴³⁵ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1268 ; TANER, 236.

Bu gerekçe dışında, ilkeyi savunanların görüşlerine, karşı görüşlerle yanıt verilmiştir.

Devletin vatandaşını koruması gerektiğine ilişkin görüş, bu korumayı suç işleyen kişilerin hak etmediği biçiminde karşılanmıştır⁴³⁶. Ayrıca koruma, yabancı devletin bir takım keyfi nedenlerle yabancıya hak etmediği bir işlem uygulaması ya da bu işlemler sonucunda ceza yaptırımına maruz bırakması kuşkusu bulunduğu durumlarda geçerlidir. Bu nedenle korumanın sınırları belirlenmeden, her tür durum için uygulanacağını kabul etmek sakıncalı sonuçları da beraberinde getirir⁴³⁷. Bu nedenle devlet, ancak sınırlı durumlarda, korunmayı hak eden, dürüst vatandaşlarını korumalı ve kollamalıdır⁴³⁸.

Her vatandaşın kendi ülkesinde oturması gerektiğini öne süren görüşe karşı, bu hakkın ancak namuslu, kimseye zarar vermeyen kişiler için geçerli olduğu, örneğin vatanından baskı ile göç etmeye zorlanan kişiler hakkında öne sürülebileceği biçiminde karşılık verilmiştir⁴³⁹.

Yabancı yargıya güvensizlik tezine karşı ise, adalete güven ilkesi öne sürülerek karşılık verilmektedir. Buna göre, uygar toplumlarda devletlerin birbirlerinin yargı sistemlerine güven duymaları temel önkoşuldur. Ayrıca yabancı bir ülkede, bir yabancının yargılanması toplumun ilgisini çeker. Bu da yargıç ya da jürilerin daha titiz davranmalarını yanında getirir. Bu durum ise önkoşulda zaten varolan güveni daha da güçlendirecektir⁴⁴⁰. Öğretide adalete güvensizlik görüşü, yabancı yargıya geriverilen yabancı ise güvenip, vatandaş ise güvenmeme biçimindeki özelliği nedeniyle çelişkili bir tez olarak değerlendirilmektedir⁴⁴¹.

Vatandaşın yabancı ülkede elverişsiz koşullar içerisinde bulunduğuna dayanan görüşe de karşı çıkmıştır. Buna göre, vatandaşın yabancı yargıyı ve yabancı dili bilmemesi gerekçe olamaz. Bugün tüm mahkemelerde çevirmen aracılığıyla işlemler yürütülmektedir. Öte yandan vatandaşın kendi hukukunu en iyi bir biçimde bildiği bile iddia edilemez⁴⁴².

⁴³⁶ TANER, 236.

⁴³⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 537.

⁴³⁸ ÖZGEN, 59.

⁴³⁹ DÖNMEZER-ERMAN, 538.

⁴⁴⁰ ÖNDER, 260-261.

⁴⁴¹ DÖNMEZER-ERMAN, 537 ; EREM, Türk Ceza ..., 146 ; ÖZGEN, 59.

⁴⁴² ÖNDER, 261.

Tüm bu nedenlere ek olarak suç işleyen kimsenin doğal yargıç önünde yargılanması için geriverilmesi gerektiği de savunulmuştur⁴⁴³.

Vatandaşın geriverilmesi suç ve suçluyla mücadelede de önemli yararlar sağlar. Bu nedenle de vatandaşın geriverilebilmesi gerekir⁴⁴⁴.

Vatandaşın geriverilmesi ile ilgili her iki görüşü uzlaştıracı yönde bir görüş ortaya atılmıştır. Buna göre eğer vatandaşın kendi ülkesinde yargılanması olanağı varsa geriverilmeyebilir. Ancak ülkenin iç hukuk yapısı bu duruma uygun değilse vatandaş suç işlediği ülkeye geriverilmelidir⁴⁴⁵.

Biz de vatandaşın geriverilmesini savunan tüm görüşlere katılıyoruz. Bir kişinin suç işledikten sonra yargılanmaması ya da cezalandırılmaması ile ilgili birtakım sınırlar konmuştur. Örneğin hemen her ülkede yaş, akıl hastalığı gibi nedenlerle yargılama ya da cezalandırma yönünde yargısal yetki kısıtlanmıştır ve bu amaç olarak son derece doğrudur. Çünkü bu gibi durumlarda suç işleyen kişi iradesini tam anlamıyla kullanabilme yeteneğinden mahrumdur. Ancak vatandaşın suç işlediği sırada bu tür bir irade engeli yoktur. O ülkede yaşayan her insanın yaptığında cezalandırılacağı bir eylem gerçekleştirmiştir. Bu kişinin eylemi gerçekleştirdikten sonra kendi ülkesine kaçıp, cezadan kurtulması hukuk mantığıyla bağdaşmaz. Çünkü örneğin aynı eylemi suçun birlikte gerçekleştirerek, kaçtıkları bir başka kişi, yabancı olduğu için geriverilip cezalandırılabilir, oysa belki eylemin asıl işleyeni olan vatandaş, yargılanmaktan bile ayırık tutulabilecektir. Suçluyu koruyan kişiler tüm ülkelerde özellikle suç delillerini saklamak, yardım ve yataklık etmek gibi suçlarla cezalandırılırken, devlet için suç işleyeni korumak hakkı kabul edilemez. İsteğimiz odur ki, bu tür durumlarda yargılamayı yapabilecek bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulsun. Ancak en azından bu güzel amaç gerçekleşinceye kadar, vatandaşın suç işlediği ülkeye geriverilmesi kuralının bir adım olarak uygulamaya geçmesi gerektiği görüşündeyiz. Vatandaş bizce ancak bir tek durumda yabancı ülkeye geriverilemez. O durum günümüz çağdaş hukuk anlayışıyla asla bağdaşmayacak biçimde, geriverilecek kişi hakkında geriisteyen devlet tarafından insan hakları ihlalleri yapılması yolunda, kesinlik düzeyine ulaşmış kuşkular bulunması durumudur. Bu durum dışında vatandaşın geriverilmesi gerektiği kanısındayız.

⁴⁴³ DÖNMEZER-ERMAN, 538.

⁴⁴⁴ GÜNAY, 19.

⁴⁴⁵ İÇEL, 713-714.

4- Uygulama

Üzerinde görüşbirliği bulunan Uluslararası Hukuk anlayışına göre her devlet, hangi bireylerin kendi vatandaşı olduğunu yasalarla belirleme özgürlüğüne sahiptir. Buna karşılık, hiçbir devletin, başka bir devletin vatandaşlarını belirleme yetkisi bulunmamaktadır. Çünkü bu durum diğer devletin egemenlik haklarına karışmak anlamına gelecektir⁴⁴⁶.

Günümüzde ülkelerin büyük bir çoğunluğunun vatandaşlarını gerivermediklerini daha önce belirtmiştik. Buna karşılık vatandaşın geriverilmesine olanak tanıyan ülkeler de yok değildir. Anglo-sakson Hukuk Sistemi'nin geçerli olduğu ülkelerde karşılıklılık koşuluna bağlı olarak vatandaşın geriverilmesi kabul edilmektedir⁴⁴⁷. Bu bağlamda karşılıklılık ilkesinin uygulandığı ABD ve İngiltere gibi ülkelerde vatandaş geriverilebilmektedir⁴⁴⁸. Bu sistemde ülkesellik ilkesi her aşamada ön plandadır. Başka bir ülkede suç işleyen kişinin vatandaş olması durumunda ülkede kovuşturma yapılmaz. Vatandaşın suçun işlendiği ülkede yargılanması istenir⁴⁴⁹. Ancak bu sistemin ikinci bir ilkesi de karşılıklılıktır. Vatandaş gerivereceği ülke ile vatandaşın geriverilebilmesi yönünde, aralarında yerleşik bir gelenek olması gerekmektedir⁴⁵⁰.

İtalya da vatandaşlarını gerivermeyi kabul etme yönünde kurallar koymuştur. İtalyan Anayasası'nın 26. ve 1930 tarihli Ceza Yasası'nın 13. maddelerine göre uluslararası antlaşmalarla açıkça kabul edilmedikçe vatandaş geriverilmez⁴⁵¹. Buna göre, antlaşmalarla kabul edildiği takdirde İtalya vatandaşını geriverebilecektir. Bu üç devletin dışında kalan ülkeler uzun bir süre vatandaşlarını gerivermemişlerdir⁴⁵².

1975 yılında kabul edilen Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, 26. maddesi ile, vatandaşların geriverilebileceğine ilişkin olarak yasal düzenleme yapıldığında, bu işlemin yürütülebileceğini öngörmektedir⁴⁵³.

Bunlar dışında bazı Avrupa ülkelerinde vatandaşın geriverilmesi sınırlı da olsa kabul edilmektedir. Avusturya ceza yargılaması ile sınırlı olarak vatandaşını

⁴⁴⁶ NOMER, 4.

⁴⁴⁷ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1268 ; GÜNAY, 18.

⁴⁴⁸ ALTUĞ, 168.

⁴⁴⁹ ÖNDER, 260.

⁴⁵⁰ TANER, 238.

⁴⁵¹ GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 118.

⁴⁵² ÖZGEN, 57.

⁴⁵³ BEREKET, 26.

gerivermekte, İsviçre ise, gerivermeyi vatandaşın yazılı onayı koşuluna bağlı tutmaktadır⁴⁵⁴.

Ayrıca günümüzde vatandaşların da geriverilebilmesine dönük çalışmalar hız kazanmıştır. Örneğin Hollanda vatandaşlarını gerivermeyi kabul etmiş, Almanya da 2000 yılı sonlarında Anayasası'nda yaptığı bir değişiklikle, vatandaşların geriverilemeyeceğine ilişkin kuralı kaldırmıştır.

Konsey Sözleşmesi ise bu konuda kesin bir kural koymak yerine esnek bir ifade kullanmak yolunu seçmiştir. Sözleşmenin 6. maddesi uyrukların geriverilmesi başlığı altında düzenlenmiş olup, sözleşmeye katılan her ülkenin vatandaşını gerivermemek hakkına sahip olduğu belirtilmiştir⁴⁵⁵.

Vatandaşın geriverilmemesi birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Geriverecek ülke için, geriverilecek kişinin vatandaş olup olmadığını belirlemek, birkaç ülke vatandaşlığı ve vatansızlık durumlarında geriverme konusu uygulamada önem taşır. Bu sorunları burada alt başlıklar halinde incelemeyi uygun görüyoruz.

a-Vatandaşlığın Belirlenmesi Zamanı

Vatandaşlarını gerivermeyen ülkelerde vatandaşlığın belirlenmesi zamanı konusunda değişik görüşler ortaya atılmıştır. Öncelikle belirtmeliyiz ki, geriverecek devlet, geriverilmesi istenen kişinin vatandaş olup olmadığını kendi iç hukuk kurallarına göre belirleyecektir⁴⁵⁶.

Buna göre vatandaşlığın, suçun işlendiği an, taleptenmenin ulaşma anı, talep konusunda karar verilmesi anı ya da gerivermenin gerçekleştirildiği an olmak üzere dört ayrı zamandan hangisinde bulunup bulunmayacağı konusu tartışılmıştır⁴⁵⁷.

Öğreti bu konuda çoğunlukla vatandaşlığın, suçun işlendiği zamana göre belirlenmesi gerektiği görüşündedir⁴⁵⁸. Çünkü kişi suç işledikten sonra sırf geriverilmemek ve cezadan kurtulmak için, ülkesine kaçmış olduğu devletin vatandaşlığına girmiş olabilir⁴⁵⁹. Bu nedenle sanık ya da hükümlünün uyrukluğ suçu işlendiği sırada varolan duruma göre belirlenmelidir. Böylece kovuşturma ya da

⁴⁵⁴ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 61.

⁴⁵⁵ ÖNDER, 261.

⁴⁵⁶ BEREKET, 31.

⁴⁵⁷ ÖZGEN, 61.

⁴⁵⁸ TANER, 238 ; EREM, Türk Ceza ..., 147.

⁴⁵⁹ ÖZGEN, 61.

cezadan kurtulmak amacıyla yapılacak vatandaşlık değişikliklerinden doğan sakıncalar önlenmiş olur⁴⁶⁰.

Konsey Sözleşmesi, 6/1. maddede vatandaşlığın karar anına göre belirlenmesi kuralını getirmiştir. Bu biçimde sözleşme, vatandaşlığın geçmişe yürürlü etkiler doğuracağı ilkesini benimsemektedir. Maddenin devamında ise, eğer karar anı ile geriverilecek kişinin teslim tarihi arasında geçecek süre içerisinde vatandaşlık elde edilmişse, devlet bu kişiyi gerivermemek hakkına sahip bulunacaktır⁴⁶¹.

Kanımızca uygulamaya yansıyan bu durum doğru değildir. Suç ve ceza ile mücadele açısından, vatandaşın geriverilmesi benimsenerek bu ilkedan sapılırken, hiç değilse vatandaşlık gibi kutsal bir kurumun bu tür kötü amaçlara araç edilmesinin önüne geçilmelidir. Biz vatandaşlığın suçun işlendiği ana göre belirlenmesi gerektiği kanısındayız.

b-Çifte Vatandaşlık ve Vatansızlık Durumlarında Geriverme

Uygulamada, geriverilmesi istenen kişilerin, birden çok ülkeye vatandaşlık bağıyla bağlı bulunması ya da hiçbir ülkenin vatandaşı olmaması gibi durumlara rastlanmaktadır⁴⁶². Bu tür durumlarda gerivermenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusu önem taşır.

Bu konu ile ilgili olarak, sorunun her devletin iç hukuk kuralları çerçevesinde düzenlenmesi istenmiştir⁴⁶³. Ancak sorunun çözümü basittir. Geriverilmeyecek olan vatandaştır. Birden çok devletin vatandaşı olan kişi aynı zamanda geriverecek devletin de vatandaşı ise geriverilmez. Bu tür durumlarda diğer vatandaşlıklarının önemi yoktur⁴⁶⁴.

Vatansızlarda da buna benzer bir sonuca gidilmelidir. Vatansızların geriverme yönünden yabancı sayılmaları gerekir⁴⁶⁵. Bu nedenle yabancı kişilerin vatandaşlığını çözümlemeye gerek yoktur⁴⁶⁶.

Geriverilmeyecek olan vatandaş ise ve vatandaşın geriverilmeyeceği ilkesi benimsenmişse, vatansızların geriverilmesi gerekir⁴⁶⁷.

⁴⁶⁰ DURAN, 596.

⁴⁶¹ DÖNMEZER-ERMAN, 540 ; ÖNDER, 260.

⁴⁶² ÖZGEN, 63.

⁴⁶³ DÖNMEZER-ERMAN, 542.

⁴⁶⁴ ÖZGEN, 64.

⁴⁶⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 542 ; EREM, Suçluların ..., 223.

⁴⁶⁶ ÖZGEN, 64.

⁴⁶⁷ İÇEL, 714.

Böylece vatandaşların geriverilmeyeceği ilkesini incelemiş bulunuyoruz. Ancak geriverilecek kişiye ilişkin tek sınırlama vatandaşlar yönünden getirilmemiştir. Şimdi diğer kişiye bağlı sınırlamaları inceleyeceğiz.

B-Geriverilecek Kişinin Sığınmacı Olmaması

Sığınmacı kavramının ne anlama geldiğini daha önce açıkladığımız için burada bu konuyu yinelemeye gerek duymuyoruz.

Sığınmacıların geriverilmesi sorunu öğretide üzerinde çok durulmuş bir konu değildir. Ancak birçok uluslararası belgede bu konu ile ilgili kurallar yer almaktadır. Bu kuralların en ünlüsü 1951 tarihli BM Mültecilerin Hukuki Statüsünün Belirlenmesine İlişkin Sözleşme'nin⁴⁶⁸ 33. maddesinde yer alır. Buna göre, sözleşmeye katılan devletlerden hiçbirisi bir sığınmacıyı ırkı, dini, uyrukluğ, belli bir toplumsal örgüte bağlılığı ya da siyasal görüşleri dolayısıyla, yaşamı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelere, her ne biçimde olursa olsun geri gönderemeyecek ve gerivermeyecektir.

Ancak bu kuralın uygulanmayacağı ayırık durumlar da aynı maddenin 2. fıkrasında belirtilmiştir. Bu kurala göre, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda hakkında ciddi gerekçeler bulunan ya da özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir cezası bulunduğu için bulunduğu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmayı sürdüren sığınmacı yukarıda belirtilen ayrıcalıklardan yararlanamayacaktır⁴⁶⁹. Bu ayırık duruma gerekçe gösterilen nedenler “ulusal güvenlik” ve kamu düzeni”dir⁴⁷⁰.

Bu madde ile ilgili BMMYK tarafından yapılan açıklamada, 2. fıkrada sayılan kimselerin uluslararası korunmadan yararlanamayacak kişiler olduğu vurgulanmış ve bu bağlamda sözleşmenin 1. maddesine göre barışa karşı suç, savaş suçu, insanlığa karşı suç, BM amaç ve ilkelerine karşı işlenen suçlar ve özellikle siyasal niteliği olmayan ağır suçları işlediği yönünde önemli kanıtlar bulunan kişilerin bu korunmadan yararlanamayacağını bildirilmiştir. Bu kapsamda siyasal niteliği bulunmayan ağır

⁴⁶⁸ Bu sözleşmeyi kısaca “Sığınma Sözleşmesi” olarak belirteceğiz.

⁴⁶⁹ Konumuzu yakından ilgilendiren sözleşmeye ek belgelerin tam metni için bkz.BMMYK, Türkiye Temsilciliği, Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, Ankara, 1998, s.67 vd.

⁴⁷⁰ Turgut TARHANLI, Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacılar İle İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli (Konuşma Metinleri), 9 Aralık 1998, s.15.

suçlardan ne anlaşılması konusunda ise, bu tür suçların adam öldürme ve buna benzer, yasaların ağır bir biçimde cezalandırdığı eylemler olduğu açıklanmaktadır⁴⁷¹.

BM amaç ve ilkelerine aykırı olan suç konusunda ise henüz örnek bir karar çıkmamıştır⁴⁷². Sığınmacı ve geriverme konularında günümüzde katedilen aşama çerçevesinde terör eylemleri bu tür suçlar arasında sayılabilir⁴⁷³.

Sığınma Sözleşmesi'nin 33. maddesi genel olarak geriverme yasağı olarak bilinir. Bu ilke günümüzde Uluslararası Hukuk'un yerleşmiş geleneklerinden birisi olmuştur⁴⁷⁴.

BMMYK Yürütme Komitesi de 1980 tarihinde yapmış olduğu 31. oturumunun bir bölümünü sığınmacıların geriverilmesine ayırmış ve sonuçta bu konu ile ilgili BM üyesi ve Sığınma Sözleşmesi'ne katılan devletler açısından bağlayıcı olan bir karar almıştır. Bu kararda özetle, komitenin, sığınmacılarla ilgili geriverme işlemlerinin sorunlara neden olabileceği gerekçesiyle bu kararı aldığı, gerivermede temel ilkenin, zulüm riski bulunan ülkeye göndermeme olduğu, bu tür durumlarda haklı nedenlerle korktuğu bir ülkeye geriverilmemesini isteyen kişilerin korunmaları gerektiği, bu ilkenin geriverme ile ilgili tüm antlaşmalar ve iç hukuk düzenlemelerinde gözönünde tutulması gereğinin bulunduğu, geriverme ile ilgili uygulamada olan antlaşmalarda da bu ilkeye uyulmada özen gösterilmesi, hiçbir uygulamanın uçak kaçırma, rehin alma, insan öldürme gibi ciddi suçları varolan düzenlemelerde etkiler biçimde anlaşılmasının gerekliliği, geriverme ile ilgili korumanın BM tarafından yalnızca sığınmacılar açısından geçerli olduğu açıklanmaktadır⁴⁷⁵.

Görüldüğü gibi sığınmacıların geriverilmesi ile ilgili sözleşme kuralları ve buna ek olarak alınan kararlar, yapılan açıklamalar genellikle tam bir belirliliğe sahip değildir. En basit bir örnek olarak ağır adi suç kavramının ne anlama geldiği oldukça soyut bir biçimde bırakılmıştır.

Bu bağlamda sığınmacılar konusunda geriverme işlemlerinde dikkat edilmesi gerekli noktalar bizce şu biçimde açıklanabilir:

⁴⁷¹ BMMYK, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, yeniden gözden geçirilmiş baskı, Ankara, 1998, s.37-40.

⁴⁷² BMMYK, Mültecilerin Hukuki ..., 41.

⁴⁷³ Eralp ÖZGEN, Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacılar İle İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli (Konuşma Metinleri), 9 Aralık 1998, s.5.

⁴⁷⁴ Mirza Hussain KHAN, Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacılar İle İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli (Konuşma Metinleri), 9 Aralık 1998, s.7.

⁴⁷⁵ Kararın tam metni için bkz. BMMYK, Türkiye Temsilciliği, Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları, Ankara, 1998, s.35.

1-Siyasal suçlardan birini işledikten sonra başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan bir kişi kesinlikle geriisteyen devlete geriverilmeyecektir.

2-Terör, anarşi, savaş suçu, barışa karşı suç, insanlığa karşı suç işleyen kişiler geriverilebilecektir.

3-Ağır bir adi suç işledikten sonra başka bir ülkeye kaçan ve o ülkede sığınmacı olan kişiler geriverilebilecektir.

4-Her türlü suçta, geriisteyen devlet tarafından geriverilecek sığınmacının insan haklarının ihlal edilebileceği yolunda ciddi kuşkular bulunmaktaysa, geriverme işlemi gerçekleşmeyecektir.

Kanımızca burada ağır adi suçtan kasıt her ne kadar cinayet ve buna benzer miktarda ceza gerektiren suçlar olarak açıklanmış ise de, biz şu ana dek belirttiğimiz Geriverme Hukuku ilkeleri kapsamında ağır adi suç, en az belirli bir süre ceza gerektiren eylemler olmalıdır. Bu bağlamda en az ceza süresi sistemi çerçevesinde sorunun aşılabileceğini düşünüyoruz.

Bir sorun da yukarıda belirtilen koşullar içerisinde geriverilmesi olanağı bulunmadığı halde, örneğin suç işleyerek kaçtığı ülkede işkenceye uğrayacağı konusunda kesinlik derecesine varan kuşkular bulunsun da geriverilmesi kararlaştırılan kişinin bu karara karşı hukuksal mücadele yolunun bulunup bulunmadığıdır. Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne katılan ülkeler tarafından verilen kararlarda, İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru olanağının bulunduğu kabul edilmekte ve bu kabule daha önce ayrıntılı bir biçimde incelemiş olduğumuz Soering-İngiltere kararı örnek gösterilmektedir⁴⁷⁶.

Biz, az önce açıkladığımız kurallar içerisinde kalmak koşuluyla sığınmacıların geriverilmemesi düşüncesindeyiz. Eğer insan haklarının ihlali kuşkusu bulunmakta ise kişi en ağır suçları işlemiş bir azalı terörist bile olsa geriverilmemelidir. Suç işleyen kişi için uygulanacak yaptırım ile bu kişiye bu yaptırım uygulanmadan önce sürdürülecek kovuşturma ve yargılama usulü yasalarla belirlenmiştir. Bu işlemleri yürüten kamu görevlisi tarafından bu yasal çerçevenin dışına çıkıldığında, bu kamu görevlisinin hakkında işlem yürütülen kişiden hiçbir farkı kalmayacaktır. Bu anlamda o da diğer kişi gibi suç işlemektedir. İşte bu tür uygulamalar konusunda kesinlik düzeyine ulaşmış kuşkulu durumlarda sığınmacı geriverilmemelidir.

⁴⁷⁶ Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bakımından Mültecilerin Günümüzdeki Mevcut Durumunun Belirli Yönlerinden Kaynaklanan Problemler, İnsan Hakları Dosyaları, Sayı:9, Londra, 1998, s.9.

C-Geriverilecek Kişinin Köle Olmaması

Günümüzde uygulaması kalmayan kölelik kurumu geçmişte geriverilecek kişi bakımından gerivermeye engel bir durum olarak görülmüştür. Burada kölelik statüsü insan alış verişi yoluyla edinilmektedir⁴⁷⁷.

Bu kavramın her ne kadar günümüz açısından uygulamaya yönelik bir anlamı kalmamış olsa da, konunun incelenmesi Geriverme Hukuku açısından bir gelenek durumuna gelmiştir⁴⁷⁸.

Böylece kişi yönünden Geriverme Hukuku'nda uygulamaya yönelik getirilen sınırlandırmalarla ilgili incelememizi tamamlamış bulunuyor ve eylem ve kişi yönünden gerekli koşulların varlığının saptanması ve koşulların uygun görülmesi durumunda geriverme işleminin gerçekleşmesi ile ilgili incelememize geçiyoruz.

IV-GERİVERME USULÜ

Burada konuyu dört ana başlık altında ele alacağız. İlk başlıkta genel olarak geriverme usulüne ilişkin ön bilgileri aktaracak, sonra geriisteyen devletçe yapılacak işlemleri inceleyecek, ardından gerivercek devletin talebe karşı yürüteceği işlemlere gözatacağız. Son olarak olumlu sonuçlanmış bir geriverme işleminde verilen karar ve bu karar üzerine yürütülecek teslim işlemlerini açıklayacağız.

A-Genel Olarak Geriverme Usulü

Gerivermenin işlemlerinde devletler arasındaki ilişkiler diplomatik alanda işler. Bu ilke Konsey Sözleşmesi'nin 12/1 maddesinde de açıkça kural altına alınmıştır. Ancak devletler bu biçimsel koşula uymaksızın, kendi aralarında yapacakları antlaşmalarla başka bir yöntem de kullanabilirler⁴⁷⁹. Örneğin İtalya ile ABD ve Uruguay arasında yapılan geriverme antlaşmalarında, adli makamların doğrudan doğruya bağlantı kurmak suretiyle geriverme işlemlerini gerçekleştirebilecekleri konusunda kurallar konmuştur⁴⁸⁰.

Devletler arasında gerivermeye ilişkin işlemlerin yazılı bir biçimde yürütülmesi herhangi bir yanlışlığa yol açmamak bakımından zorunludur⁴⁸¹.

⁴⁷⁷ TANER, 239.

⁴⁷⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 543.

⁴⁷⁹ İÇEL, 715.

⁴⁸⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 544.

⁴⁸¹ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1272.

Günümüzde geriverme işlemleri öncelikle suç işledikten sonra yurtdışına kaçtığı tahmin edilen kişilerle ilgili Uluslararası Kriminal Polis Örgütü kaydının bültene geçirilmesi sistemi ile başlatılmaktadır. Bu tür kişilerin tüm dünyada aranıp, yakalandıklarında suç işledikleri ülkeye geriverilme yönünden bilgi verilmesi yönünde geriverme sistemine yardım amacıyla kurulan bu örgüt kısaca “interpol” adıyla bilinir. Interpol tarafından bu tür kişiler hakkında uluslararası tutuklama müzekkeresi niteliğindeki kırmızı bülten çıkartılır⁴⁸². Bu bültende sözkonusu kişilerin suç işledikten sonra kayboldukları ve bu nedenle arandıkları belirtildikten sonra, bu kişilerin açık kimlikleri ile fiziksel özelliklerini içerir bilgiler gösterilir. Ayrıca bu kişilerin fotoğrafları, parmak izleri ile sözkonusu kişiler hakkında verilen tutuklama müzekkeresinin bir örneği de bültene eklenir ve bu bilgiler tüm ülkelerde sürekli ilan edilir⁴⁸³.

Kırmızı bülten dışındaki diğer en önemli sanık ya da hükümlü geriverme sistemi ise doğrudan talep usulüdür⁴⁸⁴. Uygulamada sıkça rastlanan bu sistemde de hakkında yargılama süren bir kişi hakkında çıkartılan gıyabi tutuklama müzekkeresi, yazılı talepnameye ekli olarak, kişinin oturduğu bilinen devlete gönderilir. Bu devlet tarafından yakalanan kişi ile ilgili geriverme işlemleri gerçekleştirilir.

B-Geriisteyen Devletçe Yapılacak İşlemler

Uygulamada çoğu kez sanık ya da hükümlüler yakalandıktan sonra geriverme işlemleri yürütülmektedir. Geriverme usulünde asıl olan, henüz kişi aranmakta iken geriverme işlemlerinin başlatılması, arada geçecek zaman kaybının en aza indirilmesidir. Ancak günümüzde ülkeler arası dolaşımın kolaylığı ve çabukluğu nedeniyle, çoğunlukla aranan bir kişi yakalanıp, arayan ülke bilgilendirildikten sonra işlemler geriverme anlamında başlatılmaktadır.

Gerivermede geriisteyen devletin yapacağı işlemler şu biçimde sıralanabilir: Öncelikle sanık ya da hükümlünün geriverilmesi için bulunduğu ülke makamlarına talepte bulunulur. Ardından bu talep yazılı biçimde o ülke makamlarına iletilir. Bu aşamada geriisteyen devlet aradığı kişinin geriverilmesi talebinden vazgeçebilir. Bu işlemler başlamadan önce, az önce de değindiğimiz gibi kişi yakalanmış ve bulunduğu

⁴⁸² Emniyet Genel Müdürlüğü, Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı Interpol (Bilgilendirme Kitapçığı), Ankara, 1996, s.6.

⁴⁸³ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1272-2173.

⁴⁸⁴ Interpol, 10.

devlet tarafından geriverme yönünde öneride bulunulmuş olabilir. Şimdi bu işlemleri ayrı ayrı inceleyeceğiz.

1-Geriverme Talepnamesi Hazırlanması

Geriverme isteyen devlet, öncelikle istediği kişi ile ilgili bir talepname hazırlar⁴⁸⁵. Talepname, sanık ya da hükümlü kişiyi kovuşturacak ya da cezasını yerine getirecek olan devlet tarafından, bu kişinin ülkesinde bulunduğu devlete verilen ve sözkonusu kişinin kendisine geriverilmesi istemini içeren yazılı belgedir⁴⁸⁶.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta, talepname hazırlandığı sırada geriverilecek kişinin ya hakkında bir kovuşturma ya da yerine getirilmesi gereken bir ceza bulunması zorunludur. Hakkında henüz güvenlik güçleri tarafından araştırma yapılan kişilerle ilgili ya da işlenen suçun ceza yasalarında ihlal ettiği kurallar belirsiz iken talepname hazırlanması olanaksızdır. Hatta bir düşünceye göre talepname hazırlandığı sırada kişi hakkında en azından kamu davası açılmış ve ceza usul yasaları uyarınca tutuklama müzekkeresi kesilmiş olmalıdır⁴⁸⁷.

Biz hakkında savcılıklar tarafından hazırlık soruşturması yürütülen kişiler için de gerivermenin yürütülebileceği kanısındayız. Hükümlü kişiler için ise her zaman, gerivermeye ilişkin kişisel ve eylemsel koşullar gözönünde bulundurulmak kaydıyla talepte bulunulabilir⁴⁸⁸.

Talepnamenin ne gibi bilgi ve belgelerden oluşacağı konusu her antlaşmada yer almış ve bu konunun değişik biçimlerde düzenlenmiş olduğu görülmektedir⁴⁸⁹. Ayrıca birçok devlet, talepnamenin içeriğine ilişkin iç hukuk kurallarıyla düzenleme yoluna da gitmiştir⁴⁹⁰. Bunların yanında her talepteninde bulunması gereken temel bilgi ve belgeler şunlardır:

- Geriverilmesi istenen kişinin kimlik fiziksel özellik bilgileri,
- Geriverilmesi istenen kişiye atılı suçun özellik ve nitelikleri,
- Geriverilmesi istenen kişiye atılı suçun yasal dayanağı ve ceza miktarı,
- Suç kanıtlarının bir özeti,

⁴⁸⁵ İÇEL, 715.

⁴⁸⁶ ÖZGEN, Suçluların ..., 120.

⁴⁸⁷ TANER, 244.

⁴⁸⁸ ÖZGEN, Suçluların ..., 120.

⁴⁸⁹ ÖNDER, 287.

⁴⁹⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 545.

- Geriverilmesi istenen kişi hakkında verilen tutuklama müzekkeresi ya da hükümlü ise hakkında verilen mahkeme kararının bir örneği,
- Geriverilmesi istenen kişiye ait fotoğraf gibi özellik bildirici belgeler⁴⁹¹.

Konsey Sözleşmesi, 13. maddesinde, geriverme talepnamesinde bulunması gerekli bilgi ve belgeleri saymıştır. Bu bilgi ve belgeler yukarıda sayılanlar gibidir. Ancak sözleşme, bu bilgi ve belgeleri olabildiğince ayrıntılı tutmayı kural olarak kabul etmiştir⁴⁹². Aynı maddede, geriverme talepnamesinde eksiklikler bulunması durumunda bu eksikliklerin uygun bir zaman içerisinde giderilmesini isteme yönünde geriisteyen devlete uygun bir süre tanınabileceği konusunda geriverecek devlete yetki tanınmıştır. Bu tür bir süre tanıma yetkisine, ikili geriverme antlaşmalarında da rastlanmaktadır⁴⁹³.

2-Talepnamenin İlgili Devlete İletilmesi

Geriverme talebinin yazılı bir belge ile diplomatik yollardan iletilmesi gerektiğini daha önce görmüştük. Bu durum Konsey Sözleşmesi'nde de 12. madde içerisinde kural olarak benimsenmiştir. Ancak sözleşmeye ek 2.protokolün 5. maddesi bu konuda varolan uygulamalarda değışikliğe gitmiştir. Buna göre geriverme işlemleri Adalet Bakanlıkları arasında doğrudan doğruya bağlantı kurulmak suretiyle işlemlerin gerçekleştirilmesi, ancak bunun aksinin de her zaman katılan devletlerce kararlaştırılabileceği kural altına alınmıştır. Bu son düzenleme ile Konsey Sözleşmesi'ne katılan ülkeler arasındaki geriverme işlemlerinin yalnızca diplomatik yollarla gerçekleştirilebileceğine ilişkin ilke, kesin kural olmaktan çıkarılmış bulunmaktadır⁴⁹⁴.

Geriverme Hukuku içerisinde diplomatik yollarla işlemlerin gerçekleştirilmesi, geçen zaman kaybı ve hukuksal işlemde bürokratik incelemelerin yoğunluğu dolayısıyla çok eleştirilmiştir. Ancak uluslararası uygulamada diplomatik yolların genelde kabul edildiği görülmektedir⁴⁹⁵.

Çoğunlukla uygulanan diplomatik yolda, geriisteyen devlet talepnameyi, sanık ya da hükümlünün bulunduğu ülkedeki elçisi aracılığıyla ülkenin Dışışleri

⁴⁹¹ TANER, 244.

⁴⁹² Örneğın maddede, gerivermeye konu eylemin ihlal ettiği yasa maddesinin açık bir biçimde yazılması istenmektedir.

⁴⁹³ ÖNDER, 287.

⁴⁹⁴ DÖNMEZER-ERMAN, 544.

⁴⁹⁵ ÖZGEN, Suçluların ..., 123.

Bakanlığı'na gönderir⁴⁹⁶. Geriisteyen devletin o ülkede elçisi bulunmuyorsa talepname konsolos aracılığıyla da gönderilebilir⁴⁹⁷. Dışişleri Bakanlığı da bu talepnameyi, usulüne göre siyasal incelemesini yaptıktan sonra kendi Adalet Bakanlığı'na gönderir⁴⁹⁸. Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı siyasal inceleme, talepnamenin sözleşme ve antlaşmalar yanında, diplomatik usule ilişkin koşulları taşıyıp taşımadığına ilişkindir⁴⁹⁹.

Diplomatik yolları kabul eden antlaşmaların bazılarında⁵⁰⁰, gecikmeden doğacak sakıncaların önlenmesi bakımından, acele durumlarda, geriisteyen devletin, gerivercek devlet yetkili makamlarına başvurarak, talepname ellerine geçinceye kadar geriverilecek kişinin tutuklanmasını isteyebilme hakkı tanınmaktadır⁵⁰¹.

Bazı durumlarda diplomatik yolların uygulanmayacağı genellikle kabul edilmektedir. Bu genel durumlar şu biçimde sayılabilir:

-Egemenliklerine sahip devletler ile bağlı devletler arasında ve anavatanla sömürgeleri arasında geriverme, diplomatik yola başvurulmadan, doğrudan doğruya işler.

-Devletler arasında imzalanan ticaret ve deniz sözleşmelerinin çoğunda, gemilerini terkeden gemi adamları hakkında hızlı bir biçimde işlem yapılmasına olanak tanıyan usuller kabul edilmektedir⁵⁰².

Talepname gerivercek ülkenin Adalet Bakanlığı'na geldikten sonra artık o ülke makamları tarafından yapılacak işlemler süreci başlamış olacaktır. Ancak bu aşamada geriisteyen devlet geriverme talebinden vazgeçebilir. Şimdi bu durumun nasıl gerçekleşeceğini inceleyeceğiz.

3-Geriverme Talebinden Vazgeçme

Geriverme talepnamesinin gönderilmesinden sonra, geriisteyen devletin, bu geriverme talebinden vazgeçip vazgeçemeyeceği konusu öğretilerde tartışılmaktadır. Bu konuda antlaşmalarla konmuş bir kurala da rastlanmamaktadır⁵⁰³.

Öğretilerde baskın olan düşünceye göre geriisteyen devlet geriverme işlemlerinin her aşamasında bu talebini geri almak yetkisine sahiptir. Bu talep kişinin geriisteyen

⁴⁹⁶ TANER, 244.

⁴⁹⁷ ÖZGEN, Suçluların ..., 123.

⁴⁹⁸ ÖNDER, 287.

⁴⁹⁹ DÖNMEZER-ERMAN, 547.

⁵⁰⁰ Konsey Sözleşmesi'nin 16.maddesinde olduğu gibi.

⁵⁰¹ ÖZGEN, Suçluların ..., 124.

⁵⁰² DÖNMEZER-ERMAN, 547.

⁵⁰³ ÖZGEN, Suçluların ..., 125.

devlete teslimi anına kadar yapılmalıdır. Bu aşamadan sonra yapılan vazgeçmeler olsa olsa geriverilen kişi hakkında geriisteyen ülkede yapılan kovuşturmadan vazgeçme biçiminde anlaşılmalıdır⁵⁰⁴. Geriverme işlemleri sırasında talepten vazgeçmenin, geriverilecek kişi için de olumlu etkiler doğurabileceği için kabul edilmesi gerektiği, geriisteyen devletin bir kişiyi alıp yargılaması konusunda zorlanamayacağı ileri sürülmüştür⁵⁰⁵.

Belirtilen düşüncelerde haklılık payı vardır. Ancak biz, zorunlu durumlar dışında geriverme talebinden vazgeçilmesini doğru bulmuyoruz. Ne yazık ki geriverme işlemlerinde siyasal etkenler, hukuksal etkenlere göre ağırlıktadır. Bir takım kişiler hakkında bir siyasal görüşü temsil eden yönetim tarafından geriverme talebinde bulunulup, daha sonra yönetime gelen bir başka yönetim tarafından, siyasal nedenlerle bu talepten vazgeçilmesi olasılığı her zaman vardır. Bu nedenle geriverilecek kişinin ülkeye getirilip yargılanması gerektiği kanısındayız. Burada altını çizmek istediğimiz zorunlu durumlar ise, geriistenen kişi hakkında yargı organları tarafından verilen ve cezayı ortadan kaldıran, beraat, düşme gibi kararlar bulunuyorsa, bu kişinin geriverilmesi talebi geri alınabilecektir. Bu gibi durumlarda talepten vazgeçilebileceğinde kuşkumuz yoktur.

4-Geriverme Önerisi

Gerivermede temel ilke, talebin kişiyi yargılamak isteyen ve bu nedenle de arayan devlet tarafından yapılmasıdır. Ancak bazı durumlarda sanık ya da hükümlü olan kimsenin, topraklarında yaşadığı devlet tarafından geriisteyen ülkeye yapılacak bir öneriyle de geriverilmesi olanağı vardır⁵⁰⁶. Burada geriverecek devlet, ülkesinde yaşadığını belirlediği ve sanık ya da hükümlü olmasından kuşkulandığı kişiyi, bu kişinin ülkesinde bulunduğunu ve isteniyorsa geriverebileceğini bildirerek geriverme önerisinde bulunmaktadır⁵⁰⁷. Bu duruma öğreti ve uygulamada “geriverme önerisi” adı verilir⁵⁰⁸.

Bazı durumlarda suç işledikten sonra kaybolan kişinin nereye gittiği, yurtdışına çıkıp çıkmadığı bilinmeyebilir. Bu gibi durumlarda uluslararası bir aramaya bile geçilememiş olabilir. Ancak kişi, suç işledikten sonra bir başka ülkeye kaçmış ve

⁵⁰⁴ İÇEL-DONAY, 230.

⁵⁰⁵ ÖZGEN, Suçluların ..., 125.

⁵⁰⁶ DÖNMEZER-ERMAN, 547.

⁵⁰⁷ TANER, 251.

⁵⁰⁸ ÖZGEN, Suçluların ..., 125.

orada yakalanmışsa, çoğu kez bu ülke yetkili makamları derhal suçun işlendiği ülke makamlarına konu ile ilgili bilgi verir⁵⁰⁹.

Geriverme önerisinin niteliği konusunda değişik düşünceler ortaya atılmaktadır.

Bir düşünceye göre bu işlem aslında geriverme yönünde bir öneri değil, talepten önce gönderilmesi yönünde bir öneridir. Burada geriverilecek kişiyi yakalayan devlet, bu kişinin geriverilmesine ilişkin işlemlerin başlatılması yönünde, kişiyi arayan devlet makamlarına öneri götürmektedir⁵¹⁰.

Bir başka düşünceye göre ise bu öneri tümüyle gerivermeye yöneliktir. Geriverecek devlet ile geriisteyen devlet bu konuda görüşbirliği içerisindedirler. Geriverme talebi suç işleyen kişinin bulunduğu devlet tarafından yapılmaktadır. Bir başka deyişle geriverecek devlet, yakaladığı kişi hakkında geriverme koşullarının olduğu inancıyla bu tür bir talep götürmektedir. Dolayısıyla bir talepten önce gönderilmesine bile gerek yoktur⁵¹¹.

Biz ilk düşüncenin daha gerçekçi olduğu kanısındayız. Geriverecek devletin, henüz hakkında ne tür bir isnat ya da ceza bulunduğunu bilmediği bir kişi hakkında gerivereceği güvencesiyle bir talepte bulunması, geriverme işlemlerinin olağan akışına uygun bir durum değildir. Ayrıca hemen her ülkede geriverilecek kişi hakkında belirli bir yargısal süreç de işlemekte, bu sürecin sonucunda geriverilecek kişi hakkında bir yargı kararı ortaya çıkmaktadır. Hiçbir siyasal yönetim bu süreci yok sayarak, yakalanan kişinin geriverileceği konusunda önceden bir görüş bildiremez. Bu nedenle geriverecek devlet tarafından götürülen önerinin niteliği konusunda bunun, talepten önce gönderilmesi durumunda geriverme işlemlerinin yürütüleceği biçiminde anlaşılması gerekir.

Geriverme önerisi geriisteyen devletin yetkili makamlarına iletdikten sonra uygun bir süre beklenir. Bu belirlenen süre içerisinde talepten önce gönderilmemiş ise, yakalanan kişi serbest bırakılır. Bu uygun sürenin ne kadar olacağı antlaşmalarla belirlenir⁵¹².

Geriverme önerisi genellikle antlaşmalarda yer alır. Bazı devletlerin ise bu kurumu özel geriverme yasalarında da düzenlediklerini görüyoruz. Örneğin Avusturya Geriverme Yasası'nın 28. maddesine göre, ülkede ele geçirilen bir kişinin, başka bir

⁵⁰⁹ TANER, 245.

⁵¹⁰ ÖZGEN, Suçluların ..., 126.

⁵¹¹ İÇEL-DONAY, 231.

⁵¹² ÖZGEN, Suçluların ..., 126.

ülkede suç işlediği yolunda önemli kanıtlar bulunması durumunda, suçun işlendiği ülkeye geriverme yönünde öneri götürülür⁵¹³. Ancak yakalanan kişinin geriverileceği ülkede örneğin ölüm cezası uygulanmakta ise bu kurum işletilmez ve bu kişiye sığınma hakkı tanınır⁵¹⁴.

Böylece geriisteyen devlet tarafından yapılması gereken işlemleri incelemiş bulunuyoruz. Bu aşamadan sonra gerivercek devlet tarafından yürütülen ve kanımızca Geriverme Hukuku'nun usule bakan yanının temelini oluşturan işlemleri sırasıyla irdedeceğiz.

C- Gerivercek Devlet Tarafından Yapılacak İşlemler

Geriisteyen devlet kendi üzerine düşen işlemleri yapıp, geriverilmesi istenen kişi ile ilgili talepnameyi, gerivercek devlete ulaştırdıktan sonraki işlemler, sanık ya da hükümlünün bulunduğu devlet tarafından yerine getirilir. Kural olarak diploması yolu seçildiğinde gerivercek devletin Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Adalet Bakanlığı'na ulaştırılan talepnameyi Adalet Bakanlığı, inceleme yapıp kararı verecek organa iletir. İşte bu organın belirlenmesi konusunda değişik sistemler bulunmaktadır⁵¹⁵. Bu başlık altında bu organın belirlenmesine yönelik sistem türleri ve bu organca geriverme yönünden yapılacak işlemler incelenecektir.

1-Geriverme Talebi Konusunda Karar Vermeye Yetkili Organın Belirlenmesi

Geriverme talebini incelemek konusunda üç değişik sistem uygulanmaktadır: Bunlar sırasıyla yönetsel sistem, yargısal sistem ve karma sistemdir. Bu sistemler genellikle ülkelerin iç hukuklarında belirlenmiştir. Sistemleri tartışırken, aynı zamanda bu sistemlerde yürütülen inceleme usullerini de açıklamış olacağız.

a-Yönetmelik Sistem

Bu sistemde geriverme işlemi yargısal bir inceleme yapılmaksızın, yönetsel makamların yapacakları inceleme ile yürütülür ve yine yönetsel makamların verecekleri kararla sonuçlandırılır⁵¹⁶.

Bu sistemde gelen talepname ve belgeler inceleme yapmak üzere savcılığa gönderilir. Bu sırada valinin emri ile geriverilmesi istenen kişi de yakalanır⁵¹⁷. Savcı

⁵¹³ YENİSEY, Milletlerarası Adli ..., 327.

⁵¹⁴ YENİSEY, Milletlerarası Adli ..., 328-329.

⁵¹⁵ ÖZGEN, Suçluların ..., 126.

⁵¹⁶ TANER, 247 ; İÇEL, 717.

gereken incelemeleri yapar. Geriverilmesi istenen kişinin kimliğini belirler, gerivermeye karşı itirazları var ise bunları dinler ve hukuksal açıdan yapacağı bu inceleme sonucunda bir raporla görüşünü bildirir. Kararı verecek yönetsel makam bu raporda belirtilen görüşle bağlı değildir. Ancak çoğunlukla bu görüşe uygun karar verildiği gözlenmektedir. İncelemenin herhangi bir aşamasında, herhangi bir mahkemenin işe el koyması sözkonusu değildir. İncelemede savcı rapor hazırladığı sırada yargısal değil, yönetsel bir görev yürütmektedir. Bilindiği gibi savcıların yargısal olduğu kadar yönetsel görevleri de bulunmaktadır. Bu nedenle savcının görüş bildirmesi, sisteme yargısal bir nitelik kazandırmamaktadır⁵¹⁸.

Bu sistem 1927'ye kadar Fransa'da uygulanmış olduğundan öğretilde Fransız sistemi adı da verilmektedir⁵¹⁹. Günümüzde Belçika, Hollanda⁵²⁰, Portekiz ve Panama⁵²¹ gibi devletlerde bu sistem uygulanmaktadır. Ancak bunlardan Belçika ve Hollanda'da sistem diğer devletlere göre bir miktar değişik işlemektedir. Bu ülkelerde savcının diğer ülkelerde tek başına yaptığı işlemler, bir kurul tarafından yürütülür. Bu kurula öğretilde "heyeti ittihamiye" adı verilmektedir⁵²². Bu kurulun yetkisi de talepnameyi usul yönünden incelemekle sınırlıdır⁵²³.

Geriverme antlaşmalarını uygulama yönünde, bu antlaşmaların altına imza koyan yönetime tam bir bağımsızlık ve geniş takdir yetkisi tanındığı için bu sistemin diğerlerinden üstün olduğu öne sürülmüştür⁵²⁴.

Ancak bu sistemin pek çok sakıncaları bulunmaktadır. Bu nedenle de öğretilde fazlasıyla eleştirilmiştir.

Öncelikle Geriverilecek kişi çoğu kez yargısal bir güvenceden yoksundur⁵²⁵. Çoğu yerde geriverilecek kişilere herhangi bir hak tanınmamıştır⁵²⁶. Geriverilecek kişinin sorumluluğu çağdaş hukukun kabullenemeyeceği bir biçimde kolluk güçlerine verilmiştir⁵²⁷.

Bu sistemin bir başka önemli sakıncası da, sanık ya da hükümlünün geriverilip verilmeyeceği konusunda bir yargısal karar bulunmadığından, geriisteyen devletin

⁵¹⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 551.

⁵¹⁸ TANER, 247.

⁵¹⁹ DÖNMEZER-ERMAN, 551.

⁵²⁰ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 400 ; İÇEL, 717.

⁵²¹ DÖNMEZER-ERMAN, 551.

⁵²² ÖZGEN, Suçluların ..., 127.

⁵²³ DÖNMEZER-ERMAN, 551.

⁵²⁴ TANER, 247-248.

⁵²⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 551.

⁵²⁶ ÖNDER, 288 ; ÖZGEN, Suçluların ..., 128.

⁵²⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 553.

siyasal baskı yaparak yönetimi güç durumlara düşürmesi olasılığı vardır. Bunun sonucunda devletler arasında anlaşmazlıklar dahi çıkabilir⁵²⁸.

b-Yargısal Sistem

Bu sistemde talebin incelenmesi ve karara bağlanması yetki ve görevi tümüyle yargı organlarına aittir⁵²⁹.

Burada talepname yargısal incelemeden geçer, mahkeme incelemesini bağımsız bir biçimde yürütür. Mahkeme, geriverilecek kişinin suçluluğunu gösterecek yeterli kanıtların varolup olmadığını da araştırır. Sonuçta gerivermeye ilişkin verilen karar yönetimi bağlayıcı niteliktedir. Bu karara karşı bir üst mahkemede itiraz hakkı da tanınmıştır⁵³⁰.

İnceleme ise şu biçimde yapılmaktadır: Talepname, ekindeki bilgi ve belgelerle birlikte kişinin bulunduğu yer yargıcına gönderilir ve bununla birlikte tutuklama da istenir. Yargıç tutuklama kararı vermediği durumlarda bunun nedenini, gerekçeleriyle birlikte Dışişleri Bakanlığı'na bildirir. Eğer tutuklama kararı verilirse mahkeme, tıpkı o ülkede bir suç işlenmiş gibi ön soruşturma yapar. İşlemleri yürüten yargıç, geriisteyen devletten soruşturmanın genişletilmesini de isteyebilecektir. Sonuçta mahkeme özgür iradesiyle karar verir⁵³¹.

Bu sistem günümüzde özellikle İngiltere'de uygulanmaktadır⁵³². Bunun yanında ABD de bu sistemi uygulayan devletlerdendir⁵³³.

Bu sistemin hukuksal temeli, geriverilecek bireylere yargısal bir güvence tanımak ve bu biçimde kişi haklarını yönetime karşı koruma altına almaktır. Bu durumda sistemin iki önemli yararı vardır. Bunlardan ilki geriverilecek kişi hakkında karar verme yetkisi tümüyle yargı organlarına bırakılarak, bu kimsenin siyasal hesapların kurbanı olması önlenmek istenir. İkincisi yararı ise, yönetimi diğer ülkelerle olan siyasal ilişkilerinde zor duruma düşmekten kurtarmasıdır⁵³⁴.

⁵²⁸ TANER, 248.

⁵²⁹ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 400 ; İÇEL, 717.

⁵³⁰ ÖZGEN, Suçluların ..., 128.

⁵³¹ DÖNMEZER-ERMAN, 550.

⁵³² İÇEL, 717.

⁵³³ DÖNMEZER-ERMAN, 551.

⁵³⁴ ÖZGEN, Suçluların ..., 128.

Bu sistemin üstün bir değeri vardır. Sığınma hakkı bu sistemde güvence altına alınmaktadır. Mahkemenin bütün tartışma ve kararları toplumun önünde gerçekleştiği için geriverme konusunda kamunun da denetimi sağlanmaktadır⁵³⁵.

Bu sistem esnek olmadığı için eleştirilmiştir⁵³⁶. Yargısal sistemde yönetimin takdir hakkı ortadan kalkmaktadır. Uluslararası ilişkiler çoğunlukla yönetimin siyasal iradesine bağlı olarak yürür. Yargısal sistem bu işleyişi engellemektedir⁵³⁷. Ayrıca bu sistemin gereğinden fazla inceleme ile işlemleri yavaşlattığı, gerivermeyi güçleştirdiği, geriverme incelemeleri yapılırken, geriisteyen ülkenin yargısına müdahale edildiği, olumsuz çıkacak kararlarla da ülkeyi suçluların sığınak yeri durumuna getireceği ileri sürülmüştür⁵³⁸.

c-Karma Sistem

Bu sistemde geriverme işlemleri iki yönlüdür. İşlemlerin bir yönü siyasal ve yönetsel organlar tarafından yerine getirilirken, diğer yanda talebin yargısal yönden de incelemesi yapılmaktadır⁵³⁹. İşlemler iki aşamada yürür. Hukuksal incelemeyi yargı organları üstlenmiştir. Son karar ise siyasal takdir hakkını kullanan yönetime bırakılmıştır⁵⁴⁰.

Karma sistemde Dışişleri Bakanlığı tarafından Adalet Bakanlığı'na gönderilen talepname, ülkenin tarafı olduğu antlaşma ve iç hukuk kuralları ile getirilen usul koşullarına uygunluk denetiminden geçirilir. Bu uygunluk saptandığı takdirde geriverme belgeleri geriverilecek kişinin bulunduğu yer savcılığına gönderilir. Savcı tarafından belgeler yetkili mahkemeye iletilir. Bu mahkeme, talebin konu olduğu eylem ve talebe konu kişi yönünden ülkenin iç hukuk kurallarına ve katıldığı antlaşmalara uygunluk bakımından yargılama yapar. Dolayısıyla esastan inceleme yapmaz. Bu yargılamada geriverilecek kişi kendini dilediği gibi savunabilir, bir avukatın hukuksal yardımından yararlanabilir. Sonuçta mahkeme kararını gerekçeli olarak verir. Bu karara karşı yasal başvuru yolları kapalıdır⁵⁴¹.

Yargısal sürecin ardından ikinci aşama, diğer bir deyişle yönetsel aşama başlar. Bu aşamada mahkemenin verdiği karar önemlidir. Mahkeme gerivermenin koşulları

⁵³⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 552.

⁵³⁶ TANER, 248.

⁵³⁷ ÖZGEN, Suçluların ..., 129.

⁵³⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 553.

⁵³⁹ ÖZGEN, Suçluların ..., 129.

⁵⁴⁰ İÇEL, 717.

⁵⁴¹ DÖNMEZER-ERMAN, 552.

yönünden oluşmadığı yönünde bir karar almışsa bu karar yönetimi bağlayıcıdır, kişi geriisteyen devlete geriverilemez. Mahkeme eğer geriverme yönünden koşulların uygun olduğunu belirten olumlu yönde bir karar almışsa yönetimin takdir hakkı ortaya çıkar. Yönetim bu aşamada kişiyi geriverip vermemekte serbesttir. Ancak bu serbestlik, keyfilik demek değildir. Yönetim, devletin imza koyduğu geriverme antlaşmalarına göre en uygun kararı almak zorundadır⁵⁴².

Bu sistemin yönetsel ve yargısal sistemde varolduğu söylenen sakıncaların bir bölümünü ortadan kaldırdığı öne sürülmüştür⁵⁴³. Buna göre, sistemin yargısal yanı geriverilecek kişilere hukuksal güvence tanımakta; yönetsel yanı ise yönetime geriverme konusunda siyasal iradesini ve takdir hakkını kullanmak yönünden rahatlık sağlamaktadır⁵⁴⁴.

Günümüzde birçok devlet karma sistemi uygulamaktadır. Değişik ülkeler arasında işlemlerin yürütülmesi bakımından küçük çaplı farklılıklar olması ise doğaldır⁵⁴⁵.

Biz yukarıda anlatılan anlamda değil, ancak genel anlamda yargısal sistemin Geriverme Hukuku'na egemen olması gerektiği düşüncesindeyiz.

Geriverme Hukuku, köklü bir geleneği olan, yüzyılı aşkın bir süredir bir hukuk dalı olarak kabul edilen, kendine özgü sürekli değişen, gelişen ilkelere sahip bir hukuk dalıdır. Geriverme işlemleri tümüyle; bir kişinin yargılanmasına ya da mahkeme kararıyla kesinleşmiş bir cezasının yerine getirilmesine yöneliktir. Bu işlemlerin siyasal hiçbir yönü yoktur, bütünüyle yargısal işlemlerdir; yasama işlemlerinden bile değildir. Bu bağlamda, bu yargısal işlemlere siyasal etkinin de katılmasına haklılık payı vermenin hukuksal mantığını anlamak güçtür. Siyasal erk, yaptığı antlaşmalarla görevini tamamlamıştır; bundan sonra diğer tüm kurumlar gibi yargının vereceği karara uymak zorundadır. Bir kişinin yargılanıp yargılanmayacağına ya da cezasını çekip çekmemesine karar vermek siyasal iradenin değil, yargının görev ve sorumluluğundadır. Ancak bu ilkeyi Geriverme Hukuku içerisine yerleştirmek çok da kolay bir iş değildir. Nasıl ki günümüzün çağdaş ve uygar toplumları din ile siyaseti birbirinden ayırabilmiş ise, aynı duyarlılığın genel anlamda siyaset ve hukuk, özel anlamda yönetim ve yargı alanında da gösterilmesi gerekir. Siyasal iradenin

⁵⁴² TANER, 248.

⁵⁴³ ÖZGEN, 129.

⁵⁴⁴ DÖNMEZER-ERMAN, 553.

⁵⁴⁵ TANER, 248.

Geriverme Hukuku çerçevesinde yargıya müdahalesinin önlenmesi yalnızca bir ülke içerisinde değil, tüm dünya hukukçuları tarafından gösterilecek çaba ile olanaklıdır.

Yargısal sistemin, uygulandığı ülkelerde yavaş işlediği doğrudur. Bu belki de bu sistemin en çok eleştirilebilecek yanıdır. Bizce karma sistemde yargının yalnızca görüş bildirir nitelikli rolü de doğru değildir. Aynı zamanda, geriverme incelemesinin özellikle taşrada bu alanda çok fazla uygulamaya girmemiş yargıçlar tarafından yapılmaya çalışılması, işlemlerde zaman kaybını en üst düzeye çıkarmaktadır. Bunun yanında geriverme belgelerinin bakanlıkların bulunduğu başkentten taşraya gönderilmesi ve bu belgelerin başkente dönüşü arasında uzun süreli zaman kaybı yaşanmaktadır. Ancak bu durum, değişik yollarla önlenabilir. Bizim Geriverme Hukuku için önereceğimiz sistem şudur:

Öncelikle Geriverme Hukuku alanında yetişmiş uzman kişilerden oluşan mahkemeler kurulmalıdır. Bu mahkemeler tıpkı hukuk mahkemeleri içerisinde başarıyla görevlerini yürüten örneğin ticaret, iş mahkemeleri gibi uzman mahkemeler olmalı, diğer türden davalarla ilgilenmemelidir. Bu mahkemeler özellikle ülkenin başkentinde kurulmalıdır. Kendilerine yapacakları işlemlerde yardımcı olacak, uluslararası kriminal polis örgütü ve diğer kolluk görevlilerinden oluşturulan yargısal polis örgütü de bağlanmalıdır. Bu mahkeme tarafından inceleme yapılmalı, sonuçta geriverme ile ilgili iç hukuk ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde karar vermelidir. Mahkeme incelemenin her aşamasında hukukun genel ilkelerini de gözönünde tutmalı, kararını verirken, geriverilecek kişi için geriisteyen devlet tarafından uygulanacak cezanın bu ilkelere ve insan hak ve özgürlüklerine uygun olup olmadığını da kararda bizzat irdelemelidir. Bu karar ile ilgili yasal başvuru olanağı tanınmalı, bu konuda hukuk birliğinin sağlanması bakımından temyiz incelemesi bir tek dairede yapılmalıdır. Bu işleme ilişkin temyiz incelemesi, öncelikli dava türlerinden sayılmalıdır.

Geriverme işlemleri her geçen gün daha büyük sorunları beraberinde getirecektir. Küreselleşen dünya üzerinde günümüzde bile bu denli rahat dolaşımın sağlandığı düşünülürse, gelecekte içinden çıkılmaz sorunlarla karşılaşmamak için şimdiden gerekli önlemlerin alınması zorunludur.

2-Emniyet Tedbirleri

Bütün Ceza Hukuku sistemlerinde varlığını sürdüren emniyet tedbirleri, Geriverme Hukuku içerisinde de, işlemlerin yürütülmesi bakımından önemli bir

araçtır. Geriverme Hukuku bakımından başlıca emniyet tedbirleri, yakalama, tutuklama, yurtdışına çıkışı yasaklama, belirli bir yerde oturmaya zorlama ve eşyalara el koyma olarak sıralanabilir.

a-Yakalama

Geriverme işlemlerinin başlatılmasında en önemli emniyet tedbiri yakalama işlemidir. Suç işledikten sonra başka bir ülkeye kaçan kişi değişik nedenlerle ve biçimlerle yakalanacaktır. Ya bu kişi, hakkında önceden verilen talepnameye dayalı olarak yakalanır, ya interpol aracılığıyla arandığı sırada bulunarak yakalanır ya da durumundan kuşkuyla yakalanır⁵⁴⁶. Ancak İnterpol tarafından kırmızı bültenle aranan bir kişinin yakalanmış olması, bu kişinin tutuklanması için bir önkanıt olmakla birlikte, tutuklanması için yeterli değildir⁵⁴⁷.

Kişi hakkında önceden verilen talepname sonucu yakalama yapıldığında çok büyük bir sorun yaşanmaz. Bu kişi ile ilgili belgeler önceden talepname ekinde zaten gönderilmiştir. Ancak diğer türlü yakalama durumlarında, yakalamaya konu kişiler kolluk tarafından ele geçirildiğinde durum derhal hızlı iletişim araçları aracılığıyla ilgili devlet birimlerine bildirilir ve yakalanan kişi hakkında varsa ya da sürmekte ise tutuklama kararının bir örneği istenir. İlgili devlet yakalanan kişi hakkındaki belgeleri gönderene dek kişi gözaltında tutulur.

Gözaltı süresi çoğunlukla 24 saat ve bazı ender durumlarda 48 saat olarak sınırlandırılmıştır. Bu süre içerisinde herhangi bir tutuklama talebi ya da diğer belgeler gelmezse kişi serbest bırakılır⁵⁴⁸.

b-Tutuklama

Tutuklama geriverme işlemleri sırasında en çok başvurulanan emniyet tedbiridir. Devletlerin birbirleriyle yaptıkları geriverme antlaşmalarının tümünde, tutuklamaya ilişkin kurallara rastlanır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin 5.maddede, geriverme ile ilgili tutuklamayı, kişi özgürlüğünün ayrıntılarından biri olarak belirlemiştir. Bu nedenle hakkında herhangi bir geriverme talebi

⁵⁴⁶ İÇEL-DONAY, 232.

⁵⁴⁷ DURAK, 391.

⁵⁴⁸ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1271.

bulunmayan, geriverilmeyecek bir kişinin geriverme tutuklamasıyla özgürlüğü kısıtlanamaz. Geriverme tutuklaması yalnızca bu amaç için yerine getirilebilir⁵⁴⁹.

Bunun yanında sözleşmenin bu maddesinde belirtilen tutuklamanın insan haklarına aykırı olmaması için usulüne uygun biçimde alınmış olması, bir başka deyişle geriverilecek devletin iç hukuk kurallarına uygun olması da gerekmektedir⁵⁵⁰.

Geriverme işlemleri sırasında tutuklama iki biçimde gerçekleştirilebilir. Bu, ya belirli bir süre ile sınırlı geçici tutuklama ya da geriverilecek kişinin, geriisteyen devlete teslimine kadar sürecek geriverme tutuklaması biçimlerinde olur. Birçok geriverme işleminde, önce geçici tutuklama ve ardından geriverme tutuklaması uygulamasına rastlanır.

aa-Geçici Tutuklama:

Talepname, geriverilecek ülkeye çoğunlukla diplomatik yollardan ulaştırıldığından, bazı durumlarda gecikebilir. Bazı durumlarda ise geriverme talepnamesi hiç hazırlanmamış dahi olabilir. Bu nedenle kişi yakalandıktan sonra serbest de kalmış bulunabilir. İşte bu gibi durumlar, geriverilecek kişinin kaçmasına ya da izini kaybetirmesine neden olabilir⁵⁵¹.

İşte bu türden acele durumlarda geriisteyen ülke, geriverme talebinde bulunacağını belirterek, yakalanan kişinin tutuklanmasını isteyebilir⁵⁵². Henüz geriisteyen devletin talepnamesi geriverilecek devlete ulaşmadan önce geriverilecek kişinin tutuklanması olanağı vardır⁵⁵³. Bu tutuklamada ilk göze çarpan özellik, geriverilecek kişinin yakalanmış bulunması ve ancak bu kişi hakkında henüz bir geriverme talepnamesinin gönderilmemiş olmasıdır⁵⁵⁴.

Geçici tutuklama, geriverilecek kişinin kaçmasını engellemek için önceden belirli süreli bir önlemdir⁵⁵⁵. Bu sürenin belirli olması önemlidir, bu nedenle hemen tüm antlaşmalara bu konu ile ilgili kural konması yoluna gidilir. Bir diğer önemli konu da sürenin olanaklar elverdiği ölçüde kısa tutulmasıdır⁵⁵⁶. Örneğin Konsey Sözleşmesi'nde bu süre 18 gün olarak belirlenmiştir. Sözleşmenin 16. maddesine göre acele durumlarda başvurulabilecek bir önlem olan geçici tutuklamada, geriisteyen

⁵⁴⁹ ÜNAL, 141.

⁵⁵⁰ GÖLCÜKLÜ-GÖZÜBÜYÜK, 190.

⁵⁵¹ ÖZGEN, Suçluların ..., 139.

⁵⁵² ÖNDER, 293.

⁵⁵³ Nur CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, 1.B., İstanbul, 1992, s.171.

⁵⁵⁴ TANER, 246.

⁵⁵⁵ DONAY, 254.

⁵⁵⁶ TANER, 246.

devlet tarafından, gerivermeye dayanak olacak bütün belgelerin en geç 18 gün içinde gönderilmesi zorunludur. Her durumda geriistenen kişinin geçici tutuklu bulunduğu süre 40 günü geçemez⁵⁵⁷.

Gerivermeye ilişkin belgelerin, geçici tutuklamanın sona erip, geriverilecek kişinin serbest bırakılmasından sonra geriverecek devlete ulaşması, kişinin yeniden tutuklanmasına engel oluşturmaz⁵⁵⁸.

Geriisteyen devletin geçici tutuklama talebinde bulunması işleminde diplomatik yolların kullanılması sözkonusu değildir. Talep her türlü yazılı iletişim aracıyla yapılabilmelidir. Bunun tersini, bir başka deyişle geçici tutuklama için diplomasi yolunun uygulanmasını kabul etmek, bu işlemin amacıyla çelişir⁵⁵⁹.

Bu tutuklama geriverecek devletin sorgu yargıçlığı tarafından yerine getirilir. Bu tutuklama kararını verecek sorgu yargıçlığı her ülke iç hukukunda ayrı ayrı görev ve yetki yönünden belirlenmiştir. Bu yargıcın geçici tutuklamaya ilişkin kararına karşı itiraz yolu açıktır. Uygulamada geçici tutuklama kararına karşı itiraz yoluna sık sık başvurulduğu görülmektedir⁵⁶⁰.

Az önce de belirttiğimiz gibi Konsey Sözleşmesi'ne geçici tutuklama ile ilgili 16. maddede kural konmuştur. Bu tutuklama türü Konsey Sözleşmesi ya da diğer antlaşmalarda özel olarak belirlenmiş olup, yalnızca Geriverme Hukuku açısından geçerlidir. Usul yasalarındaki tutuklamadan ayırdır⁵⁶¹.

bb- Geriverme Tutuklaması :

Geriverme talebini içeren talepname diplomatik yollardan verildikten sonra, durumun incelenmesi sırasında, geriverilecek kişinin kaçmasını ve izini kaybettirmesini önlemek için tutuklanması olanağı vardır⁵⁶².

Geriverme talepnamesi geriverecek devlet yetkili makamlarına ulaştıktan sonra, bu talep incelenip bir karara varılacaktır. Bu inceleme sırasında, geriverilecek kişinin kaçmasını ya da izini kaybettirmesini engelleyici önlemler geriverecek devlet tarafından alınacaktır⁵⁶³.

⁵⁵⁷ GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 120.

⁵⁵⁸ DURAK, 392.

⁵⁵⁹ ÖZGEN, Suçluların ..., 140.

⁵⁶⁰ ÖNDER, 294 ; İÇEL-DONAY, 235.

⁵⁶¹ ÖZGEN, Suçluların ..., 140-141.

⁵⁶² CENTEL, 172.

⁵⁶³ ÖZGEN, Suçluların ..., 141.

Görüldüğü gibi burada tutuklama kaçma tehlikesi gerekçesine dayanılarak yapılmaktadır. Kaçma tehlikesi bulunan bir kişinin bu davranışını önlemek için ilk akla gelen önlem tutuklamadır. Bu nedene dayanarak yapılan tutuklama, kesin karara kadar sürebilir. Tutuklama kararı, kaçma tehlikesini önleyici nedene dayanılarak verilirken, incelemenin etkin yürütümü ve kararın uygulanması güvence altına alınmak istenir⁵⁶⁴. Ancak yine de, bu inceleme yapılırken, genel tutuklama koşulları aranmayacaktır⁵⁶⁵.

Geriverme tutuklaması çoğunlukla üç biçimde gerçekleşebilir. İlk durum, talepten önce savcılığa ulaşmış, ancak geriverme davasının henüz açılmamış olması durumudur. Bu durumda savcılık sorgu yargıçlığından, geriverilecek kişinin tutuklanmasını isteyebilir⁵⁶⁶.

İkinci durum geriverme davası, incelemeye yetkili mahkemeye açıldıktan sonra sözkonusu olur. Davayı inceleyen mahkeme geriverilecek kişiyi tutuklayabilir⁵⁶⁷.

Son durum ise kişi hakkında geriverme kararı verilmişse, bu kararın yerine getirilip, kişinin geriisteyen devlete teslimini sağlamak için tutuklama kararı verilebilir. Bu kararı verme görev ve yetkisi yine sorgu yargıçlığındadır. Ancak kişi önceden belirlenmiş bir süre sonunda hala teslim alınmamış olursa, geriverilecek devlet tarafından serbest bırakılır⁵⁶⁸.

Konsey Sözleşmesi 18/4. maddesinde bu süreyi 15 ve 30 gün olarak belirlemiştir. Buna göre geriistenen kişi, önceden belirlenen tarihte teslim alınmamış olursa, bu tarihten başlayarak 15 gün sonunda serbest bırakılabilir. Ancak bu süre sonunda da geriverilecek kişi serbest bırakılmamışsa, 30 günlük sürenin sonunda kesinlikle serbest kalacaktır.

Bundan başka bazı durumlarda geriverilecek kişi yine serbest bırakılır. Bunlar; kişinin geriverilmeyeceğine karar verilmesi, talepten önce gönderilmiş ancak ekli belgelerde ya da talepten önce varolan eksikliklerin önceden belirlenen süre içerisinde gönderilmemesi, gerivermeden vazgeçilmesi durumlarıdır⁵⁶⁹.

⁵⁶⁴ Feyyaz GÖLCÜKLÜ, Ceza Davasında Şahıs Hürriyeti, Ankara, 1958, s.24.

⁵⁶⁵ KUNTER, Ceza Muhakemesi ..., 458.

⁵⁶⁶ ÖNDER, 293.

⁵⁶⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 558.

⁵⁶⁸ ÖNDER, 293.

⁵⁶⁹ ÖZGEN, Suçluların ..., 142.

Tutuklama sorgusu yapılmadan önce geriverilecek kişiye, yakalanma nedenleri açık ve ayrıntılı bir biçimde anlatılır. Bir yasal temsilcinin hukuksal yardımından yararlanması konusu ısrarla önerilir⁵⁷⁰.

Genel anlamda tutuklamadan değişik koşulların varolduğu öne sürülse de, geriverme tutuklamasına da itiraz hakkı vardır⁵⁷¹.

Gerçekten de, hem geçici tutuklamanın ve hem de geriverme tutuklamasının, genel anlamda tutuklamadan değişik koşullara sahip bulunduğu, her ülkenin kendi iç hukukunda kabul ettiği ceza yargılaması tutuklamalarında varolan birtakım ayrıntılı incelemelerin, Geriverme Hukuku kapsamındaki tutuklamada yer almadığı öne sürülmektedir⁵⁷². Bu durum geriverilecek kişinin temel hak ve özgürlüklerini zedeleyici nitelikte olması nedeniyle eleştirilmiştir⁵⁷³.

Bu eleştiriye genel anlamda katılıyoruz. Ancak kanımızca Geriverme Hukuku içerisinde varolan tutuklamanın, bütün ceza yargılaması sistemlerince kabul edilmiş bulunan gıyabi tutuklama işlemlerinin bir türü gibi yorumlanması gerektiği kanısındayız. Buna karşılık, bu tutuklamanın kesinlikle önceden belirlenmiş usul koşullarına uygun bir biçimde yürütülmesine özen gösterilmesi, haksız tutuklamalarda, geriverilecek kişinin ödence taleplerinde geriisteyen ve geriverecek devletin birlikte sorumlu tutulması, böylece bu emniyet tedbirinin uygulamada yalnızca zorunlu durumlarda gündeme gelmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Bu noktada altı çizilmesi gereken bir konu da; teknolojinin ilerlemesi, diğer emniyet tedbirlerinin daha sıklıkla uygulanması yanında Uluslararası Ceza Hukuku'ndaki yeni gelişmeler, geriverme antlaşmalarının daha etkin ve kapsamlı bir duruma gelmesi geriverilecek kişinin kaçma tehlikesine dayanılarak tutuklama kararı verilmesinin sınırlarını daraltmıştır⁵⁷⁴.

c- Eşyalara El koyma

Geriverilecek kişinin işlediği suçla ilgili ve geriverecek devlet ülkesinde bulunan eşyalara el geriisteyen devletin talebi ile ya da geriverecek devlet tarafından kendiliğinden el konabilir⁵⁷⁵. Bu eşyalara el konabilmesi için geriisteyen devletin talebinin zorunlu olduğu, eşyalara geriverecek devlet tarafından kendiliğinden el

⁵⁷⁰ Redfern Legal Centre Publishing Ltd., The Law Handbook, 6.b, 1997, s.89.

⁵⁷¹ ÖNDER, 294.

⁵⁷² ÖZGEN, Suçluların ..., 142.

⁵⁷³ CENTEL, 173.

⁵⁷⁴ GÖLCÜKLÜ, 24.

⁵⁷⁵ DÖNMEZER-ERMAN, 564-565.

konamayacağı öne sürülmüştür⁵⁷⁶. Bizce birinci görüş daha doğrudur ve uygulama da bu biçimde gerçekleşmektedir.

Eşyaya el koymada kural olarak, el koyma işleminin geriverme işlemleri çerçevesinde yapılması ve geriverilen kişi ile birlikte eşyaların da geriisteyen devlete teslim edilmesi gerekir. Ancak herhangi bir nedenle kişinin geriverilememesi durumlarında, suça konu eşyaya el konulabilir ve bu eşya geriisteyen devlete teslim edilebilir⁵⁷⁷. Ancak bu gibi durumlarda eşyanın tekrar geriverecek devlete gönderilmesi koşul olarak ileri sürülebilir. Bunun yanında eşya üzerinde üçüncü bir kişinin hakkı da var ise, eşyanın geriisteyen devlete gönderilmesi kabul edilmemektedir⁵⁷⁸.

Konsey Sözleşmesi'nin 20. maddesinde işlenen suçla ilgili kanıt oluşturabilecek ya da suç sonucunda elde edilmiş eşyalara el konabileceği ve bunların, geriverme gerçekleşmese de, geriisteyen devlete teslim edileceği kural altına alınmıştır.

d-Kefalet Karşılığı Salıverme

Geriverilmesi istenen kişinin tutuklanması ile birlikte, incelemeyi yapan yargıç tarafından, uygun bir kefalet karşılığı salıverilmesi de olanaklıdır. Bu kişi hakkında kefaletin nitelik ve miktarı tümüyle yargıcın takdirindedir. Kefaletle salıverme kararı, tutuklamayı yapan yargıç tarafından alınabileceği gibi, ABD uygulamasında sıkça rastlandığı üzere, özel bir mahkemede görüşme sonucunda da verilebilir⁵⁷⁹.

e-Diğer Emniyet Tedbirleri

Geriverme işlemleri sırasında, geriverecek devlet tarafından, geriverilecek kişi üzerinde yürütülebilecek başka birtakım emniyet tedbirleri de bulunmaktadır. Örneğin geriverilecek kişinin yurtdışına çıkışının yasaklanması ya da bu kişinin belirli bir yerde oturmaya zorlanması yoluna gidilebilir ki, uygulamada bu türden önlemlere sık sık başvurulduğu gözlenmektedir.

Konsey Sözleşmesi'nin 16/4 maddesinde de, geriverme işlemlerinin her aşamasında, geriverilecek kişinin, kaçmasına engel olunacak önlemler alınmak koşuluyla serbest bırakılabileceği öngörülmüştür.

⁵⁷⁶ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1273.

⁵⁷⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 565.

⁵⁷⁸ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 207-208.

⁵⁷⁹ The Law Handbook, 89.

D-Karar ve Teslim

Gerivercek devletin yetkili organı tarafından yapılan inceleme sonucunda geriverme konusunda karar verilir. Bu karar olumlu yönde ise, kişi geriisteyen devlete teslim edilir. Bu işlemleri sırasıyla inceleyelim.

1-Geriverme Kararı

Geriverme kararı, geriverme incelemesini yapacak organın belirlenmesi konusunda da değindiğimiz gibi değişik organlar tarafından verilmektedir.

Uygulamada çoğunlukla seçilmiş olan karma sistemin uygulandığı ülkelerde, geriverme incelemesini yapan mahkeme, gerivermenin koşulları yönünden oluşmadığı yönünde bir karar vermesi yönetimi bağlayıcıdır. Yönetim bu kişiyi geriveremez. Buna karşılık mahkeme tarafından geriverme yönünde olumlu bir karar verilmesi ile, geriverme dosyası yönetime gider. Çoğu ülkede Bakanlar Kurulu tarafından, geriverme konusunda karar verilir. Bu karar gerivermeye ilişkin olabileceği gibi, kişinin geriverilmemesi biçiminde de olabilir⁵⁸⁰.

2-Geriverme İle İlgili Kararlara Karşı Yasa Yollarına Başvurma Sorunu

Geriverme kararlarına karşı yasa yollarına başvurma sorunu oldukça tartışma yaratan bir konudur.

Yargısal sistemi benimseyen ülkelerde, yönetime herhangi bir karar verme yetkisi tanınmamış olduğundan bu türlü bir sorun yaşanmaz. Ancak geriverme incelemesini yapacak organ bakımından yönetsel ve karma sistemlerin benimsendiği ülkelerde, özellikle yönetimin vermiş olduğu kararlar karşısında yasa yollarına başvurulup başvurulamayacağı sorun olmaktadır. Geriverme ile ilgili Bakanlar Kurulu tarafından verilen kararın bir “hükümet tasarrufu” biçiminde değerlendirilmesi ise bu sorunun kaynağını oluşturur⁵⁸¹.

Yönetsel sistemi benimseyen Fransa’da geriverme ile ilgili Bakanlar Kurulu kararları, Fransız Danıştayı tarafından önceleri “hükümet tasarrufu” olarak değerlendirilerek inceleme dışı bırakılış ise de, 1927 yılında çıkarılan Geriverme

⁵⁸⁰ ÖNDER, 294.

⁵⁸¹ ÖZGEN, Suçluların ..., 135.

Yasası'yla durum değişmiş, bu tarihten sonra yapılan başvurular incelemeye alınmaya başlanmıştır⁵⁸².

Fransa'da Bakanlar Kurulu'nun geriverme kararının "hükümet tasarrufu" olarak değerlendirilemeyeceğine ilişkin görüş ve uygulamanın, karma sistemi benimseyen ülkeler için de geçerli olduğu, bu gibi ülkelerde de yönetimce verilen geriverme kararı bir "hükümet tasarrufu" sayılmayarak, bu karar ile ilgili yasa yollarına başvurulabilmesi yolunun açılmasının zorunlu olduğu ileri sürülmüştür⁵⁸³.

Buna karşılık Fransız Geriverme Hukuku içerisinde varolan durumun, her ülke için geçerli olamayacağı, yönetim tarafından verilen geriverme kararının niteliğinin ülkelerin iç hukuk sistemlerine göre değişiklik göstereceği savunulmaktadır⁵⁸⁴.

Yargının vereceği kararlar ile ilgili yasa yollarına başvurulması olanağı yine yargısal sistemlerde geçerlidir. Örneğin Fransa'da yönetimin kararları hakkında yasa yollarına başvurulabilmesine karşılık, yürütmeye görüş bildirici nitelikteki mahkeme kararlarına karşı yasa yollarına başvuru yolu kapalıdır⁵⁸⁵.

Kanımızca hem mahkemenin yapacağı inceleme ve hem de Bakanlar Kurulu'nun vereceği karar ile ilgili olarak yasa yollarına başvurulması olanağı; geriverilecek kişiye, geriverme davasına katılabilecek, işlenen suçtan zarar gören kişiye ve kamu adına savcıya tanınmalıdır. Ancak sorunun temel çözümü, tümüyle hukuksal bir işlem olan gerivermenin siyasal erk olan yönetimden sıyrılmasıyla gerçekleşecektir.

3-Geriverilecek Kişinin Geriisteyen Devlete Teslimi

Hakkında geriverme kararı verilen bir kişi, önceden iki devlet arasında belirlenen bir yerde geriisteyen devlet yetkililerine teslim edilir⁵⁸⁶.

Eğer iki devlet sınır komşusu iseler teslim doğrudan doğruya yapılır. Eğer geriisteyen devletle geriverecek devlet arasında başka ülkeler bulunmakta ise, iki olasılık gündeme gelir. Eğer geriverilecek kişi, bu arada bulunan devlet topraklarından geçirilecek ise, bu devletlere önceden geriisteyen devlet tarafından bu konuda ayrı bir

⁵⁸² DURAN, 610.

⁵⁸³ İÇEL, 696.

⁵⁸⁴ ÖZGEN, Suçluların ..., 137.

⁵⁸⁵ DURAN, 614-615.

⁵⁸⁶ İÇEL, 718.

talepnameyle başvuruda bulunulması gerekir. Bu başvuru sonucunda, topraklarından geçilecek devlet, bu işleme izin verirse teslim gerçekleşir⁵⁸⁷.

Ancak, bu devlet toprakları geçiş için kullanılmayacak, örneğin geriverilecek kişi havayolu ile geriisteyen devlete gönderilecekse talepname gönderilmesine gerek yoktur. Yalnızca bu devleti durumdan önceden bilgilendirmek ve geriverilecek kişiye ilişkin geriverme belgelerinden, örneğin tutuklama yazısını önceden göndermek yeterlidir⁵⁸⁸. Konsey Sözleşmesi de 21. maddesinde bu tür geçişlerde izlenecek usule ilişkin koşulları yukarıdaki gibi kural altına almıştır.

Uygulamada teslim işleminin yürütümü, en hızlı ve kolay yöntem olması nedeniyle İnterpol aracılığıyla gerçekleştirilmektedir⁵⁸⁹.

Teslim konusunda bir başka sorun da geriisteyen, bir başka deyişle teslimin yapılacağı devletin belirlenmesine ilişkindir. Burada geriisteyen devletin bir tane olması durumunda çok önemli bir sorun oluşmaz. Ancak uygulamada geriisteyen devletin birden çok olma olasılığı ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda örneğin geriverilecek kişi bir suç işlemiş, ancak birden çok devlet kendini yetkili görerek bu kişinin geriverilmesini istemiş olabilirler. Bir diğer olasılıkta ise, geriverilecek kişi değişik ülkelerde birden çok suç işlemiştir ve bu nedenle birden çok devlet bu kişiyi istemekte olabilir⁵⁹⁰. İşte bu tür durumlarda gerivermenin hangi ülkeye yapılacağı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak hemen bütün geriverme antlaşmalarında bu gibi durumlarda gerivermenin hangi devlete yapılacağı önceden belirlenmiştir⁵⁹¹. Ancak bu antlaşmalar arasında düzenleme yönünden çok değişik kurallar bulunduğu, geriisteyen devleti belirlemede birliğin bulunmadığı da bir gerçektir⁵⁹². Bu durumlarda gidilecek çözüm yollarını değişik olasılıklara irdelemeye çalışalım.

a-Aynı Suçtan Dolayı Birden Çok Devletin Geriistememesi

Bu durum çoğunlukla suçun işlendiği devlet, suçtan zarar gören devlet ya da suçu işleyen kişinin vatandaşı olduğu devletlerin geriverme talebinde bulunması ile ortaya çıkar.

⁵⁸⁷ TANER, 253-254.

⁵⁸⁸ ÖZGEN, Suçluların ..., 148.

⁵⁸⁹ DURAK, 394.

⁵⁹⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 562.

⁵⁹¹ ÖNDER, 294.

⁵⁹² ÖZGEN, Suçluların ..., 144.

Bu türden durumlarda gerivermenin hangi devlete yapılacağını belirlemede, geriverecek devlete takdir hakkını kullanarak bu devleti belirleme yönünde bir serbestlik tanınması gerektiği öne sürülmektedir⁵⁹³.

Bu konuda altını çizmek istediğimiz bir konu, geriverilecek kişinin, geriverecek devlet dışındaki ülkeler bakımından vatandaşlığının bir sorun olmadığıdır. Geriverilecek kişi, ister geriisteyen devletin, isterse üçüncü bir devletin vatandaşı olsun, eğer koşulları oluşmuşsa geriverme işlemleri yerine getirilir⁵⁹⁴.

Burada Ceza Hukuku'nun iki ayrı ilkesi çatışmaktadır. Bunlardan ülkesellik ilkesine göre, suç nerede işlenmiş ise, suçu işleyen orada yargılanmalıdır temeline dayanırken, diğer yanda kişiselilik ilkesinde kişinin vatandaşı olduğu ülkede yargılanması gerektiği ilkesi gereğince suç işleyen vatandaşın ülkesinde yargılanması ağır basmaktadır.

Biz, işlenen suçtan dolayı çıkarları en çok bozulan, bir başka deyişle suçtan doğrudan zarar gören devletin geriverilecek kişiyi yargılaması gerektiği kanısındayız. Çünkü kişi işlediği suçla, o devletin toplumuna zarar vermekte, suçun sonuçları o devleti zarara uğratmaktadır. Zaten uygulamada çoğu kez suçtan doğrudan zarar gören devletle, suçun işlendiği devlet aynı olmaktadır.

b-Değişik Suçlardan Dolayı Birden Çok Devletin Geriistemesi

Bu gibi durumlarda çoğunlukla geriverilecek kişinin ülkelerinde suç işlediği devletler ile bu kişinin vatandaşı olduğu devlet arasında, bunlardan hangisine geriverileceği yönünde sorun çıkmaktadır.

Bazı yazarlara göre bu konuda da, geriverecek devlete tam bir takdir hakkı tanınmalıdır⁵⁹⁵.

Bu konuda antlaşma bulunmadığı durumlarda uygulamada genellikle, takdir hakkı kullanılmakta ve çoğunlukla ülkesinde suç işlenen devletlerden talepnameyi ilk veren devlete teslim gerçekleşmektedir. Biz de bu durumun en doğru seçim olduğu kanısındayız.

Konsey Sözleşmesi'nde bu konuda 17.madde ile geriverecek devletin, takdir hakkını kullanarak gerivermeyi gerçekleştireceği kural altına alınmıştır.

⁵⁹³ TANER, 252 ; DÖNMEZER-ERMAN, 562.

⁵⁹⁴ MÜSTECAPLIOĞLU, Suçluların ..., 613.

⁵⁹⁵ TANER, 252 ; DÖNMEZER-ERMAN, 562.

V-GERİVERMENİN SONUÇLARI

Yabancı ülkeye sanık olarak geriverilen kişi gittiği ülkede yargılanır. Hükümlü olarak geriverilenlerin ise, gittikleri devlet tarafından cezaları yerine getirilir⁵⁹⁶.

Geriverme işlemleri geriverilecek kişinin geriisteyen devlete teslimi ile bitmemektedir. Bu aşamada da geriisteyen devletin, geriverilecek kişi ele ilgili geriverilecek devlete karşı birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar gerivermenin sonuçlarını oluşturur. Şimdi geriverme işleminin doğurduğu sonuçları inceleyelim.

A- Gerivermede Özellik İlkesi

Geriverilen kişi hakkında geriisteyen devlet tarafından yalnızca talebe konu eylem ile ilgili kovuşturma, yargılama ve infaz gerçekleştirilebilir. Buna gerivermede özellik ilkesi adı verilir⁵⁹⁷.

Bu ilke ile geriisteyen devletin kovuşturma ya da ceza infaz yetkisi sınırlandırılmış olmaktadır⁵⁹⁸. Bunun nedeni açıktır. Geriverilecek devlet, geriisteyen devlet tarafından gönderilen birtakım belgelere göre geriverme incelemesini yapmış ve ondan sonra geriverilecek kişi hakkında bu belgelere dayanarak geriverme kararı vermiştir. Bir başka deyişle, kişinin yargılanması ya da cezalandırılmasında geriverilecek devletin de payı bulunmaktadır. Bu kişi hakkında geriverildiği devlet tarafından yapılan işlemlerde, geriverilecek devletin takdir ettiği iradenin kötüye kullanılmaması gereklidir⁵⁹⁹.

Bu ilke aynı zamanda geriverilen kişinin hukuksal çıkarlarını da korumaktadır⁶⁰⁰. Geriverilen kişi hakkında başka eylemleri ya da değişen eylemi yönünden kovuşturma ve yargılama yapılamaz, başka cezaları infaz edilemez; bu kişi hakkında tutuklama ya da yurtdışına çıkışı yasaklama gibi emniyet tedbirleri de uygulanamaz⁶⁰¹.

Gerivermede özellik ilkesinin geçmişi XIX. yüzyıla kadar dayanır. Bu yüzyıl başlarında Napoli Devleti tarafından birkaç suçtan arandığı sırada Fransa'da bulunan Galotti adlı bir kişiyi geriveren Fransa, bu kişinin yalnızca gerivermeye konu suç

⁵⁹⁶ EREM, Suçluların ..., 231.

⁵⁹⁷ GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 119.

⁵⁹⁸ ÖNDER, 274.

⁵⁹⁹ ÖZGEN, 154.

⁶⁰⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 568.

⁶⁰¹ GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 401.

nedeniyle yargılanmasına izin verdiğini de bildirmişti. Ancak buna karşın Napoli bu kişiyi değişik eylemleri ve özellikle geçmişte gerçekleştirdiği siyasal suçları nedeniyle de yargılamış ve çok ağır cezalara çarptırmıştı. Bu durum karşısında Fransa Napoli'yi savaşa da tehdit ederek, Galotti'nin gerivermeye konu suçlar dışındaki eylemlerinden verilen cezaların kaldırılmasını istedi. Küçük Napoli Devleti de hemen yaptığı hatayı düzeltmek zorunda kaldı. Ancak Fransa bununla da kalmadı ve tüm geriverme antlaşmalarını yürürlükten kaldırarak, gerivermede özellik ilkesinin eklenmesini sağladı⁶⁰². İlkenin ilk kez bir geriverme antlaşmasında yer alması, 1850 tarihli Fransa-İspanya geriverme antlaşması ile olmuştur⁶⁰³. Günümüzde bu ilkenin Geriverme Hukuku içerisinde geçerliliği görüş birliği içerisinde kabul edilmektedir⁶⁰⁴. İlkeye hemen bütün geriverme antlaşmalarında yer verilmekte olup, ayrıca birçok ülkenin iç hukuklarında gerivermede özellik ilkesine ilişkin kurallar bulunmaktadır⁶⁰⁵.

Bu ilke iki tür olasılık için sözkonusudur. Buna göre, geriverilen kişi, geriistenen devlet tarafından herhangi bir suç nedeniyle istenmiş, ancak bu kişinin işlediği başka suçlar nedeniyle hakkında başka kovuşturma ya da ceza bulunmaktaysa ve geriverilen kişinin işlediği suçun niteliği yargılama sırasında değişmiş ise bu ilke uyarınca gerivermeye konu suçun dışında kalan suçlardan yargılama ve infaz gerçekleştiremeyecektir. Şimdi bu olasılıkları daha yakından irdeleyelim.

1-Başka Suçlardan Kovuşturma, Yargılama ve İnfaz Yasağı

Geriisteyen devlet, geriverilecek kişi ile ilgili olarak yalnızca gerivermeye konu olan suç ya da suçlardan kovuşturma ve yargılama yapabilir. Diğer suçlar nedeniyle işlem yapılamaz⁶⁰⁶. Burada ilkeye konu olan suç, gerivermeden önce işlenmiş olmalıdır⁶⁰⁷. Bu biçimde kişi hakkında, geriverilmezden önce işlemiş olduğu başka bir suç nedeniyle bir kovuşturma engeli konmuş bulunmaktadır⁶⁰⁸.

Yine bunun gibi bir kişi hakkında başka bir suç nedeniyle daha önce cezalandırma kararı verilmiş, ancak bu ceza henüz infaz edilmemiş olursa, geriverme bu ceza ile ilgili olmadığı durumlarda infaz işlemleri yürütülemez⁶⁰⁹.

⁶⁰² ÖNDER, 275.

⁶⁰³ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 150.

⁶⁰⁴ ÖNDER, 274.

⁶⁰⁵ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 82.

⁶⁰⁶ TANER, 254.

⁶⁰⁷ ÖNDER, 277.

⁶⁰⁸ YENİSEY, Hazırlık Soruşturması ..., 199.

⁶⁰⁹ DÖNMEZER-ERMAN, 569.

2-Kovuşturma ya da Yargılamada Suçun Niteliğinin Değişmesi

Gerivermeye konu suçun niteliği kovuşturma ya da yargılama sırasında değişebilir. Böyle bir durumda, eğer bu değişme sonunda suç gerivermeye konu olamayacak, örneğin siyasal suçlardan birine dönüşecek olursa, geriisteyen devlet bu kişiyi derhal serbest bırakmak zorundadır⁶¹⁰.

Bunun dışında değişen suç, gerivermeye konu suçlardan olup, kovuşturma ya da yargılama sırasında bu durum anlaşılırsa bazı yazarlara göre suçun temel unsurlarına bakılır. Eğer temel unsurlarda bir değişiklik yoksa, kişi hakkında kovuşturma ya da yargılama sürdürülebilir⁶¹¹.

Bazı yazarlar ise, suçun niteliğinin değiştiği durumlarda, cezalarda da değişme olacağından hareketle, eğer değişen suçun cezası öncekinden daha hafif olacaksa kovuşturma ya da yargılamanın sürdürülebileceği görüşündedirler. Buna göre, çoğa onay veren, aza da onay vermiş sayılmalıdır⁶¹². Ancak bu tür durumlarda değişen suçun cezası, antlaşmada belirlenen özgürlüğü bağlayıcı cezadan daha az bir ceza gerektiriyorsa, yine kovuşturma ya da yargılama sona erdirilmelidir⁶¹³.

Bazı yazarlar ise, değişen suçun cezası, öncekinden ister ağır ve isterse daha hafif olsun, kovuşturma ya da yargılamanın sürdürülemeyeceği görüşündedirler. Buna göre, geriisteyen devletin, aslında daha hafif bir suç nedeniyle yargılanması gereken kişinin geriverilmesini sağlamak için daha ağır bir cezayı öne sürme yolunu seçmesi olasılığı bulunmaktadır⁶¹⁴.

Kanımızca bu son görüş en doğru olanıdır. Gerçekten de, geriisteyen devletin gerivermeyi sağlamak için ağır bir ceza gerektiren eylemi öne sürme olasılığı her zaman vardır. Ancak yine temel unsurlar aynı kalmak koşuluyla, ikincil durumlarda oluşabilecek değişmelerin kovuşturma ya da yargılamayı etkilememesi gerekir. Örneğin etkili eylem suçunun niteliğinin her zaman değişmesi olasılığı vardır. Bu tür durumlarda suç aynı kalmakta, ancak örneğin yaralanmanın derecesi, haksız tahrik gibi ikincil koşullarla suçun niteliği değişebilmektedir. Ancak her durumda verilecek cezanın alt sınırının, antlaşmayla önceden belirlenen en az cezadan daha yüksek olması, bunun tersi olduğunda ise kovuşturma ya da yargılamanın durdurulması gerektiği kanısındayız.

⁶¹⁰ ÖZGEN, Suçluların ..., 156.

⁶¹¹ ÖNDER, 280.

⁶¹² TANER, 255 ; GÖZÜBÜYÜK, Milletlerarası ve Milli ..., 401.

⁶¹³ ÖZGEN, Suçluların ..., 156.

⁶¹⁴ DÖNMEZER-ERMAN, 570.

3-Ayrık Durumlar

Yukarıda incelediğimiz durumlar, geriverilen kişinin hiçbir biçimde diğer suçlarından dolayı yargılanmayacağı, kesinleşmiş cezalarının çektirilemeyeceği ya da hakkında yürütülen kovuşturma ve yargılamanın sürdürülemeyeceği anlamında değildir. Diğer suçlar nedeniyle geriverilen kişi hakkında işlem yürütülebilmesi için önceden antlaşmalarla belirlenmiş ayrık durumlar da bulunmaktadır.

a-Geriverecek Devletin Onayı

Bu ayrık durumların başında, geriverecek devletin onayı gelir⁶¹⁵. Geriverecek devlet, bu ilkenin dışına çıkılması konusunda onay verebilir. Bu onay için geriisteyen devlet, geriverecek devletten usulüne uygun biçimde onay isteyecektir⁶¹⁶.

Böyle bir durumda öncelikle, geriisteyen devlet yeni bir talepnameyle, geriverecek devlete başvuracaktır⁶¹⁷. Bu talepnameye, önceki talepnamedeki gibi bütün gerekli belgelerin eklenmesi zorunludur⁶¹⁸. Burada talepnameyi inceleyip onay kararını verecek makam, geriverme işlemlerini de yürütmüş olan makamdır⁶¹⁹. Bu makam tarafından gerekli onay verilmeden, kovuşturma, yargılama ya da infaz ile ilgili hiçbir işlem yapılamaz⁶²⁰.

Konsey Sözleşmesi'nin 14/a maddesi uyarınca, bu sözleşmeye katılan devletlerden ikisi arasında gerçekleşen geriverme işlemleri sonucunda, gerivermeye olanaklı suçlar içerisinde olmak koşuluyla, geriverecek devletin onayı durumunda, geriverilen kişinin başka suçlarından da yargılanabileceği, bu suç nedeniyle özgürlüğünün kısıtlanabileceği ve varsa başka cezalarının da yerine getirilebileceği kural altına alınmıştır.

b-Geriverilen Kişinin Ülkeyi Terketmemesi

Geriisteyen devletin özellik ilkesine uyarak sanık ya da hükümlü hakkında, gerivermeye temel olan suçlar dışında da işlem yapabilmesi için belirli bir süre konması gerektiği kabul edilmektedir⁶²¹. Kişi eğer bu belirlenen süre içerisinde

⁶¹⁵ ÖZGEN, Suçluların ..., 155.

⁶¹⁶ EREM, Türk Ceza ..., 156.

⁶¹⁷ TANER, 255.

⁶¹⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 571.

⁶¹⁹ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 152.

⁶²⁰ GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 119.

⁶²¹ ÖNDER, 281.

hakkında işlem yürütülecek ülkeyi terketmezse, bu sürenin sonunda diğer suçlarıyla ilgili kovuşturma, yargılama yapılır ya da cezası infaz edilir⁶²². Böyle bir durumda, gerivercek devletin onayını almaya gerek olmadığı gibi, gerivermede özellik ilkesi de artık öne sürülemez⁶²³.

Bu konu genellikle geriverme antlaşmalarında belirtilir⁶²⁴. Konsey Sözleşmesi'nin 14/b maddesinde bu süre 45 gün olarak belirlenmiştir. Geriverilen kişinin bu 45 günlük süre içerisinde ülkeyi terketmemesi durumunda özellik ilkesi geçerliliğini yitirecektir⁶²⁵.

Bu süre, geriverilen kişi ile geriisteyen devlet arasında, gerivermeye konu suçla ilgili hukuksal işlemlerin bittiği anda başlar⁶²⁶.

Ancak bu ayırık durumun yaşama geçirilmesi için de birtakım koşulların bulunması zorunludur. Bu bağlamda, belirlenen süre içerisinde kişinin ülkeyi terkedebilmesi için yeterli koşullar sağlanmalıdır⁶²⁷. Bu süre içerisinde kişi, özgürce düşünüp kararını verebilmelidir. Ayrıca kişiye, bu süre içerisinde hakkında herhangi bir işlem yapılmayacağı konusunda yeterli güvence tanınmalıdır⁶²⁸. Bu süre içerisinde kişi, ülkeyi terkedip etmemek konusunda her türlü etkiden uzak, tümüyle serbest bir biçimde kararını verebilmelidir⁶²⁹.

c-Geriverilen Kişinin Geriisteyen Ülkeye Dönmesi

Geriverilen kişi, geriisteyen devleti terkettikten sonra yeniden aynı ülkeye gelirse, hakkında her türlü yasal işlem yapılabilir⁶³⁰. Bu gibi durumlarda geriverilen kişi hakkında özellik ilkesi uygulanmaz⁶³¹. Böyle durumlarda kişi, hakkında varolan bütün suçlamalara açık olduğunu da belirtmiş bulunmaktadır⁶³². Bu ayırık kuralın uygulamasında da, geriisteyen devletin bütünüyle iyiniyetle hareket etmesi temel ilkedir⁶³³. Ülkeyi terkettikten sonra geri dönen kişi ile ilgili olarak yasal işlemlerin

⁶²² ÖZGEN, Suçluların ..., 159.

⁶²³ TANER, 256.

⁶²⁴ DÖNMEZER-ERMAN, 569.

⁶²⁵ EREM, Türk Ceza ..., 156.

⁶²⁶ ÖNDER, 283.

⁶²⁷ DONAY, 261.

⁶²⁸ ÖNDER, 282.

⁶²⁹ TANER, 256.

⁶³⁰ DÖNMEZER-ERMAN, 569.

⁶³¹ EREM, Türk Ceza ..., 156.

⁶³² ÖNDER, 286.

⁶³³ DÖNMEZER-ERMAN, 569.

yürütülebilmesi için herhangi bir süre öngörülmemiştir. Geriisteyen devletin yetkili makamları, kişinin geri döndüğü andan başlayarak bu tür bir işleme girişebilirler⁶³⁴.

d-Kişinin Onayı

Bu konu ile ilgili olarak öğretide görüş birliği bulunmamaktadır⁶³⁵. Özellikle ilkesinin ayrık durumları arasında en çok tartışılan konu, kişinin onayıyla, hakkında başka bir suçtan işlem yapılıp yapılamayacağı sorunudur⁶³⁶.

Bazı yazarlar, kişinin kendi onayıyla hakkında işlem yapılabileceği düşüncesini savunurlar. Buna göre Geriverme Hukuku içerisinde özellik ilkesi, kişinin haklarını korumak üzere kabul edilmiştir. Eğer kişi bu haklarının bir bölümünden vazgeçerse, bu vazgeçmeye uymak gerekir. Bunun tersi, kişinin hiçbir hakkı bulunmadığını kabul etmek olacaktır⁶³⁷. Ayrıca bir kişinin kendi üzerine atılı bütün isnatlardan temizlenmeye de hakkı vardır⁶³⁸.

Bu görüşün karşısını savunanlara göre ise, kişinin onayı olsa bile hakkında işlem yapılmamalıdır. Çünkü geriverme, bir egemenlik işlemidir. Bu işlemle, kişinin olduğu kadar, geriverecek devletin de ilgisi vardır. Bu nedenle yalnızca kişinin onayı yeterli değildir. Geriverecek devletin de onayı koşuldur⁶³⁹.

Son olarak bağdaştırıcı bir görüş öne sürülmüştür. Buna göre, kişi yargıç önünde ve avukatının da hazır bulunduğu bir duruşmada hakkında işlem yürütülmesine onay verdiği takdirde, bu onaya hukuksal değer tanımak gerekir. Bu gibi durumlarda kişi hakkında gerekli bütün yasal işlemler yapılabilecektir⁶⁴⁰.

Kanımızca geriisteyen devlette varolan koşullar gözönünde bulundurulduğunda yalnızca geriverilen kişinin onayıyla işlem başlatılmamalı, bu onayın da eklendiği bir talepnameyle geriverecek devletten de onay alınmalıdır. Bu biçimde, hem onaya hukuksal bir değer tanınmış olacak ve hem de ilkenin kötüye kullanılmasının önüne geçilebilecektir.

Böylece gerivermede özellik ilkesi ile ilgili açıklamamızın sonuna geliyoruz. Bizce bu ilke Geriverme Hukuku'nun en temel kurumlarından birisidir. Gerivermede özellik kuralı, geriverme işlemlerinde ortaya konabilecek birtakım kötüniyetli

⁶³⁴ ÖNDER, 286.

⁶³⁵ ÖZGEN, Suçluların 157.

⁶³⁶ ÖNDER, 285.

⁶³⁷ MANZINI, 320-321'den aktaran ÖZGEN, Suçluların ..., 157.

⁶³⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 572.

⁶³⁹ TANER, 255 ; EREM, Suçluların ..., 232.

⁶⁴⁰ ÖNDER, 286.

yaklaşımlara engel olabilmesi bakımından, mutlaka korunması gereken bir ilkedir. İlke bu durumuyla, Geriverme Hukuku'nda çok az ve belki de hiç eleştirilmemiştir.

B-Geriverilen Kişinin Geriisteyen Devlet Tarafından Başka Bir Devlete Geriverilememesi İlkesi

Geriverilen kişi, geriisteyen devlette yargılandıktan ya da cezasını çektikten sonra, gerivercek devletin onayı olmaksızın, başka bir ülkeye geriverilemez⁶⁴¹. Görüldüğü gibi, geriverilen kişi hakkında kendisine ilişkin işlemleri yapan devletin, bu kişiyi üçüncü bir devlete geriverebilmesi için gerivercek devletin onayını alması gerekmektedir. Bunun dışında kişinin, önceden belirlenmiş terk süresi içerisinde ülkeden ayrılmaması durumunda da üçüncü bir ülkeye yeniden geriverilmesi olanağı vardır⁶⁴².

Bu ilkenin amacı, gerivermenin kötüye kullanılmasını önlemektir. Bu bağlamda, aralarında geriverme antlaşması bulunmayan ya da geriverme olanağı olmayan iki ülke arasında bu işlemler gerçekleşmeyeceği için, bu olanağa sahip üçüncü bir devletin devreye sokulması ve kişilerin geriverilmesinin bir tür muvazaa antlaşması biçiminde yaşama geçirilmesini sağlamak yoluyla, işlemlerin kötüniyetli kullanılması olasılığı önlenmektedir⁶⁴³. Kısacası bu ilke olmasaydı, geriisteyen devletin kendiliğinden yapamayacağı işlemler, üçüncü bir devlet adına kullanılmış olurdu⁶⁴⁴.

Konsey Sözleşmesi de 15. maddesinde bu ilkeye yer vermektedir. Buna göre, geriisteyen devlete geriverme yapıldıktan sonra bu devletin kişiyi başka bir devlete gerivermesi, onay ve terketmeme koşullarına bağlanmıştır. Burada, eğer kişi hakkında üçüncü bir devletten geriverme talebinde bulunulursa, ilk geriverme kararını veren devletin talepname ve ekindeki bütün belgeleri isteme yetkisi ve onay vermeme hakkı bulunmaktadır. Ancak sözleşme ile belirlenmiş olan özellik ilkesinde de geçerli 45 günlük süre sonunda kişi geriverildiği devleti terketmezse, bu onayın alınmasına gerek yoktur.

Bizce de Geriverme Hukuku'nda böyle bir ilkenin bulunması, geriverme işlemlerinin kötüye kullanılmasını önlemek bakımından zorunludur.

⁶⁴¹ DÖNMEZER-ERMAN, 571.

⁶⁴² TANER, 256.

⁶⁴³ ÖZGEN, Suçluların ..., 158.

⁶⁴⁴ DÖNMEZER-ERMAN, 573.

C-Geriisteyen Devletin Verdiği Güvenceye Bağlı Kalması İlkesi

Geriisteyen devlet tarafından, gerivercek devlete, geriverilecek kişi hakkında bir takım cezaların infaz edilmeyeceği gibi bazı güvenceler verilmiş olabilir. Örneğin daha önce ölüm cezasını geriverme yönünden incelerken değindiğimiz üzere, gerivercek devlet, geriisteyen devleti, geriverilecek kişi hakkında ölüm cezası uygulanmayacağı biçiminde bir güvence vermeye zorlayabilir.

Bu gibi durumlarda, geristeyen devlet kişi hakkında verdiği güvencenin sınırları içerisinde kalmak zorundadır⁶⁴⁵.

Geriverme Hukuku çerçevesinde, geriisteyen devletin, gerivermenin gerçekleşmesi için birtakım sınırlamalara uyması en önemli görevidir. Bu sınırlardan olan güvence kapsamındaki işlemlerin uygulanmaması konusunda gerekli titizliği göstermekle yükümlüdür. Bu sınırlara uyulmasını istemek, gerivercek devletin en doğal hakkıdır⁶⁴⁶.

VI-GERİVERME GİDERLERİ

Geriverme Hukuku'nda, her devletin, kendi topraklarında yapılan geriverme giderlerini karşılaması bir gelenek olarak kabul edilmektedir⁶⁴⁷.

Gerivermenin işlemlerinin yürütülmesi çerçevesinde birtakım yazışmaların, kişilerin yer değiştirmelerinin, elkonan eşyaların taşınmasının birtakım harcamaları yanında getirmesi doğaldır. Bu harcamalardan bir bölümü geriisteyecek devlet ve bir bölümü de gerivercek devlet tarafından yapılır. Geriverme Hukuku'nda kural olarak, her devletin kendi harcamalarını karşılaması gerektiği kabul edilmektedir⁶⁴⁸.

Konsey Sözleşmesi de 24. maddesiyle, gerivercek devletin, geriverme ile ilgili olarak yaptığı harcamaları kendisinin karşılayacağını; ancak, geriverilecek kişinin transit geçiş biçiminde teslimi gerekiyorsa, bu nedenle doğacak giderlerin geriisteyen devlet tarafından yerine getirileceğini kural altına almıştır.

⁶⁴⁵ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 83.

⁶⁴⁶ DÖNMEZER-ERMAN, 567.

⁶⁴⁷ TANER, 254.

⁶⁴⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 566.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HUKUK SİSTEMİ İÇERİSİNDE

SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKU

I-GENEL OLARAK

Suçluların Geriverilmesi Hukuku, Türk Hukuk sistemi içerisinde de önemli bir yere sahiptir. Öğretide birçok yazar, gerivermenin hukuksal-siyasal bir işlem olmaktan çıkarak, başlı başına bir hukuk dalı olduğunu kabul etmektedirler. Biz bu bölümde, daha önce genel hatlarıyla incelediğimiz bu hukuk dalının ülkemiz hukuk sistemi içerisinde varolan genel yapısını ve işleyişini incelemeye çalışacağız. Bu incelememizde, Geriverme Hukuku ile ilgili genel bilgileri aktarırken değindiğimiz konuların, gereksiz tekrarlardan kaçınarak, ülkemiz yönünden yansımalarını irdeleme çabası içerisinde olacağız. Bu nedenle sırasıyla, Geriverme Hukuku'nun Türkiye'deki tarihsel gelişimi ve Türk Geriverme Hukuku kaynaklarını açıklayacak, daha sonra gerivermenin Türkiye bakımından işleyişini ele almaya çalışacağız.

II-GERİVERME HUKUKUNUN TÜRK HUKUK

TARİHİ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ

Türk Hukuk tarihi içerisinde geriverme ile ilgili olarak Osmanlı uygulamaları öncesi kaynaklara ulaşma olanağına sahip değiliz⁶⁴⁹. Gerçi en eski dönemlerde bile Türk devletlerinde de, suçun önlenmesi ve suç işleyenlerin cezalandırılması yolunda uluslararası antlaşmalar yapıldığına ilişkin belgelere ulaşma olanağı vardır. Örneğin MÖ 47 yılında Hunlar'la Çinliler arasında yapılan antlaşmanın 1.maddesinde, her iki devletin de karşı devlet uyrukları tarafından gerçekleştirilen hukuk dışı eylemleri birbirine bildireceği, bu eylemleri gerçekleştirenlerin cezalandırılacağı ve zararın da karşılanacağı kural altına alınmaktaydı⁶⁵⁰.

Osmanlılar'dan önce kurulan müslüman Türk devletlerinde İslam Hukuku kuralları uygulandığı için, bu devletlerin de, İslam Hukuku kuralları çerçevesinde geriverme işlemlerini yürüttüklerini söyleyebiliriz. Bu nedenle öncelikle İslam Hukuku'nun gerivermeye ilişkin kurallarını incelemek gerekir.

⁶⁴⁹ ÖZGEN, Suçluların ..., 21.

⁶⁵⁰ Sadri Maksudi ARSAL, Türk Tarihi ve Hukuk, C.I, İstanbul, 1947, s.218.

A-İslam Hukuku'nda Geriverme

Bu hukuk sisteminin temel kaynağı kutsal kitap Kuran'dır. Ancak Kuran'da geriverme ile ilgili herhangi bir kural konmamıştır⁶⁵¹. Ancak İslam Hukuku'nun ikinci en önemli kaynağı olan peygamber uygulamalarında geriverme işlemine olanak tanındığı, bu konu ile ilgili antlaşmalar yapıldığı görülmektedir⁶⁵².

İslam tarihinde ilk geriverme işlemi 628 yılında Mekke'den kaçarak müslümanlara sığınan ve müslüman olan bir kişinin, kendisini isteyen Mekkeliler'e geriverilmesi ile olmuştur⁶⁵³.

İslam Hukuku bakımından genel olarak gerivermenin iki değişik koşulda incelendiğini gözlemliyoruz. Buna göre eğer suç işleyip bir İslam ülkesine sığınan kişinin geriverilmesi, geriisteyen devletin İslam ülkesi olup olmasına göre değişmektedir.

1-Geriisteyen Devletin İslam Hukukunu Uyguluyor Olması Durumunda Geriverme

İslam Hukuku'nun uygulandığı bir devletten, yine bu hukuk kurallarının yürürlükte olduğu başka bir devlete kaçan kişi hakkında, kaçtığı devlet tarafından yargılama yapılması olanağı vardır. Çünkü her iki devlet de aynı hukuk sistemini uygulamakta, aynı kurallarla ceza vermekte, cezaları benzer biçimlerle infaz etmektedirler⁶⁵⁴.

Bu nedenden ötürü geriverecek İslam devleti, kendisi yargılama yapacağı gerekçesini öne sürerek geriisteyen devletin talebini reddedebilir. Çünkü İslam Hukuku'na göre işlenen bir eylem için, bu eylemi işleyen kimseye yalnızca bir kez yargılama yapıp, yine en çok bir kez ceza verilebileceği kural olarak kabul edilmiştir⁶⁵⁵.

Ancak böyle durumlarda, eğer suçun işlenmesinden zarar gören kişiler, suç işleyen kişinin geriverilmesini isterlerse, geriverilecek kişi hakkında herhangi bir

⁶⁵¹ İÇEL, 700.

⁶⁵² Bu konu ile ilgili ilk antlaşma 628 yılında müslümanlarla Mekkeliler arasında yapılan Hudeybiye antlaşmasıdır: Halil CİN-Ahmet AĞÜNDÜZ, Türk Hukuk Tarihi, C.2, İstanbul, 1990, s.350.

⁶⁵³ Ahmed Reşid TURNAGİL, İslamiyet ve Milletler Hukuku, İstanbul, 1993, s.216, dn.3.

⁶⁵⁴ Muhammed EBU ZEHRİ, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, çev. İbrahim TÜFEKÇİ, İstanbul, 1994, s.318.

⁶⁵⁵ Abdulkadir UDEH, Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk, çev. Ruhi ÖZCAN-Ali ŞAFAK, C.I, Ankara, 1990, s.272.

yargılama yapılmamışsa ve geriisteyen müslüman devlet geriverme talebinde ısrar ederse geriverme işlemi gerçekleştirilir⁶⁵⁶.

Özetle belirtmek gerekirse iki müslüman devlet arasında ortaya çıkan geriverme sorunlarında, kişinin yargılanıp yargılanmayacağı konusu araştırılır. Eğer kişi kaçtığı ülkede de yargılanabiliyorsa, geriverme gerçekleşmez. Ancak geriisteyen devletin yargılama yapmak konusunda ısrarlı olması ve yargılamanın da henüz başlatılmamış olması durumlarında geriverme gerçekleşir. İslam Hukuku'na göre gerivermeden beklenen amaç, adaletin mutlaka işlemesini sağlamak ve suç işlemenin önüne geçmektir⁶⁵⁷.

2-Geriisteyen Devletin İslam Hukukunu Uygulamıyor Olması Durumlarında Geriverme

Müslüman ya da müslüman olmayan bir kişi, yabancı bir ülkede suç işledikten sonra bir müslüman devlete kaçmış olabilirler. Bu gibi kişilerden müslüman olmayanlara “harbi” adı verilir. Harbiler eğer isterlerse “zımma sözleşmesi” adı verilen bir antlaşma ile İslam ülkesinin “zımmi” adı verilen vatandaşlarından olabilirler⁶⁵⁸. Bir takım yazarlara göre, bu aşamada İslam devleti “vatandaşını gerivermeyeceği” gerekçesini öne sürerek geriverme talebini reddedebilir⁶⁵⁹. Ancak çoğunluğun da kabul ettiği düşünceye göre, bu gibi durumlarda iki devlet arasında imzalanmış bir antlaşma ya da yerleşmiş gelenek kuralları bulunmakta ise, kişi geriisteyen devlete geriverilebilir⁶⁶⁰.

İslam Hukuku tam ülkesellik ilkesini kabul etmiştir. Ancak bazı durumlarda, yabancı ülkede suç işledikten sonra müslüman devlet topraklarına kaçan kişilerin de yargılanabileceği ilkesi de benimsenmiştir⁶⁶¹. Bu nedenle, İslam Hukuku'nun uygulandığı devletler; kişileri, yargılayıp, cezalarını infaz etme olanağına sahip bulundukları sürece gerivermemişlerdir⁶⁶². Bunun tek ayırık durumu iki devlet arasında

⁶⁵⁶ EBU ZEHRA, 318-319.

⁶⁵⁷ UDEH, 272.

⁶⁵⁸ ALTUÇ, 39.

⁶⁵⁹ UDEH, 273.

⁶⁶⁰ EBU ZEHRA, 321.

⁶⁶¹ CİN-AKGÜNDÜZ, 349.

⁶⁶² UDEH, 274.

bu konuları düzenleyen bir antlaşmanın varlığıdır⁶⁶³. Ancak antlaşma bulunması durumunda da kadınların geriverilmesi çoğunlukla kabul edilmemektedir⁶⁶⁴.

B-Osmanlılarda Geriverme

Osmanlı Devleti'nde de, geriverme ile ilgili işlemler konusunda İslam Hukuku kuralları geçerliydi⁶⁶⁵.

Osmanlılarda, ülke içerisinde suç işleyen ve yabancı bir ülkeye kaçan kişilerin geriverilmesi istenirdi. Buna karşılık, iyi ilişkilerin varlığı durumunda Osmanlılar, yabancı bir ülkede suç işleyip ülkelerine kaçan kişileri talepte bulunan devletlere vermekteydiler⁶⁶⁶.

Osmanlı tarihinde gerivermenin en önemli örneği, Cem Sultan'ın, Papa'dan ve Rodos yönetiminden geriistenmesidir⁶⁶⁷.

Osmanlılar'da gerivermenin gerçekleşmesinde genellikle bir antlaşmanın varlığı önkoşul olarak aranmıştır. Bu nedenle sorun, çoğunlukla, barış antlaşmalarına geriverme ile ilgili kurallar konarak çözümlenmek istenmiştir⁶⁶⁸. Bu tür antlaşmalara Pasarofça (1718), Belgrat (1739), KüçükKaynarca (1774), Zıstovi (1793) Antlaşmaları örnek olarak gösterilebilir⁶⁶⁹.

Osmanlılar'da kapitülasyonlar döneminde Türk yargısının yetkilerinin yabancılarla ilgili olarak sınırlanması nedeniyle geriverme, yeterince işletilememiştir⁶⁷⁰. Bu dönemde Osmanlı Devleti, yabancı devletlere, kendi ülkesi üzerinde yargılama yapma yetkisi tanıdığı ve yine yabancı kişilere verilen cezaların kendi cezaevlerinde yerine getirildiği için, geriverme işlemlerinin yapılmasına gerek kalmıyordu⁶⁷¹.

Osmanlıların son dönemlerinde önemi artan siyasal suçluların geriverilmesi ile ilgili işlemlerde genel olarak bir uygulama birliği göze çarpmaktadır. Osmanlılar ilke olarak siyasal suçluları gerivermemekteydi⁶⁷². Örneğin 1849 yılında Macar ihtilalci Kossuth'un ayaklanmasına katılarak Osmanlı Devleti'ne sığınan 5000 sığınmacı,

⁶⁶³ Hudeybiye Antlaşması ile, Mekke'den kaçıp müslümanlara sığınan kişilerin, Mekke'ye geriverilecekleri kural altına alınmıştı: EBU ZEHRA, 322.

⁶⁶⁴ TURNAGİL, 216 ; UDEH, 272-273.

⁶⁶⁵ ÖZGEN, Suçluların ..., 21.

⁶⁶⁶ İÇEL, 700.

⁶⁶⁷ GÜNAY, 14.

⁶⁶⁸ ÖZGEN, Suçluların ..., 22.

⁶⁶⁹ İÇEL, 701.

⁶⁷⁰ DONAY, 241.

⁶⁷¹ ÖZGEN, Suçluların ..., 22.

⁶⁷² İÇEL, 701.

Macaristan, Avusturya ve Rusya tarafından ısrarla istenmelerine karşın, siyasal suçlu oldukları gerekçe gösterilerek geriverilmemişlerdi⁶⁷³. Ayaklanmanın önderliğini yürüten Kossuth'un geriverilmesi talebi de aynı gerekçeyle reddedilmişti⁶⁷⁴.

Osmanlılar gerçek anlamda ilk geriverme antlaşmasını 1874 yılında ABD ile yapmışlardır⁶⁷⁵. Daha sonra 1917 yılında Almanya ile de bir geriverme antlaşması imzalanmıştır⁶⁷⁶.

C-Cumhuriyet Dönemi

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra imzalanan ilk antlaşmalardan birisi de Türkiye-ABD geriverme antlaşmasıdır. 6 Ağustos 1923'te Lozan'da biraraya gelen Türk ve ABD yetkilileri arasında, Osmanlılar döneminde yapılmış olan 1874 tarihli geriverme antlaşması ele alınarak görüşülmüş ve antlaşma yenilenmiştir⁶⁷⁷.

Bundan sonra, Cumhuriyet'in ilanı ve çağdaş hukuk anlayışının Türkiye'de yerleşme süreci içerisinde, 1926 yılında yeni Türk Ceza Yasası'nın kabulü ile geriverme 9. maddede düzenlenmiş, bu biçimde işleme yasal bir kimlik de kazandırılmıştır⁶⁷⁸.

Bu süreçte, yabancı devletlerle birçok ikili ve çok taraflı antlaşma yapılarak, yasal madde de desteklenmiştir. Bu bağlamda, Konsey Sözleşmesi'ne katılmadan önce, ABD dışında Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Irak, İran, İsviçre, İtalya, Macaristan, Yugoslavya, Yunanistan ve Suriye gibi ülkelerle geriverme antlaşmaları yapılmıştır⁶⁷⁹.

Az ilerde daha ayrıntılı inceleyeceğimiz üzere, "vatandaşın geriverilmeyeceği" ilkesi ve geriverme tutuklamasına ilişkin olarak 1982 Anayasası'nda kural konmak biçiminde, gerivermeye Anayasal bir boyut da kazandırılmıştır.

⁶⁷³ ARMAOĞLU, 1598.

⁶⁷⁴ MÜSTECAPLIOĞLU, Suçluların ..., 618.

⁶⁷⁵ İÇEL, 701.

⁶⁷⁶ ÖZGEN, Suçluların ..., 23.

⁶⁷⁷ DONAY, 241.

⁶⁷⁸ İÇEL, 702.

⁶⁷⁹ ÖZGEN, Suçluların ..., 23.

III-TÜRK GERİVERME HUKUKU KAYNAKLARI

A-Genel Olarak

Türk Geriverme Hukuku kaynakları da, daha önce genel olarak incelediğimiz Geriverme Hukuku kaynaklarıyla önemli ölçüde paralellik göstermektedir. Biz burada da konuyu, iç hukuk kaynakları ve uluslararası kaynaklar olmak üzere iki bölümde inceleyeceğiz.

B-İç Hukuk Kaynakları

Hukuk sistemimizde, tıpkı diğer adli yardımlaşma alanlarında olduğu gibi, geriverme ile ilgili düzenlemeleri bir bütün olarak ele alan bir kaynak bulunmamaktadır⁶⁸⁰.

Türk iç hukukunda geriverme ile ilgili en önemli kurallar, Anayasa ile Türk Ceza Yasası'nda toplanmıştır. Bunun yanında geriverme ile ilişkili bulunan diğer bir takım yasalar da vardır. Öğreti ve mahkeme içtihatları, önemli diğer kaynaklardır. Biz araştırmamızda, henüz yürürlüğe girmemiş bulunmasına karşın, 1997 tarihli Türk Ceza Yasası Öntasarısı'nı da geriverme yönünden incelemeyi uygun bulduk.

1-Türk Anayasası

Birçok ülkede Anayasa'nın Geriverme Hukuku'nda önemli bir kaynak olarak benimsendiğini biliyoruz. Türk yasakoyucu da 1982 Anayasası'nda geriverme ile ilgili özel düzenlemeler getirmiştir.

Türkiye'nin 1921, 1924 ve 1961 Anayasaları'nda geriverme ile ilgili doğrudan bir ilke benimseyen ya da kural koyan herhangi bir düzenlemeye rastlanmaz. Türkiye'de Geriverme Hukuku'na ilişkin ilk anayasal düzenleme 1982 Anayasası ile gerçekleştirilmiştir⁶⁸¹.

1982 Anayasası'nın gerivermeyle ilgili en önemli düzenlemesi 38.maddede yer alır⁶⁸². Bu maddenin son fıkrasında “vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez” denilmiş, böylece vatandaşlığın geriverilemeyeceğine ilişkin ilke, anayasal bir kural olarak Türk iç hukukunda yer almıştır. 1982 Anayasası'nın gerekçesinde, bu

⁶⁸⁰ DURAK, 385.

⁶⁸¹ Vural SAVAŞ-Sadık MOLLAMAHMUTOĞLU, Türk Ceza Kanununun Yorumu, C.I, 3.B, Ankara, 1999, s.257 ; BEREKET, 30.

⁶⁸² Maddenin tam metni için bkz. A.Şeref GÖZÜBÜYÜK, TC 1982 Anayasası, Ankara, 1996, s.45.

kuralın konmasıyla, çok eski tarihlerden beri gerivermede uygulanan vatandaşın yabancı ülkeye geriverilemeyeceği ilkesinin, kural altına alındığı belirtilmiştir⁶⁸³.

1982 Anayasası'nın geriverme ile ilgili öngördüğü bir diğer düzenleme 19.maddenin 3. fıkrasında yer alır⁶⁸⁴. Kişi hürriyeti ve güvenliği başlıklı bu maddede, kişilerin özgürlük ve güvenliğe sahip olduğu, ancak yasa ile belirlenen durumlarda özgürlüğün kısıtlanabileceği kural altına alındıktan sonra, hakkında geriverme kararı verilen bir kimsenin yakalanması ya da tutuklanması, bu hakların kullanımının ayrı durumlardan olduğu belirtilmektedir. Böylece, 1961 Anayasası'nda temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için bazı durumlarda Uluslararası Hukuk'a uygun bir biçimde ve yasayla sınırlanabileceğine ilişkin 13.maddesi⁶⁸⁵ bir tür açılıma bağlı tutulmakta ve bu maddenin gerivermeye de etkili olduğu görüşü⁶⁸⁶ ayrı durumlara sayılması yolu ile benimsenmektedir. Bu biçimde, temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için sınırlandırılabilirliği kuralı 1982 Anayasası'nın 16.maddesinde⁶⁸⁷ yinelenildikten sonra, bu sınırların neler olduğu tek tek sayılmaktadır.

1982 Anayasası'nın 23.maddesi de dolaylı yoldan geriverme ile ilişkilidir. Bu maddenin son fıkrasında vatandaşın sınırdışı edilemeyeceği de kural altına alınmış olup⁶⁸⁸, böylece Türk vatandaşı olduğu için geriverilemeyen kişilerin, sınırdışı edilmek suretiyle geriisteyen ülkeye verilmesinin de yolu kapatılmaktadır.

Böylece; temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasında bireye, devlet karşısında daha güçsüz bir konum verdiği biçiminde eleştirilen 1982 Anayasası, önceki anayasalarda bulunmayan birtakım yeni kurallar öngörmekte ve bu durumuyla, özellikle insan hakları ile ilgili uluslararası antlaşmalarla uyum ve paralellik sağlanması konusunda yol gösterici bir çaba sergilemektedir⁶⁸⁹. Bu bağlamda her ne kadar vatandaşlığın geriverilmezliği ilkesini eleştirsek de, Geriverme Hukuku ile ilgili birtakım ilkelerin Anayasa'da yer alması önemli bir aşama olarak kabul edilebilir.

⁶⁸³ SAVAŞ-MOLLAMAHMUTOĞLU, 241.

⁶⁸⁴ Maddenin tam metni için bkz. GÖZÜBÜYÜK, TC 1982 ..., 30-33.

⁶⁸⁵ Maddenin tam metni için bkz. Gürbüz ÖNBİLGİN-Muammer OYTAN, Öğretide ve Uygulamada TC Anayasasının İlke ve Kuralları ile Anayasa Mahkemesi Kararları Dizini, Ankara, 1977, s.379.

⁶⁸⁶ İÇEL, 694.

⁶⁸⁷ Maddenin tam metni için bkz. GÖZÜBÜYÜK, TC 1982 ..., s.29.

⁶⁸⁸ Maddenin tam metni için bkz. GÖZÜBÜYÜK, TC 1982 ..., s.34.

⁶⁸⁹ ÖZBUDUN, 75-76.

2-Türk Ceza Yasası

Türk Geriverme Hukuku'nun uygulamaya yönelik en önemli yasal kaynağı Türk Ceza Yasası'nın 9.maddesidir. Bu madde, yasanın 01.07.1926'da yürürlüğe girmesinden bu yana hiçbir değişikliğe uğramamıştır.

Madde toplam altı fıkradan oluşmakta ve geriverme uygulamasında temel alınacak ilkeleri düzenlemektedir.

Birinci fıkra, bir cürümden dolayı bir Türk'ün yabancı devletlere geriverilmesi talebinin devletçe kabul edilemeyeceği açıklanmakta; ikinci fıkra, hangi ülkenin vatandaşı olursa olsun, bir kişinin siyasal ya da bağlı siyasal suçtan dolayı geriverilemeyeceği kural konmakta; üçüncü fıkra, geriverme yargısında Asliye Mahkemeleri görevli mahkeme gösterilmekte ve bu mahkemenin görevinin, cürmün niteliği ve kişinin vatandaşlığı konusunda karar vermekle sınırlı olduğu belirtilmekte; dördüncü fıkra, suçun siyasal, askeri ya da bunlara bağlı bulunduğu belirlenmesi durumunda gerivermenin kabul edilmeyeceği bildirilmekte; beşinci fıkra, adi suçlar dolayısıyla geriverilmesi istenen kişilerle, yabancıların geriverilip verilmeyeceği konusunda hükümetin karar alacağı söylenmekte ve son fıkra da özel bir tutuklama kuralı konarak, geriverilecek kişilerle ilgili yerel sulh yargıçlığınca tutuklama yapılabileceği belirtilmektedir⁶⁹⁰.

9.madde Türk Ceza Yasası'nın uygulanmasına ilişkin genel kuralların belirtildiği ilk bölüm içerisinde yer alır. Bu madde ile birlikte Türk Ceza Yasası'nın ilk on maddesinde belirlenen cezaların yasallığı, ülkesellik, kişisellik gibi ilkeleri düzenleyen kurallar, geriverme ile dolaylı yoldan ilgilidir. Doğaldır ki, suç ile ilişkili olması dolayısıyla, tüm ceza kurallarının da geriverme ile dolaylı yollardan ilgisi bulunmaktadır.

Ancak buna karşın, gerivermenin bir tek madde ile düzenlenmiş bulunması öğretide fazlasıyla eleştirilmektedir. Buna göre TCY'nın 9.maddesi, yapılan düzenlemenin tek maddede ve üstelik yüzeysel bir biçimde kalması nedeniyle gereksinimlere yanıt vermekten çok uzak kalmaktadır⁶⁹¹.

Örneğin 9.maddede, mahkemece yapılacak incelemenin açık olup olmayacağı, yargılamada avukatın hazır bulunup bulunamayacağı, verilecek karara karşı yasa

⁶⁹⁰ Maddenin tam metni için bkz. SAVAŞ-MOLLAMAHMUTOĞLU, 241.

⁶⁹¹ ÖZTÜRK-ERDEM-ÖZBEK, 64.

yollarına başvurulup başvurulamayacağı gibi konulara açıklık getiren bir düzenlemeye gidilmemiştir⁶⁹².

Bunun yanında örneğin, kişi özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik en önemli kurumlardan birisi olan “tutuklama” işleminin madde içerisindeki düzenlemesinin de, geriverilecek kişiler için yeterli güvenceyi sağladığı söylenemez⁶⁹³.

Bu eksikliklerin giderilmesinde her ne kadar genel kurallara göre işlem yapılabileceği ilkesine dayanılarak sorun çözümlenmek istense de, bu her zaman olanaklı bulunmamakta ve bu ilke uygulansa da, istenen sonuçlar çoğu kez gerçekleşmemektedir⁶⁹⁴.

TCY’nın 9.maddesi, Türkiye ile aralarında geriverme antlaşması bulunmayan devletlerin geriverme taleplerinde ya da antlaşma olsa da, antlaşmada boşluk bulunan durumlarda önem kazanmaktadır⁶⁹⁵.

Bizce de gerivermenin, iç hukuktaki asıl kaynağı olan Ceza Yasası’nda bir tek maddede ve yüzeysel bir biçimde düzenlenmiş olması, birçok sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Üstelik madde yazılışı ile de, çağdaş yasa tekniğine aykırı bir biçim sergilemektedir. Öyle ki, örneğin üçüncü fıkraya kadar askeri suçlarda geriverme konusunda hiçbir kısıtlayıcı kural konmamış iken, sanki daha önce sözedilmişçesine bu fıkra suçun askeri bir nitelik göstermesi durumunda ne tür bir işlem yapılacağı konusunda kesin bir kural öngörülmüştür. Yine maddede geçen “ecnebi” sözcüğünden ne anlaşılması gerektiği, örneğin vatansızların geriverilmesinin olanaklı bulunup bulunmadığı tereddüt yaratacak bir biçimdedir. Ancak çözüm yalnızca maddenin değiştirilmesinde midir? Bizce sorun ancak, TCY’na daha ayrıntılı kurallar koymak yerine, geriverme ile ilgili ilkeleri belirleyen ve usule ilişkin yeterli düzenlemelerin de yeralacağı ayrı bir geriverme yasası çıkartılmak suretiyle çözümlenebilecektir.

3-1997 Tarihli Türk Ceza Yasası Öntasarısı

1997 tarihli Türk Ceza Yasası Öntasarısı’nda geriverme, 17.maddede, “Siyasi Suçlar ve Suçluların Geriverilmesi” başlığı altında düzenlenmektedir.

Maddenin birinci fıkrasında, Türkiye’ye karşı işlenmiş olmamak koşuluyla yabancı ülkede işlenen siyasi veya askeri ya da bunlara bağlı suçlardan dolayı

⁶⁹² TANER, 234.

⁶⁹³ CENTEL, 173.

⁶⁹⁴ ÖZGEN, Suçluların ..., 11.

⁶⁹⁵ DURAN, 594.

Türkiye’de yargılama yapılamayacağı ve bu tür suçları işleyenler hakkında geriverme taleplerinin kabul edilemeyeceği; ikinci fıkra, Türk vatandaşlarıyla, eylemi siyasal veya askeri ya da bunlara bağlı suçlardan olduğu mahkemece belirlenen kişilerin geriverilemeyeceği; üçüncü fıkra, geriverme talebi geldiğinde, geriverilecek kişinin bulunduğu yer Asliye Ceza Mahkemesi tarafından, bu kişinin uyrukluğu ile eylemin niteliği konusunda bir karar verileceği, bu karar karşısında temyiz yoluna başvurulabileceği; dördüncü fıkra, yabancılarla, eylemi maddede sayılan nitelikleri göstermeyenlerin geriverilmesini Bakanlar Kurulu’nun kabul edebileceği; beşinci fıkra, geriverilecek kişilerin tutuklanabileceği; altıncı fıkra, geriverilecek kişinin gözaltına alınmasına, Türkiye’nin katıldığı uluslararası sözleşme kurallarına göre karar verilebileceği düzenleme altına alınmıştır⁶⁹⁶.

Yasanın genel gerekçesi açıklanırken, maddeki bu düzenleme ile yabancı ülkelerde işlenen siyasal ve buna bağlı suçlarda, eylemin Türkiye’ye karşı işlenmemiş olması koşuluyla, Türkiye’de kovuşturma yapılamayacağının açık bir biçimde belirtildiği ve bu konudaki tereddütlerin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı gösterilmektedir⁶⁹⁷.

Maddenin gerekçesi incelendiğinde, Geriverme Hukuku’na ilişkin genel ilkelerin maddeye aktarıldığı göze çarpmaktadır. Buna göre; maddede yabancı ülkelerde işlenen siyasal suçların Türkiye’de bağlı bulunduğu rejim ile Geriverme Hukuku’na ilişkin temel ilkelerin düzenlendiği; siyasal, askeri ve bunlara bağlı suçlarda geriverme talebinin kabul edilemeyeceği, bu suçları işleyenler hakkında Türkiye’de yargılama da yapılamayacağı kuralı konarken amaçlan, ülkesine karşı suç işlenen devletin iç işlerine karışmanın önlenmesidir. Bunun yanında öntasarıdaki düzenleme ile, geriverme incelemesini yapacak ve karar verecek organlar bakımından karma sistemin benimsendiği, geriverme ile ilgili ilk incelemenin yapıldığı Asliye Ceza Mahkemesi’nin kabul ya da red kararlarına karşı temyiz yolunun açık bulunduğu, ancak temyiz edilen bu kararların öncelikle incelenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır⁶⁹⁸.

1997 tarihli TCY Öntasarısı’nda öngörülen düzenleme, TCY’daki düzenlemeye göre pek çok yenilikler getirmektedir. Öncelikle siyasal, askeri ve bunlara bağlı suçlarda, Türkiye’ye karşı işlenmemek koşuluyla, Türkiye’de yargılama

⁶⁹⁶ Maddenin tam metni için bkz. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Türk Ceza Kanunu Öntasarısı (1997), Özel Seri:3, s.31.

⁶⁹⁷ Türk Ceza Kanunu Öntasarısı, 147.

⁶⁹⁸ Türk Ceza Kanunu Öntasarısı, 166.

yapılamayacağını kesin bir biçimde ortaya konması çok önemlidir. Bunun yanında ikinci çok önemli yenilik, geriverme ile ilgili mahkeme kararlarına karşı temyiz yolunun açılmasıdır. Son olarak, ilk kez getirilen, gerivermede gözüaltına alma ile ilgili kural, çağdaş hukuk anlayışına son derece uygun bulunmaktadır.

Ancak bu çağdaş düzenleme dahi, gereksinimleri karşılamaktan uzaktır. Bu duruma maddenin gerekçesi açıklanırken değinilmiş, madde hükmünün geriverme işlemlerinin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm bulmak konusunda yeterli olmadığı, sorunun çözümü için geriverme ile ilgili ayrı bir yasa çıkartılmasının gerekliliği vurgulanmıştır⁶⁹⁹.

4-Diğer Yasalar

Anayasa ve Türk Ceza Yasası dışındaki bazı yasalarda da gerivermeyle ilişkili kurallar bulunmaktadır.

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın eşyalara elkoymayı düzenleyen 86 ve devamı maddeleri⁷⁰⁰, yine aynı yasanın kişi özgürlüğünün kısıtlanması kapsamında tutuklama ve yakalamaya ilişkin usulleri gösteren 104 ve devamı maddeleri⁷⁰¹ geriverme yargılamasında belirlenen biçimsel koşulların nasıl işletileceğini gösterme yönünden geriverme ile ilişkilidir.

825 sayılı Ceza Kanununun Mevkii Mer'iyete Vaz'ına Müteallik Yasa'nın 2. maddesiyle, geriverme yargılaması sırasında, incelemeyi yapan mahkemenin, vatandaşlığın belirlenmesinde, vatandaşlığa alma işleriyle görevli bakanlığın gözüönünde bulundurduğu belge ve kayıtlara dayanacağı kural altına alınmıştır⁷⁰².

Yine vatandaşlık konusunda; vatandaşlığa giriş ve vatandaşlıktan çıkış, vatandaşlığın kanıtlanması, kuşku durumlarda hangi bakanlıkça kabul edilen belgelere dayanılacağı, bu konularda yargılama ve yasa yolları gibi geriverme ile dolaylı yoldan ilişkili birtakım kurallar, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Yasası'nda yer almaktadır⁷⁰³.

Bu örnekler de göstermektedir ki, Türk iç hukukunda Geriverme Hukuku'nu doğrudan ya da dolaylı biçimlerde ilgilendiren birçok kural bulunmaktadır. Ancak ne yazık ki, bu yazılı kurallar dağınık bir görünümündedir.

⁶⁹⁹ Türk Ceza Kanunu Öntasarısı, 167.

⁷⁰⁰ Maddelerin tam metni için bkz. Sedat BAKICI-Nazif KAÇAK, Ceza ve Yargılama Usulüne İlişkin Temel Kanunlar, Ankara, 1997, s.277 vd.

⁷⁰¹ Maddelerin tam metni için bkz. BAKICI-KAÇAK, 282 vd.

⁷⁰² Maddenin tam metni için bkz. BAKICI-KAÇAK, 241.

⁷⁰³ Yasa metni için bkz. BAKICI-KAÇAK, 1475 vd.

5-Öğreti

Geriverme Hukuku'nun Türkiye'de gelişmesinde en önemli pay öğretiye aittir. Geriverme işleminin tüm çağdaş ülkelerde bir hukuk dalı olarak benimsenmesi karşısında, öğreti de ortaya koyduğu bilimsel görüşlerle işlemin Türkiye'de de bir hukuk dalı olarak kabul edilmesinin öncülüğünü yapmaktadır. Özellikle kaynakçamızda da görüleceği üzere henüz Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak, bugüne dek geriverme konusunda ortaya konmuş birçok değişik düşünce, incelemeyi yapan yargıçlara yol gösterici nitelikleriyle önemli ölçüde yardımcı olmaktadır.

Diğer yanda, örneğin iç hukukumuzda herhangi bir yasa maddesinde siyasal suçun tanımı yapılmış değildir. Askeri suçların da açık bir tanımına rastlanmaz. Asliye Ceza Mahkemesi incelemesini yaparken, bu konuda özellikle öğretiye başvurma yoluna giderek sorunu çözümleyecektir⁷⁰⁴.

6-Mahkeme İçtihatları

Her alanda iç hukuk kaynaklarından birisi olarak kabul edilen mahkeme içtihatları, incelemeyi yapacak mahkemenin yapacağı yorumda yol gösterici bir nitelik taşır.

Bilindiği gibi içtihatlar, uyulması zorunluluğu bulunmamakla birlikte, hukuk birliğinin sağlanması açısından uyulmasına özen gösterilmesi gereken karar ve yorumları içerir bir özellik gösterirler. Bu nedenle inceleme aşamasında mahkemenin, özellikle Yargıtay içtihatlarını gözönünde bulundurması gerekir⁷⁰⁵.

Uyulması zorunlu bulunan mahkeme içtihadı niteliğindeki içtihatları Birleştirme Kararları'na gelince; az ilerde daha ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğimiz üzere, Yargıtay'ın değişik dairelerince, aynı konuda değişik tarihlerde verdiği farklı kararlar bulunmasına karşılık, henüz geriverme konusunda herhangi bir İBK kararı alınmamıştır.

C-Uluslararası Hukuk Kaynakları

Türk Geriverme Hukuku'nun da en önemli kaynağı Uluslararası Hukuk kaynaklarıdır. Bu kaynaklar aynı genel sistemi incelerken gördüğümüz gibi, uluslararası antlaşmalar ve karşılıklılık ilkesi olarak sıralanırlar.

⁷⁰⁴ DURAN, 601.

⁷⁰⁵ DURAN, 596.

1-Uluslararası Antlaşmalar

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan başlayarak pek çok uluslararası geriverme antlaşmasına katılmıştır. Bu antlaşmaları da, kendi aralarında, katılanların sayılarına göre çok taraflı ya da ikili geriverme antlaşmaları olarak iki bölümde incelemek gerekir.

a-İkili Geriverme Antlaşmaları

Türkiye birçok ülkeyle ikili geriverme antlaşması imzalamıştır. Geriverme Hukuku'nun Türk Hukuku içerisindeki tarihsel gelişimini incelerken de değindiğimiz gibi, Osmanlılar döneminde ABD ve Almanya ile yapılan geriverme antlaşmaları, genç Cumhuriyet'le birlikte yenilenmiş; ardından siyasal rejimleri birbirine tümüyle karşıt birçok ülkeyle, yargısal işbirliğine gidilerek, geriverme antlaşmaları imzalanmıştır.

Bu antlaşmalar yalnızca geriverme ile ilgili olabileceği gibi, çoğunlukla adli yardımlaşma, hükümlü nakli gibi konuları da içine alacak biçimde geniş kapsamlı olarak düzenlenmiştir.

2000 yılı Temmuz ayı verilerine göre Türkiye ile ABD, Azerbaycan, Gürcistan, Irak, İran, KKTC, Libya, Mısır, Özbekistan, Pakistan, Suriye, Tunus, Ürdün, Yugoslavya, Kazakistan arasında geriverme işlemleri ikili antlaşmalarla yürütülmektedir⁷⁰⁶.

Konsey Sözleşmesi'ne katılan ülkeler arasında daha önce imzalanmış bulunan ikili ya da çok taraflı geriverme antlaşmalarıyla konan kurallar, sözleşmenin 28/1 maddesi uyarınca ortadan kaldırılmıştır. Ancak buna karşın uygulamada, sözleşme ile düzenlenmemiş bazı konularda, ikili geriverme antlaşmaları ile belirlenen birtakım kurallar geçerliliğini sürdürmektedir. Örneğin, her ikisi de Konsey Sözleşmesi'ne taraf bulunan Türkiye ile Almanya arasında geriverme işlemlerinden doğan birtakım sorunlar, iki ülke arasında yapılan 1930 tarihli ikili geriverme antlaşmasına göre çözüme kavuşturulabilmektedir⁷⁰⁷.

⁷⁰⁶ Cezai Konularda ..., 32-38 ; Bu sözleşmelerin yürürlüğü ile ilgili olarak bkz. Ek.8.

⁷⁰⁷ YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 610.

b-Konsey Sözleşmesi

Konsey Sözleşmesi, Türk Ceza Yasası'na göre, özellikle gerivermenin işleyişi konusunda çok daha ayrıntılı düzenlemeler içermektedir⁷⁰⁸.

Türkiye açısından Konsey Sözleşmesi, 18.11.1959 gün ve 7376 sayılı yasayla uygun bulunmuş ve 28.11.1959 tarihli Resmi Gazete'nin 10365 sayılı nüshasında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁷⁰⁹.

Türkiye sözleşmeye katılan ülkelerle arasında varolan geriverme ilişkilerini, bu sözleşme kurallarına göre yürütmektedir. Sözleşmenin ölüm cezası sözkonusu olduğunda verilecek güvenceye ilişkin 11. maddesine Türkiye çekince koymuştur⁷¹⁰.

Daha önce sözünü ettiğimiz üzere Türkiye, Konsey Sözleşmesi'ne ek 2. protokolü de onaylamıştır. Bu protokol, 8.5.1991 gün ve 3732 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunarak, 25.9.1991 tarihli ve 21002 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁷¹¹.

2-Türk Geriverme Hukuku Bakımından Uluslararası Hukukun Yerleşmiş Gelenekleri ve Karşılıklılık İlkesi

Türk Hukuku'nda geriverme işlemleri genellikle ikili ya da çok taraflı antlaşmalarla düzenlenmekle birlikte, antlaşma bulunmayan durumlarda karşılıklılık ve Uluslararası Hukuk'un yerleşmiş gelenek kurallarına göre de geriverme gerçekleştirilebilmektedir⁷¹².

Türk Geriverme Hukuku içerisinde karşılıklılık ilkesinin uygulama olanağının bulunup bulunmadığı konusu özellikle Yargıtay'ın 1949 yılında vermiş olduğu bir kararda ortaya koyduğu, "geriverme antlaşması olmadığı takdirde adi suç işleyenlerin de geriverilmesi sözkonusu olamaz" biçimindeki görüşünden dolayı oldukça tartışılmıştır⁷¹³.

Bu karara dayanan bir takım yazarlar; Türk Geriverme Hukuku'nda karşılıklılık ilkesinin uygulanamayacağını, sözkonusu kararda açıkça belirtildiği üzere,

⁷⁰⁸ ÖZTÜRK-ERDEM-ÖZBEK, 64.

⁷⁰⁹ Cezai Konularda ..., 24.

⁷¹⁰ Çekince metni için bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 596.

⁷¹¹ Cezai Konularda ..., 24.

⁷¹² TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 160.

⁷¹³ İleride daha ayrıntılarıyla değineceğimiz bu önemli kararın (1.CD. 13.4.1949/1010-687) tam metni için bkz. Sulhi DÖNMEZER, "Yabancı Memlekette İşlenen Suçlar, Siyasi Suçlar ve Nisbi Siyasi Suçlar", İÜHFİM, İstanbul, C.XV, Sayı:2-3, 1949, s.760-764.

antlaşma bulunmayan durumlarda geriverme işlemlerinin gerçekleşmesinin sözkonusu olamayacağını savunmuşlardır⁷¹⁴.

Oysa ki uygulamada, arada bir antlaşma bulunmasa da karşılıklılık ilkesi ya da Uluslararası Hukuk'un yerleşmiş gelenek kurallarına göre gerçekleşen gerivermelere rastlamak olanaklıdır. Örneğin Fransa ile Türkiye arasında herhangi bir geriverme antlaşmasının yürürlükte bulunmadığı 1953 yılında Chauvel-Bize adlı Fransız ülkesine geriverilmiştir. Yine, Tunus'la yapılan geriverme antlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce 1982 yılında, Cevher Özden bu ülke tarafından Türkiye'ye, karşılıklılık ve Uluslararası Hukuk'un yerleşmiş gelenek kuralları çerçevesinde geriverilmiştir⁷¹⁵.

Bunun yanında Yargıtay da ileri tarihlerde vermiş olduğu kararlarında, bu konudaki görüşünü değiştirmiştir.

Yargıtay 6.CD.nin 11.1.1973 tarihli bir kararında, "Fransa ile Türkiye arasında bir geriverme antlaşmasının bulunmayışına, Konsey Sözleşmesi'nin Fransa bakımından yürürlükte olmayışına karşın, benzer durumlarda Fransa'nın geriistenen kişileri Türkiye'ye vermesi ile karşılıklılık ve Uluslararası Hukuk'un yardım ilkelerine göre Türkiye'nin de aynı tutumu izlemesinin gerektiği" görüşü ortaya konmuştur⁷¹⁶.

Yargıtay 7.CD. de aynı biçimde, "iki ülke arasında geriverme antlaşmasının bulunduğu durumlarda işlemlerin bu antlaşma kurallarına göre yürütüleceği, böyle bir antlaşmanın bulunmadığı durumlarda ise sorunun karşılıklı uygulama ilkelerine göre çözümleneceği" biçiminde bir görüş bildirmiştir⁷¹⁷.

Böylece Türk Geriverme Hukuku bakımından Uluslararası Hukuk'un yerleşmiş gelenekleri ve karşılıklılık ilkesinin kesin biçimde kaynak olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

3-Hukukun Genel İlkeleri

Türk Hukuku'nda hem 1961 ve hem de 1982 Anayasaları "hukukun genel İlkeleri"nden doğrudan doğruya söz etmemekle birlikte, 1961 Anayasası'nın 132. ve 1982 Anayasası'nın 138. maddelerinin, bu ilkelerin yargıçlar tarafından bir hukuk kaynağı olarak kullanabileceğini öngördüğü söylenebilir. Bu maddelere göre yargıçlar, önlerine gelen olaylarda, yasaya ve hukuka uygun bir biçimde, vicdani kanılarına göre karar vereceklerdir. Burada "hukuka uygunluk"tan söz edilirken güdülen amaç,

⁷¹⁴ ÖZGEN, Suçluların ..., 10.

⁷¹⁵ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 160.

⁷¹⁶ Karar (6.CD., 11.1.1973/260-170) metni için bkz. GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 144.

⁷¹⁷ Karar (7.CD., 30.3.1973/3834-3601) metni için bkz. GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 143.

yargıçların yasada kural bulunmayan durumlarda hukukun genel ilkelerine göre karar vereceklerini göstermektedir⁷¹⁸.

Bunun yanında Anayasa'nın 2. maddesinde, "hukuk devleti ilkesi"ne yer verilmiş olması, hukukun genel ilkelerinin bir hukuk kaynağı olarak kabul edilmesini gerektirir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu birçok kararda, hukukun genel ilkelerinden destek ölçü norm olarak yararlanmış, bazı durumlarda ise, bizim de katıldığımız bir biçimde, bu ilkelerin Anayasa kurallarından da önde geldiğini vurgulamıştır⁷¹⁹.

4-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

İnsan Hakları'nın uluslararası düzeyde korunmasına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye tarafından 1954 yılında onaylanmıştır. Sözleşmenin onaylanmasına ilişkin 6366 sayılı yasa TBMM tarafından 10 Mart 1954'te kabul edilmiş ve sözleşme 18 Mayıs 1954'te Türkiye bakımından yürürlüğe girmiştir⁷²⁰. Bu tarihten sonra sözleşme Türk Hukuku'nun bir parçası durumuna gelmiştir⁷²¹. Ardından Türkiye, 1987 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuru hakkını ve 1989 yılında da Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir⁷²².

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, henüz bireysel başvuru hakkının Türkiye tarafından kabul edilmediği 1983 yılında, 12 Eylül döneminde ülkeden Almanya'ya kaçan Kemal Altun'un başvurusu üzerine vermiş olduğu karar konumuz açısından önemlidir.

Kemal Altun, 1981 yılında Almanya'ya kaçarak siyasal sığınma istemiştir. Ancak Türk Interpolü, sözkonusu kişinin 1980 yılı Mayıs ayında bir bakana karşı düzenlenen silahlı saldırının sanığı olduğunu bildirmiş, ardından da Türkiye, bu kişinin Türkiye'ye geriverilmesi için başvuruda bulunmuştur. İncelemeyi yapan Alman mahkemeleri Altun'un eyleminin siyasal olmadığı biçiminde bir karar vermiş, Alman yönetimi de bu kişinin geriverilmesini kabul etmiştir. Bu süreçte Altun ve avukatı, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurarak, Türkiye'de karakollar ve cezaevlerinde sistematik olarak işkence uygulandığını, bu durumun İnsan Hakları

⁷¹⁸ ÖZBUDUN, 96.

⁷¹⁹ ÖZBUDUN, 357.

⁷²⁰ GÖLCÜKLÜ-GÖZÜBÜYÜK, 14-15.

⁷²¹ ÜNAL, 97.

⁷²² ÖZBUDUN, 76.

Sözleşmesi'nin 3.maddesine aykırı bulunduğunu, Altun'un geriverilmesi durumunda üzerinde işkence uygulanacağını kesin olduğunu ileri sürmüş ve bu nedenle geriverilmesinin önlenmesini talep etmişlerdir. Komisyon öncelikle Alman yönetiminden, karar verilinceye kadar gerivermenin ertelenmesini istemiş ve ardından 3 Mayıs 1983'te yaptığı duruşmada sözleşmenin 3.maddesine göre incelenen başvuruyu ciddi bularak, kabul edilebilirlik kararı vermiştir. Ancak bir süre sonra Kemal Altun'un kendini öldürmesiyle konu gündemden çıkmıştır. Komisyonun bu kararı Alman yönetimini bağlayıcı niteliktedir. Nitekim Almanya da, komisyon kararı üzerine geriverme işlemlerini durdurmuştur⁷²³.

Bu bağlamda, hakkında bireysel başvuruda bulunulmasını kabul eden devletler için, geriverme işlemleri sırasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararlar bağlayıcı nitelikte olmaktadır. Diğer bir deyişle örneğin geriverme konusunda mahkeme tarafından verilecek bir erteleme ya da durdurma kararını yerine getirmek Türkiye için de bir yükümlülüktür⁷²⁴.

Öte yandan İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı yanında, benzer olaylarda örnek alınmak biçiminde yardımcı kaynak olma özelliği gözardı edilmemelidir. Günümüzde Avrupa Konseyi'ne üye olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ve İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuruyu kabul etmiş olan ülkeler ve ülkemiz bakımından, sözleşme kuralları ile mahkemenin yorum ve uygulamaları her alanda değerlendirilmek zorundadır⁷²⁵.

D-Kaynakların Birbirleriyle İlişkileri

Genel olarak Geriverme Hukuku kaynaklarının birbirleriyle ilişkilerini anlatırken değindiğimiz görüş ve tartışmalar, Türk Hukuku açısından da geçerlidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, çağdaş anayasaların birçoğunun aksine, Uluslararası Hukuk'la iç hukuk kurallarının ilişkisi konusunda genel bir kural konmamıştır⁷²⁶. Böyle bir durumda kaynaklar arasında çatışma olması doğaldır⁷²⁷.

Genel olarak antlaşmaların Türk hukukundaki yeri konusunda gerek 1961 ve gerekse 1982 Anayasaları'nda iki ana kural konmuştur. Bunlardan birincisinde

⁷²³ ÜNAL, 115-117.

⁷²⁴ Aslan GÜNDÜZ, "İnsan Hakları İle İlgili Uluslararası Sözleşmelerin Kurduğu Denetim Organları Kararlarının Hukukumuza Etkileri", İnsan Hakları ve Yargı-Sorunlar ve Çözümler, (14-15 Mayıs tarihli Seminer Bildirisi), Ankara, 1998, s.98.

⁷²⁵ Sulhi DÖNMEZER, "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi, Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu", İnsan Hakları ve Yargı-Sorunlar ve Çözümler, (14-15 Mayıs tarihli Seminer Bildirisi), Ankara, 1998, s.28.

⁷²⁶ ÖZBUDUN, 354.

⁷²⁷ ÖNDER, 251.

“uluslararası antlaşmaların yasa gücünde olacağı” ve ikincisinde de “uluslararası antlaşmaların anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceği” biçimindedir⁷²⁸. Söz konusu düzenlemeler, 1961 Anayasası’nın 65. maddesinde⁷²⁹ ve 1982 Anayasası’nın 90.maddesinde⁷³⁰ yer almaktadır.

Bu kural da öğretide oldukça tartışma yaratmıştır. Bazı yazarlar antlaşmaların “değiştirilemez özel norm” olma özelliği dolayısıyla iç hukuk kurallarından üstün bulunduğu görüşündedirler⁷³¹.

Bazı yazarlar da aynı biçimde Anayasa’nın 90. maddesiyle uluslararası hukuk kurallarının iç hukuk kurallarına üstünlüğünün kabul edildiğini, bu kuralla antlaşma kurallarının yasalardan üstün bir konumda olduğunun anlaşılması gerektiğini savunurlar⁷³².

Yine bir başka görüşte ise, uluslararası antlaşmalarla belirlenen kuralların anayasal bir nitelik taşımaları nedeniyle, TCY’nın bu tür antlaşmaları tamamlayıcı bir kural niteliğinde olduğu, 9.maddenin uluslararası antlaşmalara aykırı düzenlemeler getiremeyeceği ileri sürülmüştür⁷³³.

Bunun karşısında bazı yazarlar ise, Türk hukukunda antlaşmaların yasalardan ve Anayasa’dan üstünlüğünün olmadığını; 90. madde ile, uluslararası antlaşmaların yasalarla eşdeğer tutulduğunu, iki kaynak arasında çatışma doğması durumunda sorunun, öncelik-sonralık, özellik-genellik ilkeleri çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği görüşündedirler⁷³⁴.

Konuyla ilgili olarak Yargıtay 7.CD’nin, daha önce de değindiğimiz, 30.3.1973 tarihli kararı uygulamaya ışık tutucu niteliktedir. Buna göre iki devlet arasında geriverme antlaşması bulunduğu durumlarda, TCK 9.maddesi uygulanmayacaktır. Bu kararla Yargıtay da Uluslararası Hukuk kurallarının, iç hukuk kurallarına üstünlüğünü kabul etmiş olmaktadır.

Biz de Uluslararası Hukuk kurallarının, iç hukuk kurallarına üstün olduğu kanısındayız. Buna göre Türkiye’nin tarafı olduğu antlaşmalar ile, üzerinde bütün ulusların görüşbirliğine vardıkları yerleşmiş hukuk kurallarının yasalardan ve genel olarak Anayasa’dan üstün olduğuna inanıyoruz. Ancak bu kuralların, Türk

⁷²⁸ GÖLCÜKLÜ-GÖZÜBÜYÜK, 16.

⁷²⁹ Maddenin tam metni için bkz. ÖNBİLGİN-OYTAN, 391.

⁷³⁰ Maddenin tam metni için bkz. GÖZÜBÜYÜK, TC 1982 ..., 77-78.

⁷³¹ ÖNDER, 251-252 ; GÖLCÜKLÜ-GÖZÜBÜYÜK, 19.

⁷³² DÖNMEZER-ERMAN, 498 ; İÇEL-DONAY, 209.

⁷³³ SOYASLAN, 134.

⁷³⁴ ÖZBUDUN, 355.

Anayasası'nın temel ilkelerine ve örneğin Türkiye'nin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü gibi varlık koşullarına uygun olması zorunludur. Bunun dışında, Türkiye'nin katılarak çekince koymadığı bütün Uluslararası Hukuk kurallarının, iç hukuk kurallarından üstün bulunduğu görüşündeyiz.

IV-TÜRK GERİVERME HUKUKUNUN İŞLEYİŞİ

Bu bölümde, Türk Geriverme Hukuku kaynakları ile, gerivermenin temel ilkelerinin Türk geriverme uygulamalarına yansımalarını araştıracağız. Bu araştırmayı yaparken, konuyu üç ana alt başlık altında değerlendirmeyi uygun bulduk. Buna göre, öncelikle kişi ve eylem yönünden geriverme koşullarını ve ardından da biçimsel koşulları irdeleme çabası içerisinde olacağız.

A-Eyleme İlişkin Koşullar

Türk Geriverme Hukuku kaynakları birarada değerlendirildiğinde, eyleme ilişkin olarak, Geriverme Hukuku'nun genel uygulamalarıyla bir paralellik sağlanmış olduğu göze çarpmaktadır. Bunu sağlayan, Geriverme Hukuku'nun temel ilkelerinin birçoğunun Türk Geriverme Hukuku içerisinde de aynı biçimde yer almış olmasıdır. Biz de Türk Geriverme Hukuku bakımından eyleme ilişkin koşulları incelerken , genel ilkeleri yinelemekten kaçınmaya özen göstereceğiz.

1-Geriistenen Kişinin Bir Suç İşlemiş Olması

Başka bir ülkede hakkında yasal işlem başlatıldıktan ya da bu yasal işlem sonucunda ceza verildikten sonra Türkiye'ye gelen bir kişinin, geriverilebilmesi için, yabancı ülkede gerçekleştirdiği eylemin Türk Ceza Hukuku kapsamında da suç sayılması zorunludur⁷³⁵.

Daha önce açıkladığımız üzere Konsey Sözleşmesi'nde, gerivermeye konu eylemin niteliği konusunda herhangi bir ayrıma gidilmemiş iken, TCY 9.maddesi, gerçekleştirilen eylemin bir "cürüm" olmasını koşul olarak belirlemiştir⁷³⁶.

Ancak yasadaki bu türlü bir ayrıma karşın, Türkiye'nin imzaladığı birçok ikili geriverme antlaşmasında, gerçekleştirilen eylemin "cürüm" olması koşulu aranmamıştır. İran(1937) ve Çekoslovakya(1932) ile yapılan antlaşmalarda eylemin "cürüm" olması koşul olarak aranırken, sayma sistemine göre suçların belirlendiği

⁷³⁵ DURAN, 597.

⁷³⁶ İÇEL, 708.

Belçika(1939) ve ABD(1980) antlaşmalarında, yalnızca cürüm olan eylemler geriverme kapsamına alınmıştır. Bunların dışındaki Romanya(1972), Tunus(1983), Irak(1947) antlaşmalarında “suç”; Suriye(1983), Yugoslavya(1974), Ürdün(1975), Pakistan(1984), Macaristan(1982), Bulgaristan(1978) antlaşmalarında ise “fiil” terimi kullanılmıştır⁷³⁷.

Türkiye’nin bir başka ülkeye, geriistenen kişiyi geriverebilmesi için, gerivermeye konu suçun yabancı bir ülkede işlenmesi de koşuldur. Türkiye’de işlenen suçlarda, TCY 3. maddesine göre⁷³⁸ yargılama görev ve yetkisi Türk mahkemelerine aittir⁷³⁹.

2-Gerivermeye Konu Suçun Belirli Bir Ağırılıkta Olması

Gerivermeye konu suçun belirli bir ağırlıkta olması, Türk Geriverme Hukuku bakımından da koşul olarak kabul edilmektedir.

Bu konuda yasada herhangi bir kural bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye’nin katıldığı Konsey Sözleşmesi yanında, birçok ikili geriverme antlaşmasında en az ceza süresi sistemi benimsenmiştir⁷⁴⁰.

1939 tarihli Türkiye-Belçika geriverme antlaşması ile, halen yürürlükte bulunan 1980 tarihli Türkiye-ABD geriverme antlaşmalarında ise, gerivermeye konu suçlar sayma sistemi ile belirlenmiştir. Ancak burada da, belirli bir ceza süresinin üzerinde bulunan suçlarda gerivermenin olanaklı bulunduğu da düzenleme altına alınmıştır. ABD ile daha önce yürürlükte olan 1923 tarihli geriverme antlaşması da, sayma sistemine göre yapılmıştır⁷⁴¹.

Konsey Sözleşmesi ve birçok ikili geriverme antlaşmasında, gerivermeye konu suçun yasada öngörülen cezasının sanıklar için en az bir yıllık özgürlüğü bağlayıcı ceza olması aranırken ve kabahatler için özgürlüğü bağlayıcı ceza süresi TCY 21. maddede⁷⁴² bir günden iki yıla kadar hafif hapis cezası olarak belirlenmişken, diğer koşulların da oluşması durumunda, kabahat suçlarında da gerivermenin gerçekleşebileceği ileri sürülmüştür⁷⁴³.

⁷³⁷ Antlaşma metinleri için bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 613 vd.

⁷³⁸ Madde metni için bkz. BAKICI-KAÇAK, 1327.

⁷³⁹ EREM, Suçluların ..., 223-224.

⁷⁴⁰ Örneğin Tunus (24.md.), Suriye (2.md), Yugoslavya (2.md), Pakistan (18.md), KKTC (35.md) antlaşmaları.

⁷⁴¹ DONAY, 241-242.

⁷⁴² Madde metni için bkz. BAKICI-KAÇAK, 1331.

⁷⁴³ ÖZTÜRK-ERDEM-ÖZBEK, 65.

Biz de bu görüşe katılmaktayız. Gerivermenin konusu suç işleyen kişilerin yargılanabilmeleri ve cezalandırılabilmelerini sağlamak olduğuna göre, gerivermede bu suçun niteliği değil, bu suça verilen ya da verilecek cezanın ağırlığı önemli olmalıdır. Yasakoyucu tarafından suç olarak belirlenip, işlenmesi durumunda ceza verileceği yasada açıkça belirtilen her tür eylem, antlaşmalarda belirtilen süre koşullarının uygun olması durumunda, gerivermeye konu olabilmelidir.

3-Gerivermeye Konu Suçun Kovuşturulabilir Olması

Gerivermeye konu suçun zamanaşımı, şikayet yokluğu ve af gibi kovuşturma engellerinin bulunması, Türk Geriverme Hukuku bakımından da gerivermeye engeldir⁷⁴⁴.

TCY 9. maddesinde bu konu ile ilgili olarak da herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Daha önce değindiğimiz gibi Konsey Sözleşmesi'nde ve 2. ek protokolde eylemin zamanaşımı ve af nedeniyle kovuşturulamaz olması durumuna ilişkin kurallar bulunmaktadır.

Türkiye'nin yapmış olduğu bütün ikili geriverme antlaşmalarında, eylemin zamanaşımına uğraması durumunda gerivermenin gerçekleşmeyeceği kural altına alınmıştır⁷⁴⁵.

Birçok ikili geriverme antlaşmasında, şikayete bağlı suçlarda, şikayet koşulunun aranacağına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır⁷⁴⁶.

Hemen hemen yürürlükte bulunan bütün ikili geriverme antlaşmalarında, gerivermeye konu suçun affa uğramamış olması koşul olarak aranmaktadır. Bu antlaşmaların bir bölümünde suçun genel affa uğramamış olması aranırken⁷⁴⁷, bazılarında da, hem genel ve hem de özel affın geriverme talebinin reddi nedeni olarak gerivermeye engel olacağı düzenlenmiştir⁷⁴⁸.

4-Eylemin Niteliği Yönünden Gerivermeye Olanak Tanınması

Burada Türk Geriverme Hukuku'nda; siyasal, askeri, mali, din aleyhinde suçlarla basın suçları ile ilgili düzenlemeleri aktarmaya çalışacağız.

⁷⁴⁴ DURAN, 597.

⁷⁴⁵ Örneğin Yugoslavya (3.md), KKTC (36.md), İran (3.md), Pakistan (19.md), Suriye (3.md) antlaşmaları.

⁷⁴⁶ Örneğin Tunus (26.md), KKTC (36.md), Suriye (3.md), Ürdün (3.md), Yugoslavya (3.md) antlaşmaları.

⁷⁴⁷ Örneğin Tunus (26.md), Ürdün (3.md), Pakistan (19.md) antlaşmaları.

⁷⁴⁸ Örneğin ABD (3.md), KKTC (36.md) antlaşmaları.

a-Siyasal ve Bağlantılı Suçlar

Türk Geriverme Hukuku'nda siyasal ve bağlantılı suçlarda gerivermenin gerçekleşmeyeceği açık ve kesin bir biçimde yer almaktadır.

Bu konuda ilk kural Türk Ceza Yasası'nın 9. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre, siyasal ve ona “murtabıt” suçlarda geriverme talebi kabul edilmeyecektir. Aynı kural Türkiye'nin bugüne kadar taraf olduğu bütün ikili geriverme antlaşmalarında da yinelenmiştir⁷⁴⁹. Yasada geçen “murtabıt” sözcüğünün “nisbi siyasal suçlar” olarak anlaşılması gerektiği öne sürülmüştür⁷⁵⁰.

Türk Ceza Yasası, siyasal suçları açıklayan görüşlerden herhangi birini benimsediğini gösteren bir düzenleme içermemektedir⁷⁵¹. Yasada siyasal suçlar iki ana bölümde düzenlenmiştir. Bunlardan 125-145. maddeler arasında “vatana”, bir başka deyişle devletin dış güvenliğine karşı işlenen suçlar düzenlenirken; 145 ve devamı maddelerinde ise “devlet yönetimine”, diğer bir deyişle devletin iç güvenliğine ilişkin suçlar ve cezalar kural altına alınmaktadır. Bu bölümde yer alan cezalarda, adi suçlara ilişkin cezalardan bir ayrıştırma yoluna gidilmemiştir⁷⁵².

Yasa ve antlaşmalarda niteliği açıklanmayan siyasal ve bağlı suçların inceleme sırasında, kapsamını belirlerken, Yargıtay yorumlarına öncelik tanınmaktadır. Ancak Yargıtay'ın da bu konuda birbirinden bütünüyle değişik görüşler öne sürdüğü görülmektedir.

Bu konuda ilk görüş 1949 yılında ortaya çıkmıştır. 30.6.1948 günü Varna-Sofya seferini yapan bir Bulgar uçağı, Bulgaristan'daki siyasal rejimi beğenmeyen silahlı saldırganlar tarafından kaçırılarak İstanbul'a indirilmiş, olayda uçak personelinin iki kişi saldırganlarca öldürülmüş, bir kişi de ağır yaralanmıştır. Eylemi gerçekleştiren yedi sanık İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmış ve mahkemece, öldürme ve yaralama eylemlerinin Bulgar hava sahasında başladığını, yalnızca sonucun Türkiye'de ortaya çıktığını, sanıkların Türkiye'ye kaçak yollardan girme ve bu eylemleri gerçekleştiren silahla rehin alma olaylarında zorunluluk durumu içerisinde bulunduklarını gerekçe göstererek sanıklar hakkında beraat kararı vermiştir. Bu karar Yargıtay 1.CD'de incelenmiş, daha önce Uluslararası Hukuk kaynakları konusunu incelerken de değinmiş bulunduğumuz 13.4.1949 gün ve

⁷⁴⁹ Örneğin ABD (3.md), Pakistan (19.md), Suriye (3.md), Tunus (27.md), Ürdün (3.md), Yugoslavya (4.md), Macaristan (19.md) antlaşmaları.

⁷⁵⁰ ZAFER, Siyasi ..., 545.

⁷⁵¹ DÖNMEZER, Yabancı ..., 771 ; ŞENSOY, 61.

⁷⁵² KANTAR, Siyasal ..., 11.

1010/687 sayılı kararıyla, sözkonusu olayın adi bir eylem gibi görünse de, gerçekleştirilmek istenen amaç yönünden aslında siyasal suç biçiminde değerlendirilmesi gerektiğini, siyasal ve bağlı suçları işleyen kişilerin geriverilmedikleri takdirde Türkiye’de yargılanabileceklerini, eylemin Bulgaristan’da başlamasına karşın, sonucun Türkiye’de ortaya çıkması durumunda yargılama yetkisinin Türkiye’de olduğunu gerekçe göstererek yerel mahkeme kararına bozmuştur.

Dairede eylemin siyasal suç olarak değerlendirilmesi gerektiği biçimindeki kabule, kuruldaki beş üyeden ikisi, somut olayda ne işlenmiş, ne de işlenmesi düşünülen bir siyasal suçun sözkonusu olmadığını, sanıkların siyasal bir kovuşturmayla bağlı tutulacakları kanısıyla bu tür bir eyleme giriştiklerine ilişkin yeterli kanıtlar da bulunmadığını savunarak karşı oy kullanmıştır⁷⁵³.

Yargıtay somut olayda adi suç olarak görünen eylemlerin aslında siyasal nitelik gösterdikleri sonucuna varırken, sübjektif görüşü benimsemiştir⁷⁵⁴. Bunu yaparken de sübjektif görüşü çok esnek bir biçimde uygulayarak, nisbi siyasal suçların alanını oldukça geniş tutmuştur⁷⁵⁵.

Bunun dışında siyasal suçluların geriverilmedikleri takdirde Türkiye’de yargılanabileceklerine ilişkin görüş de haklı olarak eleştirilmiştir⁷⁵⁶.

Sözkonusu Yargıtay 1.CD kararına yerel mahkemenin direnmesi üzerine dosya YCGK’nun önüne gelmiştir. Genel Kurul 31.10.1949 tarihli toplantısında davayı görüşmüş ve sonuçta, 1.CD ile benzer gerekçelerle, eylemin siyasal suç olarak kabul edilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Ancak CGK, dairenin görüşünden farklı olarak, yabancı ülke siyasal rejimlerine karşı işlenen siyasal suçlarda Türk mahkemeleri tarafından yargılama yapılamayacağı kararını vermiştir. Sözkonusu karar da dairede olduğu gibi oyçokluğu ile alınmıştır⁷⁵⁷.

İkinci önemli karar ise yine büyük ölçüde tartışmaları beraberinde getirmiştir. 15 Ekim 1970 tarihinde iki Sovyet vatandaşı silah kullanarak bir Sovyet yolcu uçağını Trabzon havaalanına indirmiş, eylem sırasında uçağın hostesi öldürülmüş ve pilot ile telsizci de yaralanmıştır. Sovyetler Birliği yönetiminin eylemi gerçekleştiren bu iki kişinin geriverilmesini istemesi üzerine, Trabzon Asliye Ceza Mahkemesi’nce

⁷⁵³ ZAFER, Siyasi ..., 547.

⁷⁵⁴ DÖNMEZER, Yabancı ..., 771.

⁷⁵⁵ ZAFER, Siyasi ..., 547.

⁷⁵⁶ DÖNMEZER, Yabancı ..., 767-771 ; ÖZGEN, 106.

⁷⁵⁷ Kararın (YCGK 31.10.1949/108-93) tam metni için bkz. BMMYK, Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları, 2.b, Ankara, 1999, s.176 vd.

inceleme yapılmış ve sonuçta eylemin siyasal nitelikli olduğu gerekçe gösterilerek talep reddedilmiştir. Bu karar savcılık tarafından yapılan itiraz üzerine Trabzon Ağır Ceza Mahkemesi dosyayı incelemiş ve YCGK'nun 1949 tarihli kararına dayanarak, mahkemenin görüşünün doğru olduğunu bildirmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi'nin bu kararına karşı da Yargıtay C.Başsavcılığı yazılı emir yoluna başvurmuştur. Bunun üzerine dosyayı inceleyen Yargıtay 1.CD, 21.12.1970 gün ve 3701/3579 sayılı kararıyla, yerel mahkeme kararlarının yerinde olduğu, eylemin siyasal amaçlarla gerçekleştirildiğini ve bu nedenle sanıkların eylemlerinin siyasal suç kapsamında değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır⁷⁵⁸.

Yargıtay 1.CD'nin bu kararına karşı Yargıtay C.Başsavcılığı itiraz etmiştir. Bu nedenle dosyayı inceleyen YCGK; siyasal suçun tanım ve kapsamı konusunda değişik görüşler öne sürüldüğünü, çeşitli uluslararası konferanslarda, adi suç niteliği ağır basan birtakım eylemlerin geriverme kapsamında olmasının tartışıldığını, değişik antlaşmalarda da bu tür suçlarda siyasal suçlar için öngörülen ayırık düzenlemelerin uygulanmadığı ve bu tür suçları işleyenlerin geriverilebilmelerine olanak tanındığı, somut olayda da sanıkların adam öldürme ve yaralama eylemlerinin ağır bastığı, siyasal eylem savunmasının soyut düzeyde kaldığı gerekçe gösterilerek itiraz kabul edilmiştir⁷⁵⁹.

Görüldüğü üzere 1.CD, önceleri olduğu gibi siyasal suç kavramını yine geniş yorumlamış, ancak Genel Kurul bu kapsamı, çağın gereklerine de uygun bir biçimde, daraltmıştır⁷⁶⁰.

Bu kararlar ışığında, siyasal suçlarla ilgili olarak Türk Geriverme Hukuku içerisinde iki önemli tartışmanın yaşandığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, siyasal suçların kapsamının belirlenmesi ve ikincisi de siyasal suçlarda geriverme olmadığına göre Türkiye'de yargılama yapılıp yapılamayacağı sorunlarıdır.

aa-Siyasal Suçların Kapsamı Sorunu:

Bu konuda daha önce, siyasal suç türlerini açıklarken ayrıntılı olarak incelediğimiz için, konunun Türk hukuku açısından yansımalarını söylemekle yetineceğiz.

⁷⁵⁸ EREM, Uçak Kaçırma ..., 407-409.

⁷⁵⁹ Kararın (YCGK 8.3.1971-490/65) tam metni için bkz.BMMYK, ... Türkiye'deki Yargı Kararları, 183 vd.

⁷⁶⁰ ZAFER, Siyasi ..., 547-548.

Ceza Yasası'nda siyasal suçun kapsamının gösterilmemiş olması, sorunun uygulamaya bırakılması sonucunu doğurmuştur. Uygulamada öne çıkan Yargıtay'ın sonraki kararında, öncekine göre gözlenen değişim, çağın gereklerine uygun bir gelişme sayılabilir. Bu bağlamda bazı yazarlara göre Yargıtay'ın önceleri sübjektif görüşü benimserken, sonraları seçenek görüşüne dönme eğiliminde olduğu söylenebilir⁷⁶¹. Bazı yazarlar ise, Yargıtay'ın yine sübjektif görüşe dayandığını, ancak bu kez sınırlı bir yorumda bulunduğunu savunmaktadırlar⁷⁶².

Burada bizce önemli olan hangi görüşün yoruma dayanak alındığı değil, uygulamada ne tür bir yolun izleneceğidir. Yargıtay 1971 tarihli kararda açıkça olmasa da, dolaylı biçimde, adi suç olma yönü siyasal yönünden ağır basan eylemlerde gerivermenin gerçekleşeceğini belirtmek istemiştir. Sonraki tarihli bir kararda da, benzer bir uçak kaçırma eylemine ilişkin olayda, sonraki görüşe uygun davranıldığı gözlemlenmektedir⁷⁶³.

Türkiye'nin Konsey Sözleşmesi yanında, tarafı olduğu birçok ikili geriverme antlaşmasında, siyasal niteliğine karşın ve adi suçlardan sayılarak geriverme kapsamı dışında tutulan eylemler bulunmaktadır.

Türkiye'nin bugüne kadar imza koyduğu ikili geriverme antlaşmalarının büyük bir çoğunluğunda, devlet başkanlarına, bunların aile bireylerine ve bazılarında da başbakanlara karşı girişilen suikast eylemleri geriverme kapsamı dışında bırakılmıştır⁷⁶⁴.

Ancak örneğin İsviçre ile imzalanan geriverme antlaşmasında, devlet başkanlarına ve bunların yakınlarına karşı girişilen suikast suçları geriverme kapsamı dışında bırakılmıştır. Çünkü İsviçre baştan beri Belçika ilkesine karşı çıkmış, bu tür eylemlerin de siyasal suç olduğunu hep savunagelmıştır⁷⁶⁵.

Bu kapsamda, siyasal suçların geriverilmeyeceği ilkesinin ayrık durumları olarak anarşi ve terör suçlarında da gerivermenin gerçekleşeceği söylenebilir. Türkiye jenosid, terör ve uçak kaçırma eylemlerinin önlenmesi gibi konularda birçok uluslararası sözleşmeye imza koymuştur⁷⁶⁶. Bazı ikili geriverme antlaşmalarında da,

⁷⁶¹ EREM, Uçak Kaçırma ..., 417 ; ÖNDER, 292.

⁷⁶² DÖNMEZER-ERMAN, 596-597, dn.57.

⁷⁶³ Yargıtay 8.CD, 11.1.1983-1/43 gün ve sayılı kararı: Yargıtay Kararlar Dergisi, Ankara, Sayı:2 (Şubat 1983), s.289 vd.

⁷⁶⁴ Örneğin ABD (3.md), Çekoslovakya (4.md), Macaristan (19.md), Ürdün (3.md), Tunus (27.md) antlaşmaları.

⁷⁶⁵ EREM, Suçluların ..., 227.

⁷⁶⁶ Bu sözleşmelerle ilgili olarak bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 375 vd.

bu uluslararası sözleşme kurallarına göre kovuşturulması gereken suçlarda gerivermenin gerçekleşeceği kural altına alınmıştır⁷⁶⁷.

Buradan çıkarılacak sonuçlara gelince; Türkiye’de siyasal ve bağlı suçlardan dolayı gerivermede, uluslararası genel uygulamadan çok değişik bir durum gözlenmez. Kaldı ki Türkiye, Konsey Sözleşmesi’ne katılan bir ülkedir ve bu sözleşmede siyasal suçlarda geriverme uygulaması bir ölçüde netleşmiş bulunmaktadır. Öte yandan Yargıtay’ın da sübjektif görüşü terkederek, siyasal ve bağlı suç kavramının sınırlarında daraltma yapma eğilimine girmesi çok önemli bir gelişmedir. Bu nedenle siyasal suçların kapsamını belirlemede Türk Geriverme Hukuku uygulamalarının diğer ülkelerden geri olmadığı, hatta incelenen ikili geriverme antlaşmalarında gözlenen teknik bakımından, bu konuda genel uygulamadan çok daha ileride bulunduğu kanısındayız.

bb-Siyasal Suçlardan Dolayı Türkiye’de Yargılama Yapılması Sorunu :

Yargıtay 1.CD’nin 1949 tarihli kararında, siyasal suçlardan dolayı gerivermenin gerçekleşmediği durumlarda, bu suçları işleyenlerin Türkiye’de de yargılanabileceklerine ilişkin görüşü oldukça tartışma yaratmıştır.

Daire bu kararda; kaynak İtalyan Ceza Yasası’nın 7.maddesinde yazılı “yabancı siyasal rejimlere karşı işlenen suçlardan dolayı bu suçları işleyenlerin İtalya’da yargılanamayacaklarına” ilişkin kuralın Türk Ceza Yasası’na alınmamasını, bu tür suçlarda Türkiye’de yargılama yapılabileceğinin bir göstergesi olduğunu; bunun yanında TCY 6.maddesinde belirtilen “bir yabancının yabancı memlekette yabancı aleyhine işlediği suçtan dolayı Türkiye’de kovuşturma yapılabileceği” biçimindeki düzenlemenin de bu doğrultuda bulunduğunu gerekçe göstermiştir.

Ancak siyasal suç konusunda yerleşmiş ilkeler ve Geriverme Hukuku’nun temel ilkeleri birarada değerlendirildiğinde bu görüş açısının doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Çünkü siyasal suçtan dolayı geriverme olmadığı durumlarda, bu tür eylemleri işleyen kişi hakkında Türkiye’de yargılama yapılması ile hem siyasal suç işleyip kendisine geriverilmeme olanağı tanınan kişiye karşı bir haksızlık ve hem de suçun işlendiği ülkenin iç işlerine karışma durumları sözkonusu olacaktır⁷⁶⁸. Bu ülkenin

⁷⁶⁷ Örneğin Suriye (3.md), ABD (3.md), Macaristan (19.md) antlaşmaları.

⁷⁶⁸ ŞENSOY, 73.

Türkiye ile benzer siyasal yapıda olması ya da karşıt bir siyasal rejime sahip bulunması arasında da fark yoktur⁷⁶⁹.

Aynı zamanda bu gibi durumlarda yargılama yapılması; hukukun genel ilkelerine, siyasal suçluların geriverilmemesinin dayandığı nedenlere, usul kurallarına ve sığınma hakkına aykırı bir durumdur⁷⁷⁰.

Bu konuda öne sürülen bir diğer görüşte ise, yabancı ülkede siyasal suç işledikten sonra Türkiye'ye kaçan bir kişinin, Türkiye'de yargılanıp cezalandırılması ve daha sonra ülkesinde yönetimin değişmesiyle kahraman düzeyine çıkması sonucu, iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulması olasılığı ortaya konmuştur⁷⁷¹.

Bu konuda ortaya konan tüm düşüncelere katılmaktayız. Siyasal suçların gerivermeden ayrık tutulmasında belirlenen temel amaç ve ilkeler gereğince, geriverilmeyen bir kişinin Türkiye'de yargılanması olanağı yoktur. Kaldı ki, yargılama yapılmaması bu amaç ve ilkelerin doğal bir gereğidir. Yargıtay 1.CD'nin 1949 tarihli kararında TCY 6.maddesi geniş yorumlanmıştır. Ancak belki de bunda o dönemin özel koşulları neden olmuştur. Günümüzde artık siyasal suçlar konusunda, bu tür suçları işleyenlerin sığındığı ülkeler tarafından izlenecek tutum ve usuller daha açık biçimlerde ortaya konmuş bulunmaktadır. Bu gelişmeler, 1997 Türk Ceza Yasası Öntasarısı'nda da göze çarpmaktadır. Öntasarıda, siyasal suçluların geriverilmeyeceği belirtilirken, ayrıca bu tür suçlardan dolayı Türkiye'de yargılama da yapılamayacağı açık olarak kural altına alınmaktadır.

Siyasal suçlarla ilgili son bir tartışma da, bu tür suçlarda, TCY 9.maddedeki açık kurala karşın, antlaşma ile gerivermeye olanak tanınıp tanınamayacağı konusundadır.

Siyasal suçluların geriverilemeyeceği kuralının aksinin hiçbir antlaşma ya da sözleşme ile kararlaştırılamayacağı savunulmuştur⁷⁷².

Ancak biz bu görüşe katılamıyoruz. Günümüzde yapılma olasılığı uzak görünse de, herhangi bir nedenle Türkiye ile bir başka ülke arasında imzalanacak bir geriverme antlaşmasında ya da Türkiye'nin de katılacağı bir sözleşmede siyasal suçluların da geriverilebileceği kural altına alındığında, bu kural geçerli olacaktır. Uluslararası Hukuk kurallarının iç hukuk kurallarına üstünlüğü bir yana bırakılsa da, hukukun genel yapısı bizi bu sonuca götürmektedir.

⁷⁶⁹ MÜSTECAPLIOĞLU, Suçluların ..., 617.

⁷⁷⁰ DÖNMEZER, Yabancı ..., 768.

⁷⁷¹ ÖZGEN, Suçluların ..., 106.

⁷⁷² MÜSTECAPLIOĞLU, Suçluların ..., 617.

Hukuk, sürekli gelişen bir bilim dalıdır. Henüz iki yüzyıl öncesine değin gerivermenin konusunu yalnızca siyasal suçlar oluştururken, bugün gerivermenin ayrıcalıklarından en çok yararlanan kişiler siyasal suçlulardır. Bu nedenle, özellikle uluslararası gelişmelere ayak uydurulması bakımından, bu tür bir sınırlandırma yapılmaması gerektiği kanısındayız.

b-Askeri ve Bağlantılı Suçlar

TCY 9.maddesinde, askeri ya da bağlantılı suçlardan dolayı gerivermenin gerçekleşmeyeceğini kural olarak düzenleme altına almıştır.

Türk hukukunda askeri suçlar, Askeri Ceza Yasası'nda yazılı bulunan suçlardır. Askeri Ceza Yasası, Türk asker kişilerin işledikleri suçlar için çıkarılmış olup; yabancı bir asker kişi Türkiye'de Askeri Ceza Yasası'nda öngörülen bir suç işlemiş olsa, hakkında Askeri Ceza Yasası değil ve belki koşulları oluşursa Türk Ceza Yasası uygulanır⁷⁷³.

Askeri suçlarda geriverme çoğunlukla reddedilse de, savaş gibi zorunluluk durumlarında bu ilkenin işlerliğini yitirdiği gözlenir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlılar'la Almanlar arasında, askeri suçluların ve özellikle de bunların en önemli bölümünü oluşturan asker kaçaklarının karşılıklı geriverilmesini sağlayacak bir ikili geriverme antlaşması imzalanmıştır⁷⁷⁴.

Ardından yapılan Konsey Sözleşmesi (4.md) ve birçok ikili geriverme antlaşmasında, askeri suçlardan dolayı gerivermenin gerçekleşmeyeceği kural altına alınmış, bu yapılırken de, askeri suçlar bir bütün olarak ya da yalnızca tam askeri suçlar gerivermeden ayrık tutulmuştur⁷⁷⁵.

Türk hukukuna göre, bir asker kişi yurtdışına bir görevle gitmiş ise ayrım yapılır. Eğer bu kişi görevin yürütülmesi sırasında bir suç işlerse, eylemi askeri suç sayılır ve kaçak durumdaysa, gerivermenin genel ilkelerine bağlı olarak ayrık durumlardan yararlanır. Diğer durumda, bir başka deyişle görevin yürütülmesi dışında işlenen suçlar askeri suç sayılmaz ve bu kişi hakkında TCY 5-9 maddeleri uyarınca geriverme işletilebilir⁷⁷⁶.

⁷⁷³ ERMAN, 75.

⁷⁷⁴ TANER, 243.

⁷⁷⁵ Örneğin Pakistan (19.md), Ürdün (3.md), 1947 Irak (4.md) antlaşmalarında "askeri suçlar"da gerivermenin işlemeyeceği biçiminde bir düzenleme yapılmış iken; ABD (3.md) antlaşmasında "sırf askeri suçlar"da, Yugoslavya (5.md) ve 1982 Macaristan (19.md) antlaşmalarında "genel ceza yasalarının uygulanmadığı askeri suçlar"da gerivermenin gerçekleşmeyeceği kural altına alınmıştır.

⁷⁷⁶ ERMAN, 70-71.

Askeri Ceza Yasası'nın 78.maddesinde yazılı düşman tarafa ya da yabancı ülkeye kaçma suçlarında da, bu suçu işleyenlerin Türkiye'ye geriverilmeleri olanağı bulunmadığından, sanık hakkında gıyapta dava açılıp, karar da verilebilir⁷⁷⁷.

c-Mali Suçlar

Mali suçlarda geriverme konusunda Türk Ceza Yasası'nda herhangi bir kural bulunmamaktadır.

Konsey Sözleşmesi'nde (5.md), bu konuda özel bir düzenleme yapıldığını bilmekteyiz. Bunun yanında Türkiye'nin tarafı olduğu bazı ikili geriverme antlaşmalarında da mali suçlardan dolayı gerivermenin gerçekleşmeyeceğinin kural altına alındığı görülmektedir⁷⁷⁸.

Ancak bunun yanında antlaşmaların büyük bir çoğunluğunda mali suçlar, gerivermenin ayrık durumu olarak sayılmamıştır. Hatta ülkemizle ABD arasında yürürlükte bulunan geriverme antlaşmasında önemli mali suçlar, geriverme listesi içerisinde sayılmaktadır⁷⁷⁹.

Bu açıklamalardan sonra ulaşılan sonuç, Türk Geriverme Hukuku'nda mali suçlarda gerivermenin çok sınırlı bir biçimde uygulandığı biçiminde özetlenebilir.

d-Basın Suçları

TCY'da basın suçlarında gerivermeye ilişkin herhangi bir kural bulunmamaktadır.

Yalnızca basın yoluyla işlenebilen suçlar 5680 sayılı Basın Yasası'nda açıkça belirlenmiştir⁷⁸⁰.

Türkiye'nin geçmişte imzaladığı antlaşmaların bazılarında, basın suçlarında gerivermenin gerçekleşmeyeceği kural altına alınmıştır⁷⁸¹. Bu antlaşmaların bir bölümünde yalnızca Basın Yasası kapsamında değerlendirilebilecek basın suçları

⁷⁷⁷ ERMAN, 423.

⁷⁷⁸ Örneğin Yugoslavya (6.md) antlaşmasında gümrük, vergi, harç ve kambiyo alanındaki suçlarda geriverme kabul edilmezken, maddenin ikinci fıkrasında tarafların bu kuralın aksini her zaman kararlaştırabilecekleri biçiminde bir düzenlemeye de yer verilmiştir.

⁷⁷⁹ Bu düzenleme yakın tarihte gündeme giren Cavit Çağlar'ın geriverilmesinin sağlanması açısından da çok önemlidir. Antlaşmanın ek listesinin 15, 27, 28. maddelerinde; sahte para ve bu nitelikte taşınır belgelere ilişkin suçlar, kaçakçılık, vergi, resim suçları, uluslararası para dolaşımına ilişkin suçlar, iflas yasalarına karşı işlenen suçlar nedeniyle istenen kişilerin geriverilebileceği düzenlenmiştir.bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 634-635.

⁷⁸⁰ Yasa metni için bkz. BAKICI-KAÇAK, 207 vd.

⁷⁸¹ ÖZGEN, 115.

gerivermeden ayırık tutulurken, bazılarında ise tüm basın suçları geriverme kapsamı dışına çıkarılmıştır⁷⁸².

Bu düzenlemelerin yanında, örneğin ABD geriverme antlaşmasında “basın yoluyla hakaret” suçu, geriverilebilecek suçlar arasında sayılmıştır⁷⁸³.

e-Din Aleyhinde İşlenen Suçlar

Din aleyhinde işlenen suçlar konusunda ne Türk Ceza Yasası’nda ve ne de Türkiye’nin tarafı olduğu ikili ve çok taraflı antlaşmalarda bir kural bulunmamaktadır. Ancak bu konuda, genel bölümü anlatırken değindiğimiz ayırım ve gerekçelerin, Türk Geriverme Hukuku açısından da geçerli olabileceği düşüncesindeyiz.

5-Türk Geriverme Hukuku Bakımından Ölüm Cezası

Türk hukukunda ölüm cezası yürürlüğünü sürdürmektedir. TCY’nın 11.maddesinde “cürümler”e özgü cezalar arasında ilk sırada “idam cezası” adı altında ölüm cezası yazılmıştır⁷⁸⁴. Ayrıca yasada bu cezanın infazının asılmak suretiyle yerine getirileceği de kural altına alınmıştır⁷⁸⁵. Ayrıca, askeri bir suç işleyerek ölüm cezasına çarptırılan kimselerin cezaları, kurşuna dizilerek yerine getirilir⁷⁸⁶.

Bugün yürürlükte bulunan 1982 Anayasası’nın 17.maddesinde, “mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali” kişi dokunulmazlığının bir ayırık durumu olarak gösterilmiş ve bu biçimde ölüm cezası anayasal bir dayanağa oturtulmuştur⁷⁸⁷.

Türkiye’de 1923-1960 yılları arasında 290, 1960-1961 döneminde 25, 1961-12 Mart 1971 arasında 45, 1971-1973 döneminde 17, 1980-1983 döneminde 53 ve 1984 yılında 2 kişinin ölüm cezaları yerine getirilmiştir⁷⁸⁸.

Türkiye’de 1974 ile 1980 yılları arasında ölüm cezalarının yerine getirilmesi için TBMM tarafından yasa çıkarılmamıştır⁷⁸⁹.

⁷⁸² Örneğin 1932 tarihli Çekoslovakya (4.md) antlaşması.

⁷⁸³ Antlaşmaya ek listenin 9.sirasında “yayın yoluyla hakaret” eylemleri geriverme kapsamı içerisine alınmıştır. Bu biçimde örneğin televizyon gibi görsel basın-yayın araçlarıyla yapılan hakaretlerde de geriverme olanağı getirilmektedir: bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 634.

⁷⁸⁴ Maddenin tam metni için bkz.BAKICI-KAÇAK, 1329-1330.

⁷⁸⁵ KAMAY, 333.

⁷⁸⁶ ERMAN, 232.

⁷⁸⁷ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 166.

⁷⁸⁸ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 245.

⁷⁸⁹ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 166.

Ölüm cezası, özellikle 1980’li yıllardan sonra Türkiye tarafından yurtdışından yapılan geriverme taleplerinde sürekli sorun yaratmıştır⁷⁹⁰.

Türkiye’nin Cumhuriyet tarihi boyunca taraf olduğu ikili geriverme antlaşmalarının hiçbirinde, gerivermeye konu suçun ölüm cezasını gerektirmesi durumunda gerivermenin gerçekleşmeyeceğine ilişkin bir kural konmamıştır⁷⁹¹. Yalnızca Yugoslavya ile yapılan antlaşmanın 9.maddesinde⁷⁹², geriverme talebine konu suçun ölüm cezasını gerektiren suçlardan olması durumunda güvence verilmesine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiştir⁷⁹³.

Bunun yanında Türkiye ölüm cezasında gerivermeyi düzenleyen Konsey Sözleşmesi’nin 11.maddesine de çekince koymuştur⁷⁹⁴. Buna göre Türk hükümeti; ölüm cezasına çarptırılan bir hükümlü ya da ölüm cezasını gerektiren bir suç işlemekten sanık olan bir kimsenin Türkiye’ye geriverilmesi talebinde bulunduğu durumlarda, iç hukukunda ölüm cezası bulunmayan taraf devletin bu cezanın ömürboyu özgürlüğü bağlayıcı çevrilmesi konusunda bir istek öne sürme yetkisi bulunduğunu kabul etmekte; bu isteğin, henüz ölüm cezasının yerine getirilmesi konusunda bir karar verilmemişse TBMM’ne iletileceğini bildirmektedir⁷⁹⁵.

Ancak günümüzde Avrupa Konseyi ülkelerin büyük bir çoğunluğunda ölüm cezasının kaldırılması, Avrupa’nın “ölüm cezasından arındırılmış kıta” olarak tanımlanmasını büyük oranda doğrulamakta, Türkiye’de ölüm cezasının yürürlükte olması ise, ülkemizin Avrupa Konseyi üyesi devletlere karşı savunmasını giderek zorlaştırmaktadır⁷⁹⁶.

Türkiye’nin anayasal yapısı bakımından, geriistenen kişiye ölüm cezası verilmeyeceği ya da ölüm cezasının yerine getirilemeyeceği biçiminde bir güvence verememektedir⁷⁹⁷.

Türkiye önceleri Konsey üyesi ülkelere karşı, Konsey Sözleşmesi’nin 11.maddesindeki çekinceye uygun olarak, mahkemece ölüm cezasına çarptırılan kişilerle ilgili, hükümetin TBMM’den, bu cezanın onaylanmayarak ömürboyu özgürlüğü bağlayıcı cezaya çevrilmesi konusunda talepte bulunacağı biçiminde güvenceler vermiş, ancak bu güvence çoğu kez kabul görmemiş; son zamanlarda ise,

⁷⁹⁰ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 239.

⁷⁹¹ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 167.

⁷⁹² Madde metni için bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 756.

⁷⁹³ TURHAN, Avrupa ..., 100, dn.54.

⁷⁹⁴ Bu çekincenin tam metni için bkz. YENİSEY, Milletlerarası Ceza ..., 596.

⁷⁹⁵ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 170.

⁷⁹⁶ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 244.

⁷⁹⁷ TURHAN, Avrupa ..., 97.

1984 yılından beri Türkiye’de ölüm cezasının yerine getirilmediği, böylece ölüm cezasının Türkiye’de “de facto” olarak ortadan kalktığı biçiminde bir güvenceyle geriverme talebinde bulunmuş, ancak Abdullah Öcalan davasında İtalya, Alaattin Çakıcı davasında da Fransa örneklerinde karşılaşıldığı üzere, bu güvence de yeterli bulunmamıştır⁷⁹⁸.

Türkiye’nin en çok geriverme ilişkisi içerisinde bulunduğu devlet olan Almanya’nın, ölüm cezası uygulanma olasılığı bulunan suçlara ilişkin verilen güvenceleri yeterli bulmadığı, bazı durumlarda ise, işlediği suç ile ilgili hakkında ölüm cezası uygulanma olasılığı bile bulunmayan sanıkların, ölüm cezasına çarptırılacakları kanısıyla ve bir ölçüde önyargılı yorumlarla geriverilme taleplerinin reddedildiği görülmektedir⁷⁹⁹.

İtalya Konsey Sözleşmesi’ni onaylarken 11.maddeye çekince koyarak, geriisteyen ülkede ölüm cezası bulunması durumunda geriverme talebini kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Ancak uygulamada bazı durumlarda geriisteyen devlet, ki bu Türkiye için geçerli değildir, tarafından ölüm cezasının uygulanmayacağı konusunda yeterli güvence verilmesi durumunda talep kabul edilmektedir⁸⁰⁰.

Fransa, Türkiye’nin geriverme taleplerinde ölüm cezasının uygulanmayacağı konusunda yeterli güvence isterken, Türkiye tarafından bu güvencelerin çoğu kez verilemediği ya da güvencenin Fransa tarafından yeterli görülmediği gözlenir. Birkaç suçtan sanık Alaattin Çakıcı’nın Türkiye’ye geriverilmesi talebi ile ilgili olarak Fransız mahkemesi, 3.12.1998 tarihinde karar vermiş ve ölüm cezasının uygulanmayacağı konusunda verilen güvence yeterli görülmediğinden, yalnızca ölüm cezasını gerektirmeyen suçlarla sınırlı olarak talep kabul edilmiştir⁸⁰¹.

Anayasa ve ceza yasalarından ölüm cezasının çıkarılması konusunda Türk öğretisi arasında yoğun bir tartışma yaşanmaktadır. Ancak konumuzla doğrudan ilgili bulunmaması nedeniyle bu tartışmalara girmek istemiyoruz.

Bazı yazarlara göre, ölüm cezasının kaldırılması konusunda Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından Türkiye’ye karşı takınılan kesin tavır, hukuksal olmaktan çok felsefi ve siyasaldır⁸⁰².

⁷⁹⁸ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 254.

⁷⁹⁹ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 249-251.

⁸⁰⁰ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 251.

⁸⁰¹ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 252.

⁸⁰² TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 173.

Biz bu görüşe bir ölçüde katılıyoruz. Konsey üyesi devletlerin örneğin ABD'ye karşı izledikleri tutum, ABD'nin geriverme taleplerinde sunduğu güvenceleri yeterli görebilmeleri yanında, daha gerçekçi güvencelerle gelen Türkiye'ye karşı sergilenen tutum ve hemen her talebin geri çevrilmesi bu görüşü doğrular niteliktedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, Türkiye, Avrupa Konseyi'nin en eski üyelerindendir. Avrupa devletleri, kıtanın ölüm cezasından arındırılması çabası içerisindeyler. Kendisini bir Avrupa devleti olarak sunan Türkiye'de ölüm cezasının varlığını sürdürmekte olması, bu amacın zedelenmesine neden olmaktadır. Öte yandan, gündemden sürekli izlenebildiği üzere, Avrupa Konseyi, konseye yeni katılacak tüm devletler için, iç hukuklarından ölüm cezasının kaldırılmasını bir koşul olarak öne sürmektedir. Bu bakımdan sorun yalnızca Türkiye'ye özgü olmayıp, iç hukuklarında ölüm cezasını barındıran tüm ülkeler için geçerlidir. Kanımızca Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından, Öcalan, Çakıcı gibi tüm ulusun yakından tanıdığı kişiler, Türkiye'de ölüm cezasının kaldırılması için bir fırsat olarak görülmekte, bu gibi kişilerin geriverilmemesi yoluyla ölüm cezasının kaldırılması yönünde kamuoyu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Biz ölüm cezasının Türk iç hukukundan kaldırılması gerektiği düşüncesindeyiz. Ancak bunun, siyasal yollarla değil; hukuksal yollarla; ölüm cezasının insan hak ve özgürlüklerine aykırı bir ceza olması, ıslah edici hiçbir yönünün bulunmayışı, bu cezayı gerektiren suçları işleyen kişilerin yabancı ülkelere ellerini kollarını sallayarak gezmeleri ve daha sayılamayacak kadar çok hukuksal nedenlerle gerçekleşmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Ölüm cezasının varlığı nedeniyle, bu cezaya çarptırılacak kişilerin yurtdışında yargılanması da çoğu kez olanaksız görülmekte, Türkiye'de yapılan yargılama ile ilgili adli yardım talepleri reddedilmekte, bu nedenle en ağır suçları işleyen kişiler cezasız bırakılmaktadır⁸⁰³. Bu da bir ölçüde en ağır suçları işleyenlerin ödüllendirilmesi anlamına gelmektedir⁸⁰⁴.

Ölüm cezası Türk iç hukukundan çıkarılıncaya kadar bu sorunu çözüme kavuşturmanın en çabuk ve kolay yolu, TCY 9.maddesine bir kural koyarak, "ölüm cezası gerektiren suçlarda, geriverme talebinde bulunulan ülke, bu kişiye ölüm cezasının uygulanmayacağı yolunda bir güvence istediği takdirde, mahkeme tarafından geriverilen kişi hakkında ölüm cezasına hükmedilemez" biçiminde bir kural

⁸⁰³ TURHAN, Ölüm Cezasının ..., 256.

⁸⁰⁴ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 172.

konmasıdır. Hatta bu kuralın TCY dışında, herhangi bir ikili geriverme antlaşmasına konması olanağı da vardır⁸⁰⁵.

Ölüm cezasının kaldırılabilmesi için öncelikle 1982 Anayasası 17.maddesinde varolan ve ölüm cezasının Anayasa'ya uygun olduğu biçimindeki kuralın değiştirilmesi gerekmektedir⁸⁰⁶.

Sorunun çözümünde izlenecek en geçerli çözüm yolu da, ölüm cezasının, infazı ağırlaştırılmış ömürboyu özgürlüğü bağlayıcı cezaya çevrilmesidir⁸⁰⁷. 1997 tarihli TCY Öntasarısı'ndaki düzenleme de bu yöndedir⁸⁰⁸.

B-Kişiyeye İlişkin Koşullar

Bu başlık altında, Türk Geriverme Hukuku bakımından vatandaşların ve sığınmacıların geriverilmesi konularını incelemeye çalışacağız.

1-Türk Geriverme Hukukunda “Vatandaşın Geriverilmezliği” İlkesi

Türk Geriverme Hukuku, Türk vatandaşlarının sanık ya da hükümlü olduğuna bakılmaksızın geriverilmeyeceğini kural olarak kabul etmiştir⁸⁰⁹. Bu ilke Türk hukuku açısından mutlak kural niteliğindedir⁸¹⁰. Bu kural, 1982 Anayasası ve Türk Ceza Yasası dışında, Türkiye'nin taraf olduğu bütün ikili geriverme antlaşmalarında yer almıştır⁸¹¹.

Kural Türkiye'nin, kendi vatandaşını gerivermeyeceği yönünde olup, karşı devletin de kendi vatandaşını Türkiye'ye verip vermemesi önemli değildir⁸¹².

Türk Vatandaşlığı Yasası'nın genel yapısı irdelendiğinde, doğuştan kazanılan Türk vatandaşlığı ile, sonradan kazanılan vatandaşlık arasında hakların kullanılması yönünden bir ayrıma gidilmediği anlaşılmaktadır⁸¹³. Bu nedenle bir Türk'ün

⁸⁰⁵ TURHAN, Avrupa ..., 100-101.

⁸⁰⁶ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 171.

⁸⁰⁷ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 176.

⁸⁰⁸ Ağırlaştırılmış ömürboyu özgürlüğü bağlayıcı ceza, Öntasarı'nın 55. maddesinde sayılmış ve 58.maddesinde de ne biçimde yerine getirileceği düzenlenmiştir: bkz. Türk Ceza Yasası Öntasarısı, 38-39.

⁸⁰⁹ EREM, Suçluların ..., 220.

⁸¹⁰ BEREKET, 39.

⁸¹¹ Örneğin ABD (4.md), Yugoslavya (3.md), Suriye (3.md), Pakistan (19.md), Tunus (23.md), Ürdün (3.md) antlaşmaları.

⁸¹² Örneğin ABD antlaşmasının 4.maddesinde, Türkiye'nin vatandaşını gerivermete zorunluluğu olmadığı, ancak ABD'nin yerinde gördüğü takdirde kendi vatandaşını geriverileceği kuralı benimsenmiştir.

⁸¹³ NOMER, 41.

geriverilmemesi için vatandaşlığının doğuştan ya da sonradan kazanılmış olması arasında bir fark bulunmamaktadır⁸¹⁴.

Bir Türk'ün aynı zamanda başka bir ya da birkaç devletin vatandaşı olması olanağı vardır. İçişleri Bakanlığı'ndan izin alınması koşuluyla her Türk, aynı zamanda bir başka devletin vatandaşlığına da geçebilir⁸¹⁵. Böyle bir durumda olan kişiler açısından da, geriverme talepleri kabul edilmeyecektir⁸¹⁶.

Anayasa'nın 138 ve TCY'nın 9.maddelerinde açıkça, "Türk vatandaşlarının geriverilmeyeceği" kuralı konmuş olduğundan, vatansızların geriverilmeleri için bir engel bulunmamaktadır⁸¹⁷. Türk iç hukukuna göre "vatansız" denilen kimseler, aynı zamanda "yabancı" da sayılmaktadırlar⁸¹⁸.

Türk hukukunda da, sürekli Türkiye'de oturan kişilerle ilgili olarak, vatandaşların geriverilmezliği kuralının uygulanması gerektiği yönünde tartışmalar bulunmaktadır⁸¹⁹.

Türkiye'de sürekli oturma; Türk Vatandaşlık Yasası'nın 6. maddesinde yer almıştır. Buna göre, 5 yıl boyunca Türkiye'de sürekli oturan kişiler Türk vatandaşlığı için başvuruda bulunabilirler⁸²⁰. Burada aslında Türk uygulaması yönünden aranan koşul, bu gibi kişilerin Türk toplumsal yaşamına karışmış ve onu benimsemiş olmalarıdır⁸²¹.

Ancak bazı yazarlar, sürekli Türkiye'de oturan kişiler hakkında da vatandaşların geriverilmeyeceği ilkesini uygulamanın, ilkenin amacı ile örtüşmeyeceği ve suçluların cezalandırılması yönünden de birtakım olumsuzluklar getireceğini, bu nedenle bu tür bir genişletici yoruma gidilmemesi gerektiğini savunmaktadırlar⁸²².

Biz de, bu tür bir genişletici yoruma gidilmemesi gerektiği yönündeki görüşe katılıyoruz. Kanımızca yakın bir gelecekte vatandaşların bile geriverilebilmesi yolu açılacak iken, sürekli oturanların da bu tür bir ayrıcalığa kavuşturulması, hukuksal açıdan geriye atılmış bir adım olacaktır. Ancak burada önemli bir ayrık durumu anımsatmakta yarar görüyoruz. Türkiye'nin genel yapısı itibarıyla, özellikle kırsal bölgelerde çocukların nüfusa kaydedilmediği bir gerçeklik olarak karşımızda

⁸¹⁴ GÜNAY, 18.

⁸¹⁵ NOMER, 99.

⁸¹⁶ DÖNMEZER-ERMAN, 542.

⁸¹⁷ DURAN, 623.

⁸¹⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 542.

⁸¹⁹ BEREKET, 36.

⁸²⁰ Madde metni için bkz. BAKICI-KAÇAK, 1476.

⁸²¹ NOMER, 71.

⁸²² BEREKET, 39.

durmaktadır. Bu durumda olduğu açıkça belli olan kimselerin vatandaşlıklarını kanıtlamaları olanağı bulunmamakla birlikte, vatandaş olarak değerlendirilmesi gerektiği kanısındayız.

Vatandaşlık konusunda Türk Geriverme Hukuku'nda ortaya çıkan bir tartışma da, uluslararası bir antlaşmayla bu kuralın geçersiz duruma getirilip getirilemeyeceği yönündedir.

Bazı yazarlar, varolan iç hukuka göre geriverilemeyen vatandaşın, yapılacak bir uluslararası antlaşma ile geriverilebileceği kararlaştırıldığı ve bu uluslararası antlaşma TBMM tarafından yasayla onaylanarak yürürlüğe girdiği takdirde, Türk vatandaşlarının da geriverilebileceği görüşünü savunmakta ve buna dayanak olarak da, uluslararası antlaşmaların Anayasa'ya aykırılığının öne sürülemeyeceği kuralını göstermektedirler⁸²³.

Kanımızca bu görüş kural olarak doğru bulunmakla birlikte, yasakoyucu ve yürütme tarafından, etik açıdan sakıncalar doğuracak bu türlü bir girişime destek verilmesi olasılığı bulunmamaktadır. Türk iç hukuku bakımından da yapılması en doğru düzenleme, vatandaşın geriverilmeyeceğine ilişkin kuralın Anayasa ve Ceza Yasası'ndan çıkarılması biçiminde olmalıdır.

Türk iç hukukunda vatandaşın geriverilmeyeceği biçimindeki düzenlemeden doğacak sakıncaları bir ölçüde önlemek amacıyla bazı kurallar konmuştur⁸²⁴. Bu kurallar TCY 5 ve 10a maddelerinde öngörüldüğü üzere, bir Türk vatandaşı yabancı ülkede alt sınırı üç yılı aşan bir suç işledikten sonra ülkesine döndüğü takdirde, Türkiye'de yargılanabilecektir⁸²⁵.

Bu kural, vatandaşın geriverilmemesi ilkesinin getirdiği sakıncaları ortadan kaldırmamakta, ancak birtakım ağır suçları işleyen kimselerin cezasız kalmamalarını sağlamaktadır⁸²⁶.

2-Sığınmacıların Geriverilmesi

Türk Ceza Yasası'nda ya da Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmalarda, sığınmacıların geriverilmelerine ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak bunun yanında, Türk hukukunda da sığınmacıların, bunları isteyen devlete geriverilmesi kural olarak kabul edilmemektedir. Ancak uygulamada, sığınmacıların ülkelerinde ya

⁸²³ ÖZTÜRK-ERDEM-ÖZBEK, 64.

⁸²⁴ ÖZGEN, Suçluların ..., 66-67.

⁸²⁵ Yasa metinleri için bkz. BAKICI-KAÇAK, 1328-1329.

⁸²⁶ EREM, Suçluların ..., 222 ; GÜNAY, 18.

da Türkiye’de ağır bir suç işlemleri örneğinde olduğu gibi bazı durumlarda geriverilebildikleri ya da sınırdışı edildikleri görülmektedir⁸²⁷.

Türkiye, genel olarak sığınmacıların geriverilmelerini incelerken değindiğimiz 1951 tarihli BM Sığınma Sözleşmesi’ne taraf bulunduğundan, geriverme ile ilgili işlemlerde bu sözleşmede varolan kurallar ve ayırık durumlar çerçevesinde işlemlerin yürütüldüğü söylenebilir.

C-Biçimsel Koşullar

Geriverme Türk uygulamasında da birtakım biçimsel koşullara bağlanmıştır. Bu gerivermenin uluslararası alanda yürütülmesinin getirdiği bir zorunluluktur.

Biz bu biçimsel koşulları üç ana başlık altında incelemeyi uygun bulduk. İlk olarak, Türkiye’nin geriisteyen ülke olması durumunda izlenecek yolu; ikinci başlıkta, başka ülkeler tarafından, Türkiye’den bir kişinin istenmesi durumunda yapılacak incelemeleri ve son olarak ise, Türk Geriverme Hukuku bakımından özellik ilkesinin işleyişini irdelleyeceğiz.

1-Türkiye’nin Geriisteyen Devlet Olması

Türkiye’de bir kişi hakkında başlatılmış bir kovuşturma, yargılama ya da bir kişi hakkında verilmiş ve kesinleşmiş, yerine getirilmesi gereken bir ceza bulunması durumunda, bu işlemin yapıldığı yerin Cumhuriyet Savcısı tarafından bir talepname hazırlanır⁸²⁸.

Kovuşturulması şikayete bağlı suçlarda Cumhuriyet Savcısı yerine ilk işlemlerin şikayetçi ya da şahsi davacı tarafından başlatılması gerektiği öne sürülmüştür⁸²⁹.

Ancak biz bu görüşe katılmıyoruz. Geriverme işlemleri yeterli bir hukuksal bilgi ve deneyim gerektiren işlemlerdendir. Uluslararası adli yardımlaşmanın bütün türlerinde olduğu gibi geriverme talebinin teknik biçimsel yapısı da, bir anlamda o ülke yargı sisteminin uluslararası alanda yansımasıdır. Kaldı ki Cumhuriyet Savcısı kamu yararı gördüğü her alanda kamu adına istediği an kovuşturmayı kendiliğinden yürütebilir. Bu nedenle işlemin öncelikle savcı tarafından başlatılmasında yarar bulunmaktadır. Uygulama da bu yöndedir.

⁸²⁷ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 175.

⁸²⁸ SOYASLAN, 140.

⁸²⁹ İÇEL-DONAY, 233.

Talepname geriverilecek kişinin bulunduğu bildirilen ülke adli makamlarına hitaben yazılır ve bu ülke ile yapılan antlaşmalarla belirlenen bilgi ve belgeler talepnameye eklenir⁸³⁰. Bu belgeler geriverilecek devletle Türkiye arasında varolan antlaşmada belirlenen dile de çevrilir. Bu çevirinin noter ya da yeminli çevirmenlerce düzenlenmesi zorunludur⁸³¹.

Hazırlanan talepname Adalet Bakanlığı'na gönderilir ve burada yapılan inceleme sonucunda talep yerinde görülürse belgeler Dışişleri Bakanlığı'na iletilir. Dışişleri Bakanlığı talebi, sözleşmeler yönünden olduğu kadar, diplomasi yönünden de inceler. Talebin yerindeliği sözleşmeler, diplomasi ve dosyadaki belgelerden anlaşılır ise, belgeler tomar biçiminde geriverilmesi istenen kişinin bulunduğu ülkedeki Türk Büyükelçiliği'ne gönderilir⁸³².

Büyükelçilik, belgeler üzerinde son incelemeleri yaptıktan sonra bunları o ülkenin Dışişleri Bakanlığı'na ulaştırır⁸³³.

Görüldüğü gibi Türkiye'nin geriisteyen devlet olması durumunda işlemler, diplomatik yollarla yürütülmektedir⁸³⁴.

Aslında Türk Ceza Yasası ve Ceza Usul Yasası içerisinde geriverme işlemlerinin hangi yollarla, hangi dilde ve ne biçimde yapılacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır⁸³⁵.

Ancak geriverme işlemlerinin diplomatik yollarla yürütüleceği Konsey Sözleşmesi'nde olduğu gibi, ikili geriverme antlaşmalarında da belirlenmiştir. Ayrıca bu antlaşmalara göre talepler yazılı biçimde sunulacak ve geriisteyen ülke Türkiye olduğu durumlarda belgeler Türkçe hazırlanacaktır⁸³⁶.

Türkiye, geriverilmesini istediği kişinin geçici olarak tutuklanmasını da talep edebilir. Bu talep diplomatik yollarla yapılacağı gibi, Türkiye ile geriverilecek ülke arasında, Konsey Sözleşmesi'nde olduğu gibi, varolan antlaşma kuralları çerçevesinde, uluslararası güvenlik sistemi kanalıyla da iletilebilir⁸³⁷.

⁸³⁰ Türkiye'nin talepte bulunması durumunda sanık ya da hükümlüler için ayrı ayrı hazırlanacak talepname örnekleri için bkz. Ek 5 ve Ek 6.

⁸³¹ Yüksel ÖZBEK, "Suçluların Geri Verilmesi", Ad.D, Ankara, Yıl:77, Sayı: 1 (Ocak-Şubat 1986), s.70.

⁸³² DÖNMEZER-ERMAN, 546-547.

⁸³³ SOYASLAN, 140.

⁸³⁴ ÖNDER, 287.

⁸³⁵ ÖZGEN, Suçluların ..., 124.

⁸³⁶ Örneğin Yugoslavya (10.md), Tunus (30.md), Suriye (7.md), ABD (6 ve 40.md) antlaşmaları.

⁸³⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 548.

Bu işlemler yapıldıktan sonra, geriverecek devlet tarafından istenecek her türlü bilgi ve belgeler de, aynı yollarla ve en kısa sürede o ülke adli makamlarına gönderilir⁸³⁸.

2-Türkiye'nin Geriverecek Devlet Olması

Burada, yabancı bir devletin Türkiye'den, bir kişinin geriverilmesini istemesi durumunda, izlenecek usul ve yapılacak incelemeyi açıklamaya çalışacağız.

a-Türkiye'den Geriverme Talebinde Bulunulduğunda İzlenecek Usul Kuralları

Yabancı bir devletin Türkiye'den geriverme talebinde bulunması durumunda izlenecek usule ilişkin Türk Ceza Yasası ve Ceza Usul Yasası'nda açık bir kural bulma olanağımız yoktur. Usul kuralları genel olarak antlaşmalarla belirlenmektedir⁸³⁹.

Türkiye'nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı geriverme antlaşmaları irdelendiğinde, geriverecek devletin Türkiye olması durumunda da taleplerin, kural olarak, diplomatik yollarla iletildiğini görmekteyiz⁸⁴⁰.

Yabancı bir devletin Türkiye'den geriverme talebi kural olarak diplomasi yoluyla Türk Dışişleri Bakanlığı'na gelir. Dışişleri Bakanlığı tarafından talepname ve ekindeki belgeler, Türkiye'nin taraf olduğu antlaşma kuralları çerçevesinde incelenir. Eğer talep, bu noktalardan yapılacak incelemede yerinde görülürse, dosya Adalet Bakanlığı'na gönderilir. Bunun yanında, geriisteyen devletle Türkiye arasında herhangi bir geriverme antlaşması bulunmuyorsa, ancak siyasal yönden gerivermede bir sakınca görülüyorsa, dosya yine Adalet Bakanlığı'na iletilir⁸⁴¹.

Adalet Bakanlığı da gelen dosyayı, geriverilecek kişinin Türkiye'de bulunduğu yer Cumhuriyet Savcılığı'na gönderir⁸⁴².

Bakanlık tarafından gönderilen dosya üzerinde son incelemeleri yapan Cumhuriyet Savcısı, geriistenen kişiyi ve gönderilen bütün belgeleri, yargılama yapılmak üzere mahkemeye sevkeder⁸⁴³.

⁸³⁸ ÖNDER, 287.

⁸³⁹ ÖZGEN, Suçluların ..., 124.

⁸⁴⁰ Örneğin ABD (6.md), Tunus (29.md), Yugoslavya (10.md), Suriye (7.md), Ürdün (4.md) antlaşmaları.

⁸⁴¹ DÖNMEZER-ERMAN, 554-555.

⁸⁴² KUNTER, Ceza Muhakemesi ..., 644-645.

⁸⁴³ Cezai Konularda ..., 9.

b-İnceleme

Türkiye'nin inceleme konusunda kabul ettiği sistem, karma sistemdir. Bu konu TCY 9.maddesinde örtülü bir biçimde belirlenmiştir⁸⁴⁴.

Geriverme talebi üzerine yapılacak incelemede karma sistem seçildiğine göre, uygulama iki ana aşamada yerine getirilecektir. Öncelikle yargısal yönden geriverme talebi incelenecek, ardından verilen yargısal karara dayanılarak yönetim tarafından geriverme ya da gerivermeme konusunda takdir hakkı kullanılacaktır. Burada sözkonusu bu aşamaları sırasıyla inceleyeceğiz.

aa-Yargısal Aşama:

TCY 9.maddesinde bu konuda açık kural konmuştur. Buna göre, geriverilmesi istenen kişinin vatandaşlığı ve suçunun niteliği konusunda, bu kişinin bulunduğu yer Asliye Ceza Mahkemesi inceleme yapacaktır.

Yine bu konuya Yargıtay tarafından da, "... Türk Ceza Yasası'nın 9.maddesinin yerel Asliye Mahkemesi'ne verdiği yetkiye dayanılarak, geriverilmesi istenen kişinin vatandaşlığı ve suçunun niteliğini belirlemekle sınırlı olmasına..." biçiminde bir anlatımla değinilmektedir⁸⁴⁵.

Burada mahkemeden bir karar istendiği için, bir dava ve dolayısıyla yargılama sözkonusudur⁸⁴⁶. Ancak yasa maddesi ve Yargıtay içtihadından da anlaşılacağı üzere, mahkemenin inceleme yapacağı konu oldukça sınırlıdır. Türk mahkemelerine tanınmış olan inceleme yetkisinin alanının bu biçimde çok dar tutulmuş olmasını haklı gösterecek bir gerekçe de bulunmamaktadır⁸⁴⁷.

Mahkeme tarafından yapılacak incelemeye ilişkin bir diğer sorun da, incelemenin ne tür bir usulle yapılacağına ilişkindir.

Ceza Usul Yasası'nda geriverme işlemlerinde mahkemenin ne tür bir usul izleyeceğine ilişkin düzenleyici bir kural bulunmamaktadır. Ülkemizde yürürlükte özel bir Geriverme Yasası da bulunmadığından, kendine özgü bir niteliği olan geriverme yargılaması usulü, genel kurallar çerçevesinde ve genellikle öğretinin önerileri üzerine

⁸⁴⁴ ÖZGEN, Suçluların ..., 130.

⁸⁴⁵ 4.CD, 25.12.1936/11706 gün ve sayılı kararı: EREM, Suçluların ..., 230 ; Karar metni için

bkz.GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 146.

⁸⁴⁶ KUNTER, Ceza Muhakemesi ..., 645.

⁸⁴⁷ EREM, Suçluların ..., 230.

yürütülmektedir. Özellikle usul konusunda varolan sorunların özel bir Geriverme Yasası çıkartılarak çözümlenebileceği açıktır⁸⁴⁸.

Uygulamada inceleme, Yargıtay tarafından verilen yol gösterici bir karar çerçevesinde yürütülmektedir. Buna göre, Asliye Ceza Mahkemesi'nce, incelenecek konularla ilgili olarak duruşma yapılacak ve bu duruşmalarda, Ceza Usul Yasası'nın 135. ve 236. maddelerinde belirtilen genel yargılama usulüne ilişkin kurallar uygulanacaktır⁸⁴⁹.

Bu açıklamaların ışığında, Asliye Ceza Mahkemesi'nin yapacağı yargılamayı, vatandaşlığın ve suç niteliğinin belirlenmesi yönlerinden ayrı ayrı inceleyeceğiz.

aaa-Vatandaşlığın Belirlenmesi:

Türk Geriverme Hukuku'nda vatandaşın geriverilmeyeceği ilkesinin kabul edilmesi, doğal olarak, geriverilmesi istenen kişinin Türk vatandaşı olup olmadığı sorununun da çözümlenmesini gerektirir. Geriverilmesi istenen kişinin Türk vatandaşı olup olmadığına ilişkin incelemeyi yapmak görevi, TCY 9.maddesinde de açık bir biçimde belirtildiği üzere, bu kişinin bulunduğu yer Asliye Ceza Mahkemesi tarafından yerine getirilecektir⁸⁵⁰.

Türk vatandaşlığının belirlenmesinde TVY ile 825 sayılı yasa kuralları çerçevesinde araştırma yapılır.

Ceza Yasası'nın Uygulanmasına İlişkin 825 sayılı yasanın 2.maddesinde öngörülen düzenlemeye göre, geriverme yargılaması sırasında vatandaşlığın belirlenmesinde ortaya çıkan değişik itirazlar karşısında mahkeme, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü belgelerine dayanarak karar verecektir⁸⁵¹.

Yasadaki düzenlemeye göre mahkeme vatandaşlık konusunda tereddüte düştüğü durumlarda, geriverilecek kişinin Türk vatandaşı olup olmadığını İçişleri Bakanlığı'ndan soracaktır. Bakanlık en geç 1 ay içerisinde ilgilinin vatandaşlığına ilişkin bilgi verir. Bu yazının mahkemeye ulaşmasından ve dolayısıyla ilgililere bildirilmesinden başlayarak 1 ay içerisinde Danıştay'a dava açılabilir. Danıştay ise başvuru durumunda en geç 3 ay içerisinde bu konuda bir karar vermelidir. Bu gibi

⁸⁴⁸ ÖZGEN, Suçluların ..., 133.

⁸⁴⁹ 6.CD, 10.6.1993/4374-5482 gün ve sayılı kararı:Cezai Konularda ..., 9.

⁸⁵⁰ A.Gündüz ÖKÇÜN, "Suçluları Geri Verilmesinde Türk Vatandaşlığının Tespiti", AÜSBFD, Ankara, C.XXII, Sayı:3 (Eylül 1967), s.153.

⁸⁵¹ GÜNAY, 18.

durumlarda Asliye Ceza Mahkemesi'nce yürütülen geriverme yargılaması, Danıştay kararına dek durdurulur⁸⁵².

İçişleri Bakanlığı belgelerine karşı itirazların, TVY, Nüfus Yasası ya da Pasaport Yasası gibi yasalar çerçevesinde Asliye Ceza Mahkemesi'nce çözümlenmeyip, Danıştay'a bırakılması öğretide eleştirilmektedir. Bu eleştiriler genellikle iki noktada toplanmaktadır. Bunlardan ilkinde göre, geriverme gibi en çabuk usuller uygulanarak hızla bitirilmesi gereken bir yargılama, bu yolla geciktirilecektir. Diğer eleştiri ise ceza yargılamasının da çözüme kavuşturabileceği, belgelerin gerçek dışı olması sorununun, yönetsel yargı organlarınca karara bağlanmasına ilişkindir⁸⁵³.

TVY 38.maddesi, Türk vatandaşlığının herhangi bir biçimsel koşula bağlı bulunmadan kanıtlanabileceğini öngörür. Ancak yine aynı maddedeki düzenlemede, Türkiye Cumhuriyeti nüfus sicili kayıtları, nüfus cüzdanları, pasaport ya da pasaport yerine geçen belgeler ile Türk konsolosluklarınca verilen vatandaşlık belgelerinin aksi kanıtlanıncaya kadar ilgilinin Türk vatandaşı olduğu konusunda karine olarak değerlendirileceği belirtilmiştir⁸⁵⁴.

Danıştay'a yapılan başvuru bu belgelerin gerçek dışı olduğuna ilişkindir. Danıştay almış olduğu bir İçtihadı Birleştirme Kararı ile, bu belgelerin gerçek dışı olduğuna ilişkin itirazların yönetsel yargı tarafından karara bağlanacağı biçiminde bağlayıcı bir görüş bildirmiştir⁸⁵⁵.

Bu karar alındıktan sonra TVY 41.maddesinde yapılan değişiklikle, bu tür konularda Danıştay dışında herhangi bir Türk yargı organının da karar alabileceği kuralı konmuştur. Bu nedenle,bizim de katıldığımız üzere, sorunun Asliye Ceza Mahkemesi tarafından da çözümlenebileceği savunulmaktadır⁸⁵⁶.

bbb- Suçun Niteliğinin Belirlenmesi:

Mahkeme tarafından incelenecek diğer konu ise gerivermeye konu suçun niteliğinin belirlenmesidir. Burada amaç, geriverilecek kişiye atılı ve talepten açıkça yazılı suçun gerivermeye olanak tanıyıp tanımadığı yönünde sonuca ulaşmaktır⁸⁵⁷.

⁸⁵² ÖKÇÜN, 154.

⁸⁵³ ÖZGEN, Suçluların ..., 131.

⁸⁵⁴ ÖKÇÜN, 154.

⁸⁵⁵ Danıştay İBK, 25.1.1952/280-15 gün ve sayılı kararı : ÖZGEN, Suçluların ..., 131.

⁸⁵⁶ ÖKÇÜN, 155.

⁸⁵⁷ ÖZGEN, Suçluların ..., 132.

Mahkemenin yapacağı incelemede ancak belirli noktaları belirlemeye yönelik işlem yürüteceği ve dolayısıyla mahkemece yapılacak incelemenin, suçun, siyasal, askeri ya da bunlarla bağlantılı olup olmadığının belirlenmesiyle sınırlı bulunduğu ileri sürülmüştür⁸⁵⁸.

Ancak buna karşılık öğretide çoğunluğa göre mahkeme; eylemin yalnızca siyasal, askeri ya da bunlarla bağlantılı suçlardan birini oluşturup oluşturmadığı yönlerinden değil, geriisteyen devletle aramızda yürürlükte bulunan antlaşma kuralları çerçevesinde, gerivermeye engel oluşturan bütün suçlar yönünden incelenmesi gerektiği görüşü baskındır⁸⁵⁹.

Örneğin, geriisteyen devletle aramızda varolan antlaşma kurallarına göre mali suçlar geriverme kapsamı dışında tutulmaktaysa, mahkemece, geriverilecek kişinin eyleminin bir mali suç olup olmadığı konusu da araştırılacaktır⁸⁶⁰.

Mahkeme suçun niteliğini belirlerken her türlü araştırma ve soruşturmayı yapabilir. Mahkemeye, suçun niteliğinin belirlenmesine yönelik incelemede, vatandaşlık durumunun saptanmasına ilişkin incelemeden daha geniş bir takdir hakkı tanınmıştır⁸⁶¹.

Bu biçimde gerekli incelemelerini yapan mahkeme, kişinin Türk vatandaşı olup olmadığı ve eyleminin gerivermeye engel oluşturan suçlar kapsamında bulunup bulunmadığı konularında bir karar verir. Dolayısıyla yargısal aşama içerisinde, gerivermenin uygun olup olmadığı konusunda bir karar verilemez⁸⁶².

bb-Yönetmelik Aşama:

Yapılan yargılama sonucunda mahkemece verilen karar o yer Cumhuriyet Savcısı tarafından Adalet Bakanlığı'na gönderilir. Bunun üzerine Adalet Bakanlığı bir rapor hazırlayarak, tüm dosya ve raporu Bakanlar Kurulu'na sunar⁸⁶³.

Bakanlar Kurulu bu aşamada takdir hakkını kullanacaktır. Ancak bu takdir hakkı sınırsız değildir. Eğer yapılan yargılama sonucunda geriverilecek kişinin Türk vatandaşı olduğu ya da eyleminin geriverme kapsamı dışında tutulan suçlardan

⁸⁵⁸ TANER, 240.

⁸⁵⁹ DÖNMEZER-ERMAN, 555-556 ; İÇEL-DONAY, 236.

⁸⁶⁰ ÖZGEN, Suçluların ..., 132-133.

⁸⁶¹ TANER, 250 ; ÖZGEN, Suçluların ..., 132.

⁸⁶² DURAN, 617.

⁸⁶³ DÖNMEZER-ERMAN, 557.

bulunduğu belirlenmiş ise, bu durumda Bakanlar Kurulu kararla bağlıdır, kişiye geriveremez⁸⁶⁴.

Ancak buna karşılık geriverilecek kişinin Tşrk vatandaşı olmadığı ve eyleminin de gerivermeye engel oluşturmayacak suçlardan bulunduğu yşnşnde bir karar verilmişse Bakanlar Kurulu kararında bağımsızdır. Takdir hakkını kullanmak suretiyle, yine dilerse kişiye gerivermeyebilir⁸⁶⁵.

Burada Bakanlar Kurulu Tşrkiye ile geriştleyen devlet arasında varolan antlaşma ve siyasal ilişkilere, kendi siyasal ilke ve gşrşşlerine gşe bir karar verecektir⁸⁶⁶.

c-Emniyet Tedbirleri

Tşrk Geriverme Hukuku içerisinde de, yşrştşlen geriverme işlemleri sırasında geriverilecek kişi ile ilgili birtakım emniyet tedbirleri alınmasına ilişkin kurallar konmuştur. Bu şnlemler sırasıyla yakalama, tutuklama, eşyalara elkoyma biçiminde sıralanabilir. Biz burada sayılanların yanında, kaynakların doğrudan doğruya gşstermediği bir bşlşm emniyet tedbirlerinin de uygulanabilirliğinden kısaca sşzedeceğiz.

aa- Yakalama:

Ceza Yasası'nda geriverme işlemleri sırasında yapılacak yakalama işlemiyle ilgili bir kural konulmamıştır. Ancak, daha şnce de sşzşnş ettiğimiz gibi, 1997 tarihli Tşrk Ceza Yasası şntasarısı'nda geriverme yakalaması konusunda dşzenleme yapılması yoluna gidilmiştir.

1982 Anayasası'nın 19/2 maddesinde geriverme ile ilgili yakalama yapılabileceğine ilişkin kural konmuş bulunmaktadır. Buna gşe geriverme işlemlerinde geriverilmesi istenen kişinin yakalanması durumu, kişi řzgřrlřęřnřn ayrıık durumlarından birisidir.

şu anki varolan durumdan, antlaşmalarda belirlenen yakalamanın Ceza Usul Yasası'nda gşsterilen usule gşe yapılacağı anlaşılmaktadır.

⁸⁶⁴ şZGEN, Suçluların ..., 135.

⁸⁶⁵ DşNMEZER-ERMAN, 557.

⁸⁶⁶ TANER, 250.

Türkiye'nin taraf olduğu ikili geriverme antlaşmalarından bazılarında, yakalamaya ilişkin kurallar konmuştur⁸⁶⁷.

Türkiye'de yakalanan kişi ile ilgili bilgiler, yakalayan kolluk birimince yakalandığı yer Cumhuriyet Savcısı'na bildirilir. Bu kişi, savcının yönergeleri doğrultusunda gözaltına alınır. Gözaltı süresi kural olarak 24 saatlik bir süreyle sınırlandırılmıştır. Bu süre ancak özel durumlar çerçevesinde yine ancak 24 saati aşmayacak biçimde uzatılabilir.

Bu işlemler sırasında, yakalanan kişinin geriverilmesinin istenip istenmediği o yer Cumhuriyet Savcısı tarafından en hızlı araçlarla Adalet Bakanlığı'na sorulacaktır. Bu işlemlerin ardından yakalanan kişi ile ilgili gerekli belgeler gönderilmemişse ya da bu kişi hakkında geriverme talebi bulunmuyorsa serbest bırakılacak; kişinin geriverilmesi isteniyorsa, bir sonraki aşama olan geçici tutuklama ile ilgili işlemler yerine getirilecektir⁸⁶⁸.

bb-Tutuklama:

Türkiye'nin geriverecek devlet olması durumunda, geriverilecek kişi hakkında akla gelen ilk emniyet tedbiri tutuklamadır.

Geriverilecek kişinin, hakkındaki işlemler bitirilinceye dek tutuklanması olanağı uygulayıcılara anayasal bir yetki olarak tanınmış, bu durum 1982 Anayasası'nın 19/2 maddesinde açıkça, kişi özgürlüğünün ayrık durumlarından biri olarak sayılmıştır⁸⁶⁹.

Türk Geriverme Hukuku içerisinde de tutuklama iki türlü olarak ortaya çıkmaktadır. Uygulamada bunlardan ilki geçici tutuklama ve ikincisi de geriverme tutuklaması olarak adlandırılır.

aaa- Geçici Tutuklama:

Geriisteyen devletin talepnameşi Türk yetkili makamlarına ulaşmadan önce, bu kişinin tutuklanması olanağı vardır. Bu tutuklama, geriisteyen devletin talebi üzerine yerine getirilir⁸⁷⁰.

⁸⁶⁷ Örneğin Romanya ile yapılan 1972 tarihli antlaşmanın 7.maddesi "yakalama" başlığı altında, yakalanan kişi hakkında ne gibi işlemlerin yapılacağını düzenlemektedir.

⁸⁶⁸ Cezai Konularda ..., 9.

⁸⁶⁹ CİHAN-YENİSEY, 246.

⁸⁷⁰ CENTEL, 171-172.

Geriverme amacıyla geçici tutuklama, uluslararası düzeyde aranan kişilerin yakalanmasından geriverme ile ilgili belgeler gönderilene değin özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik süreci içerir bir önlemdir. Burada amaç geriverilecek kişinin kaçması olasılığını ortadan kaldırmaktır⁸⁷¹.

TCY 9.maddesinde, özel bir tutuklama biçimi olarak gösterilen geçici tutuklama kararının, geriisteyen devletin geriverme talebi durumunda, kişinin bulunduğu yer sorgu yargıçlığınca verileceği öngörülmekte ise de, günümüzde sorgu yargıçlığı kurumu yürürlükten kalkmış olduğundan, tutuklama kararı o yer sulh yargıcının verebileceği kabul edilmektedir⁸⁷².

Sulh Ceza Mahkemesi yargıcı, geriisteyen devletle aramızda varolan antlaşma kurallarını gözönünde tutarak ve takdir hakkını da kullanarak geriverilecek kişinin tutuklanıp tutuklanmayacağına karar verecektir⁸⁷³.

Daha önce de değindiğimiz üzere Konsey Sözleşmesi'ne katılan ülkelerden geriverme talebi bulunduğu durumlarda geçici tutuklama 18 gün ve önemli gerekçelerin varlığı durumunda da en çok 40 günlük bir süreyle sınırlandırılmıştır.

ABD ile yapılan geriverme antlaşmasının 10.maddesinde ise bu süre daha uzun tutularak, geriverilecek kişinin 60 gün geçici olarak tutuklanabileceği kural altına alınmıştır. Bu süre içerisinde geriverme ile ilgili belgeler gönderilmediği takdirde kişi serbest bırakılır⁸⁷⁴.

Türkiye'nin yabancı devletlerle imzaladığı ikili antlaşmalarda da geçici tutuklama konusunda değişik süreler belirlenmiştir. Buna göre geçici tutuklama süresi; Azerbaycan (37 ve 39.md.), Gürcistan (39.md.) , Özbekistan (40.md) antlaşmalarında 45 gün ve en çok 60 gün; İran antlaşmasında (9.md.) 2 ay; Kazakistan antlaşmasında (19.md.) 40 gün; Pakistan antlaşmasında (6.md.) 40 gün ve en çok 60 gün; Libya antlaşmasında (8.md.) 30 gün, KKTC (44.md.), Suriye (11.md.) antlaşmalarında 30 gün ve en çok 50 gün; Tunus antlaşmasında (32.md.) 30 gün ve en çok 40 gün; Ürdün antlaşmasında (7.md.) 30 gün ve en çok 60 gün; Mısır antlaşmasında (28.md.) 20 gün ve en çok 40 gün olarak belirlenmiştir⁸⁷⁵.

⁸⁷¹ Cezai Konularda ..., 16.

⁸⁷² CENTEL, 172.

⁸⁷³ ÖZGEN, Suçluların ..., 141.

⁸⁷⁴ DONAY, 258.

⁸⁷⁵ Cezai Konularda ..., 17-18.

bbb-Geriverme Tutuklaması:

Talepnamenin Türk yetkili organlarına ulaşmasından sonra da, geriverilmesi istenen kişinin kaçması ve izini kaybettirmesini önlemek üzere tutuklanması olanağı bulunmaktadır⁸⁷⁶.

Bu aşamada yapılacak tutuklamada da genel koşulların oluşup oluşmadığına bakılmayacaktır. Geriverme tutuklaması Türk hukukunda bir özel tutuklama işlemidir ve en geç geriverilecek kişinin Türk sınırlarını terketmesine kadar sürer⁸⁷⁷.

Geriverme tutuklamasına, yargılama işlemlerini yürüten Asliye Ceza yargıcı karar verebilir⁸⁷⁸.

Bunun dışında, bir kişinin geriverilmesine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmiş olmakla birlikte bu kişi daha önce tutuklanmamış ise, geriisteyen devlete tesliminin sağlanması için tutuklanması gerekecektir. Böyle durumlarda ise tutuklama kararı Sulh Ceza yargıcı tarafından verilmelidir⁸⁷⁹.

Geriverme tutuklamasında genel koşulların aranmaması, Türk Geriverme Hukuku içerisinde, geriverilecek kişinin temel hak ve özgürlüklerini zedeleyecek niteliktedir. Bu nedenle geriverme tutuklamasına ilişkin ayrıntılı kurallar getirilerek, bu konuda geriverilecek kişilere yeterli güvenceler sağlanmalıdır⁸⁸⁰.

cc-Diğer Emniyet Tedbirleri :

Türk hukukunda geriverme işlemleri sırasında başvuru en önemli emniyet tedbirleri yakalama ve tutuklama olmakla birlikte, uygulanma olasılığı bulunan diğer emniyet tedbirle de giderek önem kazanmaktadır.

Uygulamada en çok görülen önlemlerden birisi gerivermeyle ilgili eşyalara elkonmasıdır. Türkiye'nin imzaladığı geriverme antlaşmalarında bu konuya ilişkin kurallar bulunmaktadır⁸⁸¹.

Elkoyma ile ilgili TCY 9.maddesinde herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Ancak bu konuda, tutuklama kararını veren mahkemenin bir karar vermesi gerektiği görüşü benimsenmektedir. Buna göre geçici tutuklama dönemi ve geriverme kararı

⁸⁷⁶ CENTEL, 172.

⁸⁷⁷ KUNTER, Ceza Muhakemesi ..., 458.

⁸⁷⁸ DÖNMEZER-ERMAN, 558.

⁸⁷⁹ KUNTER, Ceza Muhakemesi ..., 645.

⁸⁸⁰ CENTEL, 173.

⁸⁸¹ Örneğin Tunus (35.md), ABD (15.md), 1972 tarihli Romanya (13.md) antlaşmaları.

verilmesinden sonraki evrede Sulh yargıcı, yargılama sırasında ise Asliye yargıcı elkoyma kararını verebilecektir⁸⁸².

Bir diğer emniyet tedbiri ise, geriverilecek kişinin kefaletle salıverilmesi biçiminde ortaya çıkar. Konsey Sözleşmesi'nin 16/5 maddesinde, geriverilecek devletin gerekli önlemleri alması koşuluyla geriverilecek kişiyi serbest bırakabileceği biçiminde bir düzenleme varolduğuna daha önce değinmiştik. Öğretide, bu düzenlemenin Türk hukuku açısından kefaletle salıverme önlemi olarak anlaşılması gerektiği savunulmaktadır⁸⁸³.

Yukarıda sayılan emniyet tedbirlerine ilişkin genel usul işlemleri, daha önce de değindiğimiz üzere, Ceza Usul Yasası'nda yapılan düzenlemelere göre yürütülmektedir.

Türk Ceza Usul Hukuku'nda yurtdışına çıkışı yasaklama biçiminde bir emniyet tedbiri bulunmamaktadır. Ancak yurtdışına çıkmaları mahkemece yasaklananlara Pasaport Yasası 22. maddesi kapsamında pasaport verilmemesi biçiminde bir uygulama yürütülmektedir⁸⁸⁴.

Biz Türk Geriverme Hukuku açısından yurtdışına çıkmayı yasaklama ve belirli bir yerde oturmaya zorlama gibi çağdaş emniyet tedbirlerinin de yasalaştırılması gerektiğini düşünüyoruz.

3-Türk Hukukunda Geriverme Kararlarına Karşı Yasa Yollarına Başvuru

Türk Geriverme Hukuku'nda karma sistemin benimsenmiş olması, hem yargı ve hem de yürütme kararlarına karşı yasa yollarına başvurunun olanaklı bulunup bulunmadığı sorununun gündeme getirmektedir.

Türk uygulamasında yargısal incelemeyi yapan Asliye Ceza Mahkemesi kararları kesin olup, bu kararlar ile ilgili Yargıtay'a başvurma yolu kapalıdır⁸⁸⁵.

Bu konuda Yargıtay da, daha önce geriverme incelemesini aktarıken değindiğimiz 4.CD 26.12.1936 gün ve 11706-10255 sayılı kararında, mahkemenin yapacağı incelemenin vatandaşlık durumunu ve suçun niteliğini belirlemekle sınırlı olduğunu, bu kararın Ceza Usul Yasası kapsamında yasa yollarına olanak tanıyan kararlardan olmadığını belirtmektedir.

⁸⁸² DÖNMEZER-ERMAN, 566.

⁸⁸³ CENTEL, 172.

⁸⁸⁴ CİHAN-YENİSEY, 266.

⁸⁸⁵ GÖZÜBÜYÜK, Türk Ceza ..., 120.

Bazı yazarlar Yargıtay'ın bu kararının doğru bir saptama olduğunu, mahkeme kararına karşı yasa yollarına başvurulmaması gerektiğini savunmaktadırlar⁸⁸⁶.

Ancak uygulamada Asliye Ceza Mahkemesi kararına karşı Ağır Ceza Mahkemesi'ne itiraz yoluna gidilebilmektedir. Yargıtay CGK'nun 1971 yılında vermiş olduğu kararda da bu konu belirtilmiştir. Bu bağlamda savcı ya da geriverilecek kişi Ağır Ceza Mahkemesi'ne itiraz hakkına sahiptir⁸⁸⁷. Bunun yanında, bir sonraki aşamada da, Yargıtay tarafından incelenmeyen mahkeme kararlarına karşı kabul edilen ve Ceza Usul Yasası'nın 343.maddesinde yazılı bulunan "yazılı emir" yoluna da uygulamada sık sık başvurulmaktadır⁸⁸⁸.

Bakanlar Kurulu tarafından verilen kararlar ise "hükümet tasarrufu" sayılarak yargısal denetimden geçirilememektedir. Bu konuda, geriverme ya da vermeme kararını almak yönünden yönetimin TCY 9.maddesi uyarınca tümüyle bağımsız bırakıldığı, Bakanlar Kurulu'nun bu biçimde alacağı kararlar karşısında yasa yollarına, bir başka deyişle Danıştay'a başvuru olanağı bulunmadığı görüşü benimsenmektedir⁸⁸⁹.

Bu konuda Danıştay'a giden tek olay Chauvel-Bize/Fransa davasıdır. Türkiye'ye gelip yerleştikten sonra, daha önce Fransa'da iken işlediği söylenen suçları nedeniyle Fransızlar'ca geriistenen Chauvel-Bize adlı kişi ile ilgili yapılan geriverme yargılaması ve Bakanlar Kurulu'nca alınan geriverme kararı sonucunda ilgili, Bakanlar Kurulu'nun kararına karşı Danıştay'a başvurmuş; Danıştay tarafından yapılan incelemeler sonucunda davacının geriverilmesine ilişkin yürütmenin durdurulması talebi reddedilerek, Türk hukuk sisteminde geriverme kararını vermenin TCY 9.maddesi uyarınca yürütmenin takdirine bağli bulunduğu, bu biçimde işlemin tümüyle bir hükümet tasarrufu olduğu gerekçesi ile dava reddedilmiştir⁸⁹⁰.

1997 tarihli Türk Ceza Yasası Öntasarısı'nda geriverme ile ilgili Asliye Ceza Mahkemesi kararlarına karşı yasa yollarına başvurulabileceği biçiminde bir düzenleme öngörülmektedir.

Biz Türk Geriverme Hukuku açısından da hem mahkeme kararına ve hem de Bakanlar Kurulu'nun geriverme konusundaki takdir yetkisini kullanmasına ilişkin karara karşı yasa yollarının açık bırakılması gerektiği düşüncesindeyiz. Ancak bunun

⁸⁸⁶ EREM, Suçluların ..., 231, dn.1.

⁸⁸⁷ DÖNMEZER-ERMAN, 558.

⁸⁸⁸ ÖZBEK, 66.

⁸⁸⁹ ÖZGEN, Suçluların ..., 138-139.

⁸⁹⁰ Danıştay DDGK, 6.11.1953/116-153 gün ve sayılı kararı : DURAN, 607-608.

en önemli geçiş noktası, mahkemenin inceleme alanının genişletilmesi ile gerçekleşecektir. Hatta çalışmamızın başından beri yinelediğimiz üzere, Türk Geriverme Hukuku işlemlerinin siyasal karar organlarından tümüyle soyutlanarak, tam bir hukuksal işlev yüklenmesi, sorunun asıl çözüm yoludur.

4-Türk Geriverme Hukukunda Özellik İlkesi

Türk Geriverme Hukuku içinde de, gerivermede özellik ilkesi antlaşmalarla düzenlemeye konmuş kesin bir kural olarak yerini almıştır⁸⁹¹.

Bu ilke Türkiye'nin katıldığı bütün ikili geriverme antlaşmalarında, karşılıklı olarak değişik biçimlerde düzenlenmiştir⁸⁹².

Burada, Yargıtay'ın 1987 tarihinde vermiş olduğu bir karara değinmekte yarar görüyoruz. Karara konu olay kısaca şu biçimde gelişmiştir:

1975 yılında “satmak amacıyla esrar bulundurmak” suçundan hakkında Gaziantep Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 8 yıl 4 ay özgürlüğü bağlayıcı ceza verilen bir kişi, bu cezayı çekmekte olduğu Sivas Cezaevinden kaçmıştır. Ardından bu kişinin Almanya'da bulunduğu bildirilmesi üzerine olağan geriverme işlemleri başlatılmış ve bu kişi 1984 yılı Ağustos ayında Türkiye'ye geriverilmiştir.

Aynı yılın Aralık ayında aynı kişi hakkında 1980 yılında gerçekleştirdiği “yurtdışına uyuşturucu madde ihraç etmek” suçundan Edirne Ağır Ceza Mahkemesi'ne kamu davası açılmıştır. Yargılama sırasında Alman makamları tarafından, gerivermede özellik kuralının çiğnendiğine yönelik duyumların alındığı, bu durumun açıklığa kavuşturulması yönünde bir talep gelmiş, bu talebi gözönünde bulunduran mahkemece, geriverilen kişi ile ilgili yargılama durdurularak, bu kişiye, 45 gün içerisinde ülkeyi terkedebileceği, buna karşılık terketmemesi durumunda yargılamanın sürdürüleceği biçiminde uyarı yapılmıştır. Bu sırada Almanya'dan da yargılamaya onay talebinde bulunulmuş, ancak bu onay alınamamıştır. 45 günlük süre içerisinde ülkeyi terketmediği anlaşılan sanığın yargılaması sürdürülmüş ve sonuçta 30 yıl özgürlüğü bağlayıcı ceza verilmiştir.

Dosyayı inceleyen Yargıtay'ın bu konuda örnek gösterilebilecek kararının sonuç bölümünü aynı biçimde aktarmayı uygun görüyoruz⁸⁹³:

⁸⁹¹ ÖZGEN, Suçluların ..., 160.

⁸⁹² Örneğin ABD (16.md), Yugoslavya (19.md), Ürdün (12.md), Tunus (38-39.md), Suriye (16.md) antlaşmaları.

⁸⁹³ Kararın (Yargıtay 5.CD, 14.10.1987/4154-5301 gün ve sayılı) tam metni için bkz. Yargıtay Kararları Dergisi, Ankara, C.XIV, Sayı:4 (Nisan 1988), s.566-568.

“... Sanığın aynı suçtan Bakırköy Birinci Ağır Ceza Mahkemesi’ne açılan dava ile ilgili olarak ve 5682 sayılı Pasaport Yasası’nın 2814 sayılı yasayla değişik 7/2. maddesi gereğince yurtdışına çıkmasının mümkün olmadığı, Bakırköy C.Savcılığı’nın 10.2.1986 g nl  yazısıyla Emniyet Müdürlüğü’ne ihbar edilmiştir.

Ayrıca sanığın tahliye edildikten sonra suçu nedeniyle pasaport almadığına ilişkin şanhurfa Emniyet Müdürlüğü Narkotik şube Müdürlüğü’nün 27.5.1987 tarihli yazısı dosya içerisinde mevcut bulunmaktadır.

Bu itibarla iade eden Federal Almanya Cumhuriyeti’nin yargılamaya muvafakat etmediği de gözönünde bulundurularak sanığın elinde imkan olduğu halde Türkiye’yi terketmediği yolundaki delillerin nelerden ibaret olduğu kararda gösterilip tartışılmadan yazılı şekilde hüküm kurulması yasaya aykırı görüldüğünden...”.

Bu karardan da açıkça anlaşılacağı üzere Türkiye’nin geriverme talebinde bulunup aldığı kişiler hakkında, geriveren ülke makamlarınca onay verilmeksizin yargılama s rd r lemeyecektir. Özellik kuralının bir gereği olarak kişinin, ülkeyi terketmesi için bütün olanaklar sağlanacak ve buna karşın ülkeyi terketmediği takdirde hakkında yargılama sürdürülebilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUÇLULARIN GERİVERİLMESİ HUKUKU İLE İLGİLİ

GENEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

I-GENEL OLARAK

Çalışmamızın geneline bakıldığında, Geriverme Hukuku ile ilgili çok sayıda ve gerçekten önemli sorunların bulunduğu hemen göze çarpmaktadır. Biz bu sorunların büyük bir çoğunluğuna değişik yerlerde ayrıntılı olarak değindiğimiz için, aynı konuları burada yinelemekten çok, buraya kadarki incelemeler sırasında tartışmadığımız bazı sorunları ayrı bir bölümde incelemeyi uygun gördük.

Geriverme Hukuku beraberinde tartışılabilcek iki büyük sorunu bünyesinde barındırmaktadır.

Bunlardan birincisi, Geriverme Hukuku kurallarının birleştirilerek, tümüyle siyasallıktan uzak ayrı bir hukuk dalı olarak işlevini sürdürmesi sorunudur.

Bir diğer önemli sorun ise, geriverme işlemleri sonucunda geriverilmeyen kişiler hakkında ne gibi işlemler yapılabileceğine ilişkin tartışmalarla ortaya çıkmaktadır.

Biz bu bölümde, sorunları ayrıntılı biçimde irdelemekten çok, bu sorunların çözümü konusunda bazı yazarlarca öne sürülen görüşleri kısa tümcelerle aktarmaya çalışacağız.

II-GERİVERME HUKUKUNUN YALINLAŞMASI

Geriverme Hukuku'nun öğretisel aşamada artık bir hukuk dalı olarak kabul edilmesi, uygulamada geriverme sisteminde yalnızca hukuk kurallarının geçerli olduğu anlamına gelmemektedir. Gerivermede bizce en önemli sorun, tümüyle hukuk kurallarına göre işlemesi gereken bir işlemde, siyasal etkilerin çok yoğun bir biçimde ağırlığının bulunmasıdır. Bunun nedenlerini çalışmamızın genelinde açıklamaya çalıştık. Ancak burada, Geriverme Hukuku'nun tam anlamıyla bir hukuk dalı durumuna gelmesi için iki çözüm yolu önerisi dikkatlerinize sunulacaktır.

Bunlardan ilki, uluslararası siyasal güç dengesi üzerinde hukukun etkinliğinin artırılması ve usul açısından siyasallaşmanın önlenmesidir. İkinci öneri ise, Geriverme

Hukuku kaynaklarının birleştirilmesi yolu ile, işlemlerde kurallar ağıının siyasal erke üstün kılınması üzerine olacaktır.

Biz bunlardan ilkinin dış etkenlerden arındırma ve ikincisini ise, kaynakların birleştirilmesi biçiminde açıklamayı uygun görüyoruz.

A-Dış Etkenlerden Arındırma

Geriverme Hukuku'nun en önemli sorunu, bu hukuk dalına ilişkin ilkelerin birçoğunda ve uygulamadaki işlemlerde siyasal etkilerin ağırlıkla yeralmasıdır. Bu ağırlık bir ya da birkaç ülkeye özgü olmayıp, uluslararası dengenin de bir parçası durumuna getirilmiştir.

Geriverme ile ilgili konular uluslararası ilişkilere sürekli taşınmış ve böylece sorunun hukuksal boyutu bir yana bırakılarak, her zaman siyasal boyutuna ağırlık verilmiştir⁸⁹⁴.

Geriverme kurumu içerisinde baştan beri siyasal suçların özel bir yerinin bulunması, sorunun temelden, öğretilen başlayarak siyasal alana taşınmasının önemli nedenlerindendir. Siyasal suçların geriverilmemesi ilkesinin temeline bakıldığında sorunun uluslararası alanda bir hukuksal çerçeve içerisinde uygulamaya aktarılmadığı, konunun sürekli olarak siyasal boyutunun değerlendirildiği görülür⁸⁹⁵.

Devletlerin dış politikalarında özgür olmaları, uluslararası ilişkilerin kesin ve değiştirilemez kurallarla bağlanmaması gerektiği, bunun dünya uluslar dengesinin sağlanması açısından önemli olduğu öne sürülmüştür⁸⁹⁶.

Ancak Uluslararası Hukuk ve özellikle Ceza Hukuku'nun devletlerin iç ve en önemlisi dış politikalarına etkisi tartışılmayacak bir olgudur⁸⁹⁷.

Uluslararası güç dengesinin asıl amacı, tüm dünya ülkelerinin bağımsızlığını korumaktır⁸⁹⁸. Bu dengenin sağlanması uluslararası ilişkilerde karşılıklı güvenin sağlanmasına bağlıdır. Uluslararası ilişkilerde güven verilmesinin ise en önemli ölçütü, sürekli hukuk çerçevesinde kalmaktan geçer⁸⁹⁹.

Gerivermenin siyasal alandan sıyrılarak tümüyle hukuksal alanda değerlendirilmesi, dolayısıyla Geriverme Hukuku'nun ilke ve kurallarıyla ortaya

⁸⁹⁴ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 75.

⁸⁹⁵ ARMAOĞLU, 1604.

⁸⁹⁶ Türkaya ATAÖV, "Milletlerarası Münasebetlerde Kuvvet Muvazenesi Sistemi", AÜSBFD, Ankara, C.XV, Sayı:4 (Aralık 1960), s.182.

⁸⁹⁷ Ü.Haluk BAYÜLKEN, "Uluslararası İlişkilerde Başlıca Etkenler, Dış Politika İle İç Politikanın Karşılıklı Etkileşimleri", Çukurova Üniversitesi 89/90 Öğretim Yılı Töreni Açılış Dersi Notları, Adana, 1989, s.1.

⁸⁹⁸ ATAÖV, 177.

⁸⁹⁹ BAYÜLKEN, 6.

çıkabilmesi için iki koşulun sağlanması zorunludur. Bunlardan ilki, bütün devletlerin uygulamada yargısal sistemi benimseyerek, geriverme ilke ve uygulamalarını siyasal etkilerden kurtarmalarıyla gerçekleştirilebilir.

İkinci önemli koşul ise, diplomasinin geriverme işlemlerinde aracı kılınmasının bütünüyle kaldırılması ve bu biçimde siyasal erkin yargıya, dışarıdan, usule ilişkin işlemler yönünden de karışmasının önlenmesi ilkesinin bir zorunluluk olarak benimsenmesidir⁹⁰⁰.

B-Kaynakların Birleştirilmesi

Günümüzde uluslararası alanda geriverme ile ilgili kurallar, birçok sözleşme ve antlaşma içerisinde, dağınık bir görünümündedir. Tüm uluslar için geçerli olabilecek türde, ilke ve işlemlerin toplandığı bir sözleşme yüzyılı aşkın bir süredir tartışıldığı halde gerçekleştirilememiştir. Bu türden bir sözleşmenin yaşama geçirilmesi için çok büyük bir çaba gösterildiği de söylenemez. Bundan daha ilginç ise, ülkemizin de aralarında bulunduğu birçok devlette, geriverme ile ilgili ilke ve kurallar, değişik yasalara dağılmış bir durumdadır. Özel bir Geriverme Yasası ile bu tür ilke ve kuralların belirlendiği ülke sayısı o kadar da çok değildir.

Ancak geriverme çok hızlı yürütmesi gereken bir işlemdir. İlke ve usullerinin dağınık ve karmaşık bir durum göstermesi, uygulayıcılar açısından olması gereken çabukluğun aksamasına neden olmaktadır.

Geriverilecek kişinin özgürlüğünün genel anlamda tutuklama nedenlerine bağlı kalınmadan kısıtlanması, olması gereken bu çabukluğun en önemli nedenidir. Öte yandan, bu çabukluk Ceza Hukuku'nun genel ilkeleriyle doğrudan bağlantılıdır. Suç işlendikten sonra, suç işleyen kişiye ceza verilmesi için geçecek süre ne kadar kısa sürerse, ceza o oranda adil olacaktır. Cezanın suçu yakından izlemesi, adalet duygusunun güçlenmesi bakımından da çok önemlidir⁹⁰¹.

Geriverme işlemlerinin kolaylaştırılması, hızlandırılması ve bu işlemlere ilişkin hukuk kurallarının birleştirilmesi, kaçınılmaz duruma gelmiş bir zorunluluktur⁹⁰².

Geriverme Hukuku kurallarının ulusal çerçevede birliğini sağlamak için ilk aşama, özellikle usul işlemlerinin ayrıntılı bir biçimde gösterileceği, genel kurallar topluluğu biçiminde özel geriverme yasaları çıkarılmasıyla olanaklıdır⁹⁰³.

⁹⁰⁰ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1257.

⁹⁰¹ BECCARIA, 261.

⁹⁰² GÜNAY, 17 ; GÖZÜBÜYÜK, Suçluların ..., 1256.

Örneğin Türk Geriverme Hukuku içerisinde, geriverme ilke ve işlemlerinin ayrıntılı bir biçimde kural altına alınacağı bir özel Geriverme Yasası çıkarılması , bu konuda varolan olağanüstü gereksinim nedeniyle zorunludur⁹⁰⁴.

Son aşama, tüm devletler açısından Geriverme Hukuku'nun birleştirilmesi sorununun çözümlenmesine ilişkindir. Bu çözüme giden önemli kaldırım taşlarından olan Konsey Sözleşmesi'nin amacı, Avrupa devletleri arasında en son erek olan hukuk birliğini kurmak adına, tüm üye devletlerin uymak zorunda oldukları bir Geriverme Hukuku oluşturmaktır⁹⁰⁵.

Ancak Konsey Sözleşmesi'nin, kağıt üzerinde olmasa bile uygulamada, yalnızca Avrupa Konseyi üyesi devletler arasında yürürlükte bulunması, Geriverme Hukuku'nun BM üyesi tüm devletlerin katılacağı bir sözleşmeyi zorunlu duruma getirmiştir.

Bu nedenle sorunun kesin bir biçimde çözümü için tüm ulusların katılacağı bir Geriverme Sözleşmesi yapılmalıdır⁹⁰⁶.

Kanımızca Geriverme Hukuku'nun yalınlaşmasında, yukarıda gösterilen iki ana sorunun çözümü önkoşul olarak gözükmetedir. Bu nedenle öncelikle her ülke genel ilke ve usul işlemlerinin gösterileceği özel yasalar çıkarmalıdır. Bir sonraki aşamada tüm uluslar çapında bir Geriverme Sözleşmesi imzaya açılmalıdır. Bu bağlamda hukukun üstünlüğü ilkesinin bir gereği olarak, Geriverme Hukuku, siyasal hesaplardan, uluslararası çıkar dengelerinden tümüyle arındırılmalıdır. Bu konuda biz, yargısal sistemin en doğru çözüm yolu olduğunu düşünüyörüz. Bu yol seçilse de, işlemlerin yönetsel organlardan arındırılması için de, diplomasinin işlemlerde aracı olarak kullanılmasının kaldırılması gerektiği görüşündeyiz.

III-GERİVERİLMİYEN KİŞİLERİN YARGILANMASI

Geriverme Hukuku'nda varolan birtakım ilke ve uygulamalar sonucunda, bazı suçları işleyen kişiler geriverilmemektedir. Bu gibi durumlarda geriverilmeyen kişilerle ilgili gerivermeyen devlet tarafından yargılama yapıp yapılamayacağı, bu gibi kimselerin özel mahkemelerde yargılanmaları olanağı bulunup bulunmadığı sorunu, Geriverme Hukuku içerisinde sürekli bir tartışma konusu olmuştur.

⁹⁰³ EREM. Suçluların ..., 219.

⁹⁰⁴ İÇEL, 720.

⁹⁰⁵ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 78.

⁹⁰⁶ İÇEL, 720.

Siyasal suçlarda geriverme olmadığı durumlarda yargılama yapılamaması gerektiğini, daha önce gerekçeleriyle birlikte açıklamıştık. Bu nedenle burada anlatacağımız konu, siyasal suçlar dışında kalan birtakım nedenlerden ötürü geriverilmeyen kişilerin yargılanmasına ilişkindir.

Öyle ki, birçok kez en ağır suçları işleyen kişiler, geriverilmedikten sonra, bulundukları ülkede serbestçe yaşam sürebilmektedirler.

Bu sorunun çözümü konusunda iki önemli öneri ciddi biçimde tartışılmaktadır. Bu önerilerden ilki, geriverilmeyen kişilerin, geriverme talebini reddeden ülkede yargılanmalarına ilişkindir.

Diğer öneri ise, özellikle son zamanlarda gittikçe benimsenen, Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması yönündedir.

Her iki öneri de temelde, geriverilmeyen suçlu kimselerin, cezadan kurtulmalarının önlenmesi düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Biz burada bu çözüm önerilerini sırasıyla irdelemeye çalışacağız.

A-Geriverme Talebini Reddeden Ülkede Yargılama Yapılması

Şu ana kadar incelediğimiz konular birlikte değerlendirildiğinde, gerivermenin ancak birtakım koşulların varlığı durumunda gerçekleştirilebileceği, her suçun sanığı ya da hükümlüsünün talep edildiğinde geriverilmediği açıkça ortaya çıkacaktır. Bir suçun sanığı ya da hükümlüsü olan bazı kişiler, gerivererek devlet vatandaşı olması, geriverme talebine konu suçun niteliği, bu suçun gerektirdiği ceza miktarı gibi birtakım nedenlerde geriverme işleminden ayrı tutulmaktadır. Böylece işlenen her suçun cezalandırılması ilkesi de bu ayrık durumlar için uygulanamaz bir duruma getirilmiştir.

Örneğin uygulamada ölüm cezasının kaldırılmadığı ülkelere yapılan geriverme taleplerinde, işlenen suçun ölüm cezasını gerektirmesi durumunda, bu suçu işleyen bazı kişiler geriverilmedikleri gibi, dışarıda özgürce bir yaşam da sürmektedirler. Bu durumun önlenmesi açısından, geriverilmeyen kişilerin, geriverme talebini reddeden devlet tarafından yargılanıp cezalandırılmaları gerektiği düşüncesi ortaya atılmıştır⁹⁰⁷.

Ancak bu düşünceye karşı olan yazarlar da bulunmaktadır. Buna göre bir suçlu, daha önce başka bir ülkede işlemiş bulunduğu bir suç nedeniyle, o anda oturmakta

⁹⁰⁷ TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 171.

olduğu toplumun huzuruna yönelik bir eylem gerçekleştirmediği için, yeni üyesi olduğu toplumca cezalandırılmaz. Bu gibi kişiler olsa olsa değişik yöntemlerle toplumdan dışlanabilir⁹⁰⁸.

Ancak günümüzde oldukça fazla savunucusu olan bir görüş, bu gibi kişilerin geriverme talebini reddeden ülkede yargılanabilmesi gerektiği üzerine kurulmuştur. “Aut dedere aut judicare”, dilimize çevirisiyle “geriver ya da yargıla” adı verilen bu düşüncede, bir suçtan sanık olan kişinin suç işlediği söylenen devlete geriverilmese bile, bulunduğu devlet yargı organlarınca yargılanması gerektiği ilkesini ortaya koyar⁹⁰⁹.

İlke genel olarak yukarıda örneklerini saydığımız, ölüm cezası, vatandaşlık gibi durumlarda önem kazanır. Örneğin, suçun kendi ülkesi sınırlarında işlendiği gerekçesiyle geriverme talebini reddeden devletler açısından gerivermediği kişiyi, bu ilke uyarınca kendisinin yargılaması sorun oluşturmaz, bu son derece doğal bir sonuçtur⁹¹⁰.

Bu ilkenin temeli Hugo Grotious’un “aut dedere aut punire”, yani geriver ya da cezalandır görüşüne dayanır. Özellikle Murphy başta olmak üzere bazı Ceza Hukuku yazarları, bu ilkenin her durumda uygulanamayacağını öne sürerlerken, Bassiouni ve diğer birtakım hukukçular ise ilkenin, bütün suçlarda uygulanabileceği görüşünü savunmaktadırlar⁹¹¹.

İtalyan Ceza Yasası’nın 10.maddesine göre gerivermenin gerçekleşmediği durumlarda, eğer suç bir yabancı devlet ya da kişinin zararına işlenmişse, Adalet Bakanı’nın talebi üzerine sanık, İtalyan yasalarına göre cezalandırılacaktır. Ancak iç hukuklarında bu tür bir kuralı barındıran ülkelerin sayısı pek fazla değildir⁹¹².

Belçika örneğinde olduğu gibi, yasalarında yabancının yurtdışında yabancıya karşı işlediği suçlarda kendi ülkesinde yargılamaya olanak tanıyacak bir kuralın bulunmadığı ülkeler, bu tür sanıkları gerivermedikleri takdirde kendileri de yargılayamamaktadır. Bu gibi ülkeler, örneğin ölüm cezasını gerektiren suçlarda, verilecek güvenceyi fazla tartışmadan kabul edebilmektedir. Aksi takdirde ise bu gibi kişilere oturma izni verip, her türlü kovuşturmadan uzak kalmalarına göz

⁹⁰⁸ BECCARIA, 275.

⁹⁰⁹ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 80.

⁹¹⁰ DURAK, 388.

⁹¹¹ KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 90-91.

⁹¹² TCY içerisinde de 5 ve 10a maddelerinde benzer düzenlemelere yer verildiğini yinelemekte yarar görüyoruz ; TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 172.

yumacaklardır. Bu ise, suç işleyenlerin Belçika gibi ülkelere kaçmaları konusunda özendirici bir durum ortaya çıkarmaktadır⁹¹³.

B-Uluslararası Ceza Mahkemesi

Bir önceki konuda görüldüğü gibi, kişileri gerivermeyen bazı devletlerin iç hukuklarında, bu kişilerin yargılanabilmesine olanak tanıyıcı düzenlemeler bulunmaması, savaş suçları gibi birtakım suçlarda suçun niteliği bakımından geristeyen devletlerin çok sayıda olması ve geriverme dışında Uluslararası Ceza Hukuku'nun yargılama işlevi konusunda özel bir mahkemeye gereksinim duyması başka bir yolun önerilmesine zemin hazırlamıştır.

Buna göre, yargılama usullerinin ayrıntılı bir biçimde gösterileceği sürekli bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmalıdır⁹¹⁴.

Birinci Dünya Savaşı'ndan beri, "kuralsız suç ve ceza olmaz" ilkesine dayanarak yargılama yapacak sürekli bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması düşüncesi gündemdedir. Bu bağlamda kurulan Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi, Tokyo Uluslararası Uzakdoğu Askeri Mahkemesi ve 1993 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin çabalarıyla oluşturulan "Eski Yugoslavya ile ilgili Uluslararası Ceza Mahkemesi", bu görüşün uygulamaya geçmesi yolunda atılan önemli adımlardandır. Ancak tüm bu mahkemelerin belirli bir zaman dilimi içerisindeki sınırlı olaylarla ilgili yargılama yapması, sürekli bir ceza adaleti sisteminin oluşturulması konusunda yeterli olmamıştır⁹¹⁵.

Tarih boyunca devletler aralarında ortaya çıkan sorunları çözmek üzere çeşitli kurullar oluşturmuşlardır. Örnek olarak La Haye Adalet Divanı, bu konudaki gereksinimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁹¹⁶.

Bu bağlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, Uluslararası Ceza Hukuku'nun yargısal aşamaya adım attığı bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa üzerinde en yıkıcı zararların yaşandığı İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından kurulan Avrupa Konseyi, insan haklarının korunması düşüncesine öncelik tanıyarak,

⁹¹³ Fehriye Erdal örneğinde de izlendiği gibi, Belçika adeta bir suçlular cenneti olarak görülmekte, özellikle üçüncü dünya ülkelerinden birçok kaçak bu ülkeye sığınmaktadır: TEZCAN, Ölüm Cezasını ..., 174.

⁹¹⁴ TOSUN, 425.

⁹¹⁵ Tefik ODMAN, "Eski Yugoslavya İle İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı", AÜHFD, Ankara, Sayı:1-4 (1996), s.131-132.

⁹¹⁶ REŞİT, 31.

içerisinde yargılama organ ve usullerinin ayrıntılı bir biçimde gösterildiği İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanmasını sağlamıştır⁹¹⁷.

Avrupa Konseyi üyesi devletler birbirlerini artık yabancı devlet olarak görmemektedir. Birçok Avrupa devleti, imzalanan sözleşmelerle sonuçta bir "Avrupa Yargı Sistemi"ni kurmayı amaç edinmişlerdir⁹¹⁸.

Bu amacın tüm ulusları kapsamına alacak bir biçimde genişlemesi ile, iç hukuk kuralları gereğince, gerivermedikten sonra yargılama da yapamayan devletlerin, bu gibi kişileri Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gerivermeleri olanağı bulunacaktır. Uygun koşullarla kurulacak bir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, barışın korunması ve sürekliliği konusunda oynayacağı olumlu rol açıktır⁹¹⁹.

Geriverme konusunda varolan birtakım engel ve kısıtlamalar nedeniyle bazı devletler geriistedikleri kişileri kendi istihbarat ve askeri güçlerini kullanma yoluyla diğer bir ülkeden kaçırarak ülkelerine geri getirmektedirler. Bu durum, sanığı yargı önüne çıkarma yararına karşılık, kaçırıldığı ülkenin egemenlik ve bağımsızlık ile ilgili hak ve yetkilerini çiğnemek gibi nedenlerle Uluslararası Hukuk'a aykırı görülmekte ve çoğu kez uluslararası alanda soğuk çatışmaların yaşanmasına yolaçmaktadır. Örneğin Alvarez-Machain ve ABD-Yunis davalarında sanıklar bu yolla yargı önüne getirilmişlerdir⁹²⁰.

Yargı yetkisi egemenlik ve bağımsızlık haklarının bir bölümü olup, devletlerin temel haklarından biridir. Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması, geniş çaplı bir uluslararası antlaşma ile olanaklıdır. Ancak böyle bir antlaşmanın yapılabilmesi için de, hemen hemen tüm devletlerin, anayasalarında yargı yetkilerinin bir bölümünü devir niteliğinde değişiklikler yapması gerekmektedir⁹²¹.

Günümüzde yabancı yargıya güvenmeme ve cezalandırma yönünden bağımsızlık konusundaki engeller aşılmıştır⁹²².

Ancak özellikle "doğal yargıç ilkesi"nin uygulanmadığı mahkemelerde ve sanığın savunma hakkını yeterince kullanamadığı durumlarda geriverme kurumunun iyi bir araştırma istediği kesindir⁹²³.

⁹¹⁷ GÖLCÜKLÜ-GÖZÜBÜYÜK, 6.

⁹¹⁸ KUNTER, Ana Çizgileriyle ..., 83-84.

⁹¹⁹ ODMAN, 151.

⁹²⁰ Aynı biçimde, ülkemizdeki bölücü terör örgütünün elebaşı Abdullah Öcalan da bu biçimde yargı önüne çıkarılmıştır ; KÖMÜRCÜ-ÇALIŞKAN, 93.

⁹²¹ ODMAN, 146.

⁹²² YENİSEY, Milletlerarası Adli ..., 324.

⁹²³ YENİSEY, Milletlerarası Adli ..., 328.

SONUÇ

Geriverme Hukuku'nun genel özelliklerini ve bu hukuk dalının uygulamaya yansıyan yönü olan işleyişini incelemiş bulunuyoruz.

Geriverme, çok eski çağlardan beri uygulanan bir işlemdir. Bu işlem, tarih boyunca değişik devletler arasında yapılan antlaşmalarla, daha ilk çağlardan başlayarak Fransız İhtilali'ne kadar olan dönemde önemli bir uluslararası işlem olmasıyla gündemde kalmıştır. Biz bu dönemi gerivermenin kurumsal bir olgu olduğu dönem biçiminde anlıyoruz. Bu dönemde yapılan antlaşmalarda rastladığımız en önemli özellik, kurumun daha çok siyasal suçlulara karşı mücadele amacıyla kullanılması olarak kendini göstermektedir.

Fransız İhtilali'nin beraberinde getirdiği özgürlük düşüncesinden en fazla etkilenen kurumlardan biri de geriverme kurumu olmuş, ardından bu kurum, kendine özgü ilke ve kuralları bulunan bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmıştır.

İhtilalin getirdiği en önemli ilkelerden birisi olan siyasal suçlulara hoşgörü, Geriverme Hukuku'nda, siyasal suçluların devletler arasında geriverilemeyeceği biçiminde kendini göstermiştir. Ancak bu ilkenin sınırlarının bir türlü belirlenememesi nedeniyle, temelde adi suç olan anarşist eylemler de bu korumadan uzun bir süre yararlandırılmıştır. Bunun gibi, insanlık üzerinde yarattıkları olumsuz etkileri, gerçekleştirmek istedikleri siyasal amaçlarla bağdaşmayan terör suçlularının da geriverilmesinde sürekli olarak tereddütler doğmuştur.

Anarşist eylemlerin, siyasal suçlardan sayılamayacağı; terör ve jenosid eylemlerinin ise siyasal suçların kara yüzü olarak sayılması gerekliliği günümüzde gittikçe taraftar toplayan görüşlerdir. Özellikle terör eylemleri, herhangi bir devleti hedef alsa da, yarattığı etkiler bakımından tüm insanlığı tehdit eder niteliktedir.

İhtilalin geliştirdiği bir başka ilke ise, vatandaşın geriverilmezliğidir. Vatandaş kavramının özellikle XIX. yüzyılda geçirdiği gelişme, bu ilkenin Geriverme Hukuku'nda yer almasının en önemli nedenidir. Ancak günümüzün küreselleşen uluslar yapısı itibarıyla, "vatandaş" kavramının yerini "insan" kavramına bırakması, bu ilkeyi çok tartışılır bir duruma sokmaktadır.

Son dönemin Geriverme Hukuku'nda en çok tartışılan konularından birisi de ölüm cezasıdır. Ölüm cezasının uygulandığı ülkelere karşı, diğer devletlerin, bu cezayı gerektiren suçları işleyen kişilerin geriverilmesinde gösterdikleri olumsuz tavır; Geriverme Hukuku kaynaklarından olan birçok geriverme antlaşmasına, geriverilen

kişiy e ölüm cezasının uygulanmayacağı biçiminde kural konmak biçiminde etkisini göstermiştir.

Bir diğ er önemli sorun da sığınmacıların geriverilmesinde yaşanmaktadır. Sığınma hakkının, özellikle Batılı devletlerce cömertçe, kurumun amaçları çok yerde gözetilmeden tanınması, birçok adi suçlunun da bu yola başvurmasına zemin hazırlamaktadır. Sığınma ile ilgili sözleşme metinlerinde, adi suçluların sığınmacı haklarından yararlanamayacağı özellikle vurgulanmasına karşın, uygulamada bu konuda gerekli özenin gösterildiğini söylemek güçtür. Bu özensizlik, özellikle adi bir suç işledikten sonra sırf bu nedenle başka bir ülkeye sığınan kişilerin geriverme işlemlerinde birçok zorluklar ve anlaşmazlıklar yaşanması biçiminde kendini göstermektedir.

Geriverme Hukuku'nun çok önemli iki sorunu vardır. Bunlardan ilki, bu hukuk dalının oldukça karmaşık ve dağınık bir yapı gösteren kurallarla yürütmesi ve geriverme üzerinde siyasal etkenlerin fazlasıyla etkili olması sorunudur. Bu sorunun en kısa zamanda çözümlenip, Geriverme Hukuku'nun yalınlaşması zorunludur.

Geriverme işlemlerinin, yönetsel ya da karma sistemle yürütüldüğü devletlerde, siyasal iradenin Geriverme Hukuku'na birçok yönden müdahalesi sözkonusudur. İşlemlerin siyasal organlarca yürütülmesi, birtakım yazışmalarda bu erkin aracı kılınması, geriverme ya da vermeme kararını alma yetkisinin siyasal iradenin elinde bulunması bu müdahalelerin başlıcaları olarak kendini göstermektedir. Bunun yanında, örneğin ölüm cezasının uygulanmayacağı biçiminde verilecek bir güvence de, siyasal iradenin, bir hukuksal işleme açıkça müdahalesidir.

Geriverme Hukuku kurallarının birleştirilmesi sorunu ise, savunulan birçok önemli düşünce ve çabaya karşın çözümlenememiştir. Günümüzde gittikçe katılanı çoğalan çok taraflı antlaşmalar, bu çabanın bir ürünüdür. Geriverme Hukuku'nun en önemli amaçlarından birisi, her ülkede birlikte uygulamada olacak, ilkeleri ve kuralları görüşbirliği içerisinde kabul edilmiş bir geriverme metnini yürürlüğe sokmaktır.

Bir diğ er sorun ise, geriverilmeyen kişilerle ilgili yargılamanın yapılıp yapılamayacağına ilişkindir. Bu konuda iki önemli çözüm önerisi bulunmaktadır. Bunlardan biri, işlenen suç konusunda gerivermeyen ülkede yargılama yapılmasını önerir. Diğ er bir öneri ise, bu tür kişilerle ilgili olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi kurularak, yargılamalarının yapılması yönündedir. Bizce her iki öneri de sorunun çözümünü sağlayacak niteliktedir. Önemli olan işlenen suçun yargılamasının sağlıklı bir biçimde yapılabilmesidir.

Geriverme Hukuku, köklü bir geçmişe sahip ama genç bir hukuk dalıdır. İlke ve kuralları, güncel koşullara göre sürekli bir değişim ve gelişimin içerisinde. Gelecekte uluslararası ilişkilerin karmaşık bir hal alması, teknolojinin gelişmesi, dolaşımın artması, bu hukuk dalının önemini bir kat daha artıracaktır.

Türk hukuk sisteminin de artık gerivermeyi başlıbaşına bir hukuk dalı olarak kabulü zorunludur. Ülkemiz Hukuk Fakülteleri Ceza Genel Hukuku derslerinde, üzerinde yeterince durulmayan bu konu, ileride uygulamada önemli sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Yeterli bilgiye sahip olmayan uygulayıcı, özel bir hız ve yorumlama yetisi isteyen geriverme yargılamasında genel bilgilerle sorunu çözmeye çalışır. Öte yandan Türkiye'nin geriverilmesini istediği bazı kişiler hakkında gerekli bütün belgelerin gönderilmemesi nedeniyle, gerivermenin gerçekleşmediği ya da geriverecek devletin temel bazı suçlardan dolayı yargılama izni vermediği inkar edilemeyecek bir gerçekliktir.

Türk Geriverme Hukuku'nun kaynaklarının ayrıntılı bir özel Geriverme Yasası içerisinde toplanması artık gecikme kabul etmeyen bir zorunluluktur. Bundan sonra katedilecek aşama, siyasal etkenlerden ayrı, sırf yargısal iradeye dayalı bir inceleme sistemi oluşturmaktır.

EKLER

E K 1 YILLARA GÖRE TÜRKİYE'NİN GERİVERME LİSTELERİ*

1987

ÜLKELER	REDDEDİLEN	SÜREN	ADRESİNDE BULUNAMAYAN	SİĞİNMA	SERBEST KALAN
Almanya	5	2	3	-	-
Libya	-	-	-	-	-
Hollanda	-	1	1	-	-
İtalya	-	1	-	-	1
İran	-	-	1	-	-
Ürdün	-	-	1	-	-
İspanya	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	-	-	-
İngiltere	-	-	-	-	-
Belçika	-	-	-	-	2
Avusturya	-	-	-	-	-
Fransa	3	-	-	-	-
Suriye	-	-	1	-	-
Danimarka	1	-	-	1	-
KKTC	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-
İsviçre	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-
S.Arabistan	-	-	-	-	-

1988

ÜLKELER	REDDEDİLEN	SÜREN	ADRESİNDE BULUNAMAYAN	SİĞİNMA	SERBEST KALAN
Almanya	9	1	-	2	-
Libya	-	2	-	-	-
Hollanda	7	-	-	-	-
İtalya	-	-	-	-	-
İran	-	-	-	-	-
Ürdün	-	-	-	-	-
İspanya	2	-	-	-	-
Romanya	-	1	-	-	-
İngiltere	1	-	-	-	-
Belçika	-	-	-	-	-
Avusturya	1	-	-	-	-
Fransa	2	-	-	-	-
Suriye	1	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-
KKTC	-	-	1	-	-
Yunanistan	1	-	1	-	-
İsviçre	1	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-
S.Arabistan	-	-	-	-	-

*Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre hazırlanmıştır.

1989

ÜLKELER	REDDEDİLEN	SÜREN	ADRESİNDE BULUNAMAYAN	SIGINMA	SERBEST KALAN
Almanya	7	6	3	1	-
Libya	-	2	-	-	-
Hollanda	3	-	-	1	-
İtalya	-	-	-	-	-
İran	-	-	-	-	-
Ürdün	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	-	-	-
İngiltere	-	-	-	-	-
Belçika	-	-	-	-	-
Avusturya	1	-	-	-	-
Fransa	3	-	-	-	-
Suriye	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-
KKTC	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-
İsviçre	2	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-
S.Arabistan	-	-	-	-	-

1990

ÜLKELER	REDDEDİLEN	SÜREN	ADRESİNDE BULUNAMAYAN	SIGINMA	SERBEST KALAN
Almanya	6	1	1	-	-
Libya	-	-	-	-	-
Hollanda	-	2	-	-	-
İtalya	-	1	-	-	-
İran	-	-	1	-	-
Ürdün	-	-	-	-	-
İspanya	1	2	-	-	-
Romanya	-	-	-	-	-
İngiltere	-	-	-	-	-
Belçika	1	-	-	-	-
Avusturya	3	1	-	-	-
Fransa	1	1	-	-	-
Suriye	-	3	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-
KKTC	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	1	-	-	-
İsviçre	4	1	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-
S.Arabistan	-	-	-	-	-

1991

ÜLKELER	REDDEDİLEN	SÜREN	ADRESİNDE BULUNAMAYAN	SİĞİNMA	SERBEST KALAN
Almanya	1	9	-	1	-
Libya	-	-	-	-	-
Hollanda	2	4	-	-	-
İtalya	-	-	-	-	-
İran	-	-	-	-	-
Ürdün	-	-	-	-	-
İspanya	-	2	-	-	-
Romanya	-	-	-	-	-
İngiltere	-	2	-	-	-
Belçika	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-
Fransa	-	3	-	-	-
Suriye	-	-	1	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-
KKTC	-	2	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-
İsviçre	-	-	-	-	-
İsveç	2	-	-	-	-
S.Arabistan	-	-	-	-	-

1992

ÜLKELER	REDDEDİLEN	SÜREN	ADRESİNDE BULUNAMAYAN	SİĞİNMA	SERBEST KALAN
Almanya	-	6	-	-	-
Libya	-	-	-	-	-
Hollanda	-	2	-	-	-
İtalya	-	-	-	-	-
İran	-	-	-	-	-
Ürdün	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	-	-	-
İngiltere	-	-	-	-	-
Belçika	-	-	-	-	-
Avusturya	1	-	-	-	-
Fransa	-	-	-	-	-
Suriye	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-
KKTC	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	1	-	-	-
İsviçre	-	1	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-
S.Arabistan	-	-	-	-	-

E K 2**YILLARA GÖRE TÜRKİYEYE GERİVERİLEN
ve
TÜRKİYENİN GERİVERDİĞİ KİŞİ SAYILARI*****YABANCI DEVLETLERDEN TÜRKİYE'YE GERİVERİLEN KİŞİ SAYILARI**

ÜLKELER	1987	1988	1989	1990	1991	1992
ALMANYA	2	3	1	-	3	1
İSVEÇ	1	-	-	-	-	-
İSVİÇRE	1	1	-	1	2	-
İTALYA	1	-	-	1	-	-
HOLLANDA	-	2	1	-	-	-
AVUSTRALYA	-	1	-	-	-	-
S.ARABİSTAN	-	1	-	-	-	-
YUNANİSTAN	-	-	-	1	-	-
AVUSTURYA	-	-	-	3	2	-
SURİYE	-	-	-	1	-	-
LÜBNAN	-	-	-	1	-	-
İSRAİL	-	-	-	-	1	-
LİBYA	-	-	-	-	1	-

TÜRKİYENİN GERİVERDİĞİ KİŞİ SAYILARI

ÜLKELER	1987	1988	1989	1990	1991	1992
AVUSTURYA	1	-	-	1	-	-
ALMANYA	1	1	1	-	1	-
YUGOSLAVYA	1	-	-	-	-	-
İRAN	1	-	-	-	-	-
YUNANİSTAN	-	-	-	1	-	-
IRAK	-	-	-	1	-	-
İSVEÇ	-	-	-	-	1	-

* Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre hazırlanmıştır.

18.08.1993-24.01.1996

ÜLKELER	TÜRKİYE’NİN GERİALDIĞI KİŞİ SAYISI	TÜRKİYENİN GERİVERDİĞİ KİŞİ SAYISI
ALMANYA	15	3
İTALYA	1	2
BELÇİKA	2	1
MAKEDONYA	1	-
ÇİN	1	-
KKTC	2	2
SURİYE	1	-
İRAN	1	2
İSPANYA	2	-
AVUSTURYA	1	1
MACARİSTAN	-	1
İNGİLTERE	-	2
İSRAİL	-	1
ÜRDÜN	-	1
YUNANİSTAN	-	1
TOPLAM	27	17

01.01.1996-05.12.1996*

ÜLKELER	TÜRKİYE’NİN GERİALDIĞI KİŞİ SAYISI	TÜRKİYENİN GERİVERDİĞİ KİŞİ SAYISI
ALMANYA	3	6
İTALYA	-	3
NORVEÇ	1	-
GÜRCİSTAN	-	1
BULGARİSTAN	-	1
KKTC	2	2
FRANSA	-	1
ÜRDÜN	-	1
İSVİÇRE	-	1
AVUSTURYA	2	-
YUNANİSTAN	-	1
TOPLAM	8	17

25.06.1996-25.06.1997

ÜLKELER	TÜRKİYE’NİN GERİALDIĞI KİŞİ SAYISI	TÜRKİYENİN GERİVERDİĞİ KİŞİ SAYISI
ALMANYA	1	8
İTALYA	-	3
İSVİÇRE	1	1
ROMANYA	1	2
İNGİLTERE	-	1
KKTC	1	-
FRANSA	-	1
BULGARİSTAN	-	1
TOPLAM	4	17

* İsviçre’den geriverilmesini istediğimiz Oral Çelik, 14.9.1996 tarihinde Türkiye’ye gönderilmek üzere sınırışı edildi. Ayrıca 13.6.1996 tarihinde Mısır’da tutuklanan Murat Edip Yıldırım, 17.10.1996 tarihinde, Pasaport Yasası’na göre geriverildi.

01.01.1998-01.05.1999

AÇILAN DOSYA SAYISI 494	BİTİRİLEN DOSYA SAYISI 78	ELDE OLAN DOSYA SAYISI 416
---	---	--

TÜRKİYE'YE GERİVERİLENLER			TÜRKİYE'NİN GERİVERDİKLERİ			TÜRKİYE'DEN GERİİSTENİP TUTUKLU BULUNANLAR		
SIRA	ÜLKE ADI	KİŞİ SAYISI	SIRA	ÜLKE ADI	KİŞİ SAYISI	SIRA	ÜLKE ADI	KİŞİ SAYISI
1	HOLLANDA	1	1	ALMANYA	7	1	İSVİÇRE	1
2	ALMANYA	20	2	İNGİLTERE	1	2	İTALYA	1
3	FRANSA	1	3	ROMANYA	3	3	BELÇİKA	1
4	KKTC	3	4	LİTVANYA	1	4	ROMANYA	2
5	YUNANİSTAN	2	5	İTALYA	1	5	KKTC	1
6	BULGARİSTAN	4	6	NORVEÇ	1			
7	İTALYA	1	7	İRAN	1			
8	GÜRCİSTAN	1	8	İSVİÇRE	2			
9	MACARİSTAN	1	9	FRANSA	1			
10	BELÇİKA	1	10	YUNANİSTAN	1			
			11	AVUSTURYA	3			
			12	DANİMARKA	1			
			13	HOLLANDA	1			
			14	UKRAYNA	1			
			15	ÖZBEKİSTAN	2			
	TOPLAM	35			27			6

1999 YILINDA TÜRKİYEYE GERİVERİLEN KİŞİ SAYILARI

TUTUKLAMA TALEPLİ DOSYA SAYISI	16
TOPLAM TALEP SAYISI	72

GERİVEREN ÜLKELER	ALINAN KİŞİ SAYILARI
ALMANYA	10
KKTC	1
BULGARİSTAN	3
BELÇİKA	1
YUNANİSTAN	1
FRANSA	1
TOPLAM	17

2000 YILINDA TÜRKİYEYE GERİVERİLEN KİŞİ SAYILARI

TUTUKLAMA TALEPLİ DOSYA SAYISI	16
TOPLAM TALEP SAYISI	90

GERİVEREN ÜLKELER	ALINAN KİŞİ SAYILARI
ALMANYA	12
KKTC	2
BULGARISTAN	1
UKRAYNA	1
ÇEK CUMHURİYETİ	1
İTALYA	1
İSVİÇRE	1
TOPLAM	19

E K 3**TÜRKİYE'YE GERİVERİLEN VE TÜRKİYE'NİN GERİVERDİĞİ KİŞİLERE İLİŞKİN ÖRNEK KİMLİK VE İŞLEM BİLGİLERİ*****TÜRKİYE'YE GERİVERİLENLER**

SIRA	KİMLİK	GERİVEREN ÜLKE	BİLGİ
1	Şükrü Yeşil	ALMANYA	4.4.1994 tarihinde geriverildi.
2	Recep Bekçi	ALMANYA	22.3.1994 tarihinde geriverildi.
3	M.Ali Güven	İTALYA	22.3.1994 tarihinde geriverildi.
4	Sabri Aliustaoğlu	ALMANYA	4.5.1994 tarihinde geriverildi.
5	Halit Ünlü	BELÇİKA	11.5.1994 tarihinde geriverildi.
6	Kazım Orbay Kılıç	ALMANYA	6.5.1994 tarihinde geriverildi.
7	Tanju Çolak	MAKEDONYA	23.8.1994 tarihinde geriverildi.
8	Ahmet Çatı	ÇİN	2.10.1994 tarihinde diploması ve İnterpol aracılığıyla geriverildi.
9	Erkan Kenanoğlu	KKTC	17.10.1994'te gıyabi tutuklamaya dayalı tutuklanıp 18.10.1994 tarihinde geriverildi.
10	Halil Kılık	ALMANYA	20.10.1994 tarihinde geriverildi.
11	Mustafa Başaran	ALMANYA	9.12.1994 tarihinde geriverildi.
12	Vasfi Pulat	SURİYE	24.12.1994 tarihinde geriverildi.
13	Mustafa Karakurt	İRAN	1.5.1994 tarihinde Esendere sınır kapısı görevlilerine teslim edildi.
14	Süleyman Eskiocak	KKTC	25.1.1995 tarihinde geriverildi.
15	Halil Oğuz	ALMANYA	22.3.1995 tarihinde geriverildi.
16	A.Selam Gündoğdu	ALMANYA	11.4.1995 tarihinde geriverildi.
17	İsa Armağan	ALMANYA	30.5.1995 tarihinde geriverildi.
18	Metin Güvensoy	AVUSTURYA	20.6.1995 tarihinde geriverildi.
19	İsmail Oskan	ALMANYA	1.8.1995 tarihinde geriverildi.
20	M.Cemal Pişirgen	ALMANYA	2.8.1995 tarihinde geriverildi.
21	Oktay Yıdırımer	İSPANYA	19.9.1995 tarihinde geriverildi.
22	Hüseyin Avcı	ALMANYA	12.10.1995 tarihinde geriverildi.
23	Cafer Kargın	ALMANYA	24.11.1995 tarihinde geriverildi.
24	Ali Gökçe	BELÇİKA	5.11.1995 tarihinde geriverildi.
25	T.Nurullah Ağansoy	ALMANYA	16.12.1995 tarihinde geriverildi.
26	Mustafa Balta	İSPANYA	15.12.1995 tarihinde geriverildi.

1979-1997 YILLARI ARASINDA ABD TARAFINDAN TÜRKİYE'YE GERİVERİLEN

KİMLİK	SUÇ	GELİŞ TARİHİ
Sümer Cankay	Adam Öldürmek	23.5.1983

* Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre hazırlanmıştır.

TÜRKİYE’NİN GERİVERDİĞİ KİŞİLER

SIRA	KİMLİK	UYRUĞU	BİLGİ
1	Helmut Otto Franz Rassovsky	AVUSTURYA	19.9.1994 tarihinde AVUSTURYA’ya geriverildi.
2	Savaş Kara	KKTC	1.6.1994 tarihinde KKTC’ye geriverildi.
3	Karl Heinz Bartels	ALMANYA	1.10.1994 tarihinde BELÇİKA’ya geriverildi.
4	Roy Roger ve Jeanne Boodwin	İNGİLTERE	18.10.1994 tarihinde İNGİLTERE’ye geriverildiler.
5	Mensur Bibic	ALMANYA	19.11.1994 tarihinde ALMANYA’ya geriverildi.
6	Mario Parisi	İTALYA	24.2.1995 tarihinde İTALYA’ya geriverildi.
7	Ali Asghar Shokrollah Abhari	İRAN	17.2.1995 tarihinde İRAN’a geriverildi.
8	Hajrudin Podbicanin	YUGOSLAVYA	26.6.1995 tarihinde ALMANYA’ya geriverildi.
9	Muhammad Mesforoush	İRAN	7.7.1995 tarihinde İRAN’a geriverildi.
10	Abdullah Abdini	SURİYE	29.9.1995 tarihinde İTALYA’ya geriverildi.
11	David Tzantsashvili (Dato Lavie)	İSRAİL	4.8.1995 tarihinde İSRAİL’e geriverildi.
12	Hussein Abdullah Al Jamal	ÜRDÜN	19.1.1996 tarihinde ÜRDÜN’e geriverildi.
13	Cengiz Sözal	KKTC	21.1.1996 tarihinde KKTC’ye geriverildi.
14	Aleksandros Zekeridis	YUNANİSTAN	24.1.1996 tarihinde YUNANİSTAN’a geriverildi.
15	Abdalsamad Daryaizadeh	İRAN	13.1.1995 tarihinde ALMANYA’ya geriverildi.
16	Josef Tatji	MACARİSTAN	11.3.1994 tarihinde MACARİSTAN’a geriverildi.

1979-1997 YILLARI ARASINDA ABD’YE GERİVERİLENLER

KİMLİK	SUÇ	GİDİŞ TARİHİ
Erdoğan Kurap (ABD uyruklu)	Uyuşturucu	12.3.1993
Jafar Pour Jalil Rayhani	Uyuşturucu, Karapara	1995

E K 4

**TÜRKİYE'DE TUTUKLANAN VE TAHLİYE OLAN YABANCILARA
İLİŞKİN BİLGİ FORMU
INFORMATION SHEET ON ARREST AND RELEASE
OF FOREIGNERS IN TURKEY**

UYRUĞU:
NATIONALITY

1 – TUTUKLANMA () 2 - TAHLİYE ()
ARREST RELEASE

KİMLİK BİLGİLERİ:
PARTICULARS OF IDENTITY:

<u>ADI</u> Name	<u>Soyadı</u> Surname	<u>Takma Adı:</u> Fictitious name	<u>Baba Adı:</u> Father's name	<u>Ana Adı</u> Mother's name
.....				

Doğum Tarihi: (gün,ay,yıl) Date of birth (Day,month,year)	Doğum Tarihi Place of birth	Nüfus Cüzdanı no: Nr.of birth register certificate	Verildiği yer Place of issue
.....			

Pasaport No: Passport nr.	Verildiği Yer: Place of issue	Verildiği Tarih(gün,ay,yıl): Date of issue (day,month,year)	Mesleği : Profession
.....			

Yurtdışındaki ikamet adresi :
Adress of residence abroad :

1-TUTUKLANMA ()
ARREST

Gözetim altına alınma tarihi: (gün,ay,yıl) Date of police custody (day, month, year)	Tutuklanma Tarihi: (gün,ay,yıl) Date of arrest (day,month,year)	İtham olunan suç: Charged offence	Tutuklayan merci: Authority issuing
.....			

Tutuklanma Yeri : Place of arrest	Konulduğu Cezaevi : Name of the detention-center
.....	

2-TAHLİYE ()
RELEASE

Tahliye Tarihi : (gün,ay,yıl) Date of release	Tahliye Ediliş Şekli : Legal nature of release a-Şartla () Conditionally b-Bihakkın () Lawfully c-Diğer Other	Tahliye Eden Mercisi : Releasing authority	Tahliye Edildiği Cezaevi Name of the detention center which the person released
---	--	--	---

Yurtdışına Çıkış Yasağı Konulup Konulmadığı :
Whether a restraining order to leave the country is issued or not
.....

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

E K 5

YABANCI ÜLKELERE GÖNDERİLECEK İADE TALEPNAME Sİ ÖRNEĞİ*

(SANIKLAR İÇİN)

T.C

.....Cumhuriyet Başsavcılığı
(veya).....Mahkemesi

A4 (Standart) Ebatla

Beyaz kağıda yazılacak

...../...../.....

(düzenlendiği yer)

.....

(ülke ismi) Yetkili Adli Makamına

(Sanığın isim, soyadı, doğum tarihi ve yeri, ana ve baba adı, nüfusa kayıtlı olduğu yer, eşkali belirtilip) hakkında (kanunun tam ismi yazılacak) 'ın maddesine muhalefet etmekten C.Başsavcılığımızın hazırlık sayısına kayden soruşturma yapılmaktadır. (muhalefet ettiği iddiasıyla C.Başsavcılığının..... gün ve sayılı iddianamesi ile mahkememize dava açılmıştır.)

Sanığın isnat olunan suçu; ne zaman, nerede, ne şekilde ve kime karşı işlediği, işlenen fülle buna uygulanması gereken kanun maddesi arasındaki ilişki (burada suçun maddi unsuru yani hareket, netice ve illiyet bağı; manevi unsuru -kast- açıklanacaktır.) hafifletici veya ağırlaştırıcı nedenler (ilgili kanun maddeleri gösterilecek) sanığın atılı suçu işlediği kanısını veren deliller (tanık ifadeleri, keşif zaptı, bilirkişi raporu vs.ortaya konacak) ve sanık hakkında suçun işlendiği anda talep tarihine kadar yapılan tüm adli işlemler (olaya.... tarihinde el konulduğu, ...sayıya kayden hazırlık soruşturmasına başlanıldığı, ... tarihinde mahkemeye dava açıldığı, sanık hakkında mahkemece.....gün ve sayılı giyabi tutuklama kararı çıkarıldığı), suç iştirak halinde işlenmişse, sanığın suç ortakları hakkında yapılan adli işlemler (bunlar mahkum veya beraat etmişlerse belirtilecek) TCK'nun 102 ve 104.maddelerine göre davanın zaman aşımına uğrayacağı tarihler (açıkça) eksiksiz olarak anlatılıp, sanığın iadesinin istenildiği devlet ile aramızda yürürlükte bulunan iade sözleşmesi (böyle bir sözleşmenin olmaması halinde uluslar arası teamül hukuku kuralları çerçevesinde) (ayrıca münnet suç terör, uçak kaçırma, uyuşturucu vs. ile ilgili çok taraflı sözleşmelerden birinin kapsamına giriyorsa, talebin kuvvetlendirilmesi için mutlaka sözleşmelere de atıf yapılmak suretiyle), sanığın bulunduğu ve bulunabileceği tüm adresler/yerler orijinal yazılış şekliyle yazılarak (sanığın bulunduğu yer/adres bilinmiyorsa ve sadece yurt dışına kaçtığı yolunda duyum alınmışsa, yurt dışına kaçtığı istihbar olunmuştur ifadesi kullanılacak) iadesinin ve bu amaçla geçici olarak tutuklanmasının, konuya ilişkin olarak yapılan işlemlerden bilgi verilmesinin istenildiği belirtilecektir.

Bu kısımdan sonra;

Sanığın iadesi halinde, sadece iade talebine konu olan suçtan yargılanacağı, bunun dışında Türk Ceza Yargısının yetkisine giren ve iade tarihinden önce işlenen bir suçunun ortaya çıkması durumunda "hususilik kuralı" uyarınca muvafakat talebinde bulunulacağı, muvafakat verilmezse sanığın iade talebine konu olan suç dışında kalan fiilden yargılanamayacağı,

İadeden sonra, soruşturma veya dava sırasında, suçun nevi veya vasfı değişir ve yeni suçun cezası iade taleplerinde belirtilenden daha ağır olursa, bu hususta da kendilerinden (sanığı iade eden devletten) muvafakat istenileceği, muvafakat verilmemesi halinde, mahkemece sanık suçlu bulunursa, iade taleplerinde belirtilenden daha ağır cezaya hükmedilmeyeceği,

Sanığın Türkiye tarafından onaylanmış bulunan 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa Konseyi İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesinde tanınan hak ve güvencelerden yararlanmasının tabii bulunduğu,

İade talebi konusunda karar verilebilmesi için ek bilgi ve belge istenilirse, bunların ikmal edilebilmesini teminen, hazırlanması, tercüme ettirilmesi ve iletilmesi amacıyla uygun bir süre verilmesi,

* Resmi dilde yazışma yapıldığı için sözcükler (örneğin geriverme-iade) değiştirilmeden alınmıştır. Kaynak : Cezai Konularda ..., 41 vd.

Hususları noksansız olarak belirtilip, “soruşturmanın (davanın) en kısa zamanda sonuçlandırılması için istemin ivedilikle yerine getirilmesini rica, yardımlarınız için şimdiden teşekkür eder ve (uluslararası nezaket kuralı uyarınca) saygılarımı sunarım.”. ifadesiyle iade taleptnamesi tamamlanmalıdır.

(isim, soyadı, sicil no.)
.....C.Başsavcısı
(veya.....Hakimi)

E K İ :

Sanık hakkında uygulanması muhtemel tüm kanun maddeleri metinleri (hafifletici veya ağırlaştırıcı nedenlerle ve zamanaşımı ile ilgili olanlar dahil), iddianame (dava açılmışsa), sanığın nüfus kayıt örneği, mevcutsa fotoğraf ve parmak izi fişleri, gıyabi tevkif müzekkeresi örneği, gereken diğer evrak (delil niteliğindeki belge suretleri).

E K 6

YABANCI ÜLKELERE GÖNDERİLECEK İADE TALEPNAMEİ ÖRNEĞİ*

(HÜKÜMLÜLER İÇİN)

T.C
.....Cumhuriyet Başsavcılığı
(veya).....Mahkemesi

A4 (Standart) Ebatla
Beyaz kağıda yazılacak
...../...../.....
(düzenlendiği yer)
.....

(ülke ismi) Yetkili Adli Makamına

(Hükümlünün isim, soyadı, doğum tarihi ve yeri, ana ve baba adı, nüfusa kayıtlı olduğu yer, eşkali belirtilip) hakkında ...mahkemesinin ...gün ve ... sayılı kararıyla ...cezasına hükmedilmiş, işbu karar Yargıtay ...dairesinin ...gün ve ...sayılı ilamıyla onanarak kesinleşmiş bulunmaktadır. Adı geçen (soruşturma veya dava sırasında tutuklu kalmış ise, tarihleri ile birlikte süreleri belirtilip) iade tarihinden (süre yazılacak) sonra şartla, ...bihakkın olarak tahliye edilebilecektir. Hükümlü ...C.Başsavcılığının ... gün ve ... sayılı yakalama müzekkeresiyle aranmaktadır.

Mahkumiyete konu teşkil eden suç ve işleniş şekli ekli mahkeme kararında açıklanmıştır.

Türk Ceza Kanununun 112,113 ve 114 üncü maddeleri çerçevesinde, hükmedilen ceza (tarih açıkça yazılacaktır) gününde zamanaşımına uğrayacaktır.

Hükümlünün iadesinin istenildiği devlet ile aramızda yürürlükte bulunan iade sözleşmesi böyle bir sözleşmenin olmaması halinde uluslararası teamül hukuku kuralları çerçevesinde (ayrıca suç terör, uçak kaçırma, uyuşturucu vs. ile ilgili çok taraflı sözleşmelerden birinin kapsamına giriyorsa, bu sözleşmelerin ismi zikredilip), uyarınca hükümlünün bulunduğu ve bulunabileceği tüm adresler/yerler orijinal yazılış şekliyle yazılarak (sanığın bulunduğu yer/adres bilinmiyorsa ve sadece yurt dışına kaçtığı yolunda duyum alınmışsa, yurt dışına kaçtığı istihbar olunmuştur ifadesi kullanılarak) iadesinin ve bu amaçla geçici olarak tutuklanmasının, konuya ilişkin olarak yapılan işlemlerden bilgi verilmesinin istenildiği belirtilecektir.

Bu kısımdan sonra;

Hükümlünün iadesi halinde, sadece iade talebine konu olan cezasının infaz olunacağı, bunun dışında Türk Yargısı yetkisine giren ve iade tarihinden önce işlenen bir suçunun ortaya çıkması durumunda “hususilik kuralı” uyarınca muvafakat talebinde bulunulacağı, muvafakat verilmezse hükümlü hakkında sonradan ortaya çıkan suç nedeniyle herhangi bir takibat ya da infaz işlemi yapılmayacağı,

Hükümlünün, Türkiye tarafından onaylanmış bulunan 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa Konseyi İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesinde tanınan hak ve güvencelerden yararlanmasının tabii bulunduğu,

İade talebi konusunda karar verilebilmesi için ek bilgi ve belge istenilirse, bunların ikmal edilebilmesini teminen, hazırlanması, tercüme ettirilmesi ve iletilmesi amacıyla uygun bir süre verilmesi,

* Resmi dilde yazışma yapıldığı için sözcükler (örneğin geriverme-iade) değiştirilmeden alınmıştır. Kaynak: Cezai Konularda ..., 43 vd.

Hususları noksansız olarak belirtilip, “istemin ivedilikle yerine getirilmesini rica, yardımlarınız için şimdiden teşekkür eder ve (uluslararası nezaket kuralı uyarınca) saygılarımı sunarım.”. ifadesiyle iade taleptnamesi tamamlanmalıdır.

(isim, soyadı, sicil no.)
.....C.Başsavcısı

E K İ :

Hükümlü hakkında uygulanan tüm kanun maddeleri metinleri (hafifletici veya ağırlaştırıcı nedenlerle ve zamanaşımı ile ilgili olanlar dahil), mahkeme kararı, Yargıtay ilamı, yakalama müzekkeresi, hükümlünün nüfus kayıt örneği, mevcutsa fotoğraf ve parmak izi fişleri, gereken diğer evrak (müddetname vs.).

E K 7
GERİVERME BELGELERİNİN ÇEVİRİLECEĞİ DİL *

ÜLKELER	DİL
ALMANYA	Almanca(tercihan),İngilizce,Fransızca
ABD	İngilizce
ARNAVUTLUK	Arnavutça(tercihan), İngilizce, Fransızca
AVUSTURYA	Almanca(tercihan),İngilizce,Fransızca
AZERBAYCAN	Azerice
BELÇİKA	Fransızca
BULGARİSTAN	Bulgarca(tercihan),İngilizce,Fransızca
ÇEK CUM.	Çekçe(tercihan),İngilizce,Fransızca
DANİMARKA	Danimarkaca(tercihan),İngilizce,Fransızca
ESTONYA	İngilizce
FİNLANDİYA	Fince(tercihan),İngilizce,Fransızca
FRANSA	Fransızca
GÜRCİSTAN	Gürcüce(tercihan),İngilizce
HIRVATİSTAN	Hırvatça(tercihan),İngilizce,Fransızca
HOLLANDA	Flemenkçe,İngilizce,Fransızca
IRAK	Arapça
İRAN	Farsça
İNGİLTERE	İngilizce
İRLANDA	İngilizce(tercihan),Fransızca
İSPANYA	İspanyolca(tercihan),İngilizce,Fransızca
İSRAİL	İbranice(tercihan),İngilizce,Fransızca
İSVEÇ	İsveççe(tercihan),İngilizce,Fransızca
İSVİÇRE	Almanca,Fransızca,İtalyanca,İngilizce
İTALYA	İtalyanca(tercihan),İngilizce,Fransızca
İZLANDA	İngilizce,İsveççe,Norveççe,Danimarkaca
KKTC	Çeviriye gerek bulunmamaktadır
KAZAKİSTAN	Kazakça(tercihan),İngilizce
LETONYA	İngilizce,Fransızca
LİBYA	Arapça
LİHTENŞTAYN	Almanca
LİTVANYA	İngilizce,Fransızca,Almanca,Rusça
LÜKSEMBURG	Fransızca(tercihan),İngilizce
MACARİSTAN	Macarca(tercihan),İngilizce,Fransızca,
MAKEDONYA	Makedonca(tercihan),İngilizce,Fransızca
MISIR	Arapça
MOLDOVA	Moldovca(tercihan),Fransızca,İngilizce
NORVEÇ	Norveççe,İsveççe,Danimarkaca,İngilizce
ÖZBEKİSTAN	Özbekçe(tercihan),İngilizce
PAKİSTAN	Urduca,İngilizce
POLONYA	Polonyaca(tercihan),İngilizce,Fransızca
PORTEKİZ	Portekizce(tercihan),İngilizce,Fransızca

* Kaynak : Cezai Konularda ..., 46 vd.

ROMANYA	Romence(tercihan),İngilizce,Fransızca
RUSYA FED.	Rusça(tercihan),İngilizce,Fransızca
SLOVAKYA	Slovakça,İngilizce,Fransızca
SLOVENYA	Slovençe,İngilizce,Fransızca
SURİYE	Arapça
TUNUS	Arapça
UKRAYNA	Ukraynaca(tercihan),İngilizce,Fransızca
ÜRDÜN	Arapça
YUGOSLAVYA	Sırpça,Fransızca
YUNANİSTAN	Yunanca(tercihan),İngilizce,Fransızca

E K 8
TÜRKİYE’NİN KATILDIĞI VE YÜRÜRLÜKTE BULUNAN İKİLİ VE ÇOK
TARAFLI GERİVERME ANTLAŞMALARI
(31 Temmuz 2000 İtibariyle)*

1-Avrupa Konseyi Suçluların Geriverilmesi Sözleşmesi

Sözleşmenin onaylanması, 18.11.1959 gün ve 7376 sayılı yasayla uygun bulunmuş olup; metni 3.Tertip Düstur, C.41, s.12’de ve Resmi Gazete’nin 26.11.1959 tarih ve 10365 sayılı nüshasında yayınlanmıştır.

2-Konsey Sözleşmesine Ek 2. Protokol

Protokolün 8.5.1991 gün ve 3732 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunarak, metni 25.9.1991 tarih ve 21002 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

3-Türkiye-ABD Geriverme ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım

Antlaşması

8.10.1998 gün ve 2312 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 20.11.1980 gün ve 17166 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

4-Türkiye-Azerbaycan Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardım

Antlaşması

4.5.1993 gün ve 4288 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 25.8.1993 gün ve 21679 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

5-Türkiye-Gürcistan Hukuki ve Ticari Konularda Adli Yardım

Antlaşması

4.4.1997 gün ve 4244 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 24.9.1997 gün ve 23090 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

6-Türkiye-İrak Hukuki ve Adli Yardım Antlaşması

19.4.1990 gün ve 3638 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 2.8.1992 gün ve 21303 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

7-Türkiye-İran Geriverme ve Adli Yardımlaşma Antlaşması

7.6.1937 gün ve 3212 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 21.6.1937 gün ve 3636 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

8-Türkiye-Kazakistan Cezai Konularda Adli Yardımlaşma ve Geriverme

Antlaşması

4.4.1997 gün ve 4243 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 10.4.1997 gün ve 22960 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

9-Türkiye-KKTC Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma,

Tanıma ve Tenfiz, Suçluların Geriverilmesi ve Hükümlülerin Nakli

Antlaşması

27.10.1988 gün ve 3490 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 13.2.1989 gün ve 20070 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

* Kaynak : Cezai Konularda ..., 24 vd.

10-Türkiye-Libya Geriverme Antlaşması

26.3.1987 gün ve 3343 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 2.6.1987 gün ve 19475 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

11-Türkiye-Mısır Ceza Konularında Adli Yardımlaşma ve Geriverme Antlaşması

19.4.1990 gün ve 3634 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 7.10.1990 gün ve 20658 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

12-Türkiye-Özbekistan Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Antlaşması

17.7.1997 gün ve 4286 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 9.11.1997 gün ve 23165 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

13-Türkiye-Pakistan Geriverme Antlaşması

20.6.1984 gün ve 3027 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 3.9.1984 gün ve 18508 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

14-Türkiye-Suriye Geriverme ve Ceza Konularında Karşılıklı Adli Yardımlaşma Antlaşması

19.11.1982 gün ve 2710 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 18.3.1983 gün ve 17991 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış, ardından Türkçe metinde varolan birtakım hatalar nedeniyle düzeltme yapılarak 15.9.1983 gün ve 18166 sayılı Resmi Gazete’de yeniden yayınlanmıştır.

15-Türkiye-Tunus Ceza Konularında Adli Yardımlaşma ve Geriverme Antlaşması

24.9.1982 gün ve 2706 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 20.2.1983 gün ve 17965 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

16-Türkiye-Ürdün Geriverme ve Ceza Konularında Adli Yardımlaşma Antlaşması

17.4.1975 gün ve 1879 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 11.8.1975 gün ve 15323 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

17-Türkiye-Yugoslavya Geriverme Antlaşması

9.7.1974 gün ve 1832 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan antlaşma metni, 1.11.1974 gün ve 15049 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

E K 9

TÜM SUÇLAR İÇİN ÖLÜM CEZASINI KALDIRAN ÜLKELER*

Ülkeler	Kaldırma Tarihi	Adli Suçlar İçin	Son İnfaz Tarihi
ANDORRA	1990		1943
ANGOLA	1992		
AVUSTRALYA	1985	1984	1967
AVUSTURYA	1968	1950	1950
AZERBAYCAN	1998		1993
BELÇİKA	1996		1950
BULGARİSTAN	1998		1989
KAMBOÇYA	1989		
KANADA	1998	1976	1962
KAPE VERDE	1981		1835
KOLOMBİYA	1910		1909
KOSTA RİKA	1877		
COTE D'IVOIRE	2000		
HIRVATİSTAN	1990		
ÇEK CUMHURİYETİ	1990		
DANİMARKA	1978	1933	1950
ÇİBUTİ	1995		
DOMİNİK CUMHURİYETİ	1966		
DOĞU TİMOR	1999		
EKVADOR	1906		
ESTONYA	1998		1991
FİNLANDİYA	1972	1949	1944
FRANSA	1981		1977
GÜRCİSTAN	1997		1994
ALMANYA	1987		
YUNANİSTAN	1993		1972
GİNE-BİSSAU	1993		1986
HAİTİ	1987		1972
HONDURAS	1956		1940
MACARİSTAN	1990		1988
İZLANDA	1928		1830
İRLANDA	1990		1954
İTALYA	1994	1947	1947
KİRİBATİ			Hiç uygulanmadı.

* Uluslararası Af Örgütü verilerine göre hazırlanmıştır.

LİHTENSTEIN	1987		1785
LİTVANYA	1998		1995
LÜKSEMBURG	1979		1949
MAKEDONYA	1991		
MALTA	2000	1971	1943
MARSHALL ADALARI			Hiç uygulanmadı.
MORİS	1995		1987
MİKRONEZYA			Hiç uygulanmadı.
MOLDOVA	1995		
MONAKO	1962		1847
MOZAMBİK	1990		1986
NAMİBYA	1990		1988
NEPAL	1997	1990	1979
HOLLANDA	1982	1870	1952
YENİ ZELANDA	1989	1961	1957
NİKARAGUA	1979		1930
NORVEÇ	1979	1905	1948
PALAU			
PANAMA			1903
PARAGUAY	1992		1928
POLONYA	1997		1988
PORTEKİZ	1976	1867	1849
ROMANYA	1989		1989
SAN MARİNO	1865	1848	1468
SAO TOME VE PRİNÇİPE	1990		Hiç uygulanmadı.
ŞEYSEL ADALARI	1993		Hiç uygulanmadı.
SLOVAKYA	1990		
SLOVENYA	1989		
SOLOMON ADALARI		1966	Hiç uygulanmadı.
GÜNEY AFRİKA CUM.	1997	1995	1991
İSPANYA	1995	1978	1975
İSVEÇ	1972	1921	1910
İSVİÇRE	1992	1942	1944
TÜRKMENİSTAN	1999		
TÜVALÜ			Hiç uygulanmadı.
UKRAYNA	1999		
İNGİLTERE	1998	1973	1964
URUGUAY	1907		
VANUATU			Hiç uygulanmadı.
VATİKAN	1969		
VENEZUELA	1863		

KAYNAKÇA

- ALACAKAPTAN, Uğur**, Suçun Unsurları, Ankara, 1975.
- ALPASLAN, Şükrü**, Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik, İstanbul, 1983.
- ALTUĞ, Yılmaz**, Yabancıların Hukuki Durumu, yeniden gözden geçirilmiş, 3.B, İstanbul, 1968.
- ARMAOĞLU, Fahir Hadi**, “Belçika Kaidesi ve Siyasi Suçluların İadesi Meselesi”, Ad.D, Ankara, Sayı:10-11, 1951.
- ARSAL, Sadri Maksudi**, Türk Tarihi ve Hukuk, C.I, İstanbul, 1947.
- ATAÖV, Türkkaya**, “Milletlerarası Münasebetlerde Kuvvet Muvazenesi Sistemi”, AÜSBFD, Ankara, C.XV, Sayı:4 (Aralık 1960).
- BAKICI, Sedat – KAÇAK, Nazif**, Ceza ve Yargılama Usulüne İlişkin Temel Kanunlar, Ankara, 1997.
- BAYRAKTAR, Köksal**, Siyasal Suç, İstanbul, 1982.
- BAYÜLKEN, Ü.Haluk**, “Uluslararası İlişkilerde Başlıca Etkenler, Dış Politika ile İç Politikanın Karşılıklı Etkileşimleri”, Çukurova Üniversitesi 89/90 Öğrenim Yılı Töreni Açılış Dersi Notları, Adana, 1989.
- BECCARIA**, Suçlar ve Cezalar yahut Beşeriyetin Mecellesi, çev. Muhittin Göklü, İstanbul, 1950.
- BEREKET, Zuhale**, “Türk Hukuku Açısından Vatandaşın İade Edilmezliği Kuralı”, YD, Ankara, Sayı:1-2 (1998).
- BİLGE, A.Suat**, Tebaanın Yabancı Memlekette Diplomatik Himayesi, Ankara, 1953.
- CENTEL, Nur**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, 1.B, İstanbul, 1992.
- CİHAN, Erol - YENİSEY, Feridun**, Ceza Muhakemesi Hukuku-Genel Hükümler, 1.B, İstanbul, 1996.
- CİN, Halil - AKGÜNDÜZ, Ahmet**, Türk Hukuk Tarihi, C.2, İstanbul, 1990.
- DONAY, Süheyl**, “Suçluların İadesinde Yeni Gelişmeler”, İÜHFM, İstanbul, C.I, Sayı:1-4, 1984.
- DÖNMEZER, Sulhi – ERMAN, Sahir**, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, C.III, 8.B, İstanbul, 1980.
- DÖNMEZER, Sulhi**, “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi, Dünyadaki ve Türkiye’deki Durumu”, İnsan Hakları ve Yargı-Sorunlar ve Çözümler, (14-15 Mayıs tarihli Seminer Bildirisi), Ankara, 1998.
- DÖNMEZER, Sulhi**, “Yabancı Memlekette İşlenen Suçlar, Siyasi Suçlar ve Nisbi Siyasi Suçlar”, İÜHFM, İstanbul, C.XV, Sayı:2-3, 1949.
- DURAK, Cenk Alp**, “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi”, KÜHFD, Kocaeli, Yıl:2, Sayı:2 (1998-1999), 2000.
- DURAN, Lütfi**, “Türkiye Hükümetinin Suçluların İadesine İlişkin Kararları Üzerinde Kazai Murakabe”, (Tahir Taner’e Armağan), İÜHFM, İstanbul, 1956.
- EBU ZEHRİ, Muhammed**, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, çev.İbrahim Tüfekçi, İstanbul, 1994.
- EREM, Faruk**, “Suçluların Geri Verilmesinde Türk Sistemi”, Ad.C, Ankara, Yıl:34, Sayı:4, 1943.
- EREM, Faruk**, Türk Ceza Hukuku, C.I, 5.B, Ankara, 1960.
- EREM, Faruk**, “Uçak Kaçırma Olaylarının Siyasal Suç Kavramına Etkisi”, AÜSBFD, Ankara, C.27, Sayı:3, 1972.
- EREM, Faruk – DANIŞMAN, Ahmet – ARTUK, Emin**, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler, tümüyle gözden geçirilmiş 14.B, Ankara, 1997.

ERGİL, Doğu, “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, AÜSBFD, Ankara, C.46, 1991.

ERMAN, Sahir, Askeri Ceza Hukuku, Umumi Kısım ve Usul, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 7.B, İstanbul, 1983.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz – GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara, 1994.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Ceza Davasında Şahıs Hürriyeti, Ankara, 1958.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, TC 1982 Anayasası, Ankara, 1996.

GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, “Milletlerarası Ceza Adaletinin Bazı Meselelerine Dair La Hey Milletlerarası Konferansları”, Ad.D, Ankara, Sayı:9, 1949.

GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, “Milletlerarası ve Milli Hukuk Bakımından Siyasi Suçlar”, Ad.D, Ankara, Yıl:45, Sayı:1 (Ocak 1954).

GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, “Suçluların Geriverilmesi Hukukunun Birleştirilmesi”, Ad.D, Ankara, Sayı:9, 1949.

GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, Türk Ceza Kanunu Şerhi, 5.B, İstanbul, 1988.

GÜNAY, Macit, “Tab’anın İadesi Meselesi”, İBD, İzmir, Sayı:56/2 (Haziran 1956).

GÜNDÜZ, Aslan, Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul, 1984.

GÜNDÜZ, Aslan, “İnsan Hakları İle İlgili Uluslararası Sözleşmelerin Kurduğu Denetim Organları Kararlarının Hukukumıza Etkileri”, İnsan Hakları ve Yargı-Sorunlar ve Çözümler, (14-15 Mayıs tarihli Seminer Bildirisi), Ankara, 1998.

İÇEL, Kayıhan, “Suçluların Geri Verilmesi Üzerinde Bir İnceleme”, İÜHFM, İstanbul, C.XXX, Sayı:3-4, 1965.

İÇEL, Kayıhan – DONAY, Süheyl, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, İstanbul, 1994.

JOWILT, Earl – WALSH, Clifford, “Extradition”, Jowilt’s Dictionary of Law, der.John Burke Burrister, 2.B, Londra.

KAMAY, Behçet Tahsin, “Ölüm Cezası ve Muhtelif Memleketlerdeki İnfaz Şekilleri”, Ad.D, Ankara, Yıl:42, Sayı:3 (Mart 1951).

KANTAR, Baha, Ceza Hukukunda Yeni Temayüller, Ankara, 1938.

KANTAR, Baha, Siyasal Suçlar, Ankara, 1936.

KAYA, Abdulkadir, “Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesiyle İlgili Çalışmalarda Karşılaşılan Güçlükler”, İnsan Hakları ve Yargı-Sorunlar ve Çözümler, (14-15 Mayıs tarihli Seminer Bildirisi), Ankara, 1998.

KESKİN, O.Kadri, “Jenosid Suçu ve Jenosid Sözleşmesi”, Ad.D, Ankara, Yıl:77, Sayı:5 (Eylül-Ekim 1986).

KEYMAN, Selahattin, Türk Hukukunda Af, Ankara, 1965.

KHAN, Mirza Hussain, Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacılar İle İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli (Konuşma Metinleri), 9 Aralık 1998.

KÖMÜRCÜ, Mehmet – ÇALIŞKAN, Yusuf, “Suçluların İadesinin Uluslararası Hukukta Düzenlenişi ve Siyasi Suç İstisnasının Terörizmle Mücadeledeki Rolü”, ABAD, Ankara, Sayı:1999/1, 1999.

KUNTER, Nurullah, “Ana Çizgileriyle Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi”, İÜHFM, İstanbul, C.XXXVI, Sayı:1-4, 1971.

KUNTER, Nurullah, Ceza Muhakemesi Hukuku, yenileştirilmiş ve geliştirilmiş, 5.B, İstanbul, 1974.

LAWSON, Edward, Encyclopedia of Human Rights, 2.B, ABD, 1996.

LOMBROSO, Suç İşlemenin Sebepleri ve Önlemleri, çev.Sadi Anadolu, İstanbul, 1935.

MANZINI, Vincenzo, Trattato di Diritto Penale Italiano, V.I, Torino, 1908.

MÜSTECAPLIOĞLU, Esat Adil, “Milli ve Beynelmilel Ceza Hukuku Bakımından Siyasi Suçlar-I-(Siyasi Suçlar), SİM, İstanbul, Yıl:VII, No:81 (Birincikanun 1937).

MÜSTECAPLIOĞLU, Esat Adil, “Milli ve Beynelmilel Ceza Hukuku Bakımından Siyasi Suçlar-II-(Suçluların İadesi Meselesi), SİM, İstanbul, Yıl:VII, No:82 (İkincikanun 1938).

NOMER, Ergin, Vatandaşlık Hukuku Dersleri, 5.B, İstanbul, 1982.

ODMAN, Tefik, “Eski Yugoslavya İle İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı”, AÜFHD, Ankara, Sayı:1-4 (1996).

ÖKÇÜN, A.Gündüz, “Suçluların Geri Verilmesinde Türk Vatandaşlığının Tespiti”, AÜSBFD, Ankara, C.XXII, Sayı:3 (Eylül 1967).

ÖNBİLGİN, Gürbüz – OYTAN, Muammer, Öğretide ve Uygulamada TC Anayasasının İlke ve Kuralları ile Anayasa Mahkemesi Kararları Dizini, Ankara, 1977.

ÖNDER, Ayhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C.I, 1.B, İstanbul, 1991.

ÖZBEK, Yüksel, “Suçluların Geri Verilmesi”, Ad.D, Ankara, Yıl:77, Sayı:1 (Ocak-Şubat 1986).

ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, gözden geçirilmiş 4.B, Ankara, 1995.

ÖZDEN, Bülent, Türkiye’nin Taraf Olduğu Milletlerarası Özel Hukuk Sözleşmeleri, İstanbul, 1991.

ÖZGEN, Eralp, Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, 1962.

ÖZGEN, Eralp, Türkiye’de Mülteci Ve Sığınmacılar İle İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli (Konuşma Metinleri), 9 Aralık 1998.

ÖZTÜRK, Bahri – ERDEM, Mustafa Ruhan – ÖZBEK, Veli Özer, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, 4.B, İzmir, 1998.

REŞİT, Ahmet, Hukuku Umumiyei Düvel, İstanbul, 1932.

SAVAŞ, Vural – MOLLAMAHMUTOĞLU, Sadık, Türk Ceza Kanununun Yorumu, C.I, 3.B, Ankara, 1999.

SHAW, Malcolm N., International Law, (yer ve tarih belirsiz).

SOYASLAN, Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 1998.

ŞENSOY, Naci, “Siyasi Suçlar”, İÜHFM, İstanbul, C.XVII, Sayı:1-2, 1951.

TANER, Tahir, Ceza Hukuku, Umumi Kısım, 3.B, İstanbul, 1953.

TARHANLI, Turgut, Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacılar İle İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli (Konuşma Metinleri), 9 Aralık 1998.

TEZCAN, Durmuş, “Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu”, AÜSBFD, C.XXXVII, Sayı:1-4’den ayrışım, Ankara, 1984.

TEZCAN, Durmuş, “Terörizm ve Uluslararası Yardımlaşma”, (Prof.Dr.Yaşar Karayalçın’a 65.Yaş Armağanı), Ankara, 1988.

TEZCAN, Durmuş, “Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma”, Konya, SÜHFD, C.I, Sayı:1 (Ocak-Haziran 1988).

TOSUN, Öztekin, “İnsanlık Aleyhine Suçlar”, Ad.D, Ankara, Yıl:45, Sayı:4 (Ocak 1954).

TURHAN, Faruk, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Suçluların İadesinde Ölüm Cezası ve Avrupa İnsan Hakları Divanının Soering Kararı”, YD, Sayı:1-2, 1998.

TURHAN, Faruk, “Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Gelişmeler ve Suçluların İadesi Hukukuna Etkisi”, SDÜİBFD, Isparta, Sayı:4, 1999.

TURNAGİL, Ahmed Reşid, İslamiyet ve Milletler Hukuku, İstanbul, 1993.

UDEH, Abdulkadir, Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk, çev.Ruhi Özcan-Ali Şafak, C.I, Ankara, 1990.

ÜNAL, Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu, Ankara, 1995.

YALKUT, Necdet, “Son Gelişmeler Işığında Terör ve Anarşi”, Ad.D, Ankara, Yıl:75, Sayı:4 (Temmuz-Ağustos 1984).

YAYLA, Atilla, “Terörizm:Kavramsal Bir Çerçeve”, AÜSBFD, C.45, Sayı:1-4, 1990.

YENİSEY, Feridun, “Milletlerarası Adli Yardımlaşma Konusunda Yeni Gelişmeler ve İade ve Adli Yardımlaşma Konusunda Avusturya Kanunu”, İÜHFM, (Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan), İstanbul, C.XLV-XLVII, Sayı:1-4, 1982.

YENİSEY, Feridun, Milletlerarası Ceza Hukuku-Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve Mevzuatı, İstanbul, 1988.

YENİSEY, Feridun, Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku-Hazırlık Soruşturması ve Polis, 3.B, İstanbul, 1993.

ZAFER Hamide, Ceza Hukukunda Terörizm, 1.B, İstanbul, 1999.

ZAFER Hamide, “Siyasi Suç”, Prof.Dr.Kenan Tunçomağ’a Armağan, İstanbul, 1997.

....., Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Cezai Konularda Adli Yardımlaşmalar İle İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Uygulaması, Ankara, 2000.

....., Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı (1997), Özel Seri:3.

....., Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Albümü, çev.Mehveş Omay, İstanbul, 1995.

....., Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bakımından Mültecilerin Günümüzdeki Mevcut Durumunun Belirli Yönlerinden Kaynaklanan Problemler, İnsan Hakları Dosyaları, Sayı:9, Londra, 1998.

....., BMMYK, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, yeniden gözden geçirilmiş baskı, Ankara, 1998.

....., BMMYK, Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları, 2.B, Ankara, 1999.

....., BMMYK, Türkiye Temsilciliği, Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları, Ankara, 1998.

....., BMMYK, Türkiye Temsilciliği, Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, Ankara, 1998.

....., Emniyet Genel Müdürlüğü, Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı İnterpol, (Bilgilendirme Kitapçığı), Ankara, 1996.

....., İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller, Sayı:1, İzmir, 1996.

....., Microsoft Corporation, Encarta Encyclopedia 99, 1999.

....., Redfern Legal Publishing Ltd., The Law Handbook, 6.B, 1997.

....., Yargıtay Kararları Dergisi, Ankara, Sayı:2 (Şubat 1983).

....., Yargıtay Kararları Dergisi, Ankara, CXIV, Sayı:4 (Nisan 1988).

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**